

รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม
จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

มกราคม 2550

พ371.26 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
ส 691 ร รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม
จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน/ศักดิชัย
นิรัญทวี และคณะ กรุงเทพฯ : 2550.
328 หน้า
ISBN : 974-559-931
1. การเรียนรู้--การประเมิน

**รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของ
ผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**

ลำดับสิ่งพิมพ์สกศ. 04/2550

พิมพ์ครั้งที่ 1 มกราคม 2550

จำนวน 1,000 เล่ม

ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ กลุ่มประเมินผลการจัดการเรียนรู้
สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ถนนสุขุโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทรศัพท์ 0 2668 7123 โทรสาร 0 2243 7915
Web Site : <http://www.onec.go.th>

ผู้พิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด
78/198-200 ถนนพระยาสุเรนทร์ 19 แขวงบางชัน
เขตคลองสามวา กทม. 10510
Tel. 0 2919 1489, 0 2540 1064-5 Fax. 0 2 919 1507
E-mail : pimdeekarpim@yahoo.com

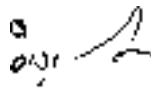
คำนำ

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เด็กและเยาวชนไทยมีค่านิยมที่แตกต่างไปจากเดิม โดยเน้นทางวัตถุมากกว่าการพัฒนาจิตใจ ก่อให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว การแสดงออกที่ผิดศีลธรรม การเห็นผิดเป็นชอบ ฯลฯ อันเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมถอยทางศีลธรรม เกิดปัญหาสังคมหลายฝ่ายต่างเร่งแก้ไข เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มุ่งพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต รักความสามัคคี มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และมีระบบคุ้มครองทางสังคมที่ดี โดยต่างหวังว่าการศึกษาคือจะเป็นกระบวนการช่วยสร้างคนให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 มีความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2547 ยังมีอุดมการณ์ที่สำคัญในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สามารถสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมบูรณาการ ให้มีความสมดุลระหว่างปัญญาธรรม คุณธรรม และวัฒนธรรม โดยจัดเป็นการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อคนไทยทั้งปวง มุ่งสร้างพื้นฐานที่ดีในวัยเด็ก ปลูกฝังความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ตั้งแต่วัยการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพัฒนาความรู้ความสามารถเพื่อการทำงานที่มีคุณภาพ โดยให้สังคมทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ตระหนักและเห็น
ความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้ดำเนินการโครงการประเมินการจัดการ
เรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐาน โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัฐทวิ และคณะ
เป็นผู้ดำเนินการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการประเมินสถานภาพของ
ผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม การจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยและ/
หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานของผู้เรียนในการส่งเสริมคุณธรรม
จริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และปัญหาอุปสรรค ซึ่งเป็นการ
ศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนทุกภาค
ของประเทศ ตลอดจนผลการประชุม/สัมมนาระดมความคิด เพื่อให้
หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบ และมีส่วนร่วมในการปรับปรุง
แก้ไขแนวทางการจัดการศึกษาต่อไป

สำนักงานฯ ขอขอบคุณนักวิจัยและคณะผู้ทรงคุณวุฒิ
หน่วยงาน โรงเรียน/สถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ให้ความร่วมมือ
ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยประเมินผล
และหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการ
พัฒนาการศึกษา และการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้บังเกิดขึ้น
ในสังคมไทยตลอดไป

(นายอรุณ จันทวานิช)

เลขาธิการสภาการศึกษา

กิตติกรรมประกาศ

การประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานครั้งนี้ มุ่งแสวงหาคำตอบในลักษณะที่เป็นภาพรวมเพื่อสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีการเคลื่อนไหวด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างไร ได้ผลหรือไม่ อย่างไร โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับโรงเรียน การสังเกต การสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ทุกๆฝ่าย ตั้งแต่ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครองหรือตัวแทนชุมชนและนักเรียน

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณในความร่วมมือและการสนับสนุนจากทุกฝ่ายอันได้แก่ ข้าราชการในสังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา คือ ดร.รุ่งเรือง สุชาภิรมย์ ผอ.สุรางค์ โพธิ์พฤษภาวงศ์ ดร.อุมาพร หล่อสมฤดี และ ดร.ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์ ผู้รับผิดชอบโครงการฯ ผู้บริหาร คณาจารย์ ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน และนักเรียนในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ตลอดจนคณะผู้ร่วมวิจัยซึ่งช่วยเก็บข้อมูลในพื้นที่อย่างเข้มแข็ง ความร่วมมือและการสนับสนุนของทุกท่าน คือ สิ่งมีค่าอย่างยิ่งสำหรับการทำงานครั้งนี้

ท้ายสุดหวังว่า ผลการประเมินที่ได้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียนทุกระดับ และขอให้กำลังใจแก่ผู้เสียสละเพื่องานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้มีกำลังใจเข้มแข็งพอที่จะยืนหยัดสู้กับกระแสต่อต้านในทุกๆ ด้านตลอดไป

รศ.ดร.ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ และคณะ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำตอบในประเด็นใหญ่ ดังนี้ 1) เพื่อประเมินสถานภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เพื่อประเมินสถานภาพการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานเพื่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) เพื่อประเมินปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการศึกษาจากโรงเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 26 โรงเรียน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสารหลักสูตรและเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ผลการศึกษาสรุปได้ตามประเด็นต่อไปนี้

คุณธรรมจริยธรรมที่กำหนด

คุณธรรมจริยธรรมที่กำหนด พบว่า คุณธรรมจริยธรรมส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นขนบธรรมเนียมนิยมที่เน้นการอบรมปลูกฝังให้นักเรียนอยู่ในกรอบพฤติกรรมของระเบียบวินัย โดยโรงเรียนระดับประถมศึกษา เน้นเรื่องการประหยัดและอดออม ความมีระเบียบวินัย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความซื่อสัตย์สุจริต การใฝ่รู้ใฝ่เรียน การเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรักษาประเพณีนิยมไทย ความเป็นไทยและมีมารยาทแบบไทย ความรับผิดชอบ รักความสะอาด มีสุขนิสัยที่ดี การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา เป็นต้น

- (2) รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ส่วนโรงเรียนมัธยมศึกษาเน้นเรื่อง ความมีระเบียบวินัย เป็นอันดับแรก ตามด้วยความรับผิดชอบ การมีสัมมาคารวะ ความซื่อสัตย์สุจริต การปฏิบัติตามหลักและคำสอนทางศาสนา เสียสละ เป็นต้น และมีคุณธรรมจริยธรรมอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาของกลุ่มสาระวิชาต่างๆ เป็นตัวเสริมให้คุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนมีลักษณะที่กว้างขึ้น หรือเน้นย้ำคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดในระดับโรงเรียน เช่น เรื่องการกล้าแสดงออก การรู้จักใช้เหตุผลหรือการคิดอย่างมีเหตุผล การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เป็นต้น

ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา มีความเข้าใจในเรื่องการประเมินผลคุณธรรมจริยธรรมดี โดยแต่ละแห่งได้มีการกำหนดให้มีระบบการประเมินทั้งเกณฑ์ และตัวบ่งชี้ในการประเมินชัดเจนขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโรงเรียนทุกแห่งได้ผ่านการประกันคุณภาพทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ทำให้มีการวางระบบประเมินคุณธรรมจริยธรรมได้ชัดเจนขึ้น ตัวบ่งชี้ที่พบส่วนใหญ่กำหนดจากพฤติกรรมที่ใกล้ตัวนักเรียน ได้แก่ การเข้าแถวตรงเวลา เข้าห้องเรียนตรงเวลา ส่งงานตามกำหนด ร่วมกิจกรรม มาเรียนสม่ำเสมอ ตั้งใจเรียน รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย รับผิดชอบต่อสิ่งของเครื่องใช้ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รักและภาคภูมิใจในความเป็นไทย แต่งกายถูกระเบียบ มีมารยาทในการรับประทานอาหาร ปฏิบัติตามข้อตกลงและกติกาศึกษาของโรงเรียนและห้องเรียน มีสัมมาคารวะ เสียสละ มีความซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขยันประหยัด อดทน มีความสามัคคี

สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

สถานภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนพบว่า คุณธรรมจริยธรรมตามการรายงานของผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง และนักเรียนอยู่ในขั้นที่พึงพอใจในผลงานของโรงเรียน โดยภาพรวมในความเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง นักเรียนในโรงเรียนมีจุดดีเด่นบางด้าน และควรปรับปรุงทางด้าน ด้านที่บุคลากรของโรงเรียนระดับประถมศึกษาพึงพอใจ คือ เรื่องความซื่อสัตย์ การประหยัดและอดออม การมีสัมมาคารวะ ความมีระเบียบวินัย การปฏิบัติตนตามหลักหรือคำสอนทางศาสนา ความรับผิดชอบ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันด้านที่ควรปรับปรุงที่บุคลากรบางส่วนเห็นว่า ควรปรับปรุง คือ เรื่องความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย สัมมาคารวะ การปฏิบัติตนตามหลักหรือคำสอนทางศาสนา

ส่วนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบความสำเร็จ คือ ความมีวินัย ความมีสัมมาคารวะ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ รักขลังแหวดล้อม เป็นต้น และด้านที่บุคลากรเห็นว่าไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างเสริม คือ ความมีระเบียบวินัย การมีสัมมาคารวะ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา/การปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา แสดงให้เห็นว่าผลของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนหนึ่งๆไม่สามารถทำให้บังเกิดผลด้านใดด้านหนึ่งอย่างร้อยเปอร์เซ็นต์ เช่นเดียวกับผลการเรียนวิชาสามัญ ในขณะที่มีนักเรียนเรียนเก่งก็อาจมีนักเรียนที่เรียนไม่ได้ดีเท่าที่ควร ยิ่งเมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน บุคคลที่เกี่ยวข้องอาจรับรู้พฤติกรรมเดียวกันแตกต่างกันโดยบางคนเห็นว่า ยอมรับได้ บางคนอาจเห็นว่า เป็นปัญหา ประกอบกับจำนวนนักเรียนในโรงเรียนหนึ่งๆ

- (4) รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

มีเป็นจำนวนมาก ย่อมมีนักเรียนที่มีลักษณะพฤติกรรมอันเป็นผลเนื่อง
มาจากคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน

กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ปัจจุบันปัญหาที่พบมากทั้งโรงเรียนในเมืองและนอกเมือง คือ
การติดเกมส์ ซึ่งจัดว่าเป็นปัญหาใหญ่ ที่พบมากกว่าปัญหาเรื่องการ
มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เนื่องจากครูจะมองเห็นว่า เรื่องการ
คบหากันระหว่างเพื่อนต่างเพศเป็นเรื่องปกติของวัย ในโรงเรียนที่เป็น
กลุ่มตัวอย่างระดับของปัญหานี้ยังไม่รุนแรง ส่วนปัญหายาเสพติดใน
ปัจจุบันไม่พบยาเสพติดที่ทำให้เป็นภาระของครูในการติดตามดูแล
คือ การสูบบุหรี่ ซึ่งนักเรียนมักหลบไปสูบบุหรี่ในสถานที่ลับตา เช่น
ในบริเวณห้องน้ำ เป็นต้น แต่มีเปอร์เซ็นต์น้อยมาก ทั้งนี้นักเรียน
ยังเห็นว่าเป็นเรื่องของความโก้โก้ และทำตามเพื่อน กระนั้นก็ตาม
หากเทียบระดับการส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน การติดเกมส์จะส่ง
ผลกระทบต่อวงกว้างกว่า และมีนักเรียนจำนวนมากเข้าไปเกี่ยวข้อง
หลายคนเป็นนักเรียนค่อนข้างเรียนดี การเล่นเกมส์นำไปสู่ปัญหาการ
มั่วสุม การหนีเรียน ไม่สนใจภาระหน้าที่อื่น เสียสุขภาพ และเสียทรัพย์สิน

กิจกรรมที่จัดหมุนเวียนทั้งปี ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับ
พุทธศาสนา และวันสำคัญตามคตินิยมของชาติ เช่น การทำบุญใส่บาตร
ในวันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ โรงเรียนที่มีอายุยาวนานบางแห่งจัด
กิจกรรมนี้ต่อเนื่องมามากกว่าสิบปี การนิมนต์พระมาเป็นองค์บรรยาย
ธรรม กิจกรรมวันสำคัญ เป็นต้น

จากการศึกษา พบว่า กิจกรรมทุกกิจกรรมของโรงเรียนมี
ส่วนช่วยในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จะเปิดโอกาสให้นักเรียน
มีบทบาทในการจัดกีฬา ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่ งานที่นักเรียนรอคอย

จึงลงมือทำกันอย่างเต็มที่ ตั้งแต่การเตรียมการไปจนถึงช่วงเวลาจัดกิจกรรม โดยทั่วไปโรงเรียนใช้เวลาใกล้เคียงวันปีใหม่ ทำให้บรรยากาศคึกคัก ในกิจกรรมนี้หากโรงเรียนเข้าใจ นักเรียนจะมีโอกาสพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเกือบทุกด้าน แต่ข้อเสียคือ หลังจากจบกิจกรรมนี้แล้ว ความสนใจ เอาใจใส่ในการเรียนจะคลายตัวลงในชั้นเรียนที่ยังไม่ใช่ชั้นเรียนสุดท้าย เนื่องจากเป็นช่วงใกล้หมดภาคเรียนที่สอง

เวทีหรือพื้นที่ที่นำมาใช้ในการปลูกฝังส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างสำคัญ คือ ช่วงเวลากิจกรรมหน้าเสาธง การประกาศความดี ประกาศความไม่ดี การแก้พฤติกรรม การส่งเสริมพฤติกรรมโรงเรียนกระทำในช่วงเวลานี้ทั้งสิ้น ทำให้นักเรียนเห็นถึงความสำคัญและต่อยอดถึงอำนาจของครูและความสำคัญของการเรียนหนังสืออย่างตรงต่อเวลา เพราะหากนักเรียนคนใดมาไม่ทันช่วงของการเริ่มต้นกิจกรรมนี้ จะถูกทำโทษโดยวิธีต่างๆ ซึ่งการดำเนินการลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ตกทอดมาอย่างยาวนานมาตั้งแต่มีระบบโรงเรียน

โรงเรียนมีกิจกรรมใหม่ๆ ในการสร้างเสริมนักเรียนมากขึ้น เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความสามารถ แสดงความคิดของตนเองมากขึ้น เช่น บางโรงเรียนมีโครงการยุวทูตความดี โครงการเด็กดีศรี..(ชื่อโรงเรียน)..... โครงการของหายไม่สูญหาย โครงการพบพระชำระใจ เป็นต้น แต่หลายโครงการเป็นโครงการในลักษณะแยกส่วน คือเน้นฝึกอบรมเป็นด้านๆ และให้ความสำคัญกับพิธีการหรืองานเชิงเอกสารมากกว่าเนื้อหาของคุณธรรมจริยธรรม

การเรียนรู้อันแท้จริงในห้องเรียน แม้ว่าครูจะบอกว่า มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาตามวัย และ/หรือการใช้การพัฒนาสมองเป็นฐาน คือ เน้นการใช้เหตุผล การร่วมแสดงความคิดเห็น แต่ในภาคปฏิบัติจริงการเรียนการสอนในห้องเรียนยังคงอยู่ในรูปแบบเดิม คือ

- (6) รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ยังเป็นการเรียนการสอนที่เน้นการบรรยายเป็นหลัก การอบรมคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในลักษณะ “ว่ากล่าวสั่งสอน” แทรกเข้าไปในเวลาที่สอน หรือเวลาที่เห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่ทำการบ้านส่ง ไม่นำหนังสือเรียนมา หรือพูดคุยกับเพื่อนเวลาครูสอน โดยครูไม่มีแผนการสอนที่ชัดเจน แม้ว่าบางโรงเรียนมีข้อกำหนดให้ครูเขียนแผนการสอน มีการตรวจแผนโดยหัวหน้ากลุ่มสาระวิชา แต่ครูส่วนใหญ่ยอมรับว่า ไม่ได้ดำเนินการตามแผน ด้วยมีเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น มีวันหยุดหรือมีกิจกรรมพิเศษเข้ามาแทรก แม้ว่าจะไม่ยึดถือแผนการสอนเป็นหลัก แต่ครูส่วนใหญ่เอาใจใส่กับพฤติกรรมนักเรียน หากนักเรียนขาดหายไปไม่มาเรียนหรือมีปัญหา ครูยินดีให้ความช่วยเหลือ ติดตามถามถึง หรือไปเยี่ยมถึงบ้าน หรืออย่างน้อยมีการประสานกับผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยกับครูพบว่าขวัญกำลังใจของครูค่อนข้างลดน้อยลง เนื่องจากครูในปัจจุบันรู้สึกทำงานหนักขึ้น แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารแม้เพียงคำยกย่องชมเชย

โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่นำเอากระบวนการเรียนรู้ที่ใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือพัฒนาสมองเป็นฐานมาใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม หากนักเรียนจะมีโอกาสได้คิด ได้ใช้เหตุผลในการทำงานมักจะปรากฏในการทำโครงการพิเศษนอกห้องเรียน ได้แก่ กิจกรรมกีฬา เป็นต้น และนักเรียนที่มีโอกาสในการพัฒนาความสามารถในการคิดมากกว่าผู้อื่น คือ นักเรียนที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากิจกรรมในส่วนต่างๆ เช่น ประธานนักเรียน หัวหน้าห้อง และผู้นำในชมรมนักเรียน

ปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม

จากผลการศึกษา พบว่า อุปสรรคสำคัญของการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม คือ ผู้ปกครองและชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดคุณธรรมจริยธรรมของสถานศึกษา ตั้งแต่เริ่มต้น จะได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษาก็เฉพาะในกิจกรรมวันสำคัญๆ เท่านั้น ตามที่โรงเรียนเชิญ ส่วนการร่วมกิจกรรมในการปลูกฝัง/พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษาและที่บ้านทำได้บ้างพอสมควร แต่ขาดแนวทางการอบรมสั่งสอน เนื่องจากสถานศึกษาไม่ได้แจ้งแนวทางหรือวิธีปฏิบัติในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่สถานศึกษากำหนดให้ชัดเจน ครูผู้สอนยังคุ้นเคยกับการอบรมจริยธรรมด้วยวิธีการแบบเดิม คือ ใช้การใช้อำนาจบังคับให้นักเรียนประพฤติตามที่ตนต้องการ มากกว่าการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสวงหาแนวทางในการกระทำด้วยตนเอง

ภาระงานในหน้าที่ของครูมีมากเกินไป โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลาง แม้ว่าชั่วโมงสอนของครูเฉลี่ย 16 - 20 ชั่วโมง แต่ครูต้องมีการะงานอื่นที่ไม่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนโดยตรง เช่น งานทะเบียน งานวัดผล งานจัดทำข้อสอบ งานควบคุมดูแลความสะอาดของชั้นเรียน

ปัญหาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้นักเรียนสนใจเกมส์คอมพิวเตอร์มากกว่าการค้นคว้าหาความรู้ และหากมอบหมายให้ค้นคว้าความรู้ นักเรียนจะใช้วิธีคัดลอกเนื้อหาจากเว็บเพจต่างๆ โดยไม่สามารถนำมาเรียบเรียงสร้างสรรค์เป็นงานของตนเองได้ อิทธิพลของสื่อสารมวลชนมีบทบาทในการชักจูงนักเรียนไปในทางที่ไม่สมควร เช่น การใช้ฉายในทางที่ทรูหราฟุ่มเฟือย การเบี่ยงเบนทางเพศ และ

- (8) รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

การมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามในทางที่ไม่สมควร การแต่งกายที่ไม่เหมาะสม มากกว่าการจูงใจให้ทำความดีและเสียสละเพื่อสังคม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้มองเห็นสภาพความจริงส่วนหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาต่อไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอความเห็นในประเด็นต่อไปนี้

1. ในระดับกระทรวงฯ อันเป็นหน่วยงานกำหนดนโยบาย ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเรียนรู้กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยถือว่าเป็นเรื่องเดียวกัน และควรสร้างระบบที่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมให้หน่วยงานที่ดูแลด้านการเรียนรู้ตามวิถีพุทธมีบทบาทเพิ่มขึ้น ในการประสานงาน ส่งเสริมวิจัยติดตามประเมินผลและให้คำแนะนำ แก่โรงเรียนและครูผู้สอน

ในระดับเขตพื้นที่ ควรใช้บทบาทของความเป็นที่ปรึกษาอย่างฉันทมิตร เพื่อให้คำแนะนำเชื่อมโยงกับทรัพยากรบุคคลในพื้นที่ คอยช่วยแก้ปัญหาอุปสรรคของโรงเรียน

ในระดับชุมชนท้องถิ่นต้องเปลี่ยนความคิดที่คิดว่าการอบรมคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องของโรงเรียนเท่านั้น แต่ต้องถือว่าเป็นภารกิจอย่างสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการช่วยกันดูแล เอาใจใส่นักเรียนทั้งที่เป็นบุตรหลานและไม่ใช่บุตรหลานของตน ด้วยการเป็นหูเป็นตาให้แก่โรงเรียนรวมทั้งแนะนำ สั่งสอนเมื่อพบเห็นพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ และไม่ทำมาหากินกับสิ่งที่จะชักจูงเยาวชนไปในทางที่ผิด

ในระดับโรงเรียนและครูผู้สอน ต้องเปิดโอกาสให้เกิดความ

ร่วมมือจากคนทุกฝ่าย ทั้งจากชุมชนและศิษย์เก่า เพื่อระดมพลัง
สำหรับการพัฒนาการเรียนรู้อันคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนวิชาการ
ด้านอื่นๆ โดยโรงเรียนต้องมีท่าทีในการเปิดรับฟังความเห็นจากคน
ทุกฝ่าย นอกจากนี้โรงเรียนควรมีความเป็นตัวของตัวเองในการ
กำหนดคุณธรรมจริยธรรมพึงประสงค์ บนพื้นฐานของสภาพแวดล้อม
ของตนเอง นำเอาหลักในเชิงพัฒนาตามวัยและ/หรือพัฒนาการทาง
สมองของเยาวชนมาใช้ในการกำหนดตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมให้มากขึ้น

2. กระบวนการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมทุกขั้นตอน
จะต้องให้ความสำคัญกับการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นทุนสังคม
ที่มีค่าเป็นอย่างยิ่งของแต่ละชุมชนมาเป็นฐาน เนื่องจากในอดีตทุน
เหล่านี้ถูกทำให้แยกส่วนออกไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนจนไม่มี
ความหมายในทางการศึกษาต่อเยาวชน หากชุมชนและโรงเรียนใด
สามารถนำกลับมาให้เป็นประโยชน์ในการสร้างคุณธรรมจริยธรรม
ให้แก่เยาวชนได้ ปัญหาเรื่องที่มีการบ่นกันว่าเยาวชนชอบเลียนแบบ
วัฒนธรรมต่างชาติ หลงลืมวัฒนธรรมของตนเองก็จะลดน้อยลง
แต่การนำมาใช้ต้องคำนึงร่วมกันว่าทุนทางวัฒนธรรมในที่นี้ไม่ได้จำกัด
อยู่เพียงการแสดงดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน หรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน
ที่นิยมกล่าวถึงกันเท่านั้น แต่รวมถึงความผูกพัน ความเอื้ออาทร
การนับถือเคารพยกย่องกัน โดยไม่มีเรื่องของสถานะทางเศรษฐกิจ
สังคมเป็นเครื่องกีดกัน

ท้ายสุดทุกฝ่ายต้องตระหนักว่าคุณธรรมจริยธรรมของคนใน
แต่ละชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอยๆ หรือเป็นผลจากการพร่ำสอน
อบรมเพียงอย่างเดียว แต่คุณธรรมจริยธรรมเป็นผลผลิตที่เกิดมาจาก
วัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน เมื่อสร้างขึ้นมาแล้วย่อม
ดำรงอยู่และอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวะปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

สารบัญ

คำนำ

กิตติกรรมประกาศ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (1)

สารบัญ (11)

สารบัญตาราง (15)

บทที่ 1 บทนำ 1

 ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย 1

 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย 5

 คำถามในการวิจัย 6

 นิยามศัพท์เฉพาะ 6

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 9

 ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม 9

 คุณธรรมจริยธรรมกับความแตกต่างของวัย 27

 แนวคิดเรื่องการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 33

 การเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมอง 33

เป็นฐาน

 การพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิดเชิงพุทธศาสนา 40

 การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแนวทางอื่นๆ 42

 สิ่งแวดล้อมทางสังคมกับจริยธรรม 47

 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 48

ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สารบัญ (ต่อ)

การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ในต่างประเทศ	51
- แนวความคิดการจัดการเรียนรู้ในประเทศนิวซีแลนด์	51
- การจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม ระดับประถมศึกษาในประเทศไทย	55
- การจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย	60
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	67
กลุ่มตัวอย่าง	67
การเก็บรวบรวมข้อมูล	70
เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	71
การวิเคราะห์ข้อมูล	73
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	75
ภาคเหนือ	75
ระดับประถมศึกษา	76
ระดับมัธยมศึกษา	105
ภาคใต้	119
ระดับประถมศึกษา	119
ระดับมัธยมศึกษา	126
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	138
ระดับประถมศึกษา	139
ระดับมัธยมศึกษา	151

สารบัญ (ต่อ)

ภาคกลาง	168
ระดับประถมศึกษา	168
ระดับมัธยมศึกษา	194
กรุงเทพมหานคร	204
ระดับประถมศึกษา	204
ระดับมัธยมศึกษา	212
ภาพรวมของคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์	230
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	241
ภาพรวมของผลสรุป	242
คุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์	242
ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม	248
สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน	250
กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม	252
ปัญหาและอุปสรรค	255
ปัจจัยของผู้ปกครองและชุมชน	255
ปัจจัยด้านโรงเรียน	256
ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน	258
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	258
บรรณานุกรม	267
ภาษาไทย	267
งานวิจัย	269
ภาษาอังกฤษ	271
บทความจากเว็บไซต์	272

สารบัญ (ต่อ)

ภาคผนวก	273
คำกล่าวเปิดการสัมมนา	275
สรุปผลการสัมมนา	278
โครงการสัมมนา	288
กำหนดการสัมมนา	292
รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนา	293

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	คุณธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละวัยในทัศนะ ของเอสเตบัน	28
ตารางที่ 2	จำนวนโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง	69
ตารางที่ 3	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนประถมศึกษาในภาคเหนือ	79
ตารางที่ 4	ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน (ก)	80
ตารางที่ 5	ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน (ข)	84
ตารางที่ 6	ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน (ค)	85
ตารางที่ 7	การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคเหนือ	107
ตารางที่ 8	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนประถมศึกษาในภาคใต้	120
ตารางที่ 9	การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม ของโรงเรียนประถมศึกษาในภาคใต้	121
ตารางที่ 10	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคใต้	126
ตารางที่ 11	การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคใต้	128
ตารางที่ 12	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	139

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 13	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	153
ตารางที่ 14	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนประถมศึกษาในภาคกลาง	169
ตารางที่ 15	การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ ของโรงเรียน (ณ) (สุพรรณบุรี)	170
ตารางที่ 16	การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ ของโรงเรียน (ด) (สุพรรณบุรี)	172
ตารางที่ 17	การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ ของโรงเรียน (ท) (เพชรบุรี)	173
ตารางที่ 18	การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ ของโรงเรียน (ธ) (เพชรบุรี)	175
ตารางที่ 19	วิธีการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม ในโรงเรียน (ท)	189
ตารางที่ 20	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคกลาง	194
ตารางที่ 21	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	205
ตารางที่ 22	การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ ของโรงเรียน (น)	206

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ 23	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	213
ตารางที่ 24	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนประถมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวม	230
ตารางที่ 25	การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของ โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวม	233
ตารางที่ 26	ความพึงพอใจในผลการเรียนรู้และการสร้าง เสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน ประถมศึกษา เรียงตามลำดับความถี่จากมาก ไปหาน้อย	235
ตารางที่ 27	ความพึงพอใจในผลการเรียนรู้และการสร้าง คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน มัธยมศึกษา เรียงตามลำดับความถี่จากมาก ไปหาน้อย	237

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2545 : 5) มีความมุ่งหมายในหลักการโดยการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมาตรฐานการศึกษาของชาติ (2547 : 4) ซึ่งประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2547 ได้กำหนดเป็นมาตรฐานที่ 1 ด้านคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ในข้อหนึ่งด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลเมืองโลก ดังนี้

- 1) คนไทยดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาสุจริต และมนสุจริต
- 2) คนไทยมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติภูมิของความเป็นคนไทย มีความภูมิใจในชนชาติไทย รักแผ่นดินไทยและปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดี เป็นอาสาสมัครเพื่อชุมชนและสังคม ในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษา แต่ยังมีคำถามที่เป็นข้อสงสัย คือ การศึกษาที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันสามารถสร้างสรรค์เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้มีคุณลักษณะเช่นนี้ได้เพียงใด เนื่องจากข่าวที่ปรากฏตามสื่อมวลชนจำนวนมากไม่น้อยสะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนอย่างน่าตกใจ เช่น ข่าวที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด การใช้ความรุนแรงทะเลาะวิวาทถึงขั้นเสียชีวิต การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยไร้แก่นสาร จนอาจนำไปสู่การประกอบคดีอาชญากรรม เป็นต้น

และจากข้อมูลของโครงการเฝ้าระวังสถานการณ์เด็กไทยของสถาบันรามจิตติ พบว่า ปัจจุบันยังอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงหลายด้าน เนื่องจากเด็กไทยต้องเผชิญอยู่กับความอ่อนแอของครอบครัว การเที่ยวกลางคืน ดื่มสุรา สูบบุหรี่ มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ถูกทำร้ายทางเพศ และถูกล่อลวงไปในทางผิด

แม้ว่าสาเหตุของการประพฤติผิดจะมาจากหลายสาเหตุ แต่หากกระบวนการศึกษามีพลังที่เข้มแข็งเพียงพอก็อาจจะสร้างเกราะป้องกันจิตใจของเยาวชนไม่ให้กระทำผิดคิดร้ายและมีจิตใจที่มุ่งกระทำความดีได้ ในสภาพความเป็นจริงย่อมมีเยาวชนคนรุ่นใหม่ผ่านเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องรุ่นแล้วรุ่นเล่า หากผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาได้รับรู้ว่ามิชอบพอหรืออย่างไรเกิดขึ้นในระบบการจัดการศึกษาและระบบการเรียนการสอนแล้วดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมสิ่งเหล่านั้นในทันที ย่อมจะเป็นทางช่วยพัฒนาเยาวชนรุ่นต่อไปให้เป็นคนที่มีลักษณะที่พึงประสงค์ได้ทางหนึ่ง

เนื่องจากกระบวนการศึกษามีพลังในตัวเองที่จะสร้างสรรค์เยาวชนให้เป็นคนดีมีลักษณะที่พึงปรารถนาได้ ดังทัศนะของ คาร์ล พาร์สัน (Carl Parson 1999 : 6-12) ที่เห็นว่าการศึกษามีบทบาท

ในการพัฒนาเยาวชนอยู่ 6 บทบาท คือ

บทบาทในการบังคับ ควบคุม (Custodial function) เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่อยู่ในกรอบ กฎเกณฑ์ของสังคม โดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันไปตามความแตกต่างของวัย บทบาทในการสร้างความศิวิไลซ์ (Civilizing function) คือ บทบาทในการสอนให้รู้จักความเจริญ ความงดงามของวัฒนธรรมด้านต่างๆของสังคม เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของสังคมทั้งด้านภาษา ศิลปะ และความดีงามของสังคม

บทบาทในการสร้างเอกลักษณ์ประจำชาติ (Creating a national identity function) การศึกษาต้องพัฒนาให้เยาวชนเกิดความรู้สึกและมีประสบการณ์ร่วม เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเป็นพันธะหน้าที่ที่จะรับผิดชอบประเทศชาติต่อไป บทบาทในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต (The skilling function) เป็นบทบาทของการพัฒนาทักษะเพื่อการทำงานตามความต้องการของภาคเศรษฐกิจ แต่ขณะเดียวกันต้องให้ความสำคัญกับทักษะในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ทักษะด้านคุณธรรม จริยธรรมและด้านจิตใจด้วยเช่นเดียวกัน

บทบาทในการสร้างและคัดสรรคุณภาพของคน (The credentialing function) เพื่อตอบสนองต่อการเข้าสู่ตำแหน่งงาน และสถานภาพทางสังคมซึ่งเป็นบทบาทที่ถูกริพากษ์วิจารณ์ได้ว่าเยาวชนที่ได้ประโยชน์จากบทบาทนี้ คือ เยาวชนจากชั้นกลาง อันนำไปสู่การสร้างความไม่เท่าเทียมกัน

บทบาทในการคัดสรรความรู้ จัดระบบและถ่ายทอดความรู้ของสังคม (The selecting, organizing and transmitting of public knowledge function) คือ บทบาทของการพิจารณา คัดสรรความรู้

ของสังคมมาสร้างเป็นหลักสูตรให้แก่โรงเรียนในประเทศไทย
ให้ความสำคัญแก่หลักสูตรแห่งชาติซึ่งยึดมาตรฐานของเนื้อหาวิชา
มากกว่าเน้นที่ผลอันเป็นที่ต้องการของสังคมในปัจจุบัน

ประกอบกับปัจจุบันแนวความคิดเรื่องการจัดการเรียนรู้โดย
ใช้กระบวนการพัฒนาสมอง (brain-based) เป็นประเด็นสำคัญ
ประเด็นหนึ่งที่วงการการศึกษาได้ให้ความสำคัญว่า อาจเป็นทางออก
ของการเรียนการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ความสามารถใน
ทุกด้านได้อย่างยั่งยืนกว่า การจัดการเรียนรู้ในแนวเดิมที่เรียนโดย
เน้นเนื้อหาวิชามากกว่าใช้กระบวนการกระตุ้นสมอง และในปัจจุบัน
เรื่องนี้ได้กลายเป็นจุดเน้นของผู้เกี่ยวข้องในวงการปฏิรูปการเรียนรู้
มากขึ้นเมื่ออดีตนายกรัฐมนตรี (พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร) ได้กล่าวถึง
ความสำคัญของเรื่องการพัฒนาสมองของเยาวชนไทยในการบรรยาย
ในโอกาสต่างๆอยู่หลายครั้ง

ในภาคปฏิบัติจริงโดยทั่วไป ประเด็นเรื่อง การพัฒนาตามวัย
และ/หรือการใช้การพัฒนาสมองเป็นฐาน ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับ
วงการการศึกษาของไทย แม้จะมีการกล่าวถึงและมีการส่งเสริมอยู่บ้าง
ในช่วงของการเริ่มต้นปฏิรูปการศึกษา แต่ถึงปัจจุบันนี้ก็ยังน่าสงสัย
ว่า ครูได้นำกระบวนการเรียนรู้ที่เข้าข่ายของการใช้การพัฒนาสมอง
เป็นฐานไปใช้ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้มากนักน้อยเพียงใด ถึงแม้
ว่าครูในยุคหลังปฏิรูปการศึกษาได้รับการเพิ่มพูนและพัฒนาความรู้
ความสามารถอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีระบบกระตุ้นและส่งเสริมให้
ครูได้พัฒนานวัตกรรมการสอนใหม่ๆ ขึ้นมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
คือ การนำเอากระบวนการเรียนรู้ที่ใช้การพัฒนาสมองเป็นฐานไปใช้
กับการพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง คุณธรรมจริยธรรม
จิตสาธารณะ และจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองไทย ซึ่งจัดว่าเป็น

สองเรื่องที่มีความสำคัญและควรเป็นการเรียนรู้ที่ส่งผลให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนต่อเนื่องไปถึงช่วงชีวิตของการประกอบอาชีพการงานต่อไป

อย่างไรก็ตาม วิธีการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมสามารถทำได้หลายวิธีที่อยู่พ้นจากการอบรมด้วยการบรรยายหรือการว่ากล่าวตักเตือนตามรูปแบบเดิมที่ผู้มักคุ้นชินเมื่อพบเห็นพฤติกรรมที่ตนเองเห็นว่าไม่เหมาะสม เช่น การใช้กระบวนการกลุ่ม สัมพันธ์ บทบาท สมมติ การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เป็นต้น

สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จึงได้ริเริ่มจัดทำโครงการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ และความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแก่หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรมและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1) เพื่อประเมินสถานภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 2) เพื่อประเมินสถานภาพการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานสำหรับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 3) เพื่อประเมินปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และมาตรการการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำถามในการวิจัย

1) ตัวบ่งชี้ด้านคุณธรรมจริยธรรม และความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียน และคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างไร

2) กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนหรือไม่ อย่างไร

3) ปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและความเป็นพลเมืองดีของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานคืออะไร

4) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการที่ช่วยส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและความเป็นพลเมืองดีของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างไร

นิยามศัพท์เฉพาะ

ประเมินผลการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การประเมินลักษณะและรูปแบบของกิจกรรมการเรียนการสอน และโครงการกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อปลูกฝังสร้างเสริมให้นักเรียนของโรงเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมตามที่โรงเรียนกำหนด

คุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของโรงเรียน หมายถึง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่โรงเรียนต้องการเกิดขึ้นในตัวนักเรียนหรือต้องการให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตามที่กำหนด

ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรม การกระทำ หรือการแสดงออกที่โรงเรียนกำหนดไว้เพื่อใช้เป็นตัวพิจารณาระดับของคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอน และโครงการกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อปลูกฝัง สร้างเสริมให้นักเรียนของโรงเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมตามที่โรงเรียนกำหนด

สถานภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน หมายถึง ผลสำเร็จในการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง / ผู้นำชุมชน และนักเรียน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความคิดสำคัญที่กำหนดเพื่อตอบคำถามในการวิจัยที่ตั้งไว้ข้างต้นและนำมาใช้เป็นฐานของการศึกษาทั้งจากเอกสาร หรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาข้อมูลในภาคสนามมี 3 ประเด็นคือ 1) ตัวบ่งชี้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของความเป็นพลเมืองดี ซึ่งในการวิจัยนี้พัฒนาขึ้นจากการศึกษาในเชิงเอกสารเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาข้อมูลสถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน 2) สถานภาพของคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) ตัวบ่งชี้ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการนำมาใช้เพื่อส่งเสริมคุณธรรม

ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

แม้ว่าความคิดเรื่องความเป็นพลเมืองอาจเป็นประเด็นที่พิจารณาในเชิงรัฐศาสตร์ได้หลายแง่ แต่ในทางการศึกษา ความเป็นพลเมืองดีกับความเป็นคนดีคือแนวความคิดเดียวกันที่ถือว่าเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี และมี

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่สังคมต้องการ ซึ่งในเรื่องนี้มีการศึกษาไว้หลายราย เช่น คักดีชัย นิรัญทวิ (2548 : 95 - 97) ทำการศึกษาวิจัยเอกสาร เรื่อง การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี ได้ข้อสรุปว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชนไทยควรมี 3 มิติ คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความคิดความเชื่อ และด้านการปฏิบัติตน

ด้านความรู้ความเข้าใจ ได้แก่ 1) มีความรู้ความเข้าใจหลักและระเบียบการปกครองประเทศในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น 2) มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิ หน้าที่ของตนเองและผู้อื่น 3) มีความรู้ความเข้าใจในความเกี่ยวข้องกันของสถานภาพของผู้คนกลุ่มต่างๆในสังคมในเชิงซ้อน 4) มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครองในมิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และการเมืองภาคประชาชน เข้าใจเรื่องของสิทธิชุมชน ทูทางสังคมอันหลากหลาย 5) มีความรู้ความคิดเท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งในระดับประเทศและระดับโลกที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศไทย 6) มีความรู้ความสามารถในเทคโนโลยีสมัยใหม่ วิถีชีวิตอย่างใหม่ตามควรแก่วิชาชีพของตน

ด้านความคิดเห็น/ทัศนคติ ได้แก่ 1) มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 2) มีทัศนคติที่ดีต่อการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร 3) เป็นผู้มีความคิดเห็นต่อเหตุการณ์บ้านเมือง 4) เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต และค่านิยมอย่างไทย 5) เห็นคุณค่าและผดุงความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น 6) มีความคิดเห็นที่ทันสมัย

ด้านการปฏิบัติตน ได้แก่ 1) ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย กฎศีลธรรม และกฎกติกาของชุมชนท้องถิ่นประเทศชาติ 2) ปฏิบัติตนตามหลักสิทธิหน้าที่ของพลเมือง 3) ปฏิบัติตนให้เป็น

ประโยชน์ต่อผู้อื่น 4) มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นเรื่องของการจรรโลง
ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบ ความดีงามของสังคม

อย่างไรก็ตาม ลักษณะเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการ
การเรียนการสอนที่มีบรรยากาศแบบเปิดคือเปิดโอกาส เปิดความคิด
 และเปิดรับข้อมูลใหม่ที่เป็นปัจจุบัน มีกระบวนการจัดกิจกรรมและจัด
 หลักสูตรในลักษณะที่เป็นการข้ามรายวิชาหรือเชื่อมโยงเรื่องการพัฒนา
 คุณลักษณะของผู้เรียนในทุกหลักสูตรและทุกกิจกรรมของโรงเรียน
 โดยครูและผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 และมีความมุ่งมั่นชัดเจนในการพัฒนาผู้เรียน

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2537) เห็นว่าเยาวชนไทย
ควรมีลักษณะ 3 ประการ คือ

1) เยาวชนไทยต้องเป็นบุคคลที่ “มองกว้าง” รอบรู้การเปลี่ยนแปลง
ของโลก มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ใช้ปัญญาในการมองและวิเคราะห์
สิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบในเชิงเชื่อมโยงปัจจัยสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดการ
พัฒนาในเชิงจิตสำนึกทางสังคม

2) เยาวชนจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักคิดไกล มีเป้าหมายที่ชัดเจน รู้จัก
ใช้อดีตเป็นตัวกำหนดเป้าหมายในอนาคต โดยให้ตั้งอยู่บนฐานแห่งชีวิต
ในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาตนก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา

3) เยาวชนจะต้องเป็นผู้ที่ใฝ่สูง ในที่นี้หมายถึง เป็นบุคคลที่มี
จิตใจรักความเป็นธรรม ยึดความถูกต้องดีงามเป็นบรรทัดฐานในการ
ดำเนินชีวิตของตน

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่ต้องการ เพื่อ
ใช้เป็นเครื่องมือวัด และยืนยันสิ่งที่พึงปรารถนาว่าเกิดขึ้นจริงหรือไม่
 โดยในเรื่องนี้ กองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ(2548) ได้ศึกษา
ดัชนีชี้วัดความสमानฉันท์และความเอื้ออาทรต่อสังคมไทย พบว่า

1) ตัวบ่งชี้ความสมานฉันท์ ได้แก่ มีความสามัคคี มีความโอบอ้อมอารี รู้จักเสียสละให้ความร่วมมือกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรู้เรื่องสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น 2) ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของเด็กที่มีความเอื้ออาทร ได้แก่ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีน้ำใจ ชอบแบ่งปัน มีความเมตตา กรุณา มีจิตใจอ่อนโยน รับฟังผู้อื่น มีความรัก ความเห็นใจผู้อื่น 3) พฤติกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กมีความสมานฉันท์ ได้แก่ ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น มีโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น รู้และเข้าใจสิทธิ และหน้าที่ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความสามัคคี ไม่เห็นแก่ตัว มีวินัยในตนเอง 4) พฤติกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กมีความเอื้ออาทร ได้แก่ ความมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว สามัคคี เห็นอกเห็นใจ 5) ปัจจัยที่เป็นตัวส่งเสริม คือ ครูมีวิธีสอนที่ดี มีบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนแสดงความสามารถและเอื้ออาทร ส่วนปัจจัยที่เป็นตัวขัดแย้ง คือ การแข่งขันชิงดีชิงเด่น การถูกปฏิเสธไม่ให้เข้ากลุ่ม ผู้เรียนคิดแต่ประโยชน์ส่วนตน เด็กดื้อรั้นไม่ร่วมมือกัน และมีความเกลียดชังกัน

ปี 2545 กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมวิชาการในขณะนั้น ได้กำหนดคุณลักษณะของเยาวชนไทยเพื่อเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ ตามการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไว้ 9 ประการคือ

- 1) เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
- 2) มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
- 3) มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ

การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีคิด วิธีทำงานได้เหมาะสมกับ
สถานการณ์

4) มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์
วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการ
ดำเนินชีวิต

5) รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพ
ที่ดี

6) มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็น
ผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค

7) เข้าใจประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย
เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตย
อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี
กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทراثพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

9) รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่ง
ที่ดีให้สังคม

จากมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 9 ประการจะเห็นได้ว่า เนื้อหา
ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม ยกเว้นข้อ 3 - 4 ซึ่งแม้จะ
ไม่ใช่ข้อกำหนดทางจริยธรรมโดยตรงแต่ก็สามารถจัดได้ว่าเป็นฐานที่
ก่อให้เกิดการกระทำดี

ในปี 2548 กลุ่มพัฒนามาตรฐานและการประกันคุณภาพภายใน
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ โดย
สอบถามจากนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ของสถานศึกษาในสังกัด
เขตพื้นที่การศึกษาทั้ง 175 เขต โดยแบ่งคุณลักษณะออกเป็น 7 ด้าน

คือ ด้านลักษณะนิสัย สุขภาพ ความรู้อาชีพความสามารถ ทักษะ
การประกอบอาชีพ เทคโนโลยี ความรับผิดชอบต่อสังคม และความเป็น
ไทย และพบว่า คุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ในทัศนะของนักเรียน
ครู และผู้ปกครอง 20 อันดับแรก คือ

1) มีความจงรักภักดีต่อ
สถาบันชาติ ศาสนา
และพระมหากษัตริย์	11) ร่าเริง มีชีวิตชีวา
2) ไม่ติดยาเสพติด	12) มีบุคลิกภาพดี
3) ร่างกายแข็งแรง
ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ	13) เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอน
ของครูอาจารย์
4) เชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่	14) มีสติปัญญาสมบูรณ์
5) มีจิตสำนึกในความเป็นไทย	15) มีจิตใจแจ่มใส
6) ใช้คำว่าสวัสดิ์ในการ
ทักทาย	16) ใช้สิทธิอันพึงมีตาม
ระบอบประชาธิปไตย
7) มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่	17) รู้จักใช้ หวงแหน ส่งเสริม
ภูมิปัญญาไทย
8) มีน้ำหนักรและส่วนสูงตาม
เกณฑ์มาตรฐาน	18) สามารถสืบสานและ
ถ่ายทอดวัฒนธรรมไทย
9) มีทัศนคติที่ดีต่ออาหารไทย	19) สามารถเล่นกีฬาได้
อย่างน้อย 1 อย่าง
10) มีความรู้และใช้ภาษาไทย
ได้อย่างถูกต้อง	20) อนุรักษ์การแต่งกาย
แบบไทย

แม้ว่าบางคุณลักษณะที่สรุปได้จะมีลักษณะที่ปลีกย่อยและไม่มีผลโดยตรงต่อการประพฤติตนเป็นคนดีของสังคม เช่น การกล่าวคำทักทายว่า สวัสดี แต่คุณลักษณะส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับข้อเสนอเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั่วไปซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบันสังคมโดยทั่วไปยังคงประสงค์ที่จะเห็นเด็กไทยมีความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบประเพณีอันดีงาม

มีงานวิจัยที่ทำในภายหลังได้พบว่า ยังเป็นข้อเรียกร้องของสังคมไทยอยู่แม้ว่าอาจมีคุณลักษณะบางประการในด้านความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น เช่น ในปี 2545 โครงการวิธีการเรียนรู้ของคนไทยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้มอบหมายให้ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ และคณะวิจัยเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทยในอนาคต เพื่อนำมากำหนดกรอบและแนวทางของการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและตรงกับความเป็นจริงของสังคมในอนาคตอย่างแท้จริง ทำยสุดคำตอบที่ได้จากการวิจัยเชิงเอกสารและการระดมความคิดเห็นของท่านผู้รู้ สรุปได้ว่าคุณลักษณะของคนไทยในอนาคตพึงมี 5 มิติ คือมิติทางด้านร่างกาย มิติด้านจิตใจ มิติด้านความรู้ มิติด้านทักษะความสามารถ และมิติด้านลักษณะชีวิต โดยมีแนวคิด ดังนี้

1) **มิติด้านร่างกาย** คือ เป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีพัฒนาการในด้านร่างกายและสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์แต่ละช่วงวัย

2) **มิติด้านจิตใจ** คือ เป็นผู้ที่รู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและสภาพแวดล้อมต่างๆรอบตัวได้เป็นอย่างดี

3) **มิติด้านความรู้** คือ เป็นผู้ที่สามารถรู้ลึกในแก่นสาระของวิชา สามารถรู้รอบตัวในเชิงสหวิทยาการ และเป็นผู้ที่สามารถรู้ได้ไกล โดยสามารถคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคตที่จะมาถึงได้

4) **มิติด้านทักษะความสามารถ** คือ เป็นผู้ที่มีทักษะในด้านการคิด ทักษะในการสื่อสาร ทักษะภาษาต่างประเทศ รวมทั้งทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะทางสังคม ทักษะการอาชีพ ทักษะทางสุนทรียะ ทักษะการจัดการที่ดี

5) **มิติด้านลักษณะชีวิต** คือ เป็นผู้ที่มีลักษณะชีวิตแห่งความขยันอดทน ทุ่มเททำงานหนัก มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ มีวิสัยทัศน์ ทำทุกอย่างอย่างดีเลิศ มีจิตสำนึกประชาธิปไตย เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีจิตสำนึกต่อผู้อื่นและส่วนรวม รวมทั้งมีชีวิตแห่งการประหยัดอดออม

จากทั้ง 5 มิตินี้ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิดเรื่องคุณธรรมจริยธรรม คือ มิตินี้ 2 และที่ 5 ได้แก่ มิตินี้ทางด้านจิตใจและมิตินี้ทางด้านลักษณะชีวิต

ในทัศนะของนักวิชาการ Vincent Ryan Ruggiero (1988 : 120) กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมและศีลธรรมว่า บ่อยครั้งที่ปัญหาคุณธรรมไม่ได้ตัดสินอย่างสำเร็จรูปด้วยเนื้อหาทางศาสนา และหลายปัญหาเป็นเรื่องที่อยู่ในสภาวะของความลำบากใจ (dilemma) ที่ต้องเลือกทางเลือกที่ไม่ชัดเจนว่า ควรจะถูกต้องหรือผิด หรือต้องเลือกทางเลือกที่ผิดศีลธรรมเพื่อรักษาผลที่พึงประสงค์มากกว่า เช่น การฆ่าชีวิตคนจำนวนหนึ่งเพื่อรักษาชีวิตคนอีกจำนวนหนึ่ง หรือการยอมพุดปดเพื่อรักษาสวัสดิภาพของคนจำนวนหนึ่ง เป็นต้น

Ruggiero (1988 : 121 -122) ได้ให้ความเห็นว่า การปลุกฝังค่านิยมทางศีลธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็น โดยเห็นว่า ค่านิยมต่อไปนี้จะ

รากฐานสำคัญของการพัฒนาจริยธรรม คือ

1) **การเห็นคุณค่าของผู้อื่น** (Respect for Persons) ซึ่งจะ
เป็นพื้นฐานให้เกิดการปฏิบัติตน การเข้าไปมีความสัมพันธ์กับบุคคล
อื่นอย่างให้เกียรติและเห็นคุณค่า

2) **ความตรงไปตรงมา** (Fairness) หมายถึง การปลอดจากความ
ความรู้สึกลำเอียง หรืออคติด้วยความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ซึ่งจะทำการ
ปฏิบัติต่อผู้อื่นไม่เท่าเทียมกัน

3) **ความยุติธรรม** (Justice) หมายถึง การปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ
บนพื้นฐานของกฎกติกาอย่างเดียวกัน

4) **ความเอื้ออาทร** (Caring) หมายถึง การเอาใจใส่ในความ
สนใจ ความต้องการ ความจำเป็น และความทุกข์ความสุขของคนอื่น
โดยพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นต้องการ

5) **มิกฎที่ทรงคุณค่า** (Golden Rule) คือ ควรมีหลักการประจำ
ใจว่า จงปฏิบัติต่อคนอื่นประดุจดังที่ท่านต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อ
ตนเอง “Do unto others as you would have them do unto
you” โดยมีหลักอยู่ในใจว่า เราต้องมีเมตตา สามารถเป็นที่พึ่งของ
ผู้อื่นได้ พร้อมให้ความร่วมมือ ใจกว้าง มีความอดทนอดกลั้น มีความ
เป็นมิตร มีจรรยาบรรณ

6) **ควบคุมตนเองได้** (Self - Control) โดยสามารถควบคุม
อารมณ์ของตนเอง ไม่แสดงการกระทำที่ไร้เหตุผล

7) **มีความรับผิดชอบ** (Sense of Responsibility) คือ การ
ยอมรับผิดชอบผลของการกระทำที่เกิดขึ้นจากการเลือกของตนเอง
โดยไม่โยนความผิดไปให้ผู้อื่นหากผลของการกระทำออกมาในเชิงลบ

8) **ความซื่อสัตย์** (Honesty) คือ การยึดถือแนวทางที่ถูกต้อง
ไม่หลอกผู้อื่นและตนเอง

9) **ยอมรับในอำนาจหน้าที่ของบุคคล** (Respect for Authority) คือ การให้ความเคารพต่ออำนาจหน้าที่เพื่อให้การทำงานและการอยู่ร่วมกันดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบระเบียบ

10) **มีความจงรักภักดี** (Loyalty) คือ การมั่นคงต่องานต่อบุคคลหรือต่อองค์กรที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งอาจไม่ใช่เฉพาะบุคคลที่อยู่เหนือเราเท่านั้น เช่น ครอบครัว นายจ้าง ประเทศ และเพื่อน เป็นต้น

นิก เทต (Nick Tate. 2000 : 3-7) มีความเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมของคนมี 4 มิติ คือ

1) ตัวเรา ต้องมีลักษณะเหล่านี้ คือ

- พัฒนาบุคลิกภาพ จุดแข็ง จุดอ่อน ของเรา
- พัฒนาวินัยในตนเองและการนับถือตนเอง
- ทำความกระฉ่างชัดในเป้าหมายของชีวิตและตัดสินใจบนพื้นฐานความคิดว่าชีวิตที่เราพึงประสงค์
- ใช้ปัญญา ความรู้ความสามารถ สิทธิ และโอกาสอย่างรับผิดชอบ

2) ความสัมพันธ์กับผู้อื่น เราต้องให้คุณค่าแก่คนอื่นบนพื้นฐานที่เป็นตัวเขาเอง มิใช่เพราะสิ่งที่เขามี หรือเพราะเขาทำอะไรให้เราได้ เราให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาและเติมเต็มตัวเราและผู้อื่น และทำยสุดเพื่อสร้างสังคมที่ดีเยาวชนควรได้รับการสร้างเสริมคุณธรรมด้วยการปฏิบัติต่อไปนี้

- ยกย่องบุคคลอื่น รวมทั้งเยาวชน
- เอาใจใส่ผู้อื่นและปฏิบัติต่อเขาด้วยดี
- แสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าเขามีคุณค่า
- ซื่อสัตย์ ไว้วางใจ และเชื่อมั่นผู้อื่น

- ร่วมมือทำงานกับผู้อื่น
- ให้ความเคารพในความเป็นส่วนตัวและสมบัติของผู้อื่น
- แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติ

3) สังคม ควรให้คุณค่าแก่เรื่องของความถูกต้อง เสรีภาพ ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน กฎ ระเบียบ และความพยายามร่วมกันเพื่อสร้างความดีร่วม ให้คุณค่าแก่ครอบครัวในฐานะเป็นฐานรากของสังคม และเกื้อหนุนให้สมาชิกปฏิบัติตนเป็นคนดีของสังคม คุณธรรมที่ควรปลูกฝัง คือ

- มีความเข้าใจและมีความรับผิดชอบในฐานะประชาชนคนหนึ่ง
- ปฏิเสธการให้ความสำคัญหรือการกระทำใดๆ ที่จะนำไปสู่การทำร้ายบุคคลหรือสังคม
- สนับสนุนการพัฒนาเยาวชน
- สนับสนุนความสำคัญของการแต่งงานหรือการมีคู่ที่ถูกต้อง
- ตระหนักว่าความรักและความผูกพัน เป็นสิ่งจำเป็นของเยาวชนที่มีความรัก ความมั่นคงทางจิตใจ สามารถพบได้ในครอบครัวที่มีลักษณะแตกต่างกัน
- ช่วยให้คนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทางกฎหมายและกฎหมาย
- เห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมายและกระตุ้นให้ผู้อื่นปฏิบัติเช่นเดียวกัน
- ให้ความสำคัญแก่ศาสนาและความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- ส่งเสริมโอกาสสำหรับคนทั้งมวล

- อุดหนุนแก่คนที่ไม่สามารถพึ่งตนเองให้ดำรงรักษาศักดิ์ศรี
ของความเป็นมนุษย์ไว้ได้

- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยของ
คนทุกฝ่าย

- จัดสรรผลประโยชน์จากเศรษฐกิจอย่างยุติธรรม

- ยกให้ความถูกต้อง ความเที่ยงธรรม ความซื่อสัตย์ และ
เจตนาที่ดีเป็นความสำคัญเบื้องต้นๆ ของชีวิตส่วนตัวและส่วนรวม

4) สิ่งแวดล้อม พึงให้คุณค่าแก่สิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมโดย
ธรรมชาติ และถูกสร้างจากมนุษย์ในฐานะที่เป็นพื้นฐานของชีวิต โดย
ควรจะปฏิบัติต่อไปนี้

- มีความรับผิดชอบที่จะสร้างความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม
เพื่อคนรุ่นต่อไป

- เข้าใจสัดส่วนบทบาทของมนุษย์ที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของ
ของธรรมชาติ

- เข้าใจความรับผิดชอบของเราที่มีต่อสัตว์และพืชพันธุ์
ประเภทอื่นนอกเหนือจากมนุษย์

- มั่นใจว่าการพัฒนาดำเนินไปโดยความยุติธรรมไม่เบียด
เบียนสิ่งมีชีวิตอื่นๆ

- รักษาความสมดุล และความหลากหลายของธรรมชาติให้
ยาวที่สุดเท่าที่จะเป็นได้

- รักษาพื้นที่ของความงามความน่าสนใจไว้ให้แก่คนรุ่น
ต่อไป

- ซ่อมแซมถิ่นฐานทางธรรมชาติที่เคยถูกทำลายลงโดย
น้ำมือของมนุษย์

สำหรับกลุ่มนักวิชาการที่จัดทำเว็บไซต์ชื่อ www.forcharacter.com เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นรากฐานของคุณธรรมอื่นๆ ซึ่งเขาเรียกว่า The six pillars of character มี 6 ประการ คือ

1) ความเป็นคนที่ไว้วางใจได้ (Trustworthiness) ไม่โกหก หลอกลวง ไม่เล่นเล่ห์เพทุบายกับคนอื่น

2) ให้เกียรติ ยกย่อง เห็นคุณค่าผู้อื่น (Respect) แสดงออกทาง วาจา พฤติกรรมที่ดีต่อผู้อื่น

3) ความรับผิดชอบ (Responsibility) มีวินัยในตัวเอง ควบคุมตัวเองได้

4) ความยุติธรรม (Fairness) ดำเนินกิจกรรมตามกติกา มีจิตใจเปิดกว้าง ไม่ฉกฉวยผลประโยชน์

5) ความเอื้ออาทร (Caring) พร้อมให้ความช่วยเหลือ ให้ความเมตตากับผู้อื่น

6) ความเป็นพลเมืองดี (Citizenship) ร่วมมือกันสร้างสรรค์ ชุมชนที่ดี เป็นเพื่อนบ้านที่ดี รักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ศูนย์แนะแนวทางการศึกษาและอาชีพ กรมวิชาการ (2544 : 11 - 12) มองเห็นเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนว่าเกี่ยวข้องกับความคิด เรื่อง เชาวนปัญญาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม (Moral Quotient) โดยให้ความหมายว่า หมายถึง ความสามารถในการประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ หรือตามหลักศีลธรรม จริยธรรม และอธิบายองค์ประกอบของ เชาวนปัญญา ทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมว่ามี 3 ด้าน คือ **ด้านความคิด ด้านค่านิยม และด้านพฤติกรรม** การจะยกระดับ เชาวนปัญญาทางศีลธรรมได้ต้องพัฒนาองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้ คือ **หนึ่ง การพัฒนาความคิด หรือเหตุผลทางจริยธรรม** ได้แก่ ความ

สามารถในการคิดที่จะจำแนกว่าการปฏิบัติแบบใดถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ดิงามไม่ดิงาม **สอง การพัฒนาค่านิยม** ได้แก่ ความรู้สึกที่ดีงาม นิยมชมชอบต่อการแสดงออก นิยมยึดถือบุคคลหรือสัญลักษณ์ทางจริยธรรม **สาม การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรม** คือ การปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัย สามารถแสดงพฤติกรรมที่ดีงามได้ในทุกโอกาส มีความเชื่อมั่น และปฏิบัติได้อย่างคงเส้นคงวาในทุกโอกาส

ในส่วนของดัชนีบ่งชี้คุณลักษณะของผู้ที่มีเชาวน์ปัญญาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมศูนย์แนะแนวเสนอว่า มีดังนี้

1) รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรม รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล

2) รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้จักประโยชน์ที่ตนต้องการ รู้ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำหรือความเป็นไป

3) รู้ว่าตัวตนของเรามีฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถและคุณธรรมเป็นเช่นไร

4) ความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการใช้จ่าย ประมาณในการบริโภค ประมาณในการกระทำ

5) รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสมและเวลาที่ต้องใช้ประกอบกิจการกระทำหน้าที่การงาน เช่น ตรงเวลา เป็นเวลา ทันเวลา พอเหมาะ กับเวลา เป็นต้น

6) รู้จักชุมชนที่อยู่อาศัย และที่ประชุม รู้กิจกรรมารยาทที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ

7) รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าเขามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ควรปฏิบัติต่อบุคคลนั้นอย่างไร ควรคบหรือไม่ควรคบ ควรตำหนิหรือยกย่อง

8) มีศรัทธา มีความละเอียดรอบาป มีความกลัวบาป มีความเพียร มีสติ มีจิตใจมั่นคง และมีปัญญา

9) ต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น

10) ไม่คิดไม่พูด และไม่ทำสิ่งใดที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

11) มีความเห็นชอบว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

12) ให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ เอื้อเฟื้อตามกำลังความสามารถโดยไม่หวังผลตอบแทน

ในปี 2545 มีงานวิจัยระดับโรงเรียนของโรงเรียนบ้านโนนสะอาดพิทยาสรรค์ จังหวัดอุดรธานี (สุชาติ กาญจนวลีกุล. 2545 : 4 - 5) โดยศึกษาตัวบ่งชี้ที่เป็นพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียน ด้วยการให้คณะครูร่วมกันแสดงความคิดเห็นเรื่องสาเหตุของปัญหาจริยธรรมของนักเรียน ได้ข้อสรุปว่า สาเหตุของปัญหาจริยธรรมของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา มี 4 ประเด็นคือ

1) สาเหตุจากนักเรียน ได้แก่

- ความรู้ความเข้าใจในเรื่องจริยธรรมไม่เพียงพอ
- มีปมด้อยทางด้านจิตใจและร่างกาย
- ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม
- ขาดการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม

2) สาเหตุจากครอบครัว ได้แก่

- พ่อแม่หย่าร้าง หรือครอบครัวแตกแยก
- ครอบครัวขาดความเอาใจใส่ ขาดความอบอุ่น
- ผู้ใหญ่ในครอบครัวประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี
- ครอบครัวมีฐานะยากจน

3) สาเหตุจากสิ่งแวดล้อม

- แหล่งอบายมุขและสถานบันเทิงต่างๆ
- การเลียนแบบวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์
- ยึดค่านิยมทางด้านวัตถุ
- ชุมชนเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี

4) สาเหตุจากโรงเรียน ได้แก่

- ขาดการส่งเสริมจริยธรรมในเชิงรุก
- ครูประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี
- ครูขาดความเคร่งครัดในการลงโทษ
- ครูดูแลไม่ทั่วถึงและไม่เป็นธรรม

หลังจากนั้นโรงเรียนได้สร้างดัชนีวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม
ของนักเรียน เพื่อสร้างเครื่องมือให้ครู ผู้ปกครอง และตัวนักเรียนเอง
เป็นผู้รายงานสถานภาพความมีจริยธรรมของนักเรียน โดยพฤติกรรม
เชิงจริยธรรมที่ประมวลได้จากการรายงานของผู้ปกครองมีทั้งหมด 20
ประเด็น คือ

1. ทดลองยาเสพติดให้โทษ	12. มีความซื่อสัตย์ สุจริต
2. มีวินัยตรงต่อเวลา	13. มีความละเอียดและเกรงกลัว
ต่อบาป
3. มีความรับผิดชอบ	
4. มีความจงรักภักดีต่อชาติ
ศาสนา	14. มีความอ่อนน้อมถ่อมตน
5. รู้จักการอนุรักษ์ทรัพยากร
และสิ่งแวดล้อม	15. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
	16. รู้จักสิทธิและหน้าที่ของ
ตนเอง
6. ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น	17. เห็นคุณค่าในศิลปะ
7. มีความสำนึกในความเป็นไทย	วัฒนธรรมไทย

8. ใช้เสรีภาพในทางสร้างสรรค์	18. ประพฤติปฏิบัติตามหลัก
ศีลธรรม
9. รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิด
ประโยชน์	19. รู้จักแก้ปัญหาโดยสันติวิธี
10. รู้จักการพึ่งพาตนเอง	20. ยอมรับการเปลี่ยนแปลง
ในเทคโนโลยีสมัยใหม่
11. มีความเสียสละและความ
สามัคคี	

และอีกส่วนหนึ่งเป็นดัชนีของพฤติกรรมของนักเรียนตามการ
รายงานของครู ซึ่งมีหลายดัชนีที่เหมือนกัน ได้แก่

1. มีระเบียบวินัยมาเรียน
สม่ำเสมอ	11. มีความซื่อสัตย์สุจริต
2. ประหยัดอดออม	12. แต่งกายสุภาพเรียบร้อย
3. เคารพครู อาจารย์ และ
ผู้อาวุโส	13. ตรงต่อเวลา
4. กตัญญูกตเวที	14. ไม่ทอดลองและเสพยาเสพติด
5. รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็น
ประโยชน์	15. รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเอง
6. รู้คิดไม่เชื่องมง่าย	16. รับผิดชอบต่อตนเองและ
สังคม
7. มีความสามัคคี	17. มีเหตุผล
8. รู้จักแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี	18. มีความเห็นอกเห็นใจ และ
ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
9. รู้จักพึ่งพาตนเองและมี
อุดมคติ	19. เห็นคุณค่าในวิทยาการ
ศิลปวัฒนธรรม
10. สำนึกในความเป็นไทย	20. มีความจงรักภักดีต่อชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์

กล่าวโดยรวม คุณธรรมจริยธรรมที่เด่นชัดของความเป็นคนดี เพื่อนำมาสร้างเป็นตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมและกฎหมาย การมีวินัยในตนเอง การปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม กระทำสิ่งใดให้คำนึงถึงผลได้ผลเสียต่อส่วนรวม การมีความเมตตากรุณา เอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น คุณลักษณะทั้ง 5 ประการนี้ หากสามารถปลูกฝังให้เกิดในตัวของเขาคนได้ จะครอบคลุมไปถึงคุณธรรมอื่นๆโดยปริยาย ยกตัวอย่าง เช่น การมีวินัยในตนย่อมส่งผลให้เป็นคนตรงต่อเวลา รับมอบหมายสิ่งใดย่อมรู้สึกผูกพันที่จะต้องทำให้สำเร็จอย่างดี ส่งผลให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตไม่พุดจาไปปดมดเท็จหลอกลวงคนอื่น เพื่อเอาประโยชน์เข้าตน รวมทั้งยอมเป็นคนที่ถูกจำกัดมัธยัสถ์ ทั้งในแง่การใช้เงิน และการใช้เวลา เป็นต้น

จากคุณลักษณะต่างๆ สามารถกล่าวโดยรวมได้ว่า ผู้ที่จะมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้งหลายที่กล่าวมา ควรจะต้องมีจิตสำนึกสำคัญ 3 ประการ คือ **หนึ่ง จิตสำนึกทางด้านศีลธรรม หรือจิตศีลธรรม (Moral Mind)** คือ การปฏิบัติตนให้อยู่ในทำนองครองธรรม ยึดถือหลักศีลธรรมเป็นตัวตั้งของการดำเนินชีวิต **สอง จิตสำนึกทางสังคม หรือจิตสังคม (Social Mind)** คือ สำนึกของการรักษาความสัมพันธ์ที่ดี ที่เป็นประโยชน์กับบุคคลอื่น การเคารพในเกียรติในศักดิ์ศรีของผู้อื่น มีจิตใจเอื้ออาทรถึงความทุกข์ยากจากการเผชิญปัญหาของผู้อื่น ไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่น เป็นต้น และ**สาม จิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตสาธารณะ (Public Mind)** คือ การเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมและประเทศโดยรวม ตัดสินใจกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลได้ผลเสียที่อาจเกิดต่อสาธารณะ หรือผลกระทบต่อสังคม ชุมชนทั่วไป เช่น คิดถึงเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม การร่วมประหยัดน้ำ

ประหยัดไฟแม้เป็นของหน่วยงานส่วนรวม การมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาความสะอาดของบริเวณโรงเรียนโดยค่านึงว่าหากโรงเรียนไม่สะอาดเรียบร้อย จะทำให้ภาพโดยรวมของโรงเรียนเสียหาย เป็นต้น

คุณธรรมจริยธรรมกับความแตกต่างของวัย

มีผู้ตั้งข้อสงสัยว่า ความแตกต่างทางอายุ จะมีผลทำให้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากพัฒนาการทางสมองและด้วยประสบการณ์และความสามารถในการตัดสินใจที่ต่างก็น่าจะส่งผลให้ตัวคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันไปด้วย ความคิดนี้สอดคล้องกับ เอสเตบาน (Esther Joos Esteban) ผู้เขียนหนังสือชื่อว่า “Education in Values : What Why, and for Whom” โดยเขาเสนอตัวคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย พร้อมกับแนวทางในการสร้างเสริม โดยกล่าวว่า มโนธรรมและคุณธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ ของการศึกษาเพื่อสร้างเสริมค่านิยม (Values Education) เนื่องจากตัวมโนธรรมเป็นเรื่องของความสามารถในการตัดสินใจประเด็นทางจริยธรรม และการรู้จักนำหลักศีลธรรมมาใช้อย่างมีเหตุผลและถูกต้องในสถานการณ์ต่างๆ ในขณะที่ตัวคุณธรรมเป็นคุณภาพของจิตใจ ซึ่งจัดเป็นหลักเป็นพื้นฐานของการเลือกการตัดสินใจ

เอสเตบาน เห็นว่า คุณธรรม เป็นลักษณะที่สามารถพัฒนาได้ตามพัฒนาการของแต่ละวัย เนื่องจากเยาวชนในแต่ละวัยมีเงื่อนไข มีปัจจัยของชีวิตแตกต่างกัน จุดเน้นเพื่อการพัฒนาคุณธรรมแต่ละตัวจึงแตกต่างกัน ดังปรากฏเป็นแนวทางในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 คุณธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละวัยในทักษะของเอสเตบัน

อายุ (ปี)	คุณธรรม ที่ควรพัฒนา	ความสำคัญ	ปัจจัยที่จำเป็น สำหรับการพัฒนา
4 - 6	ความจริงใจ (Sincerity) ซื่อสัตย์ ยึดมั่น สัจจะ (forthrightness)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ พัฒนาความรักในความจริง ความยุติธรรม ❖ สร้างความไว้วางใจและการสื่อสารอย่างเปิดเผย ❖ สร้างความกล้าและความเชื่อมั่นตนเอง ❖ ทำให้อยู่เหนือความรู้สึกกลัวการถูกลงโทษ ผลของการกระทำ และความต้องรับผิดชอบ ❖ พัฒนาความคิดและจินตนาการ 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ครู ❖ บรรยากาศของความเป็นมิตรและบรรยากาศแบบเปิด ❖ การให้คำอธิบายแนะนำ ❖ ไม่แสดงการใช้อำนาจ การข่มขู่และวิธีต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้เด็กกลายเป็นคนต้องพูดโกหก พูดเพื่อปกป้องตนเอง
	การไม่เห็นแก่ตัว (Generosity)	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ช่วยให้เยาวชนสามารถควบคุมการคิดถึงแต่ตนเองหรือเอาตนเองเป็นที่ตั้ง ❖ ช่วยให้เด็กได้สัมผัสความสุขจากการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างจากผู้ใหญ่ ❖ ความเข้าใจ ความมั่นคงในการเห็นแก่ผู้อื่น ❖ บรรยากาศของการให้บริจาค, การเสียสละโดยไม่มี

อายุ (ปี)	คุณธรรม ที่ควรพัฒนา	ความสำคัญ	ปัจจัยที่จำเป็น สำหรับการพัฒนา
		<ul style="list-style-type: none"> ❖ ช่วยให้เด็กได้สละเวลา ความสนใจ และปัญญาให้ผู้อื่น 	<p>ลักษณะของการขู่เข็ญบังคับหรือทำเป็นพิธีการชั่วคราว</p>
6 - 8	<p>ความอุตสาหกรรม (Industry)</p> <p>การทำงานหนัก และขยันหมั่นเพียร</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีทัศนคติทางบวกต่อการทำงาน ❖ สร้างให้เกิดความมานะพยายาม มีวินัยในตนเอง และความอดทนอดกลั้น ❖ พัฒนาจริยธรรมการทำงาน ❖ เรียนรู้การจัดลำดับจัดระเบียบในการทำงาน (รู้จักใช้เวลาอย่างเป็นประโยชน์) 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างจากผู้ใหญ่ ❖ การให้กำลังใจและความเป็นปกติวิสัยในการทำงานของผู้ใหญ่ ❖ รับผิดชอบงานเฉพาะหน้า เช่น การบ้าน งานที่ได้มอบหมาย ❖ หลีกเลี่ยงการตามใจเกินควร (spoiling) การทำให้สบายเกินควร (pampering)
	<p>ความรับผิดชอบ (รับผิดชอบต่อความคิด คำพูด และการกระทำ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ช่วยให้เห็นปัจจัยของเหตุและผล ❖ ช่วยทำให้มองเห็นความสำคัญของผลของการกระทำ 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างจากผู้ใหญ่ ❖ ให้โอกาสตัดสินใจในการเลือกและรับผลที่เกิดขึ้น ❖ มอบงานและโอกาส

อายุ (ปี)	คุณธรรม ที่ควรพัฒนา	ความสำคัญ	ปัจจัยที่จำเป็น สำหรับการพัฒนา
		<ul style="list-style-type: none"> ❖ สร้างจิตใจในการบริการคนอื่น ❖ คำนึงถึงความยุติธรรมต่อคนอื่น 	<p>บริการผู้อื่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ ให้เห็นความสม่ำเสมอของการใช้กฎและกติกา ❖ หลีกเลี่ยงการอนุโลม หรือ การยกเว้นเป็นบางคนบางกรณี
	<p>การมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (มีจิตใจดี อนุเคราะห์ความทุกข์ของผู้อื่น)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ช่วยทำให้เด็กเห็นความสำคัญของสิ่งอื่นนอกเหนือจากความต้องการของตนเอง ❖ ช่วยทำให้เด็กเข้าสู่สังคมในลักษณะที่เป็นบวก ❖ พัฒนาการทำงานกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ❖ พัฒนาจิตใจของการให้บริการผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ในด้านความรัก ความเข้าใจ ❖ ยอมรับในตัวเด็ก ❖ สร้างบรรยากาศที่ไม่มีการแบ่งแยกทางด้านสถานภาพทางสังคม เชื้อชาติ ศาสนา ❖ ทำงานอย่างร่วมแรงร่วมใจ
9 - 12	<p>เชื่อฟังผู้ใหญ่ (obedience to elders) (ชื่นชมในความเป็นผู้รู้และการมี</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ พัฒนาการยกย่องในประสบการณ์และสติปัญญาของผู้ใหญ่ ❖ พัฒนาการกระทำที่ดี 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างจากผู้ใหญ่ที่ปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีศักดิ์ศรี พฤติกรรมที่ดีและยกย่อง

อายุ (ปี)	คุณธรรม ที่ควรพัฒนา	ความสำคัญ	ปัจจัยที่จำเป็น สำหรับการพัฒนา
	ประสบการณ์ ของคนอื่น)	❖ ลบช่องว่าง ระหว่างวัย	❖ บรรยากาศของ ความรัก ความ เข้าใจ และการ แนะนำที่ชัดเจน ❖ อธิบาย และใช้ กฎกติกาอย่าง สม่ำเสมอ
	ความกล้า (fortitude) หรือความ เข้มแข็งทาง จริยธรรม	❖ สร้างความกล้า ความแกร่ง ที่จะ ต่อสู้กับความ ลำบาก ความ เจ็บปวด และ อุปสรรค ❖ ป้องกันความ ซึ่เกียจและไม่ กระตือรือร้นเมื่อ เผชิญกับความ ยากลำบาก	❖ แบบอย่างจาก ผู้ใหญ่ ❖ กิจกรรมที่ช่วย สร้างความอดทน บึกบึน เช่น กีฬา งานอดิเรก โครงการ ฯลฯ ❖ การกระตุ้นและ การเสริมแรง
12-18	การอดทน อดกลั้น หรือ การควบคุม อารมณ์ของ ตนเอง (temperance)	❖ ช่วยให้ควบคุม อารมณ์ และความ ต้องการของตน ❖ ทำให้มีจิตใจ เข้มแข็ง พอที่จะ ต่อสู้กับแรงกระตุ้น ทางลบของปัจจัย ภายนอกได้	❖ แบบอย่างจาก ผู้ใหญ่ ❖ การอธิบายให้ เหตุผล ❖ ความไว้วางใจ และมีมิตรภาพ ❖ หลีกเลี่ยงการ พะเน้าพะนอ และ

อายุ (ปี)	คุณธรรม ที่ควรพัฒนา	ความสำคัญ	ปัจจัยที่จำเป็น สำหรับการพัฒนา
		<ul style="list-style-type: none"> ❖ สามารถเผชิญกับ ค่านิยมทางวัตถุ ❖ ยับยั้งเยาวชนจาก การตามใจตนเอง หรือการตอบสนอง ความต้องการ เฉพาะหน้า 	<p>ตามใจจนเหลือ</p>
	<p>ความจงรักภักดี (Loyalty) ความไว้วางใจ ความสามารถ พึงได้</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ทำให้เกิดความ ต้องการทำงาน และมีส่วนร่วมกับ กลุ่ม ❖ ช่วยให้เป็นคน รักษาสัญญา และ พันธะหน้าที่ ❖ ทำให้เกิดจิตสำนึก ที่ดีต่อสถาบันของ ตน เช่น ครอบครัว โรงเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างจาก ผู้ใหญ่ ❖ หลีกเลี่ยงการพูด ไม่จริง การไม่รักษาสัญญา
	<p>ความอ่อนน้อม ถ่อมตน (Humility)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ช่วยให้เยาวชน มองตัวเองตาม ความเป็นจริง ❖ ป้องกันการเอา ตัวเองเป็นศูนย์กลาง ความเห็นแก่ตัว ❖ สร้างความ ภาคภูมิใจที่เป็นจริง ให้ตนเองและผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ แบบอย่างของ ผู้ใหญ่ ❖ พึงเด็กพูดบ้าง ❖ หลีกเลี่ยงการ เอาใจและตามใจ จนเกินไป ❖ หลีกเลี่ยงการใช้ อำนาจและการ คิดว่าตนเองถูก

จากแนวคิดของเอสเตบาน ทำให้เกิดข้อสังเกตว่า คุณธรรมเรื่อง ความอดทนอดกลั้น หรือการควบคุมอารมณ์ของตนเอง ความจงรักภักดี ความอ่อนน้อมถ่อมตน ควรนำมาอบรมปลูกฝังในวัยที่เรียนในระดับ มัธยมศึกษามากกว่าระดับประถมศึกษา เนื่องจากนักเรียนในระดับ ประถมศึกษาย่อมเรียนรู้ด้วยความสุขจากการใช้อารมณ์ความรู้สึก เป็นฐานมากกว่าที่จะถูกสอนให้ใช้เหตุผลเป็นหลัก

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมมีหลายวิธี แต่ในปัจจุบันที่กล่าวถึงกันมาก คือ การพัฒนานักเรียนด้วยการเรียนรู้ที่ใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน ในการศึกษา ครั้งนี้จึงขอยกเรื่องนี้มาเป็นประเด็นสำคัญเพื่อเป็นแนวทางการ ประเมินสภาพการเรียนรู้การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน

การเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน

แนวความคิดเรื่องการพัฒนาตามวัย/การพัฒนาสมองเป็นฐาน ของการเรียนรู้ได้รับการหยิบยกมาพูดถึงตั้งแต่ช่วงแรกของการปฏิรูป การศึกษาโดยได้รับอิทธิพลมาจากผู้รู้ในวงการแพทย์ ทำให้ผู้มีส่ว นเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยนำเสนอวิธีสอนใหม่ๆที่ส่งเสริมการกระตุ้น พัฒนาการของสมองซีกซ้ายและซีกขวาเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่าง สมดุลมากขึ้น โดยวิธีสอนส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่เน้นกระบวนการคิด หรือกระบวนการที่เรียนด้วยความสุข สนุกสนาน ไม่เครียด มีความ ยืดหยุ่นไปตามความแตกต่างของความสนใจและพื้นประสบการณ์ของ ผู้เรียน

คันทนีย์ ฉัตรคุปต์ (2542 : 41 - 58) กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร” พบว่าวิธีการสอนในห้องเรียน จะต้องมีการกระตุ้นเซลล์สมอง 3 ส่วน คือ การได้เห็น การได้ยิน และประสาทสัมผัส ในชั้นเรียนควรมีวัสดุอุปกรณ์หรือบทเรียนที่สามารถกระตุ้นประสาทสัมผัสทั้งสามส่วนของเด็กได้ เพราะถ้าเด็กมีความบกพร่องทางประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งก็ยังสามารถใช้ประสาทส่วนอื่นได้ นอกจากนั้นเด็กที่ไม่สามารถเรียนได้ดีด้วยสมองข้างซ้าย ถ้าหากใช้เทคนิคการสอนที่กระตุ้นสมองข้างขวาโดยเฉพาะเด็กผู้ชายก็จะทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดย เพียเจท์ (Piaget) ได้แบ่งพัฒนาการของสมองของมนุษย์ไว้ 4 ระดับ (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร. 2533 : 183 - 188) คือ

1) วัย 0-2 ปี (Sensor motor stage) เป็นวัยเด็กที่จะมีการพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่ และการมองเห็น ในวัยนี้สมองจะเรียนรู้อย่างรวดเร็ว

2) วัย 2-7 ปี (Pre- operational) เป็นวัยที่มีการพัฒนาการด้านภาษา แต่ยังคงคิดเป็นนามธรรมไม่ได้ เป็นช่วงที่เต็มไปด้วยคำถาม การเฝ้าดู สังเกต และเลียนแบบ เด็กจะชอบทำกิจกรรมซ้ำ ๆ

3) วัย 7-11 ปี (Concrete operation) เป็นวัยเกี่ยวกับความคิดรวบยอดและสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้หลายแง่หลายมุมมากขึ้น สามารถแบ่งหมวดหมู่มากขึ้น เช่น สนใจอ่านหนังสือนิยาย วารสารต่างๆ

4) วัย 11-15 ปี (Formal operation) ความคิดเหมือนผู้ใหญ่ มีความคิดแบบวิจรรณญาณ ไตร่ตรอง สามารถเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ดีขึ้น เช่น สามารถจัดการหาข้อสรุปในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มชน

ต่างๆ มักพัวพันเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต รหัสลับ ภาษาเพี้ยนที่ใช้
ในกลุ่ม ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับวัยนี้

นอกจากนั้น สถาบันการศึกษาและครูยังสามารถช่วยส่งเสริม
พัฒนาการทางสังคมและคุณธรรมจริยธรรม และความรู้สึกเห็นอกเห็น
ใจผู้อื่นได้ เช่น เมื่อนักเรียนทำผิดครูต้องอธิบายด้วยเหตุผลว่าทำไม
จึงผิด ในขณะที่เดียวกันครูยังสอนให้นักเรียนรู้จักกฎเกณฑ์ของสังคม
กฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ พร้อมทั้งให้อิสระในการ
แสวงหาความรู้ มีความคิดเป็นตัวของตัวเอง

ส่วนการที่จะใช้พลังของสมองในการศึกษาได้อย่างเต็มที่นั้น
ควรมีหลักดังนี้ คือ **ประการแรก** ต้องทราบเรื่องโครงสร้างของสมอง
การทำงานของสมองและปัจจัยที่เสริมสร้างพัฒนาการของสมอง
ประการที่สอง ต้องทราบและใช้ประโยชน์จากแบบฉบับการเรียนรู้
ของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน ดังนั้นครูจึงต้องใช้ในการสอนที่แตกต่าง
หลากหลาย **ประการที่สาม** ใช้ประโยชน์จากการสร้างแผนที่ในสมอง
(Mind mapping) ซึ่งเป็นการใช้ทักษะทั้งสมองซีกซ้ายและซีกขวา
มาช่วยกันทำให้เห็นความเชื่อมโยงของเรื่องที่เรียนรู้ **ประการที่สี่**
เสริมทักษะทางการคิดให้สามารถนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่มาใช้
ประโยชน์ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผลความคิดเหล่านั้น
โดยวิธีการต่างๆ หลายวิธี **ประการที่ห้า** กระตุ้นสมองโดยใช้ความ
คิดสร้างสรรค์ เนื่องจากความคิดสร้างสรรค์เป็นผลของการพัฒนาทาง
สมองโดยเฉพาะสมองซีกขวาโดยตรง **ประการที่หก** ความจำซึ่งจะ
เป็นฐานข้อมูลให้แก่สมองที่จะนำสิ่งที่บันทึกอยู่มาใช้ประโยชน์ได้
อย่างเป็นระบบ **ประการที่เจ็ด** การศึกษาด้านศิลปะและดนตรีมีผล
ต่อพัฒนาการของสมองโดยตรง เนื่องจากการใช้สมองทำงานมากๆ
กล่อมเนื้อส่วนต่าง ๆ อาจเครียดตึงได้ ซึ่งนำไปสู่การตันของหัวใจ

และความดันโลหิตสูง

กมลพรรณ ชิวพันธุ์ศรี และ โสภา เกริกโกกรกุล (ม.ป.ป.: 18 - 20) กล่าวไว้ว่า การทำให้สมองเรียนรู้ได้ดีในห้องเรียนคือ การลดความเครียดในห้องเรียนให้มากที่สุด ด้วยวิธีการเหล่านี้ เช่น 1) เล่นดนตรีที่มีจังหวะเร็วๆ สนุกสนาน 2) ไม้อ้อโกรธ เมื่อเวลาเด็กทำผิดพลาดเล็กๆ น้อยๆ และฟังเหตุผลก่อนที่จะดุด่าว่ากล่าว 3) จัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อลดความเครียด 4) มีการเรียนที่สนุกสนาน มีความสุข ให้เด็กรู้ว่าครูเข้าใจความรู้สึกของเด็ก 5) มีการเคลื่อนไหว ยืดเส้นยืดสาย แสดงละครที่เกี่ยวกับเรื่องที่เรียน 6) ให้เด็กแสดงออก เขียนเรื่อง และย่อความ เป็นต้น

ด้วยแนวความคิดที่เน้นความสำคัญของการพัฒนาสมองจากบุคคลในวงการศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง ทำให้มีการจัดตั้งสถาบันที่มีชื่อว่า สถาบันวิทยการการเรียนรู้ (สวร.) ให้อยู่ภายใต้การบริหารและกำกับของสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (สปร.) ซึ่งเป็นองค์การมหาชน สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่สังเคราะห์ความรู้อันเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยยึดหลักพื้นฐานของศักยภาพของสมอง และพัฒนาเครื่องมือ ที่เอื้อให้สมองทำงานพร้อมกันทุกระบบและมีประสิทธิภาพสูงสุดที่เหมาะสมกับสังคมไทย โดยกระตุ้นให้โรงเรียนต้นแบบพัฒนาสื่อการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมโดยการให้ความสำคัญกับความเหมาะสมของการเรียนรู้ตามสมองและวัย เพื่อให้โอกาสทองของการเรียนรู้ คือ วัยในช่วง 10 ขวบแรกได้รับการกระตุ้นอย่างสูงสุด และเพื่อสร้างเสริมให้เป็นพื้นฐานของชีวิตที่ติดตลอดไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ สถาบันวิทยการการเรียนรู้ (สวร.) นิยาม Brain - Based learning ว่า คือ การใช้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสมองเป็นเครื่องมือในการออกแบบกระบวนการการเรียนรู้ และกระบวนการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

เพื่อสร้างศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ของมนุษย์

ทั้งนี้ในส่วนของโครงสร้างสมอง มีคำอธิบายว่ามนุษย์มีสมองส่วนหน้าขนาดใหญ่ที่รู้สึกนึกคิด มีความทรงจำ มีเหตุผลมากกว่าสัตว์อื่นๆ แม้ว่าจะแบ่งเป็นส่วนต่างๆ แต่ก็ทำงานแบบองค์รวม สมองมนุษย์ต้องใช้เวลากว่า 20 ปีจึงจะพัฒนาได้เกือบสมบูรณ์ ซึ่งต้องการการกระตุ้นและจัดการจากสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ที่สำคัญสมองทั้งซีกซ้ายและขวาจะทำงานประสานกัน และจะทำงานได้ดีที่สุดเมื่อมีเส้นใยประสาทที่โยงใยหนาแน่น ถ้าสมองไม่ได้รับการกระตุ้นหรือไม่ได้ถูกใช้งาน สมองส่วนนั้นจะถูกระบบประสาทกำจัดทิ้งไป ทำให้เราต้องสูญเสียโอกาสที่จะเรียนรู้ในบางด้าน

จากคำอธิบายเรื่องโครงสร้างของสมองและบทบาทต่อการเรียนรู้ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า สมองมีการทำงานในการเรียนรู้อย่างไร หากไม่ได้รับการพัฒนาจะเกิดผลอย่างไร แต่ประเด็นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรเรื่องความดี ความชั่วเป็นประเด็นที่น่าสงสัยว่าสัมพันธ์กับโครงสร้างของสมองหรือไม่ เช่น คนที่มีพัฒนาการทางสมองดีจะกระทำดีมากกว่าคนที่พัฒนาการทางสมองน้อยกว่าหรือไม่ ในประเด็นนี้แนวคิดเรื่องพัฒนาการทางสมองอาจไม่สามารถตอบได้โดยตรง เพียงแต่น่าเชื่อว่า น่าจะมีส่วนที่เชื่อมโยงกัน ทั้งนี้เพราะการคิดเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องของความคิดที่อยู่เหนือกว่าการคิดที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง เป็นความคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกระหว่างสิ่งที่ควรกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งที่ถูกกับผิด ซึ่งตามทฤษฎีทางจริยธรรมบางทฤษฎีอธิบายว่า เรื่องเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานทางสติปัญญาและความสามารถในการใช้เหตุผล ดังเช่น ทฤษฎีจริยธรรมของโคลเบอร์กที่เสนอความคิดว่า เหตุผลของการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด

สามารถใช้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงระดับคุณค่าหรือระดับจริยธรรมของบุคคลได้ หากเราทราบถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนั้นๆ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า หากครูต้องการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียน วิธีการที่เหมาะสม คือ การให้นักเรียนได้มีบทบาทในการคิด มีบทบาทในการใช้เหตุผลอย่างหลากหลายเพื่อเปิดโอกาสให้มองเห็นทางเลือกในสถานการณ์นั้นๆ ได้หลายทาง เพื่อเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดที่จะเป็นการช่วยกระตุ้นพัฒนาการของสมองและยกระดับเหตุผลของผู้เรียน

เหมือนดั่งที่ Branda Dyck นักการศึกษาทางด้านจริยธรรมชาวอเมริกันเห็นว่า จิตสำนึกทางสังคม (Social Conscience) เป็นเรื่องที่สามารถสอนหรือปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ โดยการให้เยาวชนรับรู้ถึงความรู้สึกร่วมของคนจากซีกโลกต่างๆ ที่มีต่อความทุกข์ยากของประชาชนชาวเอเชียที่ประสบภัยพิบัติจากคลื่นยักษ์สึนามิ และด้วยการอาศัยหลักคิดจากทฤษฎีพัฒนาการเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบิร์ตมาเป็นฐานการสร้างจิตสำนึกทางสังคม ประกอบกับการเรียนรู้ชีวิตของคนที่ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ ทำให้นักเรียนมีระดับความคิดทางจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น จนได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่าการให้เยาวชนได้มีโอกาสถกแถลงเหตุผลในประเด็นที่เป็นข้อขัดแย้งทางจริยธรรม และการให้โอกาสได้เข้าร่วมในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมใกล้หรือไกลตัว จะช่วยยกระดับจริยธรรมของเยาวชนได้

ในสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกัน โรงเรียน Prince George's County ได้ข้อสรุปว่า การเรียนการสอนที่ทำให้บทเรียนมีความหมายสำหรับนักเรียน คือ **หนึ่ง** การตรงต่อความเป็นจริง (relevance) เนื่องจากความรู้ใดจะมีความหมายสำหรับนักเรียนหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่า

มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเรื่องที่นักเรียนเคยรู้มาแล้วเพียงใด **สอง** การให้ความสำคัญกับอารมณ์ (Emotion) เพราะอารมณ์จะช่วย ให้ร่างกายหลายส่วนๆ ที่มีไซ้สมองเพียงอย่างเดียวหลังสารแห่ง ความสุข และช่วยเสริมให้เรื่องที่เรียนให้มีความหมายแม้ว่าผู้เรียนจะ ยังไม่เข้าใจเรื่องนั้นก็ตาม และ **สาม** รูปแบบ (Pattern) เนื่องจาก ข้อมูลข่าวสารที่แยกส่วนจะมีความหมายน้อยมาก โดยสมองจะทำหน้าที่ สร้างโครงสร้างของความหมาย ดังนั้นการรับของใหม่เข้ามาจึงต้อง เชื่อมโยงกับโครงสร้างที่มีอยู่ โดยอาจเป็นโครงสร้างทางสังคม ทางปัญญา ทางกายภาพ ทางภูมิศาสตร์ ทางการเมือง ฯลฯ

จากแนวคิดในลักษณะเดียวกัน คักดีชัย นิรัญทิว และไพเราะ พุ่มมัน (2543) ได้นำเสนอวิธีการเรียนการสอน ที่เรียกว่า วัฏจักรการ เรียนรู้ (4 mat) เพื่อตอบสนองพัฒนาการเรียนรู้อันหลากหลายและ พัฒนาการทางสมองของผู้เรียน ในหนังสือชื่อว่า **วัฏจักรการเรียนรู้ (4 mat) : การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะ ดี เก่ง มีสุข** ว่า การเรียนการสอนที่เหมาะสมควรมีลักษณะดังนี้ คือ 1) สร้างสิ่งแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ เท่ากัน 2) สร้างสิ่งแวดล้อมให้มีลักษณะจูงใจ 3) สร้างสิ่งแวดล้อม ที่สอนทักษะผนวกกับความคิดรวบยอดพร้อมๆ ให้เห็นประโยชน์ของการนำไปใช้สร้างสิ่งแวดล้อมที่ทำให้นักเรียนมีความสุขกับการค้นพบ ตนเอง 4) สร้างสิ่งแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ที่ปลูกฝังให้ผู้เรียนตื่นตา อยู่กับเทคนิคการสอนที่ใช้ทั้งสมองซีกซ้ายและซีกขวา สร้างเสริมการ เรียนรู้ที่ไม่เพียงแต่ให้เกียรติผู้เรียน แต่ต้องชื่นชมความหลากหลายของ ผู้เรียนด้วย

กล่าวโดยรวม การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการทางสมอง ต้องเป็นการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกที่เป็น

สุขจากการได้เรียนรู้ ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการใช้ความคิดโดยไม่ถึงกับละเลยความจำได้หมายรู้ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรคคุณลักษณะของความเป็นคนดี และพลเมืองดีตามข้อกำหนดในมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ

การพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิดเชิงพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2548 : 5) ให้ข้อคิดแก่คณะผู้ดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธว่า ในการพัฒนาคนต้องอาศัยหลักการที่เป็นองค์รวมของ ศิล สมาธิ และปัญญา แต่เมื่อถึงขั้นของการพิจารณาผล หรือขั้นการวัดผลแห่งการพัฒนาต้องแยกเป็น 4 ด้าน หรือ ภาวนา 4 เพื่อพิจารณาให้ชัดเจนเป็นด้านๆ ไปว่า ด้านใดเกิดผลอย่างไร ได้แก่

- 1) กายภาวนา เป็นการพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพหรือทางด้านวัตถุ
- 2) ศิลภาวนา เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม ด้านเพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์ทั้งหลาย
- 3) จิตตภาวนา เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ ที่อาศัยสมาธิเป็นตัวแกนในการฝึก และมีบทบาทออกมาทางเจตจำนง
- 4) ปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาทางด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจ คิดได้ หยั่งเห็น

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น โครงการโรงเรียนวิถิพุทธกระทรวงศึกษาธิการ ได้นำมาสร้างเป็นตัวชี้วัดด้านผลผลิต คือ ผลอันพึงเกิดแก่นักเรียน ดังนี้

องค์ประกอบหลัก คือ พัฒนากาย ศิล จิต และปัญญาอย่างบูรณาการ องค์ประกอบย่อย คือ

1) **กาย** (กายภาพ) ข้อบ่งชี้คุณภาพ ได้แก่ (1) บริโภคใช้ของ ใช้จ่ายสิ้นในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้ (2) การดูแลร่างกายและแต่งกายสะอาดเรียบร้อย (3) ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลและสิ่งแวดล้อม

2) **ศีล** (สังคม) ข้อบ่งชี้คุณภาพ ได้แก่ (1) มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (2) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา (3) สามารถพึ่งตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต

3) **จิต** (จิตใจ/อารมณ์) ข้อบ่งชี้คุณภาพ ได้แก่ (1) มีความกตัญญู รู้คุณ ตอบแทนบุญคุณ (2) มีจิตใจเมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน (3) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อุตุน ขยัน หมั่นเพียร (4) มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ไร้เรงเบิกบาน

4) **ปัญญา** ข้อบ่งชี้คุณภาพ ได้แก่ (1) มีศรัทธา และเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย (2) รู้บาป-บุญ คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ (3) ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ (4) รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

ในส่วนของวิธีการเรียนรู้ แม้ว่าตัวบ่งชี้จะเน้นการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาเข้ากับทุกกลุ่มสาระและเชื่อมโยงเข้าสู่ชีวิตประจำวันแล้ว ข้อบ่งชี้คุณภาพยังมีลักษณะที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ที่ใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อีกทั้งให้มีการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้ โดยจัดบรรยากาศให้เกิดความกระตือรือร้น จูงใจท้าทายทำให้อยากรู้ สนุกเพลิดเพลินกับการเรียนรู้ สุขใจที่ประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ (สำนักพัฒนานวัตกรรมการฯ. 2548 : 9)

พระเทพเวที (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวว่า การสอนจริยธรรม ไม่ใช่เพียงการสอนด้วยคอมพิวเตอร์ เพราะจะไม่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจอะไรเลย ต้องมีครูเป็นต้นแบบโดยครูต้องใช้วิธีสอนให้จำ **ทำให้ดู อยู่ให้เห็น** (สำนักพัฒนานวัตกรรมการฯ. 2548 : 17-18)

นายแพทย์ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์ (ม.ป.ป. : 8 -11) ให้ความเห็นว่า ในปัจจุบันเด็กของเราไม่รู้จักเลือกว่า สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด พ่อแม่จึงควรสอนเรื่องคุณค่านิยมของการดำเนินชีวิตว่า เรื่องใดถูกหรือผิด เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เด็กจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังในคุณค่าที่ถูกต้อง เช่น ความรัก ความประพฤติชอบ ความสงบ ความจริง การไม่เบียดเบียน และเสนอว่าควรแทรกคุณธรรมเมื่อมีโอกาส โดยเมื่อมีโอกาสควรสอดแทรกคุณธรรมในการพูดคุย หรือการสอน เช่น สอนเรื่องต้นไม้ก็อย่าหยุดที่แค่ต้นไม้ แต่ควรชี้ให้เห็นว่าต้นไม้ทำหน้าที่ให้ร่มเงากับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนรวยคนจน คนดีหรือคนเลว ไม่มีแบ่งแยก หรือพูดถึงภูเขา อาจแทรกคุณธรรมของความอดทนให้เห็นว่าไม่ว่าฝนจะตก แดดจะแรง พายุจะพัดถล่ม ภูเขาก็กตั้งตรง แข็งแรง เป็นสง่า จิตใจของเราควรเป็นเช่นดั่งภูเขา ใครจะว่าใครจะชม ใครจะทำดี หรือไม่ดีกับเรา เราก็ไม่ควรหวั่นไหว

การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแนวทางอื่นๆ

ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ กรมวิชาการ (2544 : 13 - 14) เสนอแนวทางในการพัฒนาเยาวชนปัญญาทางด้านศีลธรรมจริยธรรมของนักเรียนควรมี ดังนี้

- จัดอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ภายในสถานศึกษา ให้เอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมให้แก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง

- หัวหน้าสถานศึกษา ครู อาจารย์และบุคลากรในสถานศึกษา
ประพฤติกปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้มีศีลธรรมและจริยธรรมที่ดี

- ดำเนินการอบรมสั่งสอนผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอทั้งในและ
นอกห้องเรียน เพื่อให้มีการปฏิบัติตนอย่างต่อเนื่อง

- แนะนำให้ผู้เรียนปฏิบัติตนนอกสถานศึกษาอย่างเหมาะสม
สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ดี

- กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ของสถานศึกษาตามหลักศีลธรรม
และจริยธรรมเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตนอย่างต่อเนื่อง

- ต้องมีการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติทั้งในห้องเรียน และนอก
ห้องเรียน โดยฝึกปฏิบัติจริงจนเป็นนิสัย

- สอดแทรกศีลธรรม และจริยธรรมเข้าไปในการเรียนการสอน
ทุกวิชา

- จัดให้มีสื่ออุปกรณ์ของการเรียนการสอนศีลธรรมจริยธรรม
กิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมตามความเหมาะสม

- จัดให้มีการประเมินและวัดผลการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ผู้เรียนทางศีลธรรมและจริยธรรมเป็นระยะ นำผลการประเมินและ
การวัดมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิดที่ปรากฏใน www.forcharacter.com กล่าวถึง
การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมว่าต้องเป็นการศึกษาในเชิง
ปฏิบัติ (action education) โดยมีหลัก ดังนี้

- นักเรียนต้องเรียนรู้ประเด็นปัญหาโดยผ่านการเล่นบทบาท
สมมติและแสดงละคร

- นักเรียนต้องนำประเด็นความคิดที่ตรงกันข้ามมาอภิปราย

- สร้างโครงการกิจกรรมในทางปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับหลักสูตร

- พ่อแม่และคนในชุมชนต้องมาช่วยในกิจกรรมที่เป็นการ

พัฒนาจริยธรรมเพื่อแสดงให้เห็นนักเรียนเห็นว่า ผู้ใหญ่กระทำตนให้เป็น
ประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร

- นำตัวอย่างดีๆ ที่เป็นเรื่องของการทำประโยชน์เพื่อสังคม
มายกตัวอย่างให้นักเรียนได้เรียนรู้

- ส่งเสริมให้นักเรียนร่วมมือกันเพื่อทำประโยชน์ต่อสังคม
นอกจากนั้น ยังมีวิธีการสอนอีกหลายวิธีที่ได้รับการยอมรับว่า
สามารถใช้ได้ผลในการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม เช่น

ทศนา แชมมณี (2536 : 25 - 29) ได้ให้แนวทางของการจัดการ
เรียนรู้แบบกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ว่า สามารถจัดได้หลายแนว ได้แก่

- 1) สามารถนำมาใช้โดยผู้สอน สร้างสถานการณ์สมมติขึ้น โดย
ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองภายใต้ข้อตกลงที่กำหนดให้ โดยผู้เรียน
ต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลออกมาในรูปการ
แพ้ชนะ

- 2) บทบาทสมมติ ใช้วิธีการลักษณะเดียวกับเกมส์ แต่มีการ
กำหนดบทบาทของผู้เล่นในสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมา แล้วให้ผู้เรียน
เข้าสวมบทบาทและแสดงออกตามบุคลิกภาพ ประสบการณ์และความ
รู้สึกนึกคิดของตนเองเป็นหลัก วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนวิเคราะห์ความรู้สึก
และพฤติกรรมของตนอย่างลึกซึ้ง

- 3) กรณีตัวอย่าง เป็นวิธีการที่ใช้กรณีหรือเรื่องราวต่างๆที่
เกิดขึ้นจริงมาดัดแปลงใช้เป็นตัวอย่างให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์
อภิปรายเพื่อสร้างความเข้าใจ และฝึกหัดหาทางแก้ปัญหา

ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด พิจารณาข้อมูลที่ตนได้รับอย่าง
ถี่ถ้วน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน และได้เรียนรู้จาก
สถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง

- 4) สถานการณ์จำลอง คือ เป็นวิธีการจำลองสถานการณ์จริง

หรือสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง ให้ผู้เรียนได้นำตัวเองเข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้น แล้วแสดงความรู้สึกนึกคิดที่สะท้อนจากสถานการณ์ดังกล่าว

5) ละคร เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลองแสดงบทบาทตามบทที่เขียน โดยไม่นำเอาบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อารมณ์ ความรู้สึก ผลกระทบจากเหตุการณ์ที่กำหนดเป็นบทละคร และได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน

6) กลุ่มย่อย เป็นวิธีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ที่ใช้กันมานาน ผู้เรียนมีโอกาสแสดงออก และได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น ซึ่งมีหลายวิธี ดังข้อ 7) - 10)

7) การระดมความคิด เป็นวิธีการที่ให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยไม่ตัดสินว่าถูกหรือผิด แต่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

8) การอภิปรายแบบกลุ่มเล็ก เป็นการอภิปรายที่แยกจากกลุ่มใหญ่ เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุดและเร็วที่สุด

9) การอภิปรายแบบเวียนกันแสดงความคิดเห็น เป็นการอภิปรายของสมาชิกกลุ่มประมาณ 15 - 20 คน นั่งเป็นวงกลมแล้วผลัดกันแสดงความคิดเห็นจนครบทุกคนตามลำดับ วิธีการนี้เป็นการช่วยให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง

10) การประชุมแบบสัมมนา เป็นการแสดงความร่วมมือเพื่อแสดงแนวคิดใหม่ แลกเปลี่ยนความรู้ และหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน

แนวคิดของ เอสเตบาน (1990 : 40) เสนอว่า หากจัดการเรียนการสอนวิชาการปลูกฝังค่านิยม (Value Education) แยกเป็นวิชาหนึ่ง เนื้อหาควรครอบคลุมเรื่อง กฎเกณฑ์ธรรมชาติ ธรรมชาติของมนุษย์

จริยศาสตร์ ค่านิยม เรื่องครอบครัว ความดีในทัศนะของสังคม
จริยธรรมและทัศนคติเกี่ยวกับการทำงาน ประเด็นปัญหาปัจจุบันที่
เกี่ยวกับศีลธรรม

ในส่วนของการสอน เอสเตบานเสนอว่า มีสองแนว คือ
กระบวนการสร้างความเข้าใจแบบอุปนัย (Induction) และการใช้
เหตุผลแบบนิรนัย (Deduction) โดยได้ขยายความวิธีการแบบนิรนัย
ว่าเป็นวิธีการสอนที่เริ่มโดยนำเสนอหลักการทั่วไป หรือหลักคิดสำคัญ
เพื่อให้นักเรียนสามารถประยุกต์หลักการนั้นมาใช้ในสถานการณ์เฉพาะ
ในประสบการณ์ของตนเองทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุ ดังนี้

- 1) เด็กๆ มีสิทธิ์ที่จะเรียนรู้หรือทำความเข้าใจหลักการ ความ
ถูกต้องทางศีลธรรม เพื่อใช้เป็นความเข้าใจการตัดสินใจของตนเอง
- 2) เด็กเองต้องการแนวทางและการแนะนำจากผู้ใหญ่ที่เขา
อาจมีส่วนร่วมในปัญหาและประสบการณ์
- 3) เด็กอาจไม่มีเวลามากพอในการลองผิดลองถูกหรือใช้ข้อมูล
ย่อยๆ เพื่อพิสูจน์ความคิดของตนเอง
- 4) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยมในหลายเรื่อง บางครั้งต้องการ
บทเรียนที่ให้ความจริงอันเป็นปรนัย คือ เป็นความจริงและถูกต้อง
สำหรับทุกๆ คน

วิธีการแบบอุปนัย มีความสำคัญในลักษณะที่เป็นการประยุกต์
ใช้หลักการที่ให้ความถูกต้องเป็นสากล และช่วยให้นักเรียนเรียนรู้กรณี
ย่อยๆ แต่ละกรณี ได้เห็นรายละเอียดจากการสังเกต ทำให้ได้ข้อสรุป
จากรายละเอียดย่อยๆ มากขึ้น

กล่าวโดยย่อวิธีการนิรนัยช่วยให้นักเรียนได้ข้อสรุปเกี่ยวกับ
คุณค่าด้วยกระบวนการ ต่อไปนี้

- การคิดไตร่ตรอง (Reflecting)

- การตีความ (Interpreting)
- การประยุกต์ (Applying)
- การแก้ปัญหา (Solving Problem)
- การประเมินค่า (Evaluating)
- การสรุปผล (Drawing Conclusion)

ส่วนวิธีการแบบอุปนัยจะให้ประสบการณ์ตรงและได้ความรู้
ผ่านการก้าวกระโดดทางความคิดหรือการรู้โดยตรง (Intuition) โดย
มีขั้นตอน ต่อไปนี้

- การรับรู้โดยการสังเกต และการฟัง (Sensation)
- การจำ (Remembering)
- ประสบการณ์ (Experiencing)
- การฟอร์มความคิดรวบยอดและหลักการ (Forming
Concept, Principle)
- การทดลอง (Experimenting)
- การค้นพบ (Discovering)
- การสร้างความหมาย (Grasping Meaning)

สิ่งแวดล้อมทางสังคมกับจริยธรรม

จากรายงานผลการวิจัยหลายเรื่อง พบว่า เยาวชนที่อยู่ใน
สภาพแวดล้อม ที่คล้ายคลึงกันแต่กลับมีพฤติกรรมต่างกัน เช่น ใน
สถานการณ์ที่มีรางวัลเป็นสิ่งยั่วยุเหมือนกัน เยาวชนบางคนโกงแต่
บางคนไม่โกง ทั้งนี้ได้ข้อสรุปว่า มีผลจากปัจจัยต่อไปนี้

- 1) มีสุขภาพจิตดี คือ มีความสุขกายสบายใจ ไม่มีความวิตก
กังวลมากจนเกินไป
- 2) เป็นผู้มั่งงอกมากกว่าปัจจุบัน มีความสามารถในการมอง

การณ์ไกล รู้จักอดเปรี้ยวไว้กินหวาน รู้จักอดได้ รอได้

3) มีความสามารถในการควบคุมบังคับตนเองอย่างมีเหตุผล สามารถจัดการตนเองให้กระทำในสิ่งที่เหมาะสมได้โดยไม่ต้องพึ่งการควบคุมจากผู้อื่น

4) เป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และพวกพ้อง มีพฤติกรรมจรรยาบรรณที่ดี เช่น ซื่อสัตย์ มีวินัย และเอื้อเฟื้อ แตกต่างจากพฤติกรรมประเภทอื่น กล่าวคือ เป็นพฤติกรรมที่ผู้กระทำต้องเสียสละ และผลของการกระทำจะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือส่วนรวมมากกว่าให้ประโยชน์แก่ผู้กระทำ

5) มีความเชื่อในผลการกระทำของตนเองว่า ตนสามารถทำนายผลได้และควบคุมให้เกิดผลดีผลเสียได้

6) มีเจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมจรรยาบรรณ คือ เห็นประโยชน์ของการทำดีและโทษของการทำชั่ว รังเกียจการทำชั่ว

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

งานวิจัยของ วรณะ บรรจง (2537) ศึกษาจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 401 คน ในจังหวัดภาคใต้ พบว่า เยาวชนที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพสูง มีความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธ การคบเพื่อนอย่างเหมาะสมมาก มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่าเยาวชนที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพต่ำ โดยคุณภาพของชุมชนพิจารณาจากสภาพการมีแหล่งบันเทิง แหล่งมั่วสุมของเยาวชน ตลอดจนแหล่งช่วยทางโลกีย์ และสอดคล้องกับงานวิจัยอีกหลายเรื่อง เช่น

แสงอรุณ ธรรมเจริญ และ ลินดา สุวรรณดี (2547) ที่ศึกษา
นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 4 และ 6 จากโรงเรียนในสังกัด
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตพื้นที่ 4
ประเภทที่มีระดับแหล่งช่วยภายในและภายนอกโรงเรียนแตกต่างกัน
คือ แหล่งช่วยภายในน้อยภายนอกมาก แหล่งช่วยภายในภายนอก
น้อย แหล่งช่วยภายในน้อยภายนอกมาก และแหล่งช่วยภายในมาก
ภายนอกน้อย จำนวนนักเรียนทั้งหมด 1,210 คน

ข้อค้นพบที่สำคัญ**ประการแรก** คือ นักเรียนที่อยู่ในเขตที่มี
แหล่งช่วยทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนมาก มีพฤติกรรมทาง
จริยธรรมน้อยกว่านักเรียนที่อยู่ในเขตอื่น **ประการที่สอง** พบว่า
นักเรียนที่อยู่ในแหล่งดังกล่าว อาจมีพฤติกรรมจริยธรรมสูงได้หากมี
ลักษณะต่อไปนี้ คือ เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการครองตนมาก รับรู้
สื่อที่มีประโยชน์มาก มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนมาก เข้าร่วม
กิจกรรมที่มีประโยชน์ในชุมชนมาก และครอบครัวใกล้ชิดศาสนา
ประการที่สาม นักเรียนที่มีพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านต่างๆ น้อย
มักเป็นนักเรียนชาย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษา
ปีที่ 6 นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ นักเรียนที่ครอบครัวมีฐานะทาง
เศรษฐกิจดี นักเรียนที่อยู่ในครอบครัวมีปัญหาความเครียด และ
นักเรียนที่ครอบครัวมีปัญหาแตกแยก **ประการสุดท้าย** พบว่า
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นกลุ่มที่เสี่ยงหากอยู่ในแหล่งที่มีการ
ช่วยสูง แต่หากนักเรียนมีจิตลักษณะ 4 ด้านต่อไปนี้ จะมีผลดีต่อ
พฤติกรรมมากขึ้นตามลำดับ คือ 1) ทัศนคติที่ดีต่อการครองตน
2) การรับรู้สื่อที่มีประโยชน์ 3) มีจิตลักษณะการมุ่งอนาคต และ
4) มีความเชื่ออำนาจในตนสูง

สุทธิภรณ์ แหยมรักษา (2546) ศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และปีที่ 5 จากโรงเรียนในสังกัด
สำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดนครปฐม ใน 4 ด้าน คือ ความ
รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อการศึกษาเล่าเรียน ความ
รับผิดชอบต่อสถาบัน และรับผิดชอบต่อสังคม พบว่า นักเรียน
มีความรับผิดชอบในทุกด้านในระดับมาก และนักเรียนที่เกรดเฉลี่ย
สูงจะมีความรับผิดชอบทุกด้านสูงกว่านักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยต่ำ

ประภาพร มั่นเจริญ (2544) ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมพัฒนา
ความรู้สึกร่วม และการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ที่มีต่อพฤติกรรมเอื้อเพื่อ
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อายุ 10 - 11 ปี โรงเรียนบ้านหนองคอก
จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 90 คน พบว่า นักเรียนที่อยู่ในกลุ่ม
กิจกรรมพัฒนาความรู้สึกร่วมและกลุ่มที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์
มีพฤติกรรมเอื้อเพื่อตามการประเมินของครูประจำชั้นและด้าน
อาสาสมัครพัฒนาโรงเรียนสูงกว่านักเรียนในกลุ่มควบคุม ทั้งนี้ผู้วิจัย
ได้ให้นิยามพฤติกรรมความเอื้อเพื่อไว้ 3 ด้าน คือ 1) ความเอื้อเพื่อ
ทางกาย ได้แก่ การเสียสละเวลาและความสุขส่วนตัวให้ความ
ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกาย เช่น ช่วยทำธุรการงานที่ไม่เป็นโทษ
ช่วยงานเล็กๆ น้อยๆ หรืองานใหญ่ๆ ภายในโรงเรียนตามกำลังความ
สามารถ เป็นต้น 2) ความเอื้อเพื่อทางวาจา ได้แก่ การพูดในทาง
ที่เป็นประโยชน์ไม่มีโทษ พูดให้คำแนะนำ พูดจาสุภาพเหมาะสม
ตามกาลเทศะ ไม่พูดซ้ำเติมหรือล้อเลียนผู้อื่น พูดให้กำลังใจ ปลอบ
ใจเมื่อผู้อื่นมีความทุกข์ได้รับความยากลำบาก เป็นต้น 3) ความ
เอื้อเพื่อทางปัญญา ได้แก่ ช่วยแสดงความคิดเห็น เล่าเรื่องหรือ
ประสบการณ์ ช่วยแก้ปัญหา หาทงออกในทางที่ถูกต้อง ช่วยเพิ่ม

พูนความรู้ให้แก่เพื่อน เป็นต้น

สุภาวดี เรื่องคณะ (2543) ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มกับความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านอรุโณทัย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนจากแบบสอบถามความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลตั้งแต่เปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 50 ลงมา จำนวน 27 คน ผลปรากฏว่า ภายหลังจากฝึกกิจกรรมกลุ่ม นักเรียนมีคะแนนความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อนุภาพ ทองอยู่ (2547) พบว่า นักเรียนชายที่มีการเอาแบบอย่างตามกลุ่มในระดับสูง และปานกลาง มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่มากกว่านักเรียนชายที่มีการเอาแบบอย่างตามกลุ่มต่ำอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมกลุ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมของวัยรุ่น

สรุปได้ว่า นักเรียนจะมีคุณธรรมจริยธรรมหรือไม่ ย่อมมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่หลายประการ ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกตัวนักเรียนเอง ปัจจัยภายใน ได้แก่ ระดับของเหตุผล ความสามารถทางอารมณ์ จิตลักษณะในตัวนักเรียน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ตัวแบบที่ดี รวมทั้งกระบวนการเรียนการสอน เป็นต้น

การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ในต่างประเทศ

1. แนวความคิดในการจัดการเรียนรู้ในประเทศนิวซีแลนด์

ในประเทศนิวซีแลนด์ ได้มีมูลนิธิส่งเสริมการศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาค่านิยม (The New Zealand Foundation for Value

Education) มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนทางด้านค่านิยม เนื่องจากเล็งเห็นว่า ในปัจจุบันการศึกษาทางด้านนี้ย่อหย่อนลงเพราะนักการศึกษาปัจจุบันได้นำเอาความคิดความเชื่อแบบสัมพัทธนิยม(Relativism)มาใช้ ทำให้ปฏิเสธการปลูกฝังค่านิยมที่มีลักษณะเป็นค่านิยมร่วมหรือเป็นแกนกลางสำหรับทุกคน ด้วยเกรงว่าจะทำให้เกิดความลำเอียง หรือเกิดการแทรกแซงทางด้านค่านิยม ทั้งนี้กลุ่มที่มีความเชื่อแบบสัมพัทธนิยมมีความเชื่อว่า ความดีเลว ถูกผิด แปรผันไปตามความคิดเห็น ความเชื่อของแต่ละคน รวมทั้งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป ปฏิเสธเกณฑ์การตัดสินการกระทำ ถูกผิดที่เป็นปรนัยซึ่งอยู่เหนือความคิดเห็น หรือสถานการณ์ของแต่ละคน ซึ่งกลุ่มนี้เห็นว่าการเชื่อแบบสัมพัทธนิยมทำให้เกิดผลสองประการ ประการที่หนึ่งคือ ทำให้เกิดความคิดแบบเชิดชูปัจเจกบุคคลหรือความคิดแบบตัวใครตัวมันมากเกินไป(radical individualism) และประการที่สองคือ ทำให้ไม่เกิดพลวัตหรือการเคลื่อนไหวทางด้านค่านิยม(dynamics of virtue)

ความคิดแบบปัจเจกบุคคลรุนแรงจะเชื่อว่าบุคคลแต่ละคนมีอำนาจสูงสุดที่จะบรรลุถึงเป้าหมายของตนเองตามที่ตนคาดหวัง ดังนั้น คนแต่ละคนจึงสามารถเลือกตัดสินใจทางจริยธรรมได้จากพื้นฐานความเป็นจริงของตนเอง ซึ่งในความเป็นจริงความคิดแบบปัจเจกบุคคลเป็นตัวทำลายความรู้สึกละเอียดใจ ความรู้สึกผิดและสำนึกสำนึกทางมโนธรรมและพลวัตทางค่านิยมที่เป็นตัวหล่อหลอมคนทั่วไปให้อยู่ในคุณงามความดีและสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคม

คนในกลุ่มนี้เสนอแนวคิด เรื่อง ค่านิยมอันเป็นเสาหลัก(Cornerstone Values) เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียนนำไปปลูกฝังแก่เยาวชน โดยมีสมมติฐานความคิด ดังนี้

1) เชื่อว่ามีการกระทำบางอย่างเป็นการกระทำที่ผิด เช่น การลักขโมย การพูดโกหก หลอกลวง ฯลฯ

2) มีค่านิยมที่เป็นแกนกลางของสังคมอยู่จริง และจำเป็นต้องใช้ค่านิยมเหล่านี้เป็นเครื่องมือตัดสินสถานการณ์ หรือการกระทำที่เหมาะสมถูกต้อง

3) ทางเลือกหรือผลที่หลากหลายต้องตัดสินบนพื้นฐานที่ยอมรับร่วมกัน

4) โดยธรรมชาติบุคคลทั่วไป ไม่ได้เป็นคนที่มีความผิดหรือไม่มีเหตุผล ไม่ใช่เป็นคนดีหรือเลว ถ้าปล่อยให้ตัดสินใจอะไรบนพื้นฐานความต้องการของแต่ละคน เขาอาจจะไม่ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล หรือตัดสินใจทำในทางที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ความคิดแบบค่านิยมหลักไม่ได้คิดว่า ต้องทำอะไรที่เป็นรูปแบบตายตัวอย่างเดียวกันหรือเหมือนกัน แต่ความคิดและเป้าหมายชีวิตของแต่ละคนก็มีความสำคัญ และมีความหมายเพียงแต่เขาต้องรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้น

ค่านิยมหลักที่มูลนิธิเสนอ ได้แก่

1) ความซื่อสัตย์ และยึดมั่นความจริง (Honesty and truthfulness)

2) ความเมตตากรุณา (Kindness)

3) การยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น (Consideration and Concern for others)

4) ความเอื้ออาทร (Compassion)

5) ความเชื่อฟัง (Obedience)

6) ความรับผิดชอบ (Responsibility)

7) การยอมรับนับถือผู้อื่น (Respect)

8) การปฏิบัติตามหน้าที่ (Duty)

ในแง่ของการปลูกฝังบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พ่อแม่ บุคคลกลุ่มนี้เห็นว่าพ่อแม่ คือ หน่วยแรกของการปลูกฝังและที่สำคัญที่สุดคือ ครูอาจารย์ เพราะโรงเรียนคือสนามของการแสดงออกของพฤติกรรมจริยธรรมในวัยเด็ก

ในส่วนพ่อแม่ สามารถสอน และสังเกตการณ์พฤติกรรมของเด็กที่กระทำทั้งในลักษณะที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจได้อย่างใกล้ชิด อีกทั้งพ่อแม่จะเป็นต้นแบบที่ดี

ในส่วนโรงเรียน สามารถอบรมสั่งสอนโดยการรับรู้ การสร้างนิสัย และให้ตัวอย่างแก่ผู้เรียน ซึ่งบางครั้งเป็นการสั่งสอนโดยที่ผู้เรียนไม่รู้ว่าเป็นการสั่งสอน เนื่องจากเป็นเรื่องราวของการสื่อสารในชีวิตปกติ ซึ่งมีความหมายต่อการส่งเสริมจริยธรรมได้ดีกว่าเนื่องจากเรื่องของจริยธรรมไม่ควรจะเป็นเรื่องที่แยกออกจากกิจกรรมของชีวิตการเรียน แต่ควรบูรณาการรวมกันไปในทุกกิจกรรมของโรงเรียน

การสอนค่านิยมหลักมีหลักการ 3 ประการ คือ

1) การสอนโดยตรง เป็นการสอนให้ทราบว่า ค่านิยมหลักเหล่านี้ มีความสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้ได้อย่างไร เพื่อส่งเสริมให้เห็นความสำคัญและการเชื่อมโยงกับการกระทำในชีวิตจริง

2) สอนกฎของความเป็นเหตุกับผล เพื่อสอนให้เห็นหลักการของความเกี่ยวข้องกันของเหตุกับผลว่าเมื่อตัดสินใจกระทำการอย่างหนึ่งย่อมส่งผลให้เกิดอะไรบางอย่างตามมา ตามลักษณะของเหตุปัจจัยนั้นๆ เป็นกฎที่แน่นอนตายตัว ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยอุบัติเหตุ

3) สอนกระบวนการตัดสินใจ 3 ชั้น เนื่องจากเหตุย่อมส่งผลอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน ดังนั้น การจะตัดสินใจกระทำสิ่งใด จึงต้อง

พิจารณาอย่างรอบคอบเสมอ ครูจึงควรให้หลักคิด 3 ชั้น ดังนี้
ชั้นที่หนึ่ง พิจารณาทางเลือกที่สามารถเป็นได้ทุกทาง
ชั้นที่สอง ตรวจสอบผลที่จะเกิดจากทางเลือกแต่ละทางนั้น
ชั้นที่สาม ยินดีหรือพร้อมที่รับผิดชอบผลอันเกิดจากการตัดสินใจ
ใจกระทำการนั้นๆ

ในการสอนตามขั้นตอนเหล่านี้ ครูควรใช้การเปิดโอกาสให้
นักเรียนได้กระทำบ่อยๆเพื่อทำให้เกิดเป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบ
และทำให้เกิดเสรีภาพในการเลือกกระทำการบนพื้นฐานของตนเอง

2. การจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมืองศีลธรรมในระดับ ประถมศึกษาของสิงคโปร์

ตัวอย่างหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมของสิงคโปร์
หลักการและเหตุผลของหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม
ในระดับประถมศึกษามีดังนี้

1) ค่านึงถึงขั้นของพัฒนาการ ความพร้อมของนักเรียนในการ
เข้าใจและประยุกต์ความคิด ค่านิยม หลักการทางศีลธรรมในการ
กำหนดความลึกและกว้างของเนื้อหา

2) เชื่อมโยงเนื้อหาของวิชากับความต้องการของชาติและสังคม
เพื่อให้นักเรียนสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนรู้ในโรงเรียน
กับชาติและสังคมได้

3) ปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างที่ไม่เคยมีมา
ก่อน จึงมีความจำเป็นที่ต้องสอนให้นักเรียนของเรามีทักษะในการใช้
เหตุผลทางจริยธรรมและความคิดสร้างสรรค์เพื่อการตัดสินใจใน
สถานการณ์ที่เป็นข้อขัดแย้งทางศีลธรรม (Moral dilemma)

4) สภาวะโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความรู้สึกจงรักภักดีและความ
ผูกพันต่อชาติในฐานะพลเมือง จึงมีความจำเป็นต้องสร้างความรู้สึ

ของความเป็นเจ้าของ และความรับผิดชอบต่อประเทศ

5) การใช้หลักการนำทางในการพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ ที่แตกต่างกันหลากหลายตามการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ย่อมเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนมากกว่าการยึดถือเนื้อหาวิชาซึ่งอาจจจะล้าสมัยได้ง่าย เนื่องจากหลักการอาศัยค่านิยมเป็นแก่นที่อยู่เหนือเหตุการณ์เฉพาะเรื่อง

เป้าหมายของการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม

เป้าหมาย คือ การสร้างเสริมนักเรียนให้พัฒนาอย่างรอบด้าน และอย่างสมดุล บนฐานของค่านิยมทางศีลธรรม ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และการสร้างสรรคความเป็นอยู่ที่ดีแก่สังคม ประเทศชาติ ตลอดจนสังคมโลก

เป้าหมายทางวิชาการ

มี 3 ประการคือ

1. เป้าหมายด้านความรู้ นักเรียนพึงได้รับความรู้จากการเรียน ดังนี้

(1) มีความรู้ว่าค่านิยมอะไรบ้างที่จำเป็นในการสร้างบุคลิกภาพของตน เช่น ความซื่อสัตย์ การให้ความเคารพ มนุษยสัมพันธ์ และความกล้าหาญทางจริยธรรม

(2) เข้าใจธรรมเนียมของครอบครัว รู้ถึงค่านิยมที่จำเป็นของครอบครัว เช่น ความรัก ความเอื้อเฟื้อ ความรับผิดชอบ การเห็นคุณค่าของสมาชิกในครอบครัว ความผูกพันและการรักษาชื่อเสียงของครอบครัว

(3) เข้าใจหลักการของการทำงานเป็นทีม และเชื่อมั่นว่าเป็นวิธีการที่ดีในการทำงานร่วมกับผู้อื่นทั้งในโรงเรียนและชุมชน

(4) เข้าใจจุดที่พึงให้ความสำคัญต่อชุมชนและรู้ว่าตนจะสามารถกระทำสิ่งใดให้แก่ชุมชนได้บ้าง

(5) รู้และเข้าใจถึงความแตกต่างของประเพณี ความเชื่อ และแนวปฏิบัติของคนเชื้อชาติต่างๆในลิงคโปร์

(6) ตระหนักถึงอุดมการณ์ของชาติและรู้แนวทางปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อชาติ

2. เป้าหมายด้านทักษะ

(1) สามารถนำการให้เหตุผลทางจริยธรรมและความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในการตัดสินใจ การแก้ปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งทางศีลธรรมได้ โดยสามารถกำหนดปัญหา ตรวจสอบทางเลือก คาดการณ์ผล และเลือกกระทำในทางที่เหมาะสม

(2) เข้าใจและรู้สึกร่วมกับผู้อื่น

(3) แสดงความเอื้ออาทร และให้ความสำคัญแก่ผู้อื่น

(4) แสดงความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น แม้จะมีความแตกต่างกันในแง่เชื้อชาติ ศาสนา และความแตกต่างอื่นๆ

(5) ร่วมมือทำงานเป็นทีมกับผู้อื่น

(6) ร่วมมือกับผู้อื่นในการแสวงหาความเห็นร่วม (consensus) เมื่อมีความแตกต่างทางความคิด

(7) แสดงความกตัญญู รู้คุณต่อพ่อแม่ และปู่ย่าตายาย

(8) นำปัญญาความรู้และความสามารถมารับใช้ชุมชน

3. เป้าหมายด้านทัศนคติ

(1) มีความเชื่อมั่นในความสามารถและศักยภาพของตนเอง

(2) มีความกล้าหาญทางจริยธรรมและความรับผิดชอบตนเอง

(3) มีความอดทนต่อความยากลำบาก และพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทายของปัญหาต่างๆ

(4) แสดงเจตนาถึงความเอื้ออาทร และมีส่วนร่วมกับผู้อื่น

(5) ยกย่อง เห็นคุณค่าของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และผู้สูงอายุ

- (6) ยอมรับความแตกต่างของบุคคลอื่น
- (7) สนับสนุนความพยายามเพื่อบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายของบุคคลอื่น
- (8) แสดงความตระหนักถึงหน้าที่ความเป็นพลเมืองและมีความรับผิดชอบตามสภาพของความเป็นพลเมือง
- (9) แสดงเจตจำนงที่จะทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคม
- (10) แสดงความรู้สึกเป็นเจ้าของและความจงรักภักดีต่อประเทศสิงคโปร์ในฐานะที่เป็นบ้านเกิดเมืองนอน

เนื้อหาของหลักสูตรมีจุดเน้น 5 ประการ โดยเริ่มจากตัวเอง ครอบครัว โรงเรียน สังคม และประเทศชาติ โดยจัดเป็นเนื้อหาหลัก 5 ประการ

หน่วยที่ 1 การสร้างบุคลิกภาพ

หน่วยที่ 2 ความผูกพันในครอบครัว

หน่วยที่ 3 ความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน

หน่วยที่ 4 ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

หน่วยที่ 5 ความภาคภูมิใจและจงรักภักดีต่อชาติ

ชั่วโมงการจัดการเรียน

จัดให้มีการสอนในระดับประถมศึกษาตอนต้น 2 คาบ และประถมศึกษาตอนปลาย 3 คาบต่อหนึ่งสัปดาห์

การวัดและประเมินผล

การประเมินผลพิจารณาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ โดยพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

- แบบประเมินพฤติกรรมและการกระทำ
- การตอบข้อคำถามจากสมุดงาน
- โครงการที่แสดงความเข้าใจ ความลึกซึ้งในความคิดทาง

จริยธรรม ค่านิยม หรือหลักการ ซึ่งสังเกตได้จากลักษณะความร่วมมือ พฤติกรรมการทำงานกลุ่ม

- พฤติกรรมการแสดงออกที่ปรากฏในชีวิตประจำวันที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน

- ท้ายสุดการตัดสินใจให้เกเรตต้องพิจารณาจากการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย

ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาตอนต้น

เรื่อง **ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน** (Sense of Belonging to school)

หัวข้อ (Topics)	ผลที่คาดหวัง (Learning outcome)	ความคิดรวบยอด (concept)	ขอบเขต (Scope)	ค่านิยมที่สร้างเสริม (Value)
- อุดมการณ์ และ ปรัชญา ของโรงเรียน - ความเอื้ออาทรต่อโรงเรียน	นักเรียนต้องบังเกิดลักษณะต่อไปนี้ - มีความรู้ในอุดมการณ์เป้าหมาย ปรัชญาของโรงเรียน - กระทำสิ่งที่เป็น การแสดง ความเอื้ออาทรต่อโรงเรียน	อุดมการณ์ และ ปรัชญา ของโรงเรียน ความเอื้ออาทรต่อชุมชนโรงเรียน	- เพลงประจำโรงเรียน - คติพจน์ ธงสัญลักษณ์ ของโรงเรียน - ดูแลรักษาความสะอาดของโรงเรียน - เอื้ออาทรและนับถือสมาชิกในชุมชนโรงเรียน แสดงความกตัญญูและสนับสุนนให้โรงเรียนประสบความสำเร็จในกิจกรรมต่างๆ	ยกย่องชื่นชมภาคภูมิใจและจงรักภักดีต่อโรงเรียน - เอื้ออาทร - ยกย่องนับถือ - รับผิดชอบ - กตัญญู - น้ำใจนักกีฬา - ความยุติธรรม

3. การจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม (Civics and Moral Education-CME) ระดับมัธยมศึกษาในประเทศสิงคโปร์

ประเทศสิงคโปร์มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาการเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองศีลธรรมเพื่อให้ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงอนาคตของชาติ เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีความรักเกี่ยวกับชาติ มีความสนใจผู้อื่น และสำนึกในความเป็นชาติ และเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่ต้องรับผิดชอบอนาคตของชาติต่อไป

เนื้อหาหลักของหลักสูตร ประกอบด้วย 5 หลัก คือ

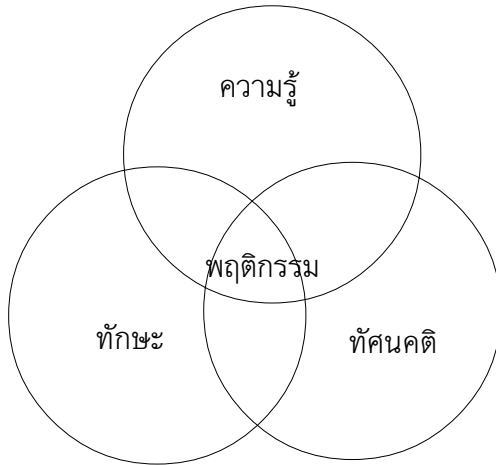
1. การสร้างบุคลิกภาพ
2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว
3. น้ำใจต่อชุมชน
4. ชาติของเรา และมรดกวัฒนธรรมของเรา
5. มุ่งสู่ความท้าทายใหม่

โดยมีค่านิยมร่วม คือ

- 1) ชาติ ชุมชน และสังคมอยู่เหนือตัวเอง
- 2) ครอบครัว คือ หน่วยพื้นฐานของสังคม
- 3) ชุมชน สนับสนุนและยอมรับคนแต่ละคน
- 4) มีความเห็นแนวเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน
- 5) ความผสมกลมกลืนในเรื่องเชื้อชาติและศาสนา

เพื่อให้เป้าหมายในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่เข้มแข็งด้วยการกระทำอย่างรับผิดชอบ ให้ความสำคัญแก่คนอื่นและมีชาติอยู่ในหัวใจ วัตถุประสงค์หลักของการเรียนรู้มีเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ ความรู้

ทักษะ และทัศนคติ ดั่งความสัมพันธ์ในภาพข้างล่าง

ใน**มิติความรู้** ก็นรวมถึงค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุคลิกภาพ หลักการทางศีลธรรม ค่านิยม เกณฑ์การตัดสินใจถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการตัดสินใจเลือกกระทำ ความคิดรวบยอดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและอนาคตของชาติ

มิติของทักษะ เน้นการพัฒนากระบวนการที่นักเรียนจำเป็นต้องมีในการดำเนินการหรือจัดการในสถานการณ์หรือปัญหาต่างๆ รวมทั้งการเพิ่มพูนความฉลาดทางอารมณ์

มิติของทัศนคติ เล็งเห็นถึงคุณภาพภายในที่มีอยู่ในตัวนักเรียนแต่ละคน เช่น การเห็นคุณค่าของคนอื่น ความเอื้อเฟื้อ ความรอบคอบ และความซื่อสัตย์ เพื่อดึงคุณลักษณะเหล่านี้ให้กลายเป็นพฤติกรรม

หากนักเรียนมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมจะทำให้เกิดเป็นการกระทำที่ดีได้ ดังนั้นเมื่อผ่านการเรียนรู้แล้วนักเรียนควรมีความรู้ต่อไปนี้

เป้าหมายเกี่ยวกับความรู้

- รู้ว่าคนที่มีศีลธรรมมีลักษณะอย่างไร
- รู้หลักการที่ช่วยให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง
- เข้าใจความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อสังคม
- รู้จักคุณค่าที่สำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของชาติ ทั้งที่เป็นค่านิยมร่วมของคนสิงคโปร์ ค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัว และค่านิยมที่เป็นรากฐานของการปกครอง

■ มีความรู้เกี่ยวกับคน และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโยงมาถึงปัจจุบัน

- รู้องค์ประกอบของความเป็นชาติ
- รู้ถึงข้อจำกัดของประเทศและการก้าวพ้นจากข้อจำกัดนั้น
- รู้เป้าหมายและระบอบการปกครองประเทศ
- ตระหนักถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของโลก ที่มีต่อการอยู่รอดและความสำเร็จของประเทศ

■ เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในโลกยุคใหม่

- เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในโลกยุคใหม่

เป้าหมายเกี่ยวกับทักษะ

หลังจากเรียนแล้วนักเรียนพึงเกิดทักษะดังต่อไปนี้

- สามารถใช้เหตุผลและการคิดอย่างไตร่ตรองทางศีลธรรมได้
- แสดงออกถึงการยกย่อง ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อ

ความเอาใจใส่คนอื่น

- สามารถปฏิบัติต่อคนอื่นในบ้าน ครอบครัว โรงเรียนและชุมชนในทางที่ดี

- ใช้ทักษะการทำงานเป็นกลุ่มได้ดี

- ใช้ทักษะในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผล และสังเคราะห์ได้ดี

- มีพฤติกรรมของคนที่กระตือรือร้น คนที่รับผิดชอบ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

เป้าหมายเกี่ยวกับทัศนคติ

หลังจากเรียนวิชานี้แล้ว นักเรียนควรมีทัศนคติดังต่อไปนี้

- ยอมรับว่าหลักการทางศีลธรรมเป็นหลักการพื้นฐานของการกระทำ

- มีความปรารถนาที่จะยอมรับ ริเริ่ม และการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติ

- ยกย่อง เข้าใจ และเห็นใจผู้อื่น

- รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

- ตระหนักว่าตนมีพันธะในการรักษาความกลมกลืนของประชาชนในชาติที่มีเชื้อชาติ และศาสนาต่างกัน

- มีความผูกพันในความเป็นครอบครัว ชุมชนและชาติ

- ยินดีที่จะเสียสละเพื่อสร้างความปลอดภัยที่ดี และการปกป้องประเทศ

- มีความเชื่อมั่น ศรัทธา และภาคภูมิใจในความสำเร็จของประเทศ

ในส่วนแนวทางการใช้หลักสูตรให้ประสบความสำเร็จ หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ให้แนวทางไว้ดังนี้

- 1) วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (CME) มีลักษณะเป็นวิชาบูรณาการ ซึ่งรวมทั้งบรรยากาศ วิธีการและการจัดการของโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากได้ตระหนักว่าค่านิยมที่ฝังงอไม่ได้ถ่ายทอดผ่านการเรียนเท่านั้น แต่ต้องอาศัยทุกสิ่งอย่างที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นระบบของโรงเรียน กฎกติกา ความสัมพันธ์ของบุคคล การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ฯลฯ เป็นต้น

2) ต้องจัดให้นักเรียนได้สัมผัสทั้งส่วนที่เป็นหลักสูตรหรือกิจกรรมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ภายใต้บรรยากาศการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย การทำงานเป็นทีม และการมีส่วนร่วมของชุมชนภายนอก

3) ผู้บริหารและครูมีหน้าที่หลักในการให้ความรู้ ทักษะ ทักษะคิดที่จำเป็นต่อการช่วยให้เกิดสิ่งต่อไปนี้

(1) การพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียนเพื่อให้ความมั่นใจในบุคลิกภาพ ความเป็นศิวิลธรรม และมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต

(2) ส่งเสริมความรู้สึกของความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกของความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

(3) ต้องมีการเรียนรู้หน้าที่ ศีลธรรม 2 คาบต่อหนึ่งสัปดาห์ และโรงเรียนสามารถยืดหยุ่นการเรียนการสอน และสามารถเชื่อมโยงแบบฝึกหัดของวิชาเข้ากับวิชาอื่น กิจกรรมอื่นๆ ที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนได้

ในแง่การประเมินผลได้มีแนวทางอย่างกว้างๆ ดังนี้

เนื่องจากหลักสูตรเน้นผลที่ความรู้และทักษะ ดังนั้นการวัดและประเมินผลจึงเน้นที่ความรู้และทักษะที่เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยการประเมินผลต้องเน้นทั้งส่วนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินด้วย

ตัวอย่างของหน่วยการเรียนรู้บางหน่วย

หน่วยความล้มพันธ์ในครอบครัว

หัวข้อเรื่อง เอกลักษณะของครอบครัว

ผลการเรียนที่คาดหวัง (Learning outcomes)

หลังจากเรียนแล้วนักเรียนต้องได้รับสิ่งต่อไปนี้

- 1) มีความเข้าใจว่าสมาชิกทุกคนของครอบครัวสามารถช่วยทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุขได้
- 2) นักเรียนสามารถอธิบายได้ว่า ความรัก ความเอาใจใส่ ความเอื้อเฟื้อและการเคารพยกย่องกันจะช่วยเสริมสร้างความผูกพันและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของครอบครัว

ความคิดรวบยอด

ความผูกพันของครอบครัว

ความรับผิดชอบในครอบครัว

การยกย่องผู้สูงอายุ

ค่านิยม

ความรัก ความเอื้อเฟื้อ และความเอาใจใส่

ความรับผิดชอบ

การยกย่องซึ่งกันและกัน

ขอบเขตเนื้อหา

ความแตกต่างของครอบครัวแต่ละแบบ

ความสัมพันธ์ในครอบครัว

บทบาทของสมาชิกในครอบครัว

ค่านิยมของครอบครัวลิงคิปอร์ ความรัก ความเอื้อเฟื้อ
และความเอาใจใส่ ความรับผิดชอบ และการยกย่องซึ่งกันและกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะตอบคำถามสำคัญ 4 ประการ คือ 1) เพื่อประเมินสถานภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เพื่อประเมินสถานภาพการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานสำหรับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 3) เพื่อประเมินปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 4) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และมาตรการการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ เลือกแบบเฉพาะเจาะจงจาก 5 ภูมิภาค รวมทั้งกรุงเทพมหานคร โดยภาคเหนือ เลือกศึกษาโรงเรียนในจังหวัดลำพูน ภาคใต้ เลือกศึกษาโรงเรียนในจังหวัดสงขลา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เลือกศึกษาโรงเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาคกลาง เลือกศึกษาโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัด เพชรบุรี ส่วนกรุงเทพมหานคร เลือกศึกษาโรงเรียนในเขตพื้นที่ การศึกษาที่ 1 และ 3

1. โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้ตัวแปรเลือกกลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้

1) ที่ตั้งของโรงเรียนในเมือง และนอกเมือง โดยโรงเรียน ในเมือง หมายถึง โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง หรืออยู่ใน เขตชุมชนเมือง โรงเรียนนอกเมืองหมายถึงโรงเรียนที่ไม่ได้ตั้งอยู่ ในอำเภอเมือง หรือในเขตชุมชนเมือง หรือเขตชั้นใน สำหรับ กรุงเทพมหานครเป็นโรงเรียนในเขตชั้นใน

2) ระดับของโรงเรียน แยกเป็น ระดับประถมศึกษาและมัธยม ศึกษา โดยมีเป้าหมายจำนวนโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในแต่ละ ภูมิภาค คือ ภูมิภาคละ 4 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนประถมศึกษา ในเมืองและนอกเมือง 2 โรงเรียน มัธยมศึกษาในเมืองและนอกเมือง 2 โรงเรียน โดยได้เลือกขนาดของโรงเรียนให้กระจายอยู่ในจำนวนรวม ทั้งหมด เช่น หากเลือกได้โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ในเมือง ก็เลือกโรงเรียนขนาดเล็ก หรือนขนาดกลาง นอกเมือง

นอกจากนั้น ในแต่ละภูมิภาคได้เลือกศึกษาโรงเรียนที่มีลักษณะ พิเศษอีกอย่างน้อย 1 โรงเรียน ดังนี้ 1) ภาคเหนือเลือกศึกษาโรงเรียนที่มี นักเรียนเป็นชาวเขา 2) ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเลือก ศึกษาโรงเรียนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นโรงเรียนที่ดำเนินการวิถึพุทธ ดิเด่น 3) ภาคกลางเลือกศึกษาโรงเรียนในสังกัดองค์กรคริสตศาสนา และโรงเรียนในชุมชนมุสลิม 4) กรุงเทพมหานครเลือกศึกษาโรงเรียน ที่มีขนาดใหญ่พิเศษและมีชื่อเสียงโดดเด่นด้านวิชาการ

จำนวนโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 26 โรงเรียน ดังปรากฏ
ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ประถมศึกษา		
ภูมิภาค	ในเมือง	นอกเมือง
ภาคเหนือ	1	2
ภาคใต้	2	1
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2	1
ภาคกลาง	2	2
กทม.	1	1
รวม	8	7
มัธยมศึกษา		
ภาคเหนือ	1	1
ภาคใต้	1	1
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1	1
ภาคกลาง	1	1
กทม.	1	2
รวม	5	6
รวมทั้งหมด	13	13
รวมจำนวนทั้งสิ้น 26 โรงเรียน		

2. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคล

บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ ในแต่ละโรงเรียน แต่ละภาค จำนวน

26 โรงเรียน ประกอบด้วย

1) ผู้บริหาร 1 คน ต่อ 1 โรงเรียน รวม 26 คน

2) ครู ผู้สอน ช่วงชั้นละ 2 คน

ประถมศึกษา 4 คน

มัธยมศึกษา 4 คน

รวม 208 คน

3) ผู้ปกครอง/ตัวแทนชุมชนที่มีลูกเรียนอยู่ในโรงเรียน
โรงเรียนละ 4 คน รวม 104 คน

4) นักเรียน ช่วงชั้นละ 4 คน

โรงเรียนหนึ่งทำการสัมภาษณ์นักเรียน 2 ช่วงชั้น จำนวน 8 คน
เป็นนักเรียนที่มีลักษณะหลากหลายไม่เจาะจงเป็นนักเรียนตัวอย่าง
หรือเป็นนักเรียนที่เรียนดี ได้รางวัลมารยาทงาม หรือเป็นหัวหน้า
นักเรียน รวมนักเรียนทั้งหมด 208 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่าง
ทั้งสิ้น 650 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด 2 วิธี
ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารหลักสูตร
คู่มือครูและนักเรียน แผนการสอนของกลุ่มสาระวิชา แผนงานของ
โรงเรียน เอกสารโครงการกิจกรรม ฯลฯ เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเชิงโครงสร้าง โดยมีการกำหนดข้อคำถามไว้เป็นแนวทางล่วงหน้า เพื่อสัมภาษณ์ ผู้บริหาร

ครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน โดยผู้ร่วมวิจัยซึ่งเป็น
ผู้อำนวยการด้านนิเทศและประเมินผลการศึกษาในเขตพื้นที่เป็น
ผู้ดำเนินการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์
เชิงโครงสร้าง ประกอบด้วย

- 1) แบบสำรวจข้อมูลทั่วไปของโรงเรียน/สถานศึกษา
- 2) แบบสัมภาษณ์ผู้เรียน
- 3) แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอน
- 4) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษา
- 5) แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง/กรรมการสถานศึกษา

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) แบบสำรวจข้อมูลของโรงเรียน/สถานศึกษา เป็นแบบ
สำรวจข้อมูลโรงเรียน/สถานศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลก่อนการสัมภาษณ์
โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ หลักสูตรโรงเรียน/สถานศึกษา
แผนปฏิบัติการของโรงเรียน/สถานศึกษา คู่มือครูและนักเรียน
แนวทางการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่โรงเรียน/สถานศึกษา
กำหนดขึ้น ตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และแนวทางการ
ปลูกฝัง/พัฒนาสภาพแวดล้อมทั่วไปทั้งภายใน และภายนอกโรงเรียน/
สถานศึกษา

2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นแบบการสัมภาษณ์
ผู้บริหารสถานศึกษาโดยการศึกษาถึงบทบาทวิธีคิดของผู้บริหาร
โรงเรียน (อาจารย์ใหญ่/ผู้อำนวยการ) ในการสร้างเสริมคุณธรรม
นักเรียนเรื่องลักษณะการมีส่วนร่วมในการกำหนดคุณธรรมที่พึง

ประสงค์ ครูอาจารย์ ผู้ปกครองนักเรียนได้มีส่วนร่วมหรือไม่ ด้วยวิธีใด มีการแจ้งคุณลักษณะที่ต้องการปลูกฝังสร้างเสริมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนักเรียนทราบล่วงหน้าหรือไม่ มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างไร เน้นการจัดกิจกรรมแต่ละลักษณะหรือไม่ มีการประเมินอย่างเป็นระบบหรือไม่ อย่างไร ใครเป็นผู้ประเมิน คุณธรรมจริยธรรมลักษณะใดที่เห็นว่าประสบผลสำเร็จ ลักษณะใดที่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเหตุใด นักเรียนมีปัญหาเรื่องยาเสพติด และเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศหรือไม่

3) แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอน เป็นแบบสัมภาษณ์ครูผู้สอนโดยการ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับตัวครู การมีส่วนร่วมในการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ความสัมพันธ์/ความร่วมมือกับผู้ปกครอง วิธีการที่ใช้ในการสร้างเสริมคุณธรรมแต่ละด้าน เวลาที่ใช้ในการสอดแทรก สร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม คุณธรรมจริยธรรมที่เน้นมากและตัวที่เน้นน้อย คุณธรรมจริยธรรมด้านใดได้ผลมากที่สุด และด้านใดไม่ได้ผล เพราะเหตุใด มีวิธีการสอนคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานหรือไม่ มีการจัดกิจกรรมอย่างไร มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ร่วมกันในชั้นเรียนหรือไม่

4) แบบสัมภาษณ์ผู้เรียน เป็นแบบสัมภาษณ์ผู้เรียน โดยการ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนดว่าทราบหรือไม่ ด้วยวิธีใด การมีส่วนร่วมในการกำหนดคุณธรรมมีหรือไม่ ด้วยวิธีใด และต้องการมีส่วนร่วมหรือไม่ การรับรู้แนวทางและเจตนารมณ์ในวิธีการสร้างเสริมและการประเมินคุณธรรมจริยธรรม ความเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมว่าด้านใดประสบผลสำเร็จ หรือพึงพอใจมากที่สุด ด้านใดไม่ประสบผลสำเร็จ เพื่อนนักเรียนที่ยังไม่

ปฏิบัติตามมีหรือไม่ เพื่อนักเรียนในโรงเรียนมีพฤติกรรมดีเด่น
ด้านใด และควรปรับปรุงด้านใด

5) แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน เป็นแบบสัมภาษณ์
ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน โดยการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล
การรับรู้คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนดว่ามีอะไรบ้าง รับรู้ได้
อย่างไร การมีส่วนร่วมในการกำหนด ความพึงพอใจผลการปลูกฝัง
สร้างเสริมคุณธรรมด้านใด ไม่พอใจด้านใด ต้องการให้เพิ่มเติม
ด้านใด การมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมทั้งที่บ้าน
และที่โรงเรียน ตลอดจนความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมและวิธีการ
สร้างเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยรวม

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ศึกษาได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหารวมกัน
โดยวิธี Content Analysis เพื่อตอบคำถามการวิจัยที่กำหนดไว้

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในบทนี้ เพื่อตอบปัญหาการวิจัยหลัก 4 ประเด็น คือ 1) คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ ที่พึงประสงค์ 2) ตัวบ่งชี้ที่ใช้ในการประเมินคุณธรรมจริยธรรม 3) สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน 4) กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และ ปัญหาและอุปสรรคการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยจะนำเสนอเป็นรายภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และกรุงเทพมหานคร และระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตามลำดับ

ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

ภาคเหนือ

กลุ่มตัวอย่างในภาคเหนือที่นำมาศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนระดับประถมศึกษา คือ เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในเมือง ได้แก่ **โรงเรียน (ก)** ส่วนโรงเรียนนอกเมืองมี 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาให้แก่นักเรียนที่เป็นชาวเขา เป็นโรงเรียนขนาดกลาง ผู้วิจัยขอ กำหนดให้เป็น **โรงเรียน(ข)** และ**โรงเรียน(ค)** โดยเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางและค่อนข้างเล็ก (จำนวนนักเรียน 201 คน)

ทั้ง 2 โรงเรียนอยู่ในเขตอำเภอบ้านไถ่ จังหวัดลำพูน สำหรับ **โรงเรียน(ข)** มีนักเรียนเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง เป็นชุมชนที่ยอมรับการปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยพื้นราบ และมีประชากรเกินกว่าครึ่งหนึ่งที่จบการศึกษาภาคบังคับ ทำให้คนส่วนใหญ่เข้าใจความสำคัญของการศึกษา จึงให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการพัฒนานักเรียนอย่างดียิ่ง โดยสภาพวัฒนธรรมประเพณีของชาวกระเหรี่ยง จะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชาวเขาอย่างเหนียวแน่น และมีวัฒนธรรมประจำชนเผ่าที่ดี คือ **ความซื่อสัตย์** ทุกคนรอบรั้วจะสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนซื่อสัตย์ในขณะที่เดียวกันก็เป็นคนตรงไปตรงมาและเป็นตัวของตัวเอง นักเรียน**ยึดถือประเพณี**และข้อตกลงเป็นสิ่งสำคัญ (ไม่พูดโกหก พูดจาลดเลี้ยว) **มีความสามัคคี** และ**ความเคารพในสิทธิของผู้อื่น** ชาวกระเหรี่ยงมักจะยอมรับวัฒนธรรมของชนเผ่าในการอยู่ร่วมกัน จึงมักไม่มีข้อพิพาท เช่น ถ้าเด็กลูกของบ้านใดไปทำร้ายหรือทำความเสียหายต่อลูกคนอื่น พ่อแม่จะรีบนำสิ่งของไปทำขวัญ ผูกข้อมือและขอขมาทันที ในทำนองเดียวกัน หากถูกผู้ใดละเมิดสิทธิก็จะไม่ยินยอมไม่ว่ากรณีใดๆ เป็นต้น

ระดับประถมศึกษา

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ ที่พึงประสงค์

คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียน(ก) กำหนดให้เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโรงเรียนประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

- 1) การใฝ่รู้ใฝ่เรียน
- 2) การมีกิจนิสัยที่ดีในการทำงาน
- 3) ความมีวินัย ขยัน ซื่อสัตย์ อดทน ประหยัด และความ

รับผิดชอบ

4) การรู้จักปฏิบัติตนในการเลือกบริโภค การอนุรักษ์ทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5) มีภาพลักษณ์ที่ดีตามค่านิยมของสังคมไทยและดำรงไว้ซึ่ง
เอกลักษณ์ที่ดีของชาติ

6) ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข

โรงเรียน(ข) กำหนดคุณลักษณะหลัก 7 ประการ คือ

- 1) ความมีระเบียบวินัย
- 2) ความมีสัมมาคารวะ
- 3) ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
- 4) มีจิตสำนึกของความเป็นคนไทย
- 5) มีความรักและชื่นชมในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง
- 6) รู้จักรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- 7) ความขยัน อดทน และอดออม

นอกจากนั้นครูผู้สอนยังเน้นจริยธรรมอื่น อันเป็นคุณลักษณะที่
พึงประสงค์เพิ่มเติม ได้แก่ จิตสำนึกของความเป็นคนไทย

- 1) ความกตัญญูกตเวที
- 2) ความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น
- 3) การรู้จักแบ่งปัน
- 4) ความเสียสละ
- 5) การรู้จักให้ ให้ความสำคัญ เรื่องของการให้มากกว่าการรับ
- 6) มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม
- 7) รู้จักรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- 8) ความซื่อสัตย์

และจากการสัมภาษณ์ ครูผู้สอนกล่าวว่า คุณลักษณะที่เน้นในการปลูกฝังน้อยที่สุด คือ

- 1) ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพราะชุมชนนี้มีอยู่แล้วโดยสายเลือด
- 2) ความเมตตากรุณาไม่เบียดเบียนสัตว์ เนื่องจากเด็กต้องไปหาอาหารในป่ามาจุนเจือครอบครัว
- 3) การพึ่งตนเอง เนื่องจากสภาวะความเป็นอยู่ในชุมชนและเด็กได้รับการปลูกฝังจากผู้ปกครอง บรรพบุรุษสอนให้รู้จักพึ่งพาตนเองอยู่แล้ว

ส่วน **โรงเรียน(ค)** ซึ่งเป็นโรงเรียนนอกเมือง ขนาดกลาง ก่อนข้างเล็กกำหนดคุณธรรมจริยธรรมต่อไปนี้

- 1) ความมีวินัย
- 2) ความซื่อสัตย์
- 3) ความรับผิดชอบ
- 4) ความสะอาด/สุขนิสัยในการรักษาความสะอาด ปลอดภัย
- 5) ความอดทน
- 6) ความเสียสละและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- 7) ประหยัด
- 8) ความสามัคคีและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้
- 9) ความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- 10) การเห็นคุณค่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน ประถมศึกษาในภาคเหนือ

โรงเรียน(ก)	โรงเรียน(ข)	โรงเรียน (ค)
1. การใฝ่รู้ใฝ่เรียน 2. การมีกิจนิสัยที่ดี ในการทำงาน 3. ความมีวินัย ชยัน ซื่อสัตย์ อดทน ประหยัด และความ รับผิดชอบ 4. การรู้จักปฏิบัติตน ในการเลือกบริโภค การอนุรักษ์ ทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม 5. มีภาพลักษณ์ที่ดี ตามค่านิยมของสังคม ไทยและดำรงไว้ซึ่ง เอกลักษณ์ที่ดีของชาติ 6. ความเป็นพลเมือง ดีในระบอบ ประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์เป็น ประมุข	1. ความมีระเบียบ วินัย 2. ความมีสัมมา- คารวะ 3. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน 4. มีจิตสำนึกของ ความเป็นคนไทย 5. มีความรักและ ซื่นชมในวัฒนธรรม ท้องถิ่นของตนเอง 6. รู้จักรักษาและ อนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม 7. ความขยัน อดทน และอดออม	1. ความมีวินัย 2. ความซื่อสัตย์ 3. ความรับผิดชอบ 4. ความสะอาด/สุขนิสัย ในการรักษาความสะอาด ความปลอดภัย 5. ความอดทน 6. ความเสียสละและ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 7. ประหยัด 8. ความสามัคคีและ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ 9. ความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 10. การเห็นคุณค่า อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ศิลปวัฒนธรรม

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนในภาคเหนือกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ในลักษณะใกล้เคียงกัน คือ ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะเรื่องความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ อดทน ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การเห็นคุณค่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม ในขณะที่โรงเรียนในเมืองเน้นเพิ่มเติมเรื่อง การรู้จักปฏิบัติตนในการเลือกบริโภค การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีนิสัยที่ดีในการทำงาน แต่เป็นที่น่าสังเกต คือ โรงเรียนที่ให้การศึกษาแก่ชาวเขา ก็ปลูกฝังคุณลักษณะที่ไม่ต่างจากโรงเรียนในเมือง โดยมีลักษณะที่เพิ่มเติมเรื่องจิตสำนึกของความเป็นคนไทย และความรักและชื่นชมในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

2. ตัวอย่างคุณธรรมจริยธรรม

ตัวอย่างคุณธรรมจริยธรรมที่ **โรงเรียน (ก)** กำหนด มีลักษณะเป็นพฤติกรรม/ การกระทำย่อยๆ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ตัวอย่างคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน (ก)

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวอย่างชี้
1. การใฝ่รู้ใฝ่เรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. อ่านหนังสือตั้งแต่ 2 ประเภทขึ้นไป 2. เข้าไปอ่านหนังสือในห้องสมุดเป็นประจำ 3. กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้จากสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว 4. ซักถามข้อสงสัยจากครู และช่วยสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน 5. เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
	6. ใช้เหตุผลหรือหลักฐานอ้างอิงในการพูดหรือ การทำรายงานได้อย่างหลากหลาย เหมาะสมกับวัย 7. ใช้เทคโนโลยี หรือเครื่องมือในการเรียนหรือการ ทำงานที่ทันสมัยได้
2. การมีกิจนิสัยที่ดีใน การทำงาน	1. สมุด ผลงาน สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย 2. ใช้วัสดุ สิ่งของ เครื่องใช้ในการเรียนหรือการ ทำงานอย่างประหยัด 3. ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ 4. ทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จทันเวลา 5. ทำความสะอาดสิ่งของเครื่องใช้หรือ 6. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 7. มีความละเอียดรอบคอบในการทำงาน 8. ปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้
3. ความมีวินัย ขยัน ซื่อสัตย์ อดทน ประหยัด และความ รับผิดชอบ	1. นักเรียนเข้าแถวเข้าโรงเรียนและกลับบ้าน 2. นักเรียนเข้าแถวส่งงาน หรือชื่อของ หรือ รับประทานอาหารตามลำดับก่อนหลัง 3. นักเรียนส่งงาน/การบ้านตามกำหนดเวลา 4. นักเรียนทำงานเสร็จภายในเวลาที่กำหนด 5. มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย 6. เมื่อให้ตรวจงาน นักเรียนให้คะแนนถูกต้องตาม เกณฑ์ที่ตกลงกัน 7. นักเรียนมีการฝากเงินออมทรัพย์ 8. มีความอดทนในการทำงาน ในการรอคอยการ รับประทานอาหาร 9. นักเรียนไม่พูดคุยในขณะที่อยู่ในห้องประชุม 10. นักเรียนไม่พูดคุยเวลารับประทานอาหาร

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
	11. นักเรียนไม่พูดคุยหรือถามกันในเวลาทดสอบ 12. นักเรียนมาเรียนไม่น้อยกว่า ร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด ในเดือนก่อนที่จะมีการประเมิน
4. การรู้จักปฏิบัติตนในการเลือกบริโภค การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1. เลือกอ่านหนังสือที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง 2. เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย 3. เลือกซื้อและใช้สิ่งของที่มีอยู่ในท้องถิ่นและมีประโยชน์ ประหยัด คุ่มค่า 4. รู้จักการเลือกคบเพื่อน 5. เลือกปฏิบัติตนไม่ให้ถูกชักจูงไปในทางที่ผิด 6. ใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและพัฒนาดตนเองในทางที่เหมาะสม 7. ส่งเสริมและเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ 8. ทิ้งขยะในที่ที่จัดไว้ให้ 9. ใช้น้ำ - ไฟฟ้า อย่างประหยัด 10. จัดบริเวณห้องเรียนหรือสถานที่ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างสะอาด 11. รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม 12. มีจิตสำนึกที่ติดต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. มีภาพลักษณ์ที่ดีตามค่านิยมของสังคมไทยและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ที่ดีของชาติ	1. ร่างกายสะอาดเครื่องแต่งกายสะอาด ถูกระเบียบเรียบร้อย 2. แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองตามโอกาส 3. พูดจาสุภาพ 4. ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส 5. พูด/เขียนภาษาไทยกลางได้ถูกต้อง เหมาะสมกับวัย กาลเทศะและโอกาส

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
	6. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น 7. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละเพื่อส่วนรวม 8. การทำความเคารพ/การไหว้ถูกต้อง 9. ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและ วัฒนธรรมไทย 10. เข้าร่วมกิจกรรมสำหรับเอกลักษณ์ที่ดีของ ชาติตามโอกาส
6. ความเป็นพลเมือง ดีในระบอบประชา- ธิปไตยอันมีพระ มหากษัตริย์เป็น ประมุข	1. ปฏิบัติตนเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี 2. ตั้งใจปฏิบัติกิจกรรมหน้าเสาธง 3. ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของห้องเรียน/ โรงเรียน/สังคม 4. มีวินัยในตนเอง 5. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 6. แสดงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ตามโอกาสอันควร

โรงเรียน (ข) กำหนดตัวบ่งชี้ ดังนี้

ตารางที่ 5 ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน (ข)

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
1. ความมีระเบียบวินัย	1.1 แต่งกายเรียบร้อยถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน 1.2 มาโรงเรียนและเข้าเรียนตามเวลาที่โรงเรียนกำหนด 1.3 รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย 1.4 เข้าแถวตามลำดับก่อน-หลัง 1.5 ดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน
2. ความมีสัมมาคารวะ	สุขภาพ นอบน้อม ต่อบุคคลทั่วไปในการทักทาย การเดิน การยืน การนั่ง การทำความเคารพ กราบไหว้ และการรับและการให้สิ่งของ
3. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน	3.1 มีนิสัยรักการอ่าน 3.2 ตั้งใจเรียน 3.3 ความกระตือรือร้น ความรับผิดชอบในการแสวงหาความรู้
4. มีจิตสำนึกของความเป็นคนไทย	4.1 รักผืนแผ่นดินไทย 4.2 สามารถร้องเพลงชาติไทยได้ 4.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
5. มีความรักและชื่นชมวัฒนธรรมท้องถิ่น	5.1 สามารถบอกเล่าวัฒนธรรมของตนเองได้ 5.2 มีส่วนร่วมในประเพณีของท้องถิ่น
6. รู้จักรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	6.1 ไม่ทำลายสมบัติของส่วนรวม 6.2 ช่วยกันดูแลต้นไม้ สิ่งแวดล้อมรอบบริเวณโรงเรียน 6.3 รักษาความสะอาด ไม่ทิ้งขยะไม่เป็นที่

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
7. มีความซื่อสัตย์ อดทน อดออม	7.1 มีความอดทนทำงานแม้งานหนัก 7.2 มีความตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ 7.3 ไม่เกียจคร้าน ไม่ปล่อยให้งานบ้านค้างค้ำ 7.4 รู้จักวางแผนในการใช้จ่าย

สำหรับโรงเรียน(ค) กำหนดพฤติกรรมต่างๆเป็นตัวบ่งชี้ ดังนี้

ตารางที่ 6 ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน (ค)

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
1. ความมีวินัย	1.1 เข้าแถวปฏิบัติกิจกรรมตามลำดับก่อนหลัง 1.2 กล่าวคำขอบคุณ ขอโทษ เหมาะสมกับกาลเทศะ 1.3 ไม่พูดสอดแทรกขณะผู้อื่นกำลังพูด 1.4 ใช้ศัพท์ใหม่เหมาะสมกับสถานการณ์/วัย 1.5 ทำความเคารพผู้ใหญ่โดยไม่บอกซ้ำ 1.6 รับประทานอาหารไม่มูมมาม 1.7 เก็บสิ่งของเครื่องใช้ได้อย่างมีระเบียบ
2. ความซื่อสัตย์	2.1 ไม่หยิบของผู้อื่นก่อนได้รับอนุญาต 2.2 เก็บของได้นำส่งครูหรือผู้ใหญ่ 2.3 ไม่นำของผู้อื่นมาเป็นของตน 2.4 ไม่กล่าวเท็จหรือหลอกลวงผู้อื่น 2.5 ทำตามข้อตกลงของกลุ่ม
3. ความรับผิดชอบ	3.1 ปฏิบัติงานหรือกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จตามกำหนดเวลา 3.2 ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายโดยไม่เกียจงาน

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
	3.3 ส่งงานตามกำหนดส่งทุกๆ ครั้ง 3.4 เก็บของเล่น สิ่งของเครื่องใช้เข้าที่เมื่อเล่นหรือใช้แล้ว 3.5 ช่วยครูหรือผู้ปกครองทำงานตามที่ได้รับมอบหมายตามควรแก่วัย
4. ความสะอาด/ สุข นิสัยในการรักษา ความสะอาด ความ ปลอดภัย	4.1 แต่งกายสะอาดเรียบร้อย 4.2 ล้างมือก่อน-หลังรับประทานอาหาร 4.3 ไม่ไปเล่นหรืออยู่ในที่สกปรก 4.4 ไม่ใช้สิ่งของเครื่องใช้ที่สกปรก 4.5 ไม่ขีดเขียนภาพหรือตัวอักษรตามฝาผนังหรือกำแพงบ้านหรือโรงเรียนหรือที่สาธารณะ
5. ความอดทน	5.1 ไม่บเร้าผู้อื่นทำตามใจตนเอง 5.2 เมื่อปฏิบัติกิจกรรมเสร็จแล้วไม่บรบกวนเพื่อนที่ยังทำไม่เสร็จ 5.3 คอยผู้อื่นด้วยความสงบตามควรแก่วัย 5.4 เข้าแถวเคารพธงชาติหรือสวดมนต์ไหว้พระด้วยทำที่อันสงบ
6. ความเสียสละและ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	6.1 รู้จักแบ่งปันสิ่งของ ขนม เครื่องใช้ให้แก่ผู้อื่น 6.2 อาสาช่วยเพื่อนทำงาน 6.3 แสดงเจตนาบริจาคเงินสิ่งของเครื่องใช้ให้ผู้อื่น 6.4 อาสาช่วยครูหรือผู้ปกครองทำงาน
7. ประหยัด	7.1 ใช้สิ่งของเครื่องใช้หรือของเล่นโดยไม่แตกหักเสียหายสิ้นเปลือง 7.2 ปิดไฟ ปิดน้ำเมื่อไม่ใช้ 7.3 รับประทานอาหารและอาหารเสริมหมดทุกครั้ง

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
8. ความสามัคคีและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้	8.1 นักเรียนเล่นกับผู้อื่นได้โดยไม่ทะเลาะหรือโกรธกัน 8.2 บอกเหตุผลในการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติได้เหมาะสมกับวัย 8.3 ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มโดยไม่บิดพลิ้ว 8.4 ไม่แย่งของเพื่อน 8.5 อาสาช่วยเพื่อน/คนอื่นทำงานหรือปฏิบัติกิจกรรมโดยไม่มีผู้ใดขอร้อง
9. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	9.1 เมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติ นักเรียนยืนตรงทำความเคารพ 9.2 เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี นักเรียนยืนตรงทำความเคารพ 9.3 นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระได้ถูกต้อง 9.4 นักเรียนร่วมกิจกรรมในวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ 9.5 นักเรียนพูดภาษาไทยได้ถูกต้องชัดเจน ตามวัย
10. การเห็นคุณค่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม	10.1 นักเรียนทิ้งขยะในถังขยะหรือที่จัดไว้ 10.2 นักเรียนช่วยพรวนดินหรือช่วยรดน้ำต้นไม้ 10.3 นักเรียนไม่เด็ดใบไม้ ดอกไม้ หรือเหยียบต้นไม้ 10.4 นักเรียนปิดไฟหรือปิดน้ำเมื่อไม่ต้องการใช้ 10.5 นักเรียนขออนุญาตครูเมื่อต้องการออกไปนอกห้อง 10.6 นักเรียนร้องเพลงไทยหรือรำไทยได้ตามวัยอย่างน้อย 1 เพลง

จากตารางที่ 4 -5 -6 แสดงให้เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ของโรงเรียนประถมศึกษาในเมืองและนอกเมืองของภาคเหนือที่นำมาศึกษา มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน เพียงแต่การกำหนดตัวบ่งชี้ของโรงเรียนในเมืองมีลักษณะที่กว้าง และครอบคลุมกว่า โดยพยายามระบุในลักษณะเป็นภาพรวมมากกว่าในขณะที่โรงเรียนนอกเมืองกำหนดพฤติกรรมที่เจาะจง อย่างไรก็ตาม โรงเรียนทั้ง 3 แห่งใช้พฤติกรรมใกล้ตัวนักเรียนเป็นตัวบ่งชี้คุณธรรม เช่น การขออนุญาตออกนอกห้อง การเข้าแถวที่เป็นระเบียบ เป็นต้น

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

โรงเรียน (ก)

ผู้บริหารเห็นว่า นักเรียนยังมีปัญหาเรื่องความขยัน หมั่นเพียร เนื่องจากนักเรียนชอบเล่นสนุกสนานมากกว่าที่จะสนใจในการเรียน แต่ทางโรงเรียนได้พยายามแก้ไขโดยจัดกิจกรรมเสริมทางวิชาการมากขึ้น ส่วนด้านที่น่าพึงพอใจคือความกล้าแสดงออก รู้จักหน้าที่ ความเป็นผู้นำและผู้ตาม

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ครู เห็นว่า อบรมแล้วได้ผลน้อย คือ ความขยัน อุตทน การประหยัด และการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ความซื่อสัตย์ในการเรียน ยังมีการลอกการบ้าน และการรักษาความสะอาดร่างกายของตนเองเนื่องจากนักเรียนยังปล่อยให้เสื้อผ้าสกปรกจากการเล่น ส่วนที่ได้ผลน่าพึงพอใจ คือ ด้านการมีสัมมาคารวะ การกล้าแสดงออก ความเป็นผู้นำ ผู้ตาม กิจนิสัยที่ดีในการทำงาน(กิจกรรม) ความเป็นพลเมืองดี (การปฏิบัติตนตามระเบียบวินัยของโรงเรียน) การมีระเบียบวินัย และการแสดงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

สำหรับนักเรียน พึงพอใจทุกเรื่องที่โรงเรียนจัดกิจกรรมให้ แต่ไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมหรือการกำหนดคุณลักษณะที่เป็นคุณธรรมจริยธรรม จะทราบจากการที่ครูเน้นในเวลาเข้าแถวเคารพธงชาติว่า ให้เป็นเด็กดีและขยันเรียน เมื่อมีนักเรียนคนใดทำความดีหรือได้รับรางวัลอะไรมา จะมีการประกาศให้นักเรียนทุกคนทราบ

ในส่วนของผู้ปกครองมีความพึงพอใจคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในหลายด้าน ได้แก่ การมีมารยาทที่ดี ความซื่อสัตย์ การมีเอกลักษณ์ที่ดีตามค่านิยม และดำรงซึ่งเอกลักษณ์ที่มีของชาตินักเรียนปฏิบัติตามศีลธรรมของศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา มีสัมมาคารวะ สุภาพเรียบร้อย มีความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ความรับผิดชอบ อ่อนน้อมถ่อมตน นักเรียนรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม ร่วมรักษาทรัพย์สินของตนเองและส่วนรวม (โรงเรียน) เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโรงเรียน

ทั้งนี้ เนื่องจากเหตุผลหลายประการ คือ

- การมุ่งเน้นเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องของโรงเรียน
- การมีกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักเรียนตระหนัก และเห็น

ความสำคัญของการปฏิบัติตาม เช่น การประกวดมารยาทไทย การประกาศชื่อนักเรียนที่เก็บของได้และส่งคืนให้เจ้าของ

- การจัดกิจกรรมที่น่าสนใจ
- ผู้บริหารและครูเอาใจใส่อย่างจริงจัง
- เกิดจากโรงเรียนมีกิจกรรมเสริมหลักสูตร และกิจกรรม

พัฒนาผู้เรียนมากมาย เช่น ค่ายพุทธบุตร โครงการพัฒนาจริยธรรม ยุวทูตความดี พบพระชำระใจ อนุรักษ์แม่ น้ำลำคลอง เป็นต้น

โรงเรียน (ข)

ในทัศนะของ**ผู้บริหาร**คุณธรรมจริยธรรมที่เห็นว่า ประสบความสำเร็จ คือ การที่นักเรียนแสดงออกมากที่สุด คือ ด้าน**สัมมาคารวะ** เนื่องจากมีการปลูกฝังมานาน รุ่นที่ปลูกฝังรุ่นน้อง และมีกิจกรรมกลุ่มสืบทอดกันมา ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ยังไม่น่าพอใจ คือ **ความกล้าแสดงออก** ซึ่งอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านการใช้ภาษา และ ความต่างในเชิงวัฒนธรรม

ในขณะที่**ครู**เห็นว่า คุณธรรมที่ได้แสดงออกมาก คือ **การพึ่งตนเอง** เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลเมือง มีความขาดแคลน ในด้านการประกอบอาชีพ อีกทั้งผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

ผู้ปกครองเห็นว่า **โรงเรียนสอนให้เด็กเป็นคนดีอยู่แล้ว** พอใจทุกเรื่อง ไม่มีเรื่องที่ไม่พอใจ อยากให้เด็กได้มาโรงเรียนจะได้เรียนหนังสือเก่งๆ

นักเรียนเห็นว่า **โรงเรียนให้ความรู้ดี** มีอาหารให้รับประทาน ครูไม่ดุหากใครเกรงครูจะใช้วิธีว่ากล่าวตักเตือน ปัญหาของนักเรียนคือบางคน**ขาดเรียนบ่อย**

โรงเรียน (ค)

คุณธรรมจริยธรรมที่น่าพอใจในทัศนะของ**ผู้บริหาร** คือ **ความซื่อสัตย์** ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จเนื่องจากความเพียงพอของนักเรียนแต่ละคน พ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียนแต่ละคนมีฐานะดี ทำให้นักเรียนไม่ต้องแย่งของคนอื่นมาเป็นของตน และการปลูกฝังของโรงเรียนและชุมชน ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังไม่สำเร็จ คือ **ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความอดทน** ปัญหาเนื่องมาจากครอบครัวของนักเรียนขาดความเข้มงวด และผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ให้นักเรียน ผู้ปกครองต้องหารายได้ ส่วนใหญ่ต้อง

ยกให้โรงเรียนอบรมดูแล ปัญหาการติดเกมออนไลน์มีนักเรียนประมาณ 2 - 3 คน มักเล่นติดจนเป็นนิสัย ซึ่งทางโรงเรียนพยายามแก้ไขโดยเรียกมาพูดคุย แต่นักเรียนก็ชอบหลบไปเล่น ปัญหาที่ไม่พบในโรงเรียนคือปัญหาทางเพศ และยาเสพติด

ในทัศนะของครู ด้านคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ผลดีที่สุดคือ **ความรับผิดชอบ การมีวินัย ความซื่อสัตย์** ได้ผลมากเกี่ยวกับการทำงานด้วยตนเอง นักเรียนส่งงานตรงเวลาทุกครั้งที่ครูสั่ง และเวลาเห็นของใช้ของคนอื่นนักเรียนอยากได้ แต่จะไม่หยิบไป หรือเก็บเงินได้ก็จะนำส่งครูเพื่อประกาศหาเจ้าของ เมื่อได้รับคำชมเชยนักเรียนจะมีความภาคภูมิใจในผลของการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี

คุณธรรมจริยธรรมที่เกิดผลน้อยที่สุด ในทัศนะของครู คือ **ความประหยัด** นักเรียนในโรงเรียนค่อนข้างฟุ่มเฟือย **ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน อดกลั้น** ในบางครั้งก็จะเกิดการทะเลาะวิวาทกัน เหตุผลเนื่องจากเด็กยังมีจิตภาวะที่ไม่พร้อมในด้านระบับความโกรธ ส่วนนิสัยฟุ่มเฟือยน่าจะมาจากสิ่งแวดล้อมทางบ้าน และทางสังคม มีความฟุ่มเฟือยตามสมัยนิยม และการที่พ่อแม่ผู้ปกครองหรือปู่ย่าตายายตามใจลูกมาก เด็กจึงได้รับการปลุกฝังให้เกิดการไม่พอเพียง ดิ้นนิสัยสุร่ยสุร่าย ไม่รู้จักคุณค่าของสิ่งของที่ใช้ เช่น สมุด หนังสือ เครื่องเขียน เพราะเด็กได้สิ่งของมาง่ายๆ เลยไม่เห็นคุณค่า เพราะผู้ปกครองในยุคนี้จะเลี้ยงลูกแบบอยากได้อะไรหาให้หมด เน้นทางวัตถุมากกว่าจิตใจ

ผู้ปกครอง พอใจในสิ่งที่โรงเรียนปลุกฝัง เนื่องจากโรงเรียนติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด คือ **ความซื่อสัตย์สุจริต การมีวินัย ความรับผิดชอบ การอดทน การออมทรัพย์ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่** แต่ด้านที่ควรปรับปรุง คือ **การประหยัด ความรับผิดชอบ ความ**

สามัคคี การมีวินัย ความรับผิดชอบ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน การมีความรู้ที่ทันสมัย และการค้นคว้าทดลอง

ผู้ปกครองต้องการให้เพิ่มด้านการใฝ่รู้ใฝ่เรียน การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม คือ เพื่อให้ทัดเทียมกับโรงเรียนอื่นและสามารถไปเรียนต่อได้อย่างดี เพราะโรงเรียนมัธยมศึกษามีการเรียนรู้ที่ก้าวหน้าและเกรงว่าลูกไม่ทันคนอื่น ๆ

ในด้านลักษณะการร่วมมือช่วยอบรม ปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้ปกครอง มีบางคนที่คิดว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและครู แต่ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกับครู ช่วยอบรมบุตรหลานของตนในเรื่อง **ความรับผิดชอบ** มอบหมายงานบ้าน งานการดูแลเสื้อผ้าของตนเอง โดยให้ทำตามความสามารถเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบ **การมีสัมมาคารวะ** การดูแลกวาดชั้นในด้านการใช้คำพูดให้เหมาะสม และรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ รู้จักเก็บข้าวของๆ ตนเอง **ความซื่อสัตย์** ดูแลกวาดชั้นให้มีความซื่อสัตย์ ไม่หยิบฉวยของผู้อื่น เมื่อเก็บของได้ต้องรู้จักส่งให้ครู **ดูแลรักษาความสะอาดของร่างกาย** และรับประทานอาหารด้วยกิริยาสุภาพเรียบร้อย

การปลุกฝังด้านศาสนา โดยดูแลให้ไหว้พระสวดมนต์ ก่อนเข้านอนและพาไปวัด ตักบาตรในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา สอนให้แบ่งปันของเล่นให้พี่น้อง เพื่อน สอนให้รู้จักช่วยเหลืองานบ้าน **การประหยัด** ปลุกฝังและดูแลการใช้ของใช้ให้เป็นโดยประหยัด สอนให้รู้จักค่าของเงิน ควรซื้อสิ่งใดบ้าง ปิดไฟฟ้าน้ำประปาเมื่อไม่ใช้แล้ว

ในทัศนะ**นักเรียน** เมื่อมาอยู่สถานศึกษาที่นี่ พฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดมากที่สุด คือ **ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์** มีการปฏิบัติเป็นแนวเดียวกันทุกคน **ด้านความซื่อสัตย์** เพราะเมื่อนักเรียนเก็บของๆ ผู้อื่นได้จะนำมาคืน

ให้เจ้าของ หรือครูประกาศหาเจ้าของอยู่เป็นประจำ ส่วนด้านที่เป็น ปัญหาไม่พบ ในส่วนที่ต้องการให้เพิ่มเติม คือ **ความสามัคคี และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ความมีเมตตา กรุณา** ช่วยเหลือผู้อื่น เนื่องจากยังพบว่า รุ่นพี่ชอบรังแกน้อง เวลาขอยืมสิ่งของจากเพื่อน เพื่อนมักไม่ให้ยืม สาเหตุที่ต้องการให้ปรับปรุง เพราะต้องการให้นักเรียนมี**ความสามัคคี**กันมากขึ้นและต้องการให้**ทุกคนมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น**

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

1) กิจกรรมในระดับโรงเรียน

เป็นการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด ให้ปฏิบัติร่วมหรือรวมกันในระดับโรงเรียน

โรงเรียน (ก) มีกิจกรรมที่โรงเรียนจัดเพื่อเป็นกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม คือ

- กิจกรรมค่ายพุทธบุตร
- ไหว้พระสวดมนต์ตอนเช้า นั่งสมาธิก่อนเข้าเรียน
- กิจกรรมสวดมนต์ใหญ่ทุกวันศุกร์
- กิจกรรมพบพระชำระใจ
- กิจกรรมประเพณีตามวันสำคัญทางศาสนา
- กิจกรรมชมรมพุทธศาสนา
- กิจกรรมร่วมกตัญญู (วันพ่อ วันแม่ วันไหว้ครู)

ตลอดปีการศึกษาและตามวาระโอกาสกิจกรรมที่ส่งเสริมจิตสังคัม ได้แก่

- การสอนสอดแทรกในทุกสาระการเรียนรู้ และทุกครั้งที่มีประเด็นปัญหาทางสังคัมหรือทางศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสาระสังคัมศึกษา

- กิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ
- กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- กิจกรรม ลูกเสือ ยุวกาชาด กิจกรรมผู้บำเพ็ญประโยชน์

เป็นต้น

2) การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

เป็นการนำเอาแนวทางการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียน การใช้เหตุผลเพื่อพิจารณาเหตุการณ์ที่นำมาศึกษาอย่างรอบด้านซึ่งจัดว่าเป็นแนวทางของการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยหรือใช้การพัฒนาสมองเป็นฐาน จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน ปรากฏการปฏิบัติ ดังนี้

2.1) วิธีที่ให้ผู้เรียนร่วมกันกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างหลากหลาย

- ส่วนใหญ่ครูเป็นผู้กำหนด บางครั้งก็จะให้ผู้เรียนในชั้นร่วมกันระดมความคิด เช่น การสร้างข้อตกลงของห้องเรียน เป็นต้น

2.2) การให้นักเรียนนำผลการปฏิบัติหรือแนวทางที่ปฏิบัติมาร่วมกันคิดวิเคราะห์ เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไข

มีความเห็นกันหลากหลาย ครูหลายท่านบอกว่าเคยบางท่านตอบว่า มีบ้าง โดยการช่วยกันระดมความคิดให้ครอบคลุมทุกตัวบ่งชี้หรือ

- นักเรียนช่วยกันเสนอความคิดเห็นให้หัวหน้าห้องนำไปเสนอที่ประชุมกรรมการใช้ข้อตกลงในห้อง

- ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้วิเคราะห์ แนวทางในการปฏิบัติตน เช่น การระดมความคิดเกี่ยวกับกฎกติกาของห้องเรียน

- โดยให้นักเรียนร่วมกันกำหนด แล้วเลือกมาเป็นข้อตกลงแนวปฏิบัติของห้อง

2.3) การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้าหรือสร้างทางเลือกของการปฏิบัติหลายแนว มีการปฏิบัติบ้าง ดังนี้

- โดยการให้ไปศึกษาค้นคว้า และนำมาอภิปรายในชั้นเรียน ส่วนมากเป็นกิจกรรมภาษาไทย สังคมศึกษา
- นักเรียนช่วยกันเสนอความคิดเห็น แล้วให้หัวหน้าห้องนำไปเสนอที่ประชุมกรรมการใช้ข้อตกลงในห้อง
- ให้ผู้เรียนจัดกลุ่ม ระดมความคิด เสนอความคิดเห็นในการแก้ปัญหาของโรงเรียน
- กิจกรรมประชาธิปไตย สภานักเรียน
- กำหนดเป็นหัวข้อให้นักเรียนค้นคว้าทำรายงาน

2.4) การให้นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย ระหว่างแนวทางปฏิบัติของตนเองและของเพื่อน มีการปฏิบัติโดย

- นักเรียนเลือกแนวปฏิบัติเป็นของห้อง
- ใช้กรณีตัวอย่างจากข่าว เหตุการณ์ประจำวันให้นักเรียนวิเคราะห์ว่า ถ้าเป็นตัวเองจะอย่างไร ฟังเพื่อนเสนอแล้วร่วมกันสรุปเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด

2.5) การให้นักเรียนมีโอกาสเผยแพร่ผลสำเร็จในการปฏิบัติตนที่ประสบความสำเร็จ มีปฏิบัติ ดังนี้

- โดยชมเชยหน้าห้อง หน้าเสาธง
- มอบเกียรติบัตรในโอกาสวันสำคัญต่างๆ
- จัดนิทรรศการผลงาน/ ยกย่อง
- โดยการบันทึกความดี

กล่าวโดยรวม ครูในโรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในลักษณะการพัฒนาสมอง โดยกระตุ้นให้นักเรียนมีโอกาสคิด มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่อาจไม่ครอบคลุมถึงนักเรียนทุกคน ผู้ที่

ได้รับโอกาสส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำนักเรียน แต่ที่นำชื่นชม คือ ครูพยายามนำเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปสอดแทรกกับกิจกรรมในชั้นเรียนเกือบทุกกิจกรรม

โรงเรียน (ข) มีวิธีการ ดังนี้

1) กิจกรรมในระดับโรงเรียน โดยกำหนดเป็นแนวทางร่วมกัน
ดังนี้

การมีวินัย

- สอดแทรกในการเรียนทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- การให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมของโรงเรียน เช่น วันสำคัญต่างๆ
- การมอบหมายให้นักเรียนปฏิบัติงาน เช่น เเวรกลุ่มสี การรับประทานอาหารกลางวัน
- การให้นักเรียนเข้าแถวอย่างมีระเบียบ
- การปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในการเข้าแถว เข้าห้องเรียนกลับบ้าน
- กิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน

การมีสัมมาคารวะ

- สอดแทรกในการเรียนการสอน
- การให้นักเรียนปฏิบัติประจำวันจนเป็นนิสัยทั้งการเดินทางผ่านครู การเดินทางเข้าโรงเรียน และกลับโรงเรียน การเข้าห้องออกห้องเรียน
- การเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอน ช่วงบ่ายของวันอังคาร

การใฝ่รู้ใฝ่เรียน

พยายามปลูกฝังให้รักการอ่าน

- ชวนพูดคุยเรื่องที่เป็นความรู้รอบตัว
- แสวงหาหนังสือให้อ่านประกอบบทเรียน
- นอกจากนั้นครูยังได้ใช้วิธีการอื่นๆ ได้แก่ อบรมชั่วโมง

สุดท้ายของวันศุกร์ทุกสัปดาห์

- กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การพัฒนาตามวัย และ/หรือ การพัฒนาสมองเป็นฐาน

2) การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

เมื่อประเมินว่าครูได้ใช้กิจกรรมการสอนที่อยู่ในแนวของการพัฒนาตามวัย และ/หรือ การพัฒนาสมองเป็นฐานหรือไม่ ดังนี้

2.1) การให้ผู้เรียนร่วมกันกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างหลากหลาย

- โดยสร้างข้อตกลงร่วมกันทั้งโรงเรียนให้นักเรียนร่วมคิดจะปฏิบัติตามแนวทางอย่างไร และมีการประเมินผลจากนักเรียนและครูทุกสัปดาห์

- โดยครูและนักเรียนช่วยกันกำหนด

- ให้นักเรียนสังเกตพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเพื่อน หรือนำเอาข่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติตนที่ไม่เหมาะสมมาให้นักเรียนวิเคราะห์ วิเคราะห์ และหาข้อคิดสรุปเป็นแนวปฏิบัติของนักเรียนต่อไป

- ให้นักเรียนรวมกลุ่มกันคิด

ส่วนใหญ่กระทำกับนักเรียนที่โต ส่วนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ไม่ได้ทำ เพราะเนื่องจากนักเรียนยังเรียนรู้น้อย ไม่กล้าแสดงออก

2.2) เมื่อทำกิจกรรมแล้ว เคยให้นักเรียนนำผลการปฏิบัติหรือ
แนวทางที่ปฏิบัติมาร่วมกันคิดวิเคราะห์ เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไข

ครูส่วนใหญ่รายงานว่า มีการปฏิบัติโดย

- นักเรียนประชุมร่วมกันทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ สรุปผล
การปฏิบัติที่ผ่านมา มีข้อดีและข้อเสียอย่างไร นักเรียนจะปรับ
แก้ไขอย่างไร ให้นักเรียนร่วมคิดเป็นกลุ่มใหญ่แล้วสร้างข้อตกลงปฏิบัติ
ต่อไป

- นักเรียนนำผลการปฏิบัติมาร่วมกันวิเคราะห์ และสรุป
เพื่อแก้ปัญหา

- ให้เด็กวิเคราะห์ และสรุปหาทางแก้ไข และแนวทางปฏิบัติ

- มีการปฏิบัติตามแนวที่นักเรียนกำหนด

2.3) การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้าหรือสร้างทางเลือกของ
การปฏิบัติหลายแนว มีการปฏิบัติโดย

- ให้ตัวแทนของห้องเรียนเสนอแนวทางสร้างข้อตกลง
แล้วให้แจ้งนักเรียนทราบในเวลาก่อนเข้าเรียนภาคบ่าย (หากคุณธรรม
ด้านนั้นไม่พึงประสงค์จะมีการเรียกปรับปรุงด่วนและทำเป็นกรณี
ตลอดปี)

- สอบถามผู้รู้ในท้องถิ่น

- ค้นคว้าจากห้องสมุด

- นักเรียนร่วมกันหาทางเลือกโดยศึกษาจากเอกสาร
ต่างๆ มาช่วยกันปรับแนวทาง

- โดยการหาข่าว หรือดูข้อบกพร่องของตนเอง แล้วนำ
ไปปฏิบัติ

- โดยวิธีแบ่งกลุ่ม

2.4) การให้นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย
ระหว่างแนวทางปฏิบัติของตนเองและของเพื่อน มีการปฏิบัติโดย

- จัดในชั้นเรียนในช่วงเวลาก่อนสอน สอบถามและให้นักเรียนเสนอความคิดเห็น แล้วเอาเสียงส่วนใหญ่ยึดเป็นแนวปฏิบัติของในชั้นเรียนนั้นๆ

- ด้วยวิธี กลุ่มสัมพันธ์ และสังคมมิติ และอภิปรายกลุ่มย่อย

- โดยแบ่งกลุ่มอภิปรายสรุป

- โดยวิธีจัดกิจกรรมกลุ่ม

2.5) การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผยแพร่ผลสำเร็จในการ
ปฏิบัติตนที่ประสบความสำเร็จต่อเพื่อนนักเรียน มีการปฏิบัติ ดังนี้

- โดยมอบเกียรติบัตรให้

- โดยมาจากการประเมินจากนักเรียนและคณะครู ซึ่งนักเรียนที่เป็นตัวอย่างและเป็นตัวแทนแนะนำเพื่อนๆ และน้องๆ ปฏิบัติตามในสิ่งที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดี

- เคยมีนักเรียนที่เก็บกระเปาะของครูได้แล้วนำส่ง ทางโรงเรียนจะชมเชยและให้รางวัลในการทำความดีพร้อมประกาศเกียรติคุณให้ชุมชนได้รับรู้

- ยกตัวอย่าง โดยให้คำชมเชย

กล่าวโดยรวม ใน**โรงเรียน(ข)** ซึ่งมีนักเรียนเป็นชาวกระเหรี่ยง มีวิธีการสอนที่ไม่แตกต่างจากโรงเรียนอื่นๆ จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน พบว่า ครูใช้คะแนนเป็นตัวจุดประกายให้นักเรียนแข่งขันกันทำความดีโดยการให้คะแนนมูลค่าเพิ่มแก่นักเรียนที่ทำดี พานักเรียนร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางประเพณี ให้นักเรียนแสดงบทบาทสมมติ

ครูชี้แนะเพิ่มเติมพานักเรียนร่วมกิจกรรมวันสำคัญในท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมวันแม่ สอดแทรกในสาระต่างๆ อบรมหน้าเสาธง อบรมคุณธรรมในวันศุกร์ กิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน กิจกรรมการเล่านิทานเกี่ยวกับเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม การนั่งสมาธิ การสวดมนต์สรภัญญะ เป็นต้น

โรงเรียน (ค)

มีวิธีการสร้างเสริมคุณธรรมหลายประการเช่นเดียวกัน คือ

1.) กิจกรรมในระดับโรงเรียน

ได้เน้นการสร้างเสริมตามคุณธรรมจริยธรรมแต่ละตัว ได้แก่คุณธรรมที่เน้นจิตใจในเชิงคุณธรรมมีกิจกรรม ดังนี้

- ฝึกความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน เช่น การทำกลุ่ม สีสต่างๆ
- การเข้าแถวรับประทานอาหารเช้าในช่วงกลางวันจะต้องมีระเบียบวินัย ไม่ให้มีการแย่งชิงกัน
- การเก็บของได้ นักเรียนจะเอามาคืนให้ทุกครั้ง
- การเดินผ่านผู้ใหญ่จะต้องมีลั้มมาคารวะ เช่น ก้มหัวเดินผ่านอย่างนอบน้อม
- ฝึกด้านการพูดให้พูดอย่างสุภาพ เช่น ฉัน เธอ คุณ ครับ ค่ะ

การสร้างเสริมที่เน้นจิตใจด้านสังคมใช้กิจกรรมเหล่านี้ เช่น

- ทำบันทึกสมุดผู้ทำความดี ด้านความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจ ความขยันและความสามารถ แล้วจะประกาศรายชื่อนักเรียนที่ทำความดีหน้าเสาธง เพื่อให้เพื่อนๆ รับทราบ

- แบ่งกลุ่มรับผิดชอบงานร่วมกัน ทั้งงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนโดยตรง และงานส่งเสริมการเรียนรู้ในสาระต่างๆ ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรม เช่น การดูแลต้นไม้ บริเวณโรงเรียน

- ให้มีความซื่อสัตย์สุจริตรู้ผิดรู้ชอบ ไม่ลักขโมย ซื่อสัตย์ต่อเพื่อน ครู และผู้ปกครองรวมทั้งบุคคลอื่น รู้จักการเสียสละช่วยเหลือแบ่งปัน เช่น การส่งงาน การเข้าแถวรับสิ่งของ การทำงานร่วมกัน การสอนกิจกรรมการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม กิจกรรมการอยู่ร่วมกัน กิจกรรมการทำงานหน่วยสีร่วมกัน กิจกรรมการออมทรัพย์ กิจกรรมน้องเคารพพี่ในตอนเช้า กิจกรรมเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน กิจกรรมประชาธิปไตย เป็นต้น

2.) การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

2.1) การให้นักเรียนนำผลการปฏิบัติหรือแนวทางที่ปฏิบัติมาร่วมกันคิดวิเคราะห์ เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไข

ครูรายงานว่ามี การปฏิบัติ

- โดยผ่านมาจากหัวหน้าห้อง และคณะกรรมการนักเรียน และนำมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข แต่บางอย่างก็ไม่ผ่านคณะกรรมการนักเรียน แต่จะผ่านครูโดยตรงเพื่อความรวดเร็ว

- นักเรียนนำผลการปฏิบัติมาร่วมกันคิดวิเคราะห์ และหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขในรูปคณะกรรมการนักเรียน และทดลอง ปรับปรุงแก้ไข

- มีบ้างที่นักเรียนบางคนเสนอแนวทางในการปฏิบัติ เช่น การช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียนเพื่อปรับปรุงห้องเรียนของตนเอง

- ให้นักเรียนช่วยกันเขียนเป็นข้อๆว่า การประหยัดให้ผลดีอย่างไร และสรุปร่วมกันถึงข้อดีของการประหยัด

2.2) การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้าหรือสร้างทางเลือกของ
การปฏิบัติหลายแนว ครูส่วนใหญ่ตอบว่า เคยปฏิบัติ

- โดยการประชุมคณะกรรมการเพื่อช่วยกันแสดงความคิด
สร้างทางเลือก แล้วเลือกปฏิบัติวิธีใดวิธีหนึ่งก่อน โดยครูคอยกำกับ
อีกที

- โดยให้คณะกรรมการนักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติก่อนในการ
เห็นคุณค่าทางสิ่งแวดล้อม คือ การจัดเก็บขยะในโรงเรียน

อย่างไรก็ตามครูเห็นว่านักเรียนในระดับชั้นนี้ ยังไม่มีความ
คิดหลากหลาย ดังนั้นครูยังทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะค่อนข้างมาก

2.3) การให้นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย
ระหว่างแนวทางปฏิบัติของตนเองและของเพื่อน

- ครูส่วนใหญ่ตอบว่า เคยปฏิบัติ โดยนักเรียนมีโอกาสใน
การนำเสนอต่อคณะกรรมการนักเรียนและการเปรียบเทียบการปฏิบัติ
ของคณะกรรมการและนักเรียนทุกคน

- ครูเป็นผู้ยกตัวอย่างของเพื่อนในข้อดีให้นักเรียนฟัง
บางทีก็ปฏิบัติตามได้แต่เด็กบางคนมีความสนใจล้นไป

- ครูเป็นผู้ยกตัวอย่างดีๆของเพื่อนให้นักเรียนฟังและผู้
ที่ประพฤติดีก็จะประสบผลสำเร็จ

2.4) การเปิดโอกาสให้นักเรียนเผยแพร่ผลสำเร็จในการ
ปฏิบัติตนที่ประสบผลสำเร็จ

- เคยมีกระทำ โดยนักเรียนได้มีโอกาสเผยแพร่ผลสำเร็จ
ของตนเองในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต โดยบันทึกผลของการทำ
ความดี เช่น เก็บเงินและสิ่งของได้นำส่งคืนหรือประกาศหาเจ้าของ

การมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครอง นักเรียน

ผู้บริหารและครู ในโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง รายงานว่า ได้มีการแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ เรื่องที่แจ้ง คือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่โรงเรียนกำหนด ตัวอย่าง วิธีการส่งเสริม วิธีการประเมินผล

วิธีการแจ้ง คือ ประชุมนักเรียน/ผู้ปกครอง แจ้งหน้าเสาธง ในกรณีที่นักเรียน หรือทำเป็นจดหมายถึงผู้ปกครอง และให้ครูประจำชั้นแจ้ง

ผู้ปกครอง มีบางคนแจ้งว่า ไม่ทราบในรายละเอียดว่า โรงเรียนเน้นการปลูกฝังเรื่องอะไร จะทราบแต่เพียงรวมๆ ได้แก่ เรื่องความมีวินัย ขยัน อดทน ประหยัด ความรับผิดชอบ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน การมีกิจนิสัยที่ดีในการทำงาน ความซื่อสัตย์ การรู้จักปฏิบัติตนในการเลือกบริโภค การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีภาพลักษณ์ที่ดีตามค่านิยมของสังคมไทยและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ที่ดีของชาติ ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แต่ไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดคุณลักษณะ โดยคิดว่าเป็นหน้าที่ หรือเป็นเรื่องของทางโรงเรียนที่เห็นว่าจะไรดี และไม่ดี หากจะรับรู้บ้างก็ในโอกาสที่โรงเรียนเชิญประชุมผู้ปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีผู้ใดโต้แย้งถกเถียง หากมีการซักถามส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการเรียนการสอนมากกว่า เนื่องจากผู้ปกครองพอใจในผลงานของโรงเรียนอยู่แล้ว และผู้ปกครองจะมีส่วนช่วยอบรมเรื่องความรับผิดชอบในเรื่องการให้นักเรียนเข้าแถวส่งงาน หรือชื่อของ ให้นักเรียนทำงานเสร็จภายในเวลาที่กำหนด การมีวินัย การขยัน อดทน และประหยัด

กิจกรรมที่ผู้ปกครองช่วยในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
เมื่ออยู่ที่บ้าน คือ

1) ติดตามความรับผิดชอบ การทำการบ้าน การส่งการบ้าน
ของลูก การรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

2) ดูแลความประหยัด เรื่อง การออมทรัพย์เป็นประจำ

3) ติดตามและเอาใจใส่การมีกิจนิสัยที่ดีในการทำงานทั้ง
ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการทำงาน ความตั้งใจ และทำงาน
ที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ

4) ฝึกให้มีคุณธรรมจริยธรรมมีสัมมาคารวะ ตามค่านิยมทาง
ครอบครัว มีกิริยา มารยาทที่ดี

5) เอาใจใส่ดูแลให้มีความรับผิดชอบ โดยมอบหมายให้รับผิดชอบ
งานบ้านบางส่วน เช่น รดน้ำต้นไม้ ทำความสะอาดห้องนอน ซัก
เสื้อผ้าของตนเอง เป็นต้น

6) ดูแล กวดขัน เรื่องการใช้จ่ายอย่างประหยัด และใช้สิ่งของ
อุปกรณ์การเรียนอย่างประหยัด และคุ้มค่า

7) ติดตามดูแลเอาใจใส่ให้ตั้งใจเรียน จัดหาโอกาสให้ได้รับ
ประสบการณ์ใหม่ เพื่อฝึกให้รู้จักแสวงหาความรู้ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นต้น

ส่วนผู้ปกครองใน **โรงเรียน (ข)** ไม่ค่อยได้เข้าร่วมปรึกษาหารือ
เพราะถือว่าเป็นเรื่องของครูและตนเองรู้สึกว่าจะไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับ
การเรียนการสอนของลูกมากนัก เช่นเดียวกับ **โรงเรียน (ค)** แต่ยินดี
ให้ความร่วมมือทุกเรื่อง

ปัญหาและอุปสรรค ของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของ
โรงเรียนทั้ง 3 โรงเรียน ดังนี้

โรงเรียน(ก)

ในทัศนะของครู ครูมีความเห็นว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากนักเรียนไม่ได้รับการฝึกทำงานที่ต้องรับผิดชอบด้วยตนเองที่บ้าน เพราะมีพ่อแม่ ผู้ปกครอง พี่เลี้ยงทำให้หมด พ่อแม่ผู้ปกครองมีเวลาน้อย จึงมักให้เงินเพื่อทดแทน ให้ลูกไปซื้อขนมและของเล่น โรงเรียนมีกิจกรรมในลักษณะฝึกนิลัยการทำงานค่อนข้างน้อย นักเรียนส่วนใหญ่เมื่อกลับบ้านจะสนใจดูทีวี การ์ตูน วิดีโอ และเล่นเกมส์ มากกว่าการอ่านค้นคว้า

ในโรงเรียน(ข) ครูมีความเห็นว่า วัฒนธรรมบางอย่างของชุมชนมีเอกลักษณ์ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรมอย่างเต็มที่ เช่น ความสามัคคีในกลุ่มชน หากนักเรียนมีเรื่องทะเลาะกันทางพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายต้องไปขอขมากัน เพื่อให้ปรองดองกันโดยเร็ว ครูไม่ต้องไปเกี่ยวข้อง แต่ค่านิยมประเพณีเดิมหลายอย่างที่ครูไม่ค่อยกล้าเข้าไปล่วงล้ำมากนักด้วยเกรงความเข้าใจผิด ประชาชนในชุมชนจะไม่ค่อยเข้ามายุ่งเกี่ยวกับโรงเรียน ปล่อยให้เป็นที่ที่การอบรมสั่งสอนของโรงเรียน ครูจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือในเรื่องนี้จากชุมชน

และโรงเรียน(ค) โดยโรงเรียนมองปัญหาของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมว่าเกิดจากผู้ปกครองหรือครอบครัว ขาดความเข้มงวด ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่นักเรียน ต้องหารายได้ การอบรมดูแลส่วนใหญ่ต้องยกให้เป็นหน้าที่ของโรงเรียน โดยเห็นว่า โรงเรียนมีความพยายามอบรมปลูกฝังอย่างเต็มที่แล้ว

ระดับมัธยมศึกษา

โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาภาคเหนือ ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาในเมืองขนาดใหญ่ (นักเรียนมากกว่า 3,000 คน)

คือ **โรงเรียน(ง)** และ**โรงเรียน(จ)** เป็นโรงเรียนนอกเมืองขนาดกลาง (นักเรียนมากกว่า 700 คน) ในจังหวัดลำพูน

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

โรงเรียน (ง) กำหนดคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนานักเรียน ดังนี้

- ความรับผิดชอบ
- ความมีระเบียบวินัย
- ความมีสัมมาคารวะ

และ**โรงเรียน (จ)** กำหนดคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

- ความรับผิดชอบ
- ความมีระเบียบวินัย
- การปฏิบัติตนตามมารยาทไทย
- มีนิสัยรักความสะอาด
- จิตสำนึกในการบริการและมีน้ำใจต่อผู้อื่น
- ความขยัน และประหยัด

จากคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่า โรงเรียนนอกเมืองเน้นเรื่อง มารยาทไทย จิตสำนึกของการให้บริการรวมทั้งการมีน้ำใจต่อผู้อื่น และนิสัยรักความสะอาด ในขณะที่โรงเรียนในเมืองเน้นที่ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย และสัมมาคารวะ

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

ในกรณีที่เป็นคุณธรรมจริยธรรมลักษณะเดียวกัน **โรงเรียน(ง)** กับ **โรงเรียน(จ)** ซึ่งอยู่ในเมืองและนอกเมือง ใช้ตัวบ่งชี้ที่แตกต่างกัน โดยตัวบ่งชี้ของโรงเรียนนอกเมืองมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจง เน้นพฤติกรรมย่อยๆ มากกว่า ดังปรากฏในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน มัธยมศึกษาในภาคเหนือ

คุณธรรม จริยธรรม	โรงเรียน (ง)	โรงเรียน (จ)
1. ความรับผิดชอบ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ตรงต่อเวลา <ul style="list-style-type: none"> - ไม่มาโรงเรียนสาย - ไม่เข้าห้องเรียน/ เข้าช้า - ทำงานเสร็จตามเวลาที่กำหนด - ส่งงานตามกำหนด - ไม่ผิดเวลานัดหมาย 2. กระตือรือร้น ใฝ่เรียนใฝ่รู้ <ul style="list-style-type: none"> - ไม่หลีกเลี่ยงงาน - ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้จนสำเร็จ - ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม - นำเสนอข้อมูลใหม่ น่าสนใจ 3. ดูแลรักษาสาธารณสมบัติ <ul style="list-style-type: none"> - ไม่ทำลายทรัพย์สินสิ่งของในห้องเรียนและในโรงเรียน - ปิดไฟฟ้า ปิดน้ำ เมื่อเลิกใช้ - รักษาความสะอาดภายในห้องเรียนและบริเวณโรงเรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การทำความสะอาดหอห้องที่รับผิดชอบ 2. การลงพื้นที่รับผิดชอบ 3. การมาโรงเรียนทันเวลา 4. การเข้าเรียนตรงเวลา 5. การส่งงานตรงเวลา
2. ระเบียบวินัย	<ol style="list-style-type: none"> 1. ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของโรงเรียน <ul style="list-style-type: none"> - การแต่งกาย ผอม เล็บ - ระเบียบพิธีการหน้าเสาธง - ระเบียบการซื้ออาหาร สิ่งของเครื่องใช้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การแต่งกายที่ถูกต้องตามระเบียบ 2. ความเป็นระเบียบของการเข้าแถว 3. ความเป็นระเบียบในการเข้าร่วมกิจกรรม

คุณธรรม จริยธรรม	โรงเรียน (ง)	โรงเรียน (จ)
	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ 2. ปฏิบัติตามกฎกติกาในการเรียน - กติกาที่เจ้าของห้องเรียนกำหนดไว้ - ข้อตกลงระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนในการเรียนแต่ละรายวิชา 	<p>4. การเก็บ ใช้ อุปกรณ์การเรียน</p>
<p>3. การมีมารยาท / การปฏิบัติตามมารยาทไทย</p>	<ul style="list-style-type: none"> 1. ไหว้-แสดงความเคารพ - ไหว้ ทำความเคารพ ครูเวรประจำโรงเรียน - ไหว้ ทำความเคารพเมื่อพบ - ไหว้ เมื่อรับของจากผู้ใหญ่ / ส่งของให้ผู้ใหญ่ 2. มีมารยาทในการพูด การเดิน การนั่ง การยืน การรับประทานอาหาร พูดจาสุภาพ เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล - ไม่ตะโกนส่งเสียงดังทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน - มีมารยาทในการใช้โทรศัพท์สาธารณะ - เดิน นั่ง ยืน รับประทานอาหารอย่างสำรวม 	<ul style="list-style-type: none"> 1. การทำความเคารพ 2. การพูดที่สุภาพ 3. การเป็นผู้ฟังที่ดี

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน(ง) ที่บุคลากรในหลายฝ่ายเห็นว่า ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังอบรม คือ **การมีสัมมาคารวะ** **ผู้บริหาร**เห็นว่า เป็นเพราะครูได้รับการกระตุ้นให้ดูแลเอาใจใส่ เรื่องนี้เป็นพิเศษ ส่วน**ครู**เห็นว่า เป็นลักษณะเฉพาะของนักเรียนซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง มักจะไม่มีพฤติกรรมที่แสดงออกอันไม่พึงประสงค์ และโดยพื้นฐานนักเรียนมีความเป็นไทยติดตัวอยู่แล้ว เมื่อได้รับการ สรางเสริม นักเรียนจะมีความตระหนักและปฏิบัติเพิ่มขึ้น **ความรับผิดชอบ** ส่วนมากนักเรียนมีความรับผิดชอบ อยู่ในขั้นน่าพึงพอใจ งานทุกอย่างประสบผลสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายหรือจุดประสงค์ตาม ต้องการ **ความมีวินัย** นักเรียนมีการพัฒนาตนเองดีขึ้น มีระเบียบ วินัยดีขึ้น

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ผลน้อยที่สุด คือ **การประหยัด** **การรู้จักประมาณตนเอง** และการแต่งกาย เพราะสิ่งแวดล้อมและ สภาวะในปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้เด็กนักเรียนพยายามตามให้ทันกับสิ่งใหม่ๆ ซึ่งบางครั้งก็ทำให้มีปัญหาในการใช้จ่ายไม่ประหยัด และสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่มีฐานะปานกลาง มีบุตรน้อย ทำงาน ทั้งบิดามารดา ไม่ค่อยมีเวลาดูแล จึงมักชดเชยด้วยความสะดวกสบาย จนเกินเหตุ เนื่องจากวัยของนักเรียนเป็นวัยที่กำลังรักสวยรักงาม จึงมีการไว้ทรงผมที่ไม่ถูกระเบียบ เพราะวัฒนธรรมต่างชาติมีอิทธิพล ต่อนักเรียนวัยรุ่น ยังนิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย ตลอดจนผู้ปกครอง ยังมีฐานะระดับปานกลางถึงดีเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามมีครูบางคนเห็นว่า นักเรียนยัง**ขาดความ** **รับผิดชอบต่อ**การเรียน จึงมีผลการเรียนไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่

ผู้สอนต้องการ

ส่วนโรงเรียนมัธยมศึกษา(จ) เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังอบรม คือ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ การรักษาความสะอาด ความขยันและประหยัด ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องปรับปรุง คือ **การมีจิตสำนึกในการบริการและมีน้ำใจต่อผู้อื่น** แต่เพื่อนไม่มีน้ำใจให้กันในบางครั้ง **การมีนิสัยรักความสะอาด** ต้องการให้มีมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีปัญหาการสูบบุหรี่ในกลุ่มนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อยู่บ้าง จำนวนสองสามคนซึ่งทั้งนักเรียนคนอื่นๆ และโรงเรียนก็ทราบ โดยครูพยายามแก้ปัญหาเรื่องนี้อยู่ด้วยการเรียกมาว่ากล่าวตักเตือน การเสวนากับผู้ปกครองของนักเรียนที่สูบบุหรี่ มีการจัดระบบดูแลนักเรียน ทำให้ปัญหาเบาบางบ้าง ส่วนปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศทางโรงเรียนยอมรับว่า มีอยู่บ้างตามประสานักเรียนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น โรงเรียนได้แก้ปัญหาโดยจัดกิจกรรมที่เรียกชื่อว่า กิจกรรมก้าวอย่างอย่างมั่นใจโดยเชิญวิทยากรจากภายนอกมาทำความเข้าใจกับนักเรียน และจัดระบบดูแลนักเรียน

การมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของครูผู้ปกครอง และนักเรียนของโรงเรียน (ง)

ครูทุกคน กรรมการสถานศึกษา สมาคมผู้ปกครองนักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และตัวแทนนักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยการประชุมร่วมกันพิจารณาให้ความเห็น นอกจากนั้นทางโรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- นิมนต์พระสงฆ์เข้ามาช่วยสอนพุทธศาสนา ปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรม

- นิมนต์พระนิสิตของมหาวิทาลัยมหจุฬาลงกรณราช-
วิทาลัยเข้ามาสอนเป็นประจำ

- เชิญบุคลากรจาก อบจ. องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม
ให้ความรู้

- ขอรับการสนับสนุนการจัดกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม
ด้านงบประมาณจาก อบจ.และ อบต.

ครูบางท่านรายงานว่ ทางโรงเรียนใช้วิธีการแจ้ถึงแนวคิด
ในการปลูกฝ้คุณธรรมจริยธรรมหลายๆ วิธี เช่น

- ประชุมนักเรียน/ผู้ปกครอง
- แจ้หน้าเสาธง
- ทำหนังสือ
- ให้ครูประจำชั้นแจ้
- ประชุมผู้ปกครอง
- ประชุมหัวหน้าชั้น
- ประชุมคณะกรรมการนักเรียน

โรงเรียน (จ)

ครู ผู้ปกครอง/ชุมชนและนักเรียน เข้ามามีส่วนหลายลักษณะ
ได้แก่

- เข้าร่วมประชุมในการปลูกฝ้ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
ที่โรงเรียนจัดขึ้น

- ร่วมเป็นเครือข่ช่วยเหลือคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน
- ร่วมเป็นวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอบรมให้
ความรู้แก่นักเรียน

- การดูแลเอาใจใส่ด้านคุณธรรมจริยธรรมแทนครูที่บ้าน

■ การมีส่วนร่วมในการประเมินลูกหลานตามเกณฑ์ที่
สถานศึกษากำหนด

ผู้บริหารได้ให้ข้อมูลกิจกรรม คือ ได้ขอความร่วมมือให้กรรมการ
สถานศึกษา กรรมการชมรมผู้ปกครอง คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ
ครูทุกคน ผู้ปกครองนักเรียน ตัวแทนนักเรียนเข้าร่วมประชุมปฏิบัติ
การโดยวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง กำหนดจุดพัฒนา และคุณลักษณะ
ที่พึงประสงค์ของนักเรียนร่วมกันก่อนที่จะกำหนดคุณธรรมจริยธรรม
บางตัวมาเป็นคุณลักษณะของโรงเรียน

นอกจากนั้นได้เชิญ**ผู้ปกครองหรือตัวแทนชุมชน**เข้าร่วม
กิจกรรมอื่นๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่น กิจกรรมวันพระในโรงเรียน
กิจกรรมพัฒนาคุณธรรมนักเรียน การเข้าร่วมเป็นวิทยากรของ
โรงเรียน เป็นต้น

ในส่วนของ**นักเรียน**รายงานว่าได้ทราบว่า ทางโรงเรียนจะ
กำหนดคุณธรรมจริยธรรมข้อใดบ้าง โดยวิธีการต่างๆ คือ จากการ
บอกกล่าวของอาจารย์ที่ปรึกษา จากบอร์ดประชาสัมพันธ์ของ
โรงเรียน จากคู่มือที่โรงเรียนแจกให้ ครูผู้สอนในกลุ่มสาระวิชา และ
นักเรียนบางคนมีโอกาสร่วมกำหนดตัวคุณธรรมจริยธรรม
ส่วนใหญ่คือผู้ที่เป็นการนักเรียน แต่ยังไม่ค่อยพอใจกับการ
ประเมินผลของโรงเรียนต้องการให้มีการปรับบางตัว เช่น การแบ่ง
พื้นที่ความรับผิดชอบ ไม่ค่อยเท่าเทียมกัน และยังไม่มีส่วนร่วมในการ
ประเมิน อยากให้นักเรียนร่วมประเมินตนเองด้วย ปัจจุบันพอใจในแนว
ประเมินประมาณ 80% อยากให้มีการประเมินตามสภาพจริงให้มากขึ้น
การประเมินตนเองอาจมีความคลาดเคลื่อนเพราะบางคนประเมิน
ผ่านๆ ไปโดยไม่ใส่ใจ

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ในแง่ของการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในภาพรวมทั้งโรงเรียนและระดับการเรียนการสอนในชั้นมีข้อสรุป ดังนี้

1. กิจกรรมในระดับโรงเรียน หรือในชั้นโดยรวมของโรงเรียน

โรงเรียน(ง) มีการจัดโครงการกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่

- การประกวดเรียงความในวันสำคัญ เช่น วันแม่ วันพ่อ วันกวี

- การเขียนเรียงความในแต่ละช่วงชั้นการเรียน

- การประกวดการเขียนคำขวัญ

- การเขียนคำขวัญในแต่ละช่วงชั้นการเรียน

- การพูดหน้าชั้นเรียนตามแต่ละช่วงชั้นการเรียน หรือการพูดในที่ประชุมโดยใช้ตัวแทนนักเรียน

- จัดกิจกรรมและเนื้อหาบรรจุอยู่ในเนื้อหาวิชาเรียนช่วงชั้นที่ 3 ได้แก่ การอ่านบทความเรื่องความเมตตากรุณา

- จัดกิจกรรมการฟัง ดู พูด เป็นกิจกรรมเสริมแล้วให้นักเรียนอภิปราย เป็นต้น

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

ได้ประเมินการใช้การเรียนการสอนโดยใช้การพัฒนาตามวัย และ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน ดังนี้

1) การให้ผู้เรียนร่วมกันกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างหลากหลาย

- โรงเรียนกำหนดคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนเป็นผู้กำหนดวิธีการปฏิบัติกิจกรรมที่นำไปสู่คุณธรรมจริยธรรม

2) การให้นักเรียนเสนอทางเลือกในการปฏิบัติ

- การปฏิบัติกิจกรรมของห้องจะต้องมีการประชุมเพื่อ
เสนอทางเลือก มีการลงคะแนนเสียง เพื่อกำหนดการทำกิจกรรม
และถือนิติที่ประชุมเป็นใหญ่

- ครูและนักเรียนร่วมกันกำหนดกิจกรรมย่อย

- นักเรียนมีส่วนร่วมในการคิดระเบียบกติกาของห้อง
ร่วมกัน มีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน มีคณะกรรมการห้อง

3) การให้นักเรียนนำผลการปฏิบัติหรือแนวทางที่ปฏิบัติมา
ร่วมกันคิดวิเคราะห์ เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไข

- ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองและด้วยกระบวนการ
กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่และแบ่งงานกันทำ รวมทั้งให้กำหนดเกณฑ์
การพิจารณาประเมินผลงานด้วยตนเอง นำข้อมูลที่พบ และจาก
ประสบการณ์ของนักเรียน และคนรอบข้างมาวิเคราะห์ และเป็น
ตัวอย่างในการหาแนวทางมาพัฒนาปรับปรุงและแก้ไขต่อไป

- ใช้การประชุมในคาบ Home room หรือนัดหมาย
ประชุมในท้ายคาบเรียนของอาจารย์ที่ปรึกษา และลงคะแนนเสียง
ทุกครั้งที่มีปัญหา ให้นักเรียนร่วมกันประเมินผล หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม
โดยใช้แบบสอบถาม และให้ตัวแทนพูดแสดงทัศนะให้แนวทางปรับปรุง
แก้ไข ครู นักเรียนจะร่วมกันเสนอความคิดร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
เช่น หาข้อดี ข้อเสีย ของการใช้กติกาที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ดี

- การทำงานร่วมกัน แบ่งความรับผิดชอบแก้ข้อผิดพลาด

4) การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้าหรือสร้างทางเลือกของการ
ปฏิบัติหลายแนว

- จัดอบรมหรือสอบถามแสดงความคิดเห็นนักเรียนในแต่ละ
ห้องเรียน และร่วมกันสรุปสร้างทางเลือกร่วมกัน

- ให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง หาประสบการณ์ได้ด้วยตัวเอง

จากข้อมูลข่าวสารจากแหล่งเรียนรู้ทั่วไป

- การจัดบอร์ด หรือร่วมงานชุมชน
- ใช้หลักประชาธิปไตย ให้ผู้ทำกิจกรรมโดยตรงนำเสนอ

ปัญหาที่ก่อน จึงหาทางเลือกใหม่ก่อนลงคะแนนเสียง

- ให้นักเรียนทำกิจกรรม โดยกำหนดทีมงาน รูปแบบ
ชิ้นงาน

- ให้นักเรียนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการทำกิจกรรม
ที่นักเรียนต้องการ เช่น กิจกรรมในชั่วโมง คุณลักษณะที่โรงเรียน
จัดในคาบที่หนึ่ง พบนักเรียนในหอประชุมแต่ละระดับ ครูนักเรียนมี
ส่วนร่วมในการเสนอกิจกรรมที่ต้องการ

5) การให้นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย
ระหว่างแนวทางปฏิบัติของตนเองและของเพื่อน

- ให้แสดงความเห็นร่วมกัน แล้วหาข้อสรุปร่วมกัน หรือ
ให้นักเรียนนำทางเลือกของแต่ละกลุ่มไปปฏิบัติแล้ว สรุปข้อดี ข้อเสีย
ให้เพื่อนฟัง หรือใช้วิธีวิจารณ์ทางเลือกซึ่งกันและกัน เช่น การร่วม
กันทำงานกลุ่ม การร่วมกิจกรรมชุมนุม การบูรณาการ ฯลฯ

- มีการแนะนำ การนำเสนอ และแสดงความคิดเห็น
เป็นต้น

- นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อดี ข้อเสีย ด้วยการ
นำเสนอประสบการณ์ของตนเองหน้าชั้นเรียน เช่น ประสพการณ์
จากการสอบตรงของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ

- เคยให้นักเรียนวิจารณ์ผลงาน หรือกิจกรรมที่ห้องอื่น
หรือเพื่อนได้ปฏิบัติไป โดยเมื่อเปรียบเทียบกับของตนเองแล้วมี
ความต่างกันอย่างไร

- เคยให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนผลการปฏิบัติของตนเอง

กับเพื่อน เช่น ผลการปฏิบัติธรรม การนั่งสมาธิ แลกเปลี่ยนผลกับ
ครู นักเรียน

- การให้โอกาสเผยแพร่ผลสำเร็จในการปฏิบัติตนที่ประสบ
ความสำเร็จ
- ให้นักเรียนนำเสนอผลงานของตนเอง หรือของกลุ่มหน้า
ชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ
- นักเรียนนำผลงาน ข้อมูล หรือกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จ
มาเผยแพร่ และแนะนำหน้าห้องเรียน หน้าเสาธง และทางเลือกต่างๆ
- ให้โอกาสนักเรียนทุกครั้งและทุกคนที่ประสบความสำเร็จ
สำเร็จด้วยการนำเสนอประสบการณ์พร้อมทั้งสรุปแนวคิดที่ได้
จากประสบการณ์นั้นๆ
- จัดทำโครงการประเมินผลงานนักเรียนในรูปแบบ
นิทรรศการ (กลุ่มสาระ) นำผลงาน กิจกรรมเข้าร่วม แสดงนิทรรศการ
ของโครงการอื่นตามโอกาสทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา

โรงเรียน (จ)

1. กิจกรรมในระดับโรงเรียน

โรงเรียน(จ) กิจกรรมในระดับโรงเรียนมีความหลากหลายโดย
ขึ้นอยู่กับตัวคุณธรรมจริยธรรมเช่นกัน ได้แก่

- โครงการติดตามระเบียบวินัยนักเรียนของฝ่ายกิจการ
นักเรียน
- โครงการประชาธิปไตยนักเรียน
- โครงการประชุมสัจจรผู้ปกครองนักเรียน
- โครงการพัฒนาผู้นำหมู่บ้าน โดยส่งเสริมให้นักเรียน
จำลองตนเป็นผู้นำหมู่บ้านคอยสอดส่องดูแลปัญหาของคนในหมู่บ้าน
แล้วมารายงานให้โรงเรียนทราบ

■ การมอบให้นักเรียนดูแลบริเวณโรงเรียน การทำความสะอาด
สะอาดห้องที่รับผิดชอบ

- นักเรียนเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม
- บันทึกความดี
- โครงการลูกกตัญญู
- รดน้ำดำหัวครู
- กิจกรรมวันพระในโรงเรียนทุกวันศุกร์
- การช่วยเหลือบริการกิจกรรมของโรงเรียน
- การช่วยเหลือและเอื้ออาทรต่อผู้อื่น
- การบริจาคทรัพย์เพื่อส่วนรวม เป็นต้น

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

ครู ได้รายงานโดยรวมๆ ว่า การจัดกิจกรรมในชั้นเรียนกำหนด
ความรับผิดชอบโดยครูและนักเรียน เมื่อทำกิจกรรมแล้ว เคยให้
นักเรียนนำผลการปฏิบัติหรือแนวทางที่ปฏิบัติ มาร่วมกันคิดวิเคราะห์
เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขโดยการประชุม ประเมิน และทำแผนในรูป
คณะกรรมการนักเรียน แล้วนำเสนอครูเพื่อชี้แนะ และแก้ไขปรับปรุง
รวมทั้งเคยใช้วิธีการให้นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย
ระหว่างแนวทางปฏิบัติของตนเองและของเพื่อนในกิจกรรมการเรียน
การสอน การนำเสนอหน้าห้อง เปิดให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์
วิจารณ์ เมื่อนักเรียนประสบความสำเร็จเรื่องใด โรงเรียนจะให้โอกาส
เผยแพร่ผลสำเร็จในการปฏิบัติตนที่ประสบความสำเร็จนั้นแก่นักเรียน
ทั่วไปด้วยการให้เล่าประสบการณ์ การปฏิบัติตนอย่างไรที่ประสบความสำเร็จ
หน้าเสาธงรวมทั้งนำเสนอโครงงาน ผลงานของกิจกรรม
นักเรียน และมอบใบประกาศเกียรติคุณ เพื่อแสดงความชื่นชมพร้อม
ทั้งกำหนดให้เป็นตัวอย่าง

โดยภาพรวม การประเมินคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นจุดเน้นของโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของโรงเรียนภาคเหนือที่นำมาศึกษา คือ ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความอดทน รองลงมา คือ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการเห็นคุณค่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมลักษณะเดียวกันทั้งสองระดับ แสดงให้เห็นว่า การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องพัฒนาการทางสมองของผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามวัยที่ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับสังคมมีความแตกต่างกันตามไปด้วย

ส่วนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่บ้าง เช่น การวิเคราะห์ผล การปฏิบัติงานหลังจากปฏิบัติแล้ว เพื่อการปรับปรุงแก้ไข แต่ความถี่และความต่อเนื่องมีน้อยมาก โดยส่วนใหญ่ครูยังใช้การอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนโดยพฤติกรรมการสอนเสริมการใช้ความคิดจะปรากฏในโครงการพิเศษ เช่น โครงการค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการอนุรักษ์พฤกษศาสตร์ในพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ และโครงการอนุรักษ์น้ำ (SEED) ฯลฯ ที่ค่อนข้างจะใช้กระบวนการคิดเด่นชัด ส่วนการเผยแพร่ผลสำเร็จของการทำดี ส่วนใหญ่จัดในรูปแบบนิทรรศการที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำกิจกรรม โดยโรงเรียนแต่ละแห่งมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างหลากหลายและต่อเนื่อง นักเรียนกลุ่มที่มีโอกาสร่วมเสนอความคิดเห็นส่วนใหญ่คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ตัวแทน หรือผู้นำนักเรียน

ประเมินโดยสรุป สถานภาพทางคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโดดเด่นทางด้านการมี**สัมมาคารวะ** **ความมีวินัย** และ**ความรับผิดชอบ** แต่มีปัญหาด้านการไม่รักษาทรัพย์สินของโรงเรียน การไม่รู้จักประหยัด การไม่กระตือรือร้นในการหาความรู้เพิ่มเติม โดยมีข้อสังเกตว่า การจัดกิจกรรมของครูและโรงเรียนบางโอกาสไม่คำนึงว่า เป้าประสงค์หลักเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนวางไว้คืออะไร บางที่อาจเน้นปลูกฝังหรือต้องการให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะในสิ่งที่ไม่ได้ตั้งเป้าหมายไว้

ภาคใต้

กลุ่มตัวอย่างของภาคใต้ที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ เป็นโรงเรียนในจังหวัดสงขลา จำนวน 5 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 3 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนในเมือง ขนาดใหญ่ คือ **โรงเรียน(ฉ)** 2)โรงเรียนในเมืองที่ประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็น**โรงเรียน (ช)** และ 3) โรงเรียนนอกเมืองขนาดเล็กเป็น **โรงเรียน (ซ)** ในส่วนระดับมัธยมศึกษา มี 2 โรงเรียน โดยเป็นโรงเรียนในเมือง ขนาดกลาง คือ **โรงเรียน (ณ)** และโรงเรียนนอกเมือง ขนาดใหญ่ คือ **โรงเรียน (ญ)**

ระดับประถมศึกษา

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

โรงเรียน(ฉ)และ**โรงเรียน (ช)** ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเมืองระบุงคุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ ที่พึงประสงค์ ดังนี้

ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน ประถมศึกษาในภาคใต้

โรงเรียน(จ)	โรงเรียน(ช)	โรงเรียน (ช)
<p>1. มีความรับผิดชอบ ขยัน ซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญูกตเวทีก เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และเสียสละ</p> <p>2. มีระเบียบวินัย กล้า แสดงออก ปฏิบัติตาม ข้อตกลง และตาม หลักสูตรเบื้องต้น ของศาสนา</p> <p>3. มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน สุภาพ อ่อนโยน และปฏิบัติตามมารยาท ไทย</p> <p>4. ใช้ทรัพย์สินของ ตนเอง/ส่วนรวมอย่าง ประหยัด มีความภูมิใจ ในท้องถิ่นและตระหนัก ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม</p>	<p>1. มารยาท 1.1 ในการพูดจา 1.2 มีสัมมาคารวะ</p> <p>2. การแต่งกาย</p> <p>3. รับผิดชอบ 3.1 บริเวณที่ได้รับ มอบหมาย 3.2 การเรียน</p> <p>4. รักการอ่าน 4.1 เข้าห้องสมุด 4.2 ใช้เวลาว่าง อ่านหนังสือ</p> <p>5. ประหยัดและออม 5.1 รู้จักประหยัด และออม 5.2 ใช้ทรัพยากร ของโรงเรียนคุ้มค่า</p>	<p>1. การมีวินัย</p> <p>2. ความรับ ผิดชอบ</p> <p>3. ความซื่อสัตย์ สุจริต</p> <p>4. การประหยัด และออม</p> <p>5. การใฝ่รู้ ใฝ่เรียน</p>

จากตารางที่ 8 จะเห็นว่าโรงเรียนในเมือง **โรงเรียน(จ)** ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะครอบคลุม ในขณะที่อีก 2 โรงเรียนได้กำหนดเป็นรายย่อย และเฉพาะเจาะจง เพื่อประโยชน์ในการประเมิน อย่างไรก็ตามจากคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏ ประเมิน

ได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นจุดเน้นร่วมกัน คือ ความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัย การประหยัด การใฝ่รู้ใฝ่เรียน รองลงมา คือ ความอ่อนน้อม ความสุภาพ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

กรณีที่ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของแต่ละโรงเรียนเป็นตัวเดียวกัน โรงเรียนประถมศึกษามีจุดเน้นที่ใช้ในการประเมินพฤติกรรมที่ต่างกัน ดังแสดงไว้ในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนประถมศึกษาในภาคใต้

คุณธรรม จริยธรรม	โรงเรียน(ฉ)	โรงเรียน(ช)	โรงเรียน(ข)
1.ความรับผิดชอบ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายเสร็จตามเวลาที่กำหนด ❖ ส่งงานตามเวลาที่กำหนด ❖ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ❖ ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านก่อนไป และหลังกลับจากโรงเรียน ❖ ไม่ขีดเขียนหรือทำให้โต๊ะ ม้านั่ง ห้องเรียน อาคารเรียน สกปรก 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ทำความสะอาดห้องเรียน ❖ ทำความสะอาดเขตรับผิดชอบ 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ตรงต่อเวลา ❖ ไม่ขาดเรียน ไม่มาสาย ❖ ปรับปรุงและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ❖ รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

คุณธรรม จริยธรรม	โรงเรียน(ฉ)	โรงเรียน(ช)	โรงเรียน(ซ)
	<ul style="list-style-type: none"> ❖ รับผิดชอบต่อ อุปกรณ์การเรียน และ ของใช้ส่วนตัว ❖ เสียสละเวลาใน การร่วมกิจกรรมที่ โรงเรียนจัดขึ้น ❖ มีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่นตามโอกาส 		
2. การ ประหยัด และออม	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ฝากเงินออมทรัพย์ ทุกวัน ❖ รักษาทรัพย์สินสมบัติ ของโรงเรียน ❖ ไม่ทำลายดอกไม้ ต้นไม้ ในโรงเรียน ❖ รักษาความสะอาด ทิ้งลงถังขยะ ❖ ใช้น้ำ ใช้ไฟอย่าง ประหยัด ❖ รักษาความสะอาด โต๊ะอาหาร ทั้งเศษ ❖ (กำหนดรวมถึง เรื่องการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม) 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีบัญชี เงินฝาก ❖ ซื้ออาหาร ที่มีประโยชน์ มาทาน ❖ ปิดไฟ - ปิดพัดลมก่อน ออกนอกห้อง เรียน ❖ ใช้น้ำ อย่างประหยัด 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ใช้สมบัติ ส่วนรวมอย่าง ประหยัด ❖ ไม่ใช้ จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ❖ รู้จักหา รายได้ระหว่าง เรียน ❖ ไม่ทำลาย ทรัพย์สิน ส่วนรวม

จากการเปรียบเทียบในตารางที่ 9 แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนในภาคใต้ที่นำมาศึกษาทั้ง 3 โรงเรียน ใช้พฤติกรรมที่เป็นตัวบ่งชี้ที่ใกล้ตัวนักเรียน เช่น การไม่ขีดเขียน การไม่ทำให้โต๊ะอาหารสกปรก การช่วยพ่อแม่ทำงาน การไม่ทำลายสมบัติของโรงเรียน เป็นต้น

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

ความสำเร็จในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนประถมศึกษามีลักษณะที่ต่างกันโดยโรงเรียนในเมือง โรงเรียน(ฉ) ผู้บริหารรายงานว่าเป็น การมีสัมมาคารวะ และความรับผิดชอบ เนื่องจากโรงเรียนมีกิจกรรมสนับสนุนหลายอย่าง ตรงกับความคิดเห็นของคณะครูและนักเรียนว่า นักเรียนของโรงเรียนมีจุดเด่นด้านสัมมาคารวะ เพราะโรงเรียนมีการปลูกฝังเป็นประจำ ต่อเนื่อง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมน้องไหว้พี่ - พี่ไหว้น้อง ในช่วงเย็นก่อนกลับบ้าน

คุณธรรมที่มีปัญหา คือ การประหยัด เนื่องจากครอบครัวและชุมชนที่มีลักษณะการใช้จ่ายค่อนข้างฟุ่มเฟือย และการรักการอ่าน เนื่องจากนักเรียนระดับประถมศึกษายังไม่รู้วิธีการหาความรู้ด้วยตนเอง

ส่วนโรงเรียนในเมือง โรงเรียน(ข) ผู้บริหารแจ้งว่า นักเรียนมีจุดเด่นในเรื่องการออม และการปฏิบัติศาสนกิจ เนื่องจากนักเรียนมีจิตสำนึกในการออม ส่วนครูเน้นเป็นเรื่อง ความรับผิดชอบ เนื่องจากนักเรียนทำงานเสร็จทันเวลา การมีสัมมาคารวะ กล้าแสดงออก ความซื่อสัตย์สุจริต และการปฏิบัติตามมารยาทไทย ในส่วนของผู้เรียนเห็นว่า จริยธรรมที่เกิดมากที่สุด คือ ความรับผิดชอบ ความเป็นระเบียบของการเข้าแถว การรักษาความสะอาดห้องเรียน

ผู้ปกครองเห็นว่ามีประเด็นในด้านการกล้าแสดงออก การมี
สัมมาคารวะ คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นปัญหาในทัศนะของครู คือ
ความมีระเบียบวินัย การมีสัมมาคารวะ ในทัศนะนักเรียน คือ เรื่อง
มารยาทในการรับประทานอาหาร การทิ้งขยะไม่เป็นที่ ทั้งๆ ที่
โรงเรียนจัดถังขยะไว้ให้แล้ว โดยผู้ปกครองเห็นว่าการรักษาความ
สะอาดบริเวณโรงเรียนเป็นปัญหาสำคัญ

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

จากการสังเกตการเรียนรู้ของโรงเรียนในเมือง **โรงเรียน(ข)**
พบว่า นักเรียนร่วมกำหนดคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน เช่น
การกำหนดข้อตกลงในห้องเรียน เมื่อนักเรียนทำกิจกรรมแล้ว ครูตั้ง
คำถามให้นักเรียนคิด เช่น “เมื่อลูกทำแบบนี้ คิดว่าเพื่อนๆ จะรู้สึก
อย่างไร” “ลูกต้องการให้คนที่ทำไม่ถูกต้องนั้น ทำอย่างไร” ครูมีการ
ส่งเสริมสร้างทางเลือกของการปฏิบัติงานหลายแนวทาง เช่น ให้
นักเรียนทำเป็น Mind mapping แต่ยังไม่ครอบคลุมทุกคน ยังปฏิบัติ
ได้น้อย

นักเรียนมีการเผยแพร่ความสำเร็จในการปฏิบัติงานของตน
ค่อนข้างน้อย แต่จากแผนการจัดการเรียนรู้ มีการส่งเสริมให้ผู้เรียน
มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งชมผลงานร่วมกัน มีการจัดนิทรรศการทาง
วิชาการระดับโรงเรียน

ส่วนโรงเรียนในเมือง **โรงเรียน(ณ)** พบว่า มีการจัดการเรียนรู้
ที่สอนอยู่ในแนวการพัฒนาตามวัยและ/หรือพัฒนาสมอง พบว่ามีการ
กระตุ้นให้ใช้ความคิดอยู่บ้างเช่นเดียวกัน โดยมีกิจกรรมต่อไปนี้

- การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวปฏิบัติในการ
พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พบว่า มีบ้าง เช่น ให้นักเรียนออกกฎระเบียบ
เกี่ยวกับประชาธิปไตยในโรงเรียน หรือครูถามให้นักเรียนคิด

- การให้นักเรียนนำผลการปฏิบัติมาร่วมกันคิดวิเคราะห์ เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขมีบ้าง ส่วนใหญ่ใช้วิธีการถามให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ และหาวิธีการปรับปรุงแก้ไขการสอน ให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้า หรือสร้างทางเลือกของการปฏิบัติหลายแนวทาง ดังนี้

- ไม่มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย ระหว่างแนวทางปฏิบัติของตนเองและแนวปฏิบัติของเพื่อน มีบ้าง เช่น ให้นักเรียนพูดเรื่อง การปฏิบัติธรรมหน้าเสาธง ให้นักเรียนทำความดี สาธิตให้เพื่อนดู เช่น การไหว้ การแต่งกาย

- การให้นักเรียนแสดงความคิด จากการทำความดี เช่น นักเรียนพบของแล้วมอบครู ครูถามว่า “ทำไมจึงทำแบบนี้”

- การเปิดโอกาสให้นักเรียนเผยแพร่ความสำเร็จในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ส่วนใหญ่นักเรียนไม่ได้เผยแพร่ด้วยตนเอง แต่ครูเป็นผู้เผยแพร่โดยวิธีการประกาศคุณความดีหน้าเสาธง รวมทั้งบางกรณีอาจมีการมอบเกียรติบัตรให้แก่นักเรียน ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบแผนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนที่ถูกสัมภาษณ์ มีการกำหนดกระบวนการสอนคุณธรรมไว้น้อยมาก

ในโรงเรียนนอกเมือง **โรงเรียน(ข)** พบว่า สถานศึกษาจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ นำนักเรียนไปเรียนรู้นอกสถานที่ และมีกิจกรรมประกอบหลายอย่าง เช่น กิจกรรมการออมทรัพย์ เป็นต้น

สำหรับการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยหรือ ใช้การพัฒนาสมองเป็นฐาน พบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดดัชนีชี้วัด แต่การนำผลจากการปฏิบัติของนักเรียนมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขมีน้อยมาก

ครูส่วนใหญ่ เขียนแผนการสอน เฉพาะวิชาที่ตนเองถนัด ไม่เขียนทุกวิชาที่สอน มีที่เขียนแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มสาระที่สอน คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ และ ภาษาไทย ส่วนใหญ่จะสอดแทรกไว้ในกิจกรรมการเรียนรู้ แต่ไม่กำหนดเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้

ระดับมัธยมศึกษา

ในระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนที่นำมาศึกษาสองโรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดกลางในเมือง โรงเรียน (ณ) 1 โรงเรียน และโรงเรียนขนาดใหญ่ นอกเมือง โรงเรียน (ญ) 1 โรงเรียน

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

โรงเรียนที่นำมาศึกษาทั้งสองแห่งมีการกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ คือ

โรงเรียน (ณ) และ โรงเรียน (ญ) กำหนดคุณธรรมจริยธรรมดังนี้

ตารางที่ 10 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคใต้

โรงเรียน (ณ)	โรงเรียน (ญ)
1.ความซื่อสัตย์ 2.ความมีวินัย 3.การประหยัด อดออม	1.มีความรับผิดชอบ 2.มีระเบียบวินัย 3.อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ 4.รักสถาบัน รักษาสมบัติของส่วนร่วมและมีน้ำใจ เสียสละ

โรงเรียนทั้ง 2 โรงเรียนได้มีการกำหนดไว้ตามกลุ่มสาระวิชาหรืองาน
อื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง เช่น ในโรงเรียน(ณ) มีกำหนดเรื่องการปฏิบัติ
ตนตามหลักศีลธรรม การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การยึดมั่นใน
หลักสันติวิธี ไม่นิยมความรุนแรง การปฏิบัติตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่นอย่าง
เหมาะสม มีความรับผิดชอบ มีมนุษยสัมพันธ์ ตระหนักถึงความ
สมเหตุสมผล รับผิดชอบต่อสังคม ความสามัคคี พึ่งตนเองได้มุ่งมั่น
พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมาย รู้จักสิทธิและหน้าที่ มีจิตสำนึกและ
เลื่อมใสในการเป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

ในโรงเรียน (ญ) กำหนดเรื่อง การปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม
การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา มีความเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียน
สัตว์ มิไม่ตรีจิตต่อเพื่อนร่วมโลก ปฏิบัติตามวัฒนธรรมที่ดีงาม บำเพ็ญ
ตนเพื่อสาธารณประโยชน์ รู้จักและอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
 เป็นต้น

จากตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนทั้ง 2 แห่ง มีการ
กำหนดคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะเดียวกันโดยโรงเรียนมัธยมศึกษา
ขนาดใหญ่ นอกเมืองกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ไว้มาก
ด้านมากกว่า และคุณธรรมที่กำหนดไม่มีความแตกต่างจากคุณธรรม
จริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา จึงประเมินได้ว่า การกำหนด
คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนประถมศึกษาและมัศึกษากำหนด
โดยไม่ได้ใช้เรื่องพัฒนาการของอายุและสมองเป็นเกณฑ์พิจารณา

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน
มัธยมศึกษา 2 โรงเรียนในภาคใต้ ในกรณีที่กำหนดคุณธรรมจริยธรรม
ตัวเดียวกัน ปรากฏผล ดังแสดงในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมของ
โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคใต้

คุณธรรม จริยธรรม	โรงเรียน(ณ)	โรงเรียน(ญ)
ความมีวินัย	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การแต่งกายถูกต้อง ❖ พุดไฟเราะ ❖ สุภาพ ❖ มารยาทเรียบร้อย ❖ สัมมาคารวะ ❖ ไม่หนีเรียน ❖ ขยัน อดทน 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การแต่งกาย ❖ ชุदनักเรียน ❖ ชุตพลศึกษา ❖ ชุตกิจกรรมเครื่องแบบ ❖ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ❖ ทรงผม ❖ เครื่องประดับ ❖ กระเป๋า ❖ ปฏิบัติตามกฎหมายของโรงเรียน ❖ ไม่มาสาย ❖ ไม่ขาดเรียน ❖ ไม่หนีเรียน

จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่า **โรงเรียน(ณ)** มีการกำหนด
ตัวบ่งชี้ที่สั้น ไม่จำแนกแยกแยะให้เห็นว่าแต่ละด้านมีรายละเอียด
อย่างไรบ้าง ในขณะที่**โรงเรียน(ญ)** ซึ่งเป็นโรงเรียนนอกเมือง

จำแนกรายละเอียดของการพิจารณามากขึ้นเพื่อสร้างแนวปฏิบัติ
และง่ายต่อการประเมินผลของครู ซึ่งในคุณธรรมที่เหลือนี้ก็มีลักษณะ
เช่นเดียวกันดังนี้

ตัวบ่งชี้ของโรงเรียน (ณ) ปรากฏ ดังนี้

ความซื่อสัตย์ ตัวบ่งชี้ คือ

- ไม่ลอกการบ้าน
- ยอมรับผิด
- ไม่ลักขโมย
- ไม่พูดปด
- ยอมรับในสิ่งที่ตนพูด

การประหยัดและอดออม มีตัวบ่งชี้ คือ

- ใช้วัสดุอุปกรณ์ อย่างประหยัด
- บริโภคอย่างประหยัด
- มีเงินเหลือเก็บ

ในขณะที่โรงเรียนใหญ่่นอกเมืองมีความตั้งใจบรรยาย
รายละเอียดของตัวบ่งชี้มากกว่า เช่น รักสถาบัน รักษาทรัพย์สินสมบัติ
ของส่วนรวม และมีน้ำใจ เสียสละ มีตัวบ่งชี้ ดังนี้

- เป็นตัวอย่างที่ดีต่อบุคคลอื่น มีน้ำใจ เสียสละ
- ช่วยเหลือกิจกรรมในชั้นเรียน
- ช่วยแนะนำ ตักเตือน ผู้อื่น
- รักษาทรัพย์สินของโรงเรียน
- ไม่ทำลายทรัพย์สินในห้องเรียน
- ช่วยประหยัดสาธารณูปโภค
- มีนิสัยรักความสะอาด

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

พิจารณาจากผลการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่บังเกิดขึ้น
ในตัวผู้เรียน ดังนี้

โรงเรียน (ณ)

ผู้บริหารเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังได้สำเร็จ คือ **การ
มีวินัย มีความรับผิดชอบ**ในงานที่ได้รับมอบให้ทำ ปัจจัยที่ทำให้
สำเร็จ คือ โรงเรียนเปิดโปรแกรมการเรียนเฉพาะทางด้านกีฬา ซึ่ง
ผู้สอนและผู้เรียน เกิดความตระหนักร่วมกันว่า การเป็นนักกีฬากีฬา
ที่ประสบความสำเร็จได้ จะต้องเคร่งครัดระเบียบวินัย มีความ
รับผิดชอบต่อตนเองค่อนข้างสูง จึงจะประสบความสำเร็จ

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังแล้ว ไม่ประสบความสำเร็จ คือ
การใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ปัญหาเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางบ้านและ
ของนักเรียนยังขาดปัจจัยเสริม ขาดแรงจูงใจ ผู้ปกครองที่มีฐานะดี
ลูกตั้งใจเรียน ก็จะส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนยอดนิยมนี่อื่น

ส่วนสภาพอื่นๆ เช่น ยาเสพติด บุหรี่ พฤติกรรมชั่วสาว เป็น
พฤติกรรมวัยรุ่น หรือการถกเถียง ทะเลาะแบบวัยรุ่น มีปรากฏให้
เห็นบ้าง

ครูผู้สอน รายงานเชิงเดียวกันว่า คุณธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้
ผลดีที่สุด คือ **ความรับผิดชอบ และความมีวินัย** ส่วนเรื่อง **การ
ประหยัดและออม ความซื่อสัตย์**ได้ผลน้อยที่สุด

กลุ่มนักเรียน รายงานว่า พฤติกรรมที่เกิดมากที่สุด คือ **ความ
มีวินัย การประหยัดและออม** ทั้งนี้ ดูจากแผนงาน/ โครงการ และ
จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องพฤติกรรมที่ควรปรับปรุง คือ **การใฝ่รู้
ใฝ่เรียน**เนื่องจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนยังต่ำกว่าที่อื่น
ในส่วนของผู้ปกครองมีความเห็นเรื่องของผลการปลูกฝังคุณธรรม

จริยธรรมคล้ายกันกับนักเรียนในเรื่องของพฤติกรรมที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ คือ โดยเห็นว่าจริยธรรมที่ปลูกฝังได้ผลดี คือ **การปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่นับถือ** และการฝึกให้นักเรียนปฏิบัติตนตามศีลธรรม ปัจจัยที่ทำให้เกิดผลสำเร็จน่าจะเนื่องมาจากการสนับสนุนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา โดยจัดให้การเข้าค่ายพุทธธรรม

สำหรับคุณธรรมจริยธรรม ที่คิดว่าไม่ประสบผลสำเร็จ คือ การที่นักเรียนไม่เอาใจใส่ในการเรียน

โรงเรียน(น)

ในทัศนะของผู้บริหาร เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังได้สำเร็จ คือ **การมีสัมมาคารวะ**ของนักเรียน ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จมีหลายอย่าง เช่น โรงเรียนมีแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ให้นักเรียนได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการมารยาทงาม พี่ไหว่น้อง - น้องไหว่พี่ ครูประพฤติตนเป็นแบบอย่าง กลุ่มผู้นำนักเรียนประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ คือ **การรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน** โดยมีข้อน่าสังเกตว่า ทางโรงเรียนจะกล่าวโทษว่าเป็นของความผิดของทางบ้าน โดยเห็นว่า จากการร่วมสังเคราะห์ปัญหาร่วมกับคณะครูและผู้เกี่ยวข้อง น่าจะมีสาเหตุมาจากสภาพจิตใจที่ติดนิสัยมาจากสภาพครอบครัวและชุมชนที่นักเรียนอาศัย เนื่องจากเป็นสภาพครอบครัวที่ค่อนข้างขาดความอบอุ่น ส่วนลูกผู้มีฐานะดีกว่าจะไปเข้าเรียนโรงเรียนในเมือง

ครูผู้สอน รายงานว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแล้วได้ผลดีที่สุด คือ **ความรับผิดชอบ** เพราะนักเรียนส่วนใหญ่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจเรียน มีความกระตือรือร้นในการเรียน และทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างตั้งใจ **ความมีระเบียบวินัย** เพราะโรงเรียนจัด

กิจกรรมส่งเสริมอย่างจริงจังต่อเนื่องมาเป็นเวลา 5 ปี ติดต่อกัน และการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา เพราะโรงเรียนจัดกิจกรรมบ่อย นักเรียนได้ปฏิบัติจริง ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ผลน้อยที่สุด คือ การประหยัดและออม ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ การรักษาทรัพย์สินของส่วนรวม

ส่วนนักเรียน เห็นว่า จริยธรรมที่ได้ผลมากที่สุด คือ การมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ เพราะโรงเรียนได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เช่น การเข้าแถวหน้าเสาธง การเข้าแถวรับประทานอาหารกลางวัน การจัดเก็บภาชนะ การส่งงานทันเวลาที่กำหนด และการมีสัมมาคารวะ เพราะนักเรียนชั้นโตจะมีสัมมาคารวะเนื่องจากทุกคนได้ผ่านการเรียนนันทกรรมตรี โท เอก มาแล้ว จึงมีจิตสำนึกที่ดีขึ้น การมีความซื่อสัตย์ พิจารณาได้จากพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนจนเป็นกิจนิสัย เช่น การยื่นเข้าแถวตอนเช้า การมีน้ำใจที่ติดต่อกันของนักเรียนรุ่นพี่รุ่นน้อง ซึ่งดูได้จากนักเรียนรุ่นน้องไหว้พี่ และรุ่นพี่ไหว้น้องในตอนเช้า อีกทั้งการแต่งกายถูกต้องตามระเบียบ ซึ่งในระยะแรก ๆ พฤติกรรมดังกล่าว ครูต้องคอยควบคุมให้นักเรียนปฏิบัติ แต่ปัจจุบันนักเรียนทำเองโดยไม่ต้องมีครูคอยควบคุม

ส่วนพฤติกรรมที่ต้องปรับปรุงในทัศนะของนักเรียน คือ การพูดจาไม่สุภาพของนักเรียนบางคน บางกลุ่ม พิจารณาจากบางคนพูดไม่มีหางเสียง พูดคำหยาบ ซึ่งต้องปรับปรุง เพื่อให้พูดน่าฟัง และให้รู้ว่าคำใดไม่ควรพูด ถ้าฝึกพูดให้ดีแล้ว จะเป็นนิสัยติดตัวไป และช่วยรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

กลุ่มผู้ปกครองและผู้นำชุมชน แสดงความคิดเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่สถานศึกษาฝึกให้นักเรียนแล้วประสบผลสำเร็จ คือ การฝึกให้นักเรียนปฏิบัติธรรมตามหลักศาสนาเบื้องต้นอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งคิดว่าเกิดจากปัจจัยที่โรงเรียนมีนโยบาย แผนงาน/โครงการที่ส่งเสริมสนับสนุนทุกปี และเกิดจากการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย ทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และเจ้าอาวาสวัด ที่อยู่ใกล้โรงเรียน

สำหรับคุณธรรมจริยธรรมที่คิดว่าไม่ประสบผลสำเร็จ คือ **การรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม** เช่น โต๊ะ เก้าอี้ มีรอยขีดข่วน ซึ่งมีสาเหตุจากสภาพครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น และอยู่ในสภาพแวดล้อมชุมชนที่ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของส่วนรวม

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

1. กิจกรรมในระดับโรงเรียน

โรงเรียน(ณ)

ใช้กิจกรรมหลากหลายเพื่อตอบสนองการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมแต่ละด้าน ดังปรากฏเป็นกิจกรรม ดังนี้

การสร้างจิตสำนึกทางคุณธรรมโดย

- จัดกิจกรรมชุมชน พุทธศาสนา อิสลามศึกษา
- นำนักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัด ในวันสำคัญทางศาสนา
- เชิญผู้นำทางศาสนา มาให้ความรู้ ฝึกปฏิบัติที่โรงเรียน
- กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม
- กิจกรรมวันไหว้ครู

การสร้างเสริมด้านจิตสังคม

- จัดโครงการต่าง ๆ ในกิจกรรมแนะแนว
- จัดกิจกรรมลูกเสือ - เนตรนารี
- ชุมนุมออมทรัพย์
- ชุมนุมสหกรณ์

- กิจกรรมโฮมรูม เรียกว่า ครูคุณพ่อ ครูคุณแม่ กลุ่มละ 5 - 7 คน ทำหน้าที่อบรม ชี้แนะ จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
- กิจกรรมเยี่ยมบ้าน
- กิจกรรมอบรมหน้าเสาธง
- กิจกรรมรับขวัญนักเรียน
- การประกวดความสะอาดห้อง
- ธนาคารขยะ
- ร่วมทำบุญในกิจกรรมทางศาสนา
- ปฐมนิเทศนักเรียน ม.1 และ ม.4
- กิจกรรมยาเสพติด
- เลี่ยงตามสาย ชวนให้นักเรียนรักพ่อ

โรงเรียน (ญ)

โครงการหรือกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่เป็น
ภาพรวมทั้งโรงเรียนมีดังนี้

การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทาง
ศาสนา จัดกิจกรรมส่งเสริม ดังนี้

■ จัดกิจกรรมหนึ่งวันหนึ่งเพลงหนึ่งห้องเรียน โดยให้นักเรียน
จัดอาหารมาถวายพระเป็นกิจกรรมนำวัดเข้าสู่โรงเรียน คือ นิมนต์พระ
มาที่ศูนย์ธรรมะของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกศาสนพิธี เช่น
การอาราธนาศีล

■ เปิดสอนธรรมะ และธรรมศึกษาในโรงเรียน และเป็น
สนามสอบนักเรียน

■ สอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

■ จัดกิจกรรมในเครื่องแบบลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด

โดยจัดทุกวันพุธ

- จัดกิจกรรมชุมนุมต่าง ๆ ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- จัดกิจกรรมหน้าเสาธง โดยให้นักเรียนกล่าวคำปฏิญาณคุณธรรมหน้าเสาธงทุกวัน โดยผู้นำนักเรียนเป็นผู้กล่าวนำ
 - จัดกลุ่มผู้นำนักเรียน 43 คน เป็นต้นแบบที่ดี
 - สอดแทรกในการจัดการเรียนรู้ โดยการสังเกตจากการร่วมกิจกรรมและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น การแต่งกาย การส่งงาน/การบ้าน การทำงานที่ได้รับมอบหมาย หากพบพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องจะตักเตือนหรือแจ้งผู้ปกครอง เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา และจัดให้มีการเยี่ยมบ้าน
 - กิจกรรมเกี่ยวกับความอ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ ส่งเสริมโดยการสังเกตพฤติกรรมในห้องเรียน เช่น การส่งงาน การพูดจา และจัดกิจกรรมมารยาทงาม โดยจัดเวรดูน้องหน้าโรงเรียน ให้น้องไหว้พี่ - พี่ไหว้น้อง

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

สำหรับการเรียนรู้โดยใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน **โรงเรียน(ณ)** พบว่า ในทุกประเด็นที่นำมาเป็นเกณฑ์ข้อคำถามนั้นมีการปฏิบัติน้อยมาก เช่น การเปิดโอกาสให้นักเรียนวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงาน หลังจากปฏิบัติแล้ว เพื่อการปรับปรุงแก้ไขในชั้นเรียน มีบ้าง แต่ถ้าเป็นกิจกรรมโครงการ เช่น โครงการค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการอนุรักษ์พฤษศาสตร์ ในพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ และโครงการอนุรักษ์น้ำ (SEED) ฯลฯ ค่อนข้างที่จะใช้กระบวนการคิดเด่นชัด ส่วนการเผยแพร่ผลสำเร็จในกิจกรรมส่วนใหญ่จัดในรูปนิทรรศการ

การจัดการเรียนรู้โดยใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานในชั้นเรียน **โรงเรียน(ญ)** พบว่า มีน้อยมากเช่นกัน

เช่น การเปิดโอกาสให้มีการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานหลังจากปฏิบัติแล้วเพื่อการปรับปรุงแก้ไขมีบ้าง แต่ครูต้องป้อนคำถามให้คิด สำหรับการเผยแพร่ความสำเร็จในการปฏิบัติงานนั้น จัดให้นักเรียนเผยแพร่โดยการออกเสียงตามสายของโรงเรียน และกิจกรรมการสอนตามแผน พบว่ามีค่อนข้างน้อย เช่น ให้นักเรียนเรียนรู้จากผลงานที่ปรากฏให้นักเรียนสร้างข้อตกลงร่วมกัน ให้นักเรียนคิดและหาคำตอบที่ตีร่วมกันให้นักเรียนเล่าผลสำเร็จในการปฏิบัติงานให้เพื่อนฟัง

การมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครองและชุมชน

โรงเรียน(ณ)

จากการสัมภาษณ์นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนร่องรอยการปฏิบัติงาน พบว่า ผู้ปกครอง และชุมชน ให้ความร่วมมือกับแนวการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในภาวะที่จำกัดเนื่องจากสภาพการดำรงชีวิตของผู้ปกครองต้องออกไปทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว ออกไปทำงานตั้งแต่เช้ามืด ด้วยเหตุผลดังกล่าว ภาระหน้าที่ต่างๆ จึงยกให้เป็นภาระหน้าที่ของครูเป็นผู้ดำเนินการ รวมทั้งการปลูกฝังพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้วย อย่างไรก็ตาม หากโรงเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น วันลอยกระทง วันเด็ก ชักพระ กีฬาอบต. ฯลฯ จะมีประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก

โรงเรียน (ญ)

ในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ ทางโรงเรียน(ญ) มีการแจ้งให้นักเรียนทราบ โดยแจ้งทั้งตัวคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตัวบ่งชี้ทุกตัว วิธีการประเมินผล ด้วยวิธีการประชุมนักเรียน/ผู้ปกครองครูประจำชั้น และแจ้งหน้าเสาธง แต่ในส่วน of นักเรียนที่ได้พูดคุยด้วยบางส่วนไม่ทราบว่าสถานศึกษาได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่จะ

ส่งเสริมเรื่องใด ในขณะที่นักเรียนระดับสูงจะทราบจากครูผู้สอน แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การมีส่วนร่วม ในการกำหนดคุณธรรมจริยธรรมโดยผ่านคณะกรรมการนักเรียน เพื่อนำเสนอในที่ประชุมใหญ่ในการสรุปทบทวนประจำปี

ส่วนความร่วมมือกับผู้ปกครอง อาศัยช่องทางผ่านทางกรรมการสถานศึกษาในเวลาที่ดีให้มีการประชุมร่วมกัน และทางเอกสารที่ได้จัดส่งให้แก่ผู้ปกครอง

ปัญหาและอุปสรรคของการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

โรงเรียนที่อยู่นอกเมืองเห็นว่า ปัญหาการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมส่วนใหญ่มาจากสภาพชุมชนที่เปลี่ยนไป แม้ว่าชุมชนนี้ยังมีความเป็นชนบทแต่ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น คือ

1. สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจนไปจนถึงปานกลาง อาชีพของผู้ปกครองส่วนใหญ่ รับจ้าง ทำนา ทำสวนยางพารา มีรายได้น้อย

2. สภาพสังคม จริยธรรม ประเพณีของชุมชน ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ปกครอง อบต. เป็นลักษณะสังคมชนบท ปัจจุบันความผูกพันในระบบครอบครัว ระบบเครือญาติ มีความห่างเหิน ความอบอุ่นในครอบครัวน้อยลง ชุมชนไม่ผูกพันใกล้ชิดกันดังแต่ก่อน ต่างมุ่งงานของตนเองขาดความเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน การเข้าร่วมในประเพณีของชุมชนมีน้อยลงทางผู้นำชุมชน จึงได้จัดกิจกรรม “กาแฟลัญจร” ในชุมชน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาาร่วมกัน

ในส่วนโรงเรียนมีการส่งเสริม สนับสนุน โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา โดยระบุไว้ในแผนงาน โครงการ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องนำไปสู่การปฏิบัติ มีการประชุมแจ้งให้แต่ละกลุ่มสาระ

นำเรื่องคุณธรรมจริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ไปสอดแทรก
ในการเขียนแผนการสอน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมทั้ง การปฏิบัติ
งาน/โครงการต่างๆ ตามความเหมาะสมของกิจกรรม

ความเห็นเช่นนี้ ปรากฏในโรงเรียนในเมืองเช่นเดียวกัน โดย
เห็นว่า การไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่บุตรหลานเป็นปัญหาใหญ่ รวมทั้ง
สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เยาวชนมีเครื่องล่อไปในทางที่
เสื่อมเสียได้ง่ายมากขึ้น ส่วนโรงเรียนไม่มีปัญหาการจัดกิจกรรมเพราะ
ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย และกิจกรรมที่จัดเป็นกิจกรรมที่ทำ
ต่อเนื่องทุกปีการศึกษา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาเรื่องการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้เลือกศึกษาโรงเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน
5 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนระดับประถมศึกษา 3 โรงเรียน เป็นโรงเรียน
ในเมืองขนาดใหญ่ ที่มีนักเรียนทั้งหมด 3,013 คน 1 โรงเรียน โรงเรียน
นอกเมือง ขนาดเล็ก เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียน 97 คน 1 โรงเรียน และขนาดกลางในเมือง
ขนาดเล็กซึ่งได้รับการยกย่องว่าจัดโครงการวิถิทุทธดีเด่น มีนักเรียน
ทั้งหมด 242 คน 1 โรงเรียน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 2 โรงเรียน คือ โรงเรียน-
นอกเมืองขนาดเล็ก เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนทั้งสิ้น 182 คน 1 โรงเรียน และโรงเรียน
มัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ในเมืองมีนักเรียน 2,252 คน เปิดสอนตั้งแต่
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็น
โรงเรียนต่างๆ ดังนี้

- โรงเรียนประถมศึกษาในเมือง ขนาดใหญ่ คือ **โรงเรียน (ก)**
- โรงเรียนประถมศึกษาในเมือง ขนาดกลาง ซึ่งจัดวิถีพุทธ
ดีเด่น คือ **โรงเรียน (ก)**
- โรงเรียนประถมศึกษานอกเมือง ขนาดเล็ก คือ
โรงเรียน (ข)
- โรงเรียนมัธยมศึกษาในเมือง ขนาดใหญ่ คือ **โรงเรียน (ท)**
- โรงเรียนมัศึกษานอกเมือง ขนาดเล็ก คือ **โรงเรียน (ต)**

ระดับประถมศึกษา

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

ในส่วนของโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 3 แห่ง ได้กำหนด
คุณธรรมจริยธรรมไว้ ดังนี้

**ตารางที่ 12 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน
ประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**

โรงเรียน ก	โรงเรียน ข	โรงเรียน จ
1. มีความสุภาพ อ่อนน้อม รู้จักกาลเทศะ และมีความซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	1. เป็นผู้มั่งมีจิตสำนึก ในการรักษาความ สะอาดและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	1. การปฏิบัติตนตาม หลักศาสนา
2. มีวินัยในตนเอง	2. ปฏิบัติตนอยู่ใน ระเบียบข้อบังคับของ สถานศึกษา	2. เข้าร่วมกิจกรรมทาง ศาสนา
3. รักศิลปะ ชอบกีฬา	3. การประหยัด อดออม	3. มีวินัยในตนเอง
4. มีความเสียสละ และรักษา ประหยัด และออม		4. มีความซื่อสัตย์สุจริต
		5. มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อม ยอมรับและ ให้เกียรติผู้อื่น

โรงเรียน ก	โรงเรียน ข	โรงเรียน จ
	<p>นิยมไทย และมีมารยาทแบบไทย</p> <p>4. มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย</p> <p>5. มีคุณธรรมจริยธรรมและปฏิบัติตามหลักศาสนา</p>	<p>6. กล้าคิด กล้าแสดงออก</p> <p>7. มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม</p> <p>8. มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม</p> <p>9. มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนและชุมชน และรู้จักและรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม</p>

จากตารางที่ 12 แสดงให้เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนทั้ง 3 โรงเรียน กำหนดมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ เน้นในเรื่อง **การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมทางศาสนา ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบข้อบังคับของสถานศึกษา เป็นผู้ประหยัดอดออม นิยมไทย และมีมารยาทแบบไทย** เป็นต้น โดยเป็นคุณธรรมจริยธรรมตามแนวประเพณีนิยม และจัดว่าเป็นคุณธรรมจริยธรรมตามหลักของการศึกษาไทยมาโดยตลอด นอกจากนั้นยังพบว่า แม้คุณธรรมจริยธรรมบางตัวไม่ถูกกำหนดเป็นคุณลักษณะหลักของโรงเรียน แต่ในกลุ่มสาระวิชาต่างๆ ก็จะมีคุณธรรมจริยธรรมกระจายครอบคลุมประเด็นดังกล่าวข้างต้น เช่น ในโรงเรียนใหญ่ในเมือง การเรียนรู้กลุ่มสาระภาษาไทยได้กำหนดเรื่องการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ความสุภาพอ่อนน้อม ความกตัญญูต่เวที ความขยัน อดทน อดกลั้น กล้าคิด กล้าแสดงออก เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักสิทธิและหน้าที่และกลุ่มสาระการเรียนรู้

วิทยาศาสตร์ โดยระบุเรื่อง ความมีเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนสัตว์ การมองโลกในแง่ดี พึ่งตนเองได้ มุ่งมั่นพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมาย มีความเสียสละ เพื่อส่วนรวม มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม รู้จัก และรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

ตัวบ่งชี้ที่โรงเรียนแต่ละแห่งใช้ในการประเมินพฤติกรรม ของนักเรียนส่วนใหญ่ เป็นพฤติกรรมที่ใกล้ตัวนักเรียน หรือเป็น พฤติกรรมในชีวิตประจำวันซึ่งกำหนดให้นักเรียนปฏิบัติตามกรอบ ของวินัยนักเรียน เช่น **โรงเรียน(กฎ)** ซึ่งเป็นโรงเรียนในเมืองขนาด กลาง กำหนดตัวบ่งชี้ประจำคุณธรรมจริยธรรม 5 ประการ มีตัว บ่งชี้ทั้งหมด 23 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

- เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกในการรักษาความสะอาดและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม
- การมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- การปฏิบัติตนในการรักษาความสะอาดร่างกายและเครื่องใช้ ส่วนตัว
- การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
- ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบข้อบังคับของสถานศึกษา
- แต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน
- ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท
- ไม่ซื้อของริมรั้ว
- การเข้าแถวรับบริการตามลำดับ
- ไม่หนีเรียน หรือออกนอกบริเวณโรงเรียนโดยไม่ได้รับอนุญาต
- การประหยัดอดออม นิยมไทยและมีมารยาทแบบไทย
- ใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย

- ออมทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ
- นิยมไทยและใช้สินค้าที่ผลิตในประเทศไทย
- ใช้ภาษาไทยและภาษาถิ่นได้อย่างเหมาะสม
- มีจิตสำนึกและปฏิบัติตนในการเคารพธงชาติ เพลงชาติไทย

ได้ถูกต้อง

- มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย
- ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองและเคารพสิทธิของผู้อื่น ใช้เหตุผล

ในการตัดสินใจแก้ปัญหา

- ยอมรับความคิดเห็นตามมติของกลุ่ม
- กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล เคารพต่อที่ประชุมและ

ไม่พุดคุยส่งเสียงดังเป็นที่รบกวน

- มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยของ
สถานศึกษา

- มีคุณธรรมจริยธรรมและปฏิบัติตนตามหลักศาสนา
- ปฏิบัติตนตามหลักศาสนา
- ทำความดีตามข้อปฏิบัติของหลักศาสนา
- เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา
- ละเว้นความชั่ว
- ทำสมาธิ แผ่เมตตา

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

ผลการประเมินคุณธรรมจริยธรรม พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่
ของโรงเรียนผ่านเกณฑ์ในระดับที่ดี ถึงดีเยี่ยม ทุกระดับชั้น เช่น
ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียน (ก) ทางโรงเรียนรายงานว่า
นักเรียนเป็นผู้ประหยัตอบดออม นิยมไทยและมีมารยาทแบบไทย
ดีเยี่ยม ร้อยละ 100 มีคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติตามหลักศาสนา

ดีเยี่ยม ร้อยละ 88.24 และอยู่ในระดับดี ร้อยละ 11.76 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คณะครูของโรงเรียนพึงพอใจพฤติกรรมของลูกศิษย์ตนเองในระดับมากถึงมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์บุคลากรทำให้เห็นภาพของความสำเร็จและควรปรับปรุงในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนได้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากบุคลากรทุกฝ่ายรวมทั้งนักเรียนให้ความเห็นที่สอดคล้องกัน ดังนี้

โรงเรียน (ก)

ผลสำเร็จของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ให้แก่นักเรียน ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากผู้อำนวยการสถานศึกษา ครู และนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ปรากฏผล ดังนี้

ในทัศนะ**ผู้บริหาร** ผู้อำนวยการสถานศึกษา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนด และจากการจัดการเรียนรู้ของครู พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จ คือ **ความซื่อสัตย์** ปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ การเอาใจใส่ของครู โรงเรียนมีโครงการ / ศูนย์แจ้งของหาย การจัดค่ายธรรมะ และโครงการคนดีศรี..... ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ยังปลูกฝังไม่สำเร็จ ได้แก่ **ความมีวินัยในตนเอง** ปัญหาเนื่องจากครูเอาใจใสน้อยเพราะมีนักเรียนจำนวนมาก

ครูผู้สอน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับนักเรียน และได้ผลดีที่สุด มีดังนี้ (1) **ความมีวินัย** เพราะครูเน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง และเอาใจใส่ทุกครั้งทั้งในและนอกโรงเรียน (2) **ความซื่อสัตย์** เพราะโรงเรียนมีโครงการคนดีศรี..... ซึ่งเป็นการยกย่องคนทำดี (3) **การประหยัดและออม** เพราะโรงเรียนมีโครงการออมทรัพย์ ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่

(1) **การเสียสละและการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม** เพราะนักเรียนมีเป็นจำนวนมาก การดูแลไม่ทั่วถึง และนักเรียนไม่เห็นความสำคัญ

ด้านนักเรียน ได้ให้ข้อมูลว่า จากการที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากสถานศึกษาแล้ว คุณธรรมที่เกิดแก่นักเรียนมากที่สุด คือ **ความซื่อสัตย์ การประหยัดและออม และความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน** สังกัดได้จากพฤติกรรมของนักเรียน เช่น การทำเวรและเก็บขยะเป็นประจำ การเก็บของได้แล้วนำไปแจ้งครู บังคับที่ทำให้เกิดผล ได้แก่ การตัดเตือนของครูอยู่เสมอ การเห็นตัวอย่างที่ดีจากพี่ ๆ ในโรงเรียน การประกาศยกย่องชมเชยนักเรียนที่ทำความดี ส่วนพฤติกรรมที่นักเรียนคิดว่า ควรปรับปรุง คือ **ความมีวินัยในตนเอง** สังกัดได้จากความไม่มีระเบียบในการเดินแถว การคุยกันเสียงดังในห้องประชุม การพูดคำหยาบ เป็นต้น

ผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นจุดเด่นของสถานศึกษา ในการปลูกฝังหรือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน คือ โรงเรียนมีโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เช่น โครงการคนดีศรี..... โครงการค่ายธรรมะ โครงการออมทรัพย์ อีกทั้งมีกิจกรรมส่งเสริม ดังนี้ กิจกรรมยกย่องคนดีหน้าเสาธง ศูนย์แจ้งของหาย

จุดเด่นของนักเรียนในสถานศึกษาแห่งนี้ คือ **ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจและการออมทรัพย์** ส่วนคุณธรรมที่คิดว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ **การมีวินัยในตนเอง ความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน และความเสียสละ** เพราะยังมีนักเรียนเข้าออกนอกโรงเรียนเวลาเรียนเสมอ ๆ

จากความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสี่กลุ่มของโรงเรียน(ฏ)
ค่อนข้างเห็นตรงกันว่า คุณธรรมจริยธรรมที่เด่น คือ **ความซื่อสัตย์
ประหยัดและออม** รวมทั้ง**ความสุภาพอ่อนน้อม** ส่วนจริยธรรมที่เป็น
ปัญหา คือ **เรื่องการมีวินัย**

โรงเรียน (ฏ)

ในความเห็นของ**ผู้บริหาร** คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและ
ประสบผลสำเร็จ คือ เรื่อง **การมีคุณธรรมจริยธรรมและปฏิบัติตน
ตามหลักศาสนา** (พุทธ) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ปกครอง
ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ **การเป็นโรงเรียนในโครงการ
วิถีพุทธ** โดยเป็นโรงเรียนต้นแบบวิถีพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ
ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครอง และชุมชนดีมาก มีความเป็นน้ำหนึ่ง
ใจเดียวกันกับคณะครู และ มีโครงการและงบประมาณสนับสนุน
กิจกรรมอยู่เสมอ

ส่วนคุณธรรมที่ปลูกฝังยังไม่ประสบผลสำเร็จในทัศนะของ
ผู้บริหาร คือ **การมีจิตสำนึกในการรักษาความสะอาด อนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม** เนื่องจาก นักเรียนขาดความรับผิดชอบ บางคนมีนิสัย
มักง่าย เคยชิน เคยตัว และครูขาดการติดตามอย่างใกล้ชิด

ใน**กลุ่มครู** เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับนักเรียน
และได้ผลดีที่สุด ได้แก่ **ระเบียบวินัย** โดยดูจากการปฏิบัติตนของ
นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ดีจนได้รับคำชมเชย **ความซื่อสัตย์สุจริต**
ดูจากการเก็บของได้แล้วคืนเจ้าของ การคืนเงินเมื่อได้รับเงินทอนเกิน
และ**การประหยัดและอดออม** ดูจากการมีบัญชีเงินฝากของนักเรียน
ทุกคน ในส่วนคุณธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่ **มารยาทใน
การพูดกับเพื่อน** ยังมีการใช้คำพูดที่ไม่สุภาพอยู่บ้าง และครูบาง
คนมีความเห็นว่า คุณธรรมที่ปลูกฝังแล้วได้ผลน้อย ได้แก่ **การมี**

ส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เนื่องจาก ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ไม่ค่อยกระตุน ไม่มีความปลูกฝังจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร

เมื่อสอบถามนักเรียนว่า มีคุณธรรมจริยธรรมเด่นในด้านใด นักเรียนตอบเหมือนกันว่า **การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา** ได้แก่ การนั่งสมาธิ แผ่เมตตา **การออมทรัพย์** เพราะดูได้จากนักเรียนนั่งสมาธิ แผ่เมตตาทุกวัน และการฝากเงินกับครู นักเรียนมีสมุดฝากเงินทุกคน ปัจจัยที่ทำให้เกิดผล ได้แก่ โรงเรียนเข้าโครงการวิถีพุทธ ครูบอกทำซ้ำทุกวัน พ่อแม่ก็สอนด้วย การทำสมาธิ มีพระสงฆ์มาสอนมาทำให้ดูแล้วชอบ และครูก็ให้นักเรียนทำทุกคน ทั้งเช้า - เย็น ส่วนพฤติกรรมที่นักเรียนคิดว่าควรปรับปรุง คือ **การคุยกันในแถว** ในห้องประชุม นักเรียนชอบคุยกันมากเวลาประชุม ทำให้เวลามีใครมาพูดก็ไม่ได้ยิน ฟังไม่รู้เรื่อง **การกล้าแสดงความคิดเห็น** การเคารพต่อที่ประชุม เพราะนักเรียนไม่กล้า/อาย ครูชอบให้ตอบพร้อมกัน เลยทำให้นักเรียนไม่ค่อยกล้าพูด รวมทั้งเหตุที่ไม่เกิด อาจเนื่องมาจากไม่ได้ฝึกต่อเนื่อง บางทีฝึกที่โรงเรียน แต่ไม่ได้ฝึกที่บ้าน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ก็ไม่มีเวลากระตุ้น หรือ ไม่มีเวลาบอก ซึ่งลักษณะเช่นนี้ปรากฏในโรงเรียนขนาดเล็กเช่นเดียวกัน

นักเรียนคนที่ได้มีโอกาสพูดคุยจะตอบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ยังไม่เกิด คือ **การกล้าแสดงความคิดเห็น ความสะอาด การใฝ่รู้ใฝ่เรียน การประหยัด** เหตุผลที่ไม่เกิด เพราะนักเรียนขี้อาย ไม่กล้าพูด - กล้าทำ บางคนขี้เกียจได้เงินมาซื้อขนมกินหมด ไม่เก็บเงินไว้ฝากกับครูส่วนพฤติกรรมเด่นคือการปฏิบัติตนหลักศีลธรรมและมีการยาทที่ดีงาม เช่นเดียวกันโดยดูได้จาก นักเรียนสวดมนต์ ไหว้พระนั่งสมาธิทุกวัน มีโอกาสไปร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาไปวัดกับ

ครู พ่อ-แม่ และมีพระภิกษุมาสอนเป็นประจำ

นอกจากนี้มีข้อเรียกร้องจากนักเรียนระดับชั้นต้นๆ บางคน
ขอร้องให้รุ่นพี่ ป.5-6 รักร้อง ๆ ไม่อยากให้รังแกน้อง ๆ เช่น ตบหัว
แรงๆ และบางครั้งพี่ ป.5-6 ก็ทะเลาะกัน

กล่าวได้ว่า บุคคลทั้ง 4 กลุ่มเห็นว่า จริยธรรมที่เด่น คือ
การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา การประหยัดและออม ความซื่อสัตย์
สุจริต ส่วนจริยธรรมที่ควรปรับปรุง คือ การมีจิตสำนึกในการรักษา
ความสะอาด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มารยาทในการพูด และความ
รู้สึกที่สะท้อนจากนักเรียนระดับช่วงชั้นต้นๆ คือ พี่ๆมักจะรังแกหรือ
กลั่นแกล้งน้องๆ

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

1. กิจกรรมในระดับโรงเรียน

โรงเรียน (ฏ)

ได้กำหนดเป็นแผนกิจกรรมส่งเสริม/ปลูกฝัง/พัฒนา นักเรียนให้
เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีกิจกรรม 8 โครงการหลัก คือ
โครงการแข่งขันวาดภาพ กีฬา โครงการคนดีศรี..... โครงการ
ประชาธิปไตยในโรงเรียน โครงการเข้าค่ายธรรมะ โครงการเคารพ
กันฉันท์พี่น้อง โครงการไหว้ผู้ใหญ่ โครงการหยุดทุกอย่าง เก็บทุก
อย่างทิ้งลงขยะ และโครงการจวนดาวธรรม และเมื่อสอบถาม
ผู้อำนวยการสถานศึกษาในเรื่องเดียวกัน พบว่า กิจกรรมที่สถานศึกษา
จัดมีดังนี้

- กิจกรรมประกวดมารยาท
- การฝึกปฏิบัติจริงในห้องเรียนและหน้าเสาธง เช่น น้องไหว้พี่
- การบูรณาการในการสอน
- จัดตั้งวงดนตรี วงโยธวาทิต

- กิจกรรมแม่ไม้มวยไทย
- กิจกรรมแอโรบิค
- ธนาคารชยะ
- บริจาคสิ่งของช่วยผู้ยากไร้
- เก็บขยะทุกเช้าในบริเวณโรงเรียน
- ฝากเงินกับครูทุกวัน
- นั่งสมาธิ
- การเดินแถวเข้าห้อง
- ศูนย์แจ้งของหาย
- การรับบริจาคสิ่งของเครื่องใช้
- การทำบัญชีรับ-จ่ายในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา

และวัฒนธรรม

- กิจกรรมใช้สมุดต่อเนื่อง
- กิจกรรม Home room
- การเลือกตั้งตัวแทนนักเรียน

โรงเรียน(ก)

ครูรายงานว่า ใช้กลวิธีหลายวิธีทั้งที่เป็นโครงการพิเศษและการสอดแทรกในการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการคิด โดยครูปลูกฝังคุณธรรมของนักเรียนด้วยการให้นั่งสมาธิก่อนเรียน แบ่งกลุ่ม แสดงละคร แสดงบทบาทสมมติ รายงาน ปฏิบัติจริง เช่น การออมทรัพย์ และมีการสอดแทรกในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องตลอดเวลา บางครั้งสอดแทรกเป็นบางเวลา ที่สอดแทรกมากคือ ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ

สำหรับการสอดแทรกในการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่สอนและมีการสอดแทรกตลอดเวลา

และเมื่อพบเหตุการณ์ตามโอกาสจะทำการสอดแทรกในทันทีทันใด ซึ่งตัวบ่งชี้ที่สอดแทรกมากที่สุด ได้แก่ ระเบียบวินัย การเข้าแถวรับบริการตามลำดับ การประหยัดอดออม วิธีการสอดแทรกใช้การอบรมสั่งสอน การแนะนำ และการให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ ส่วนตัวบ่งชี้ที่สอดแทรกน้อย คือ การทะเลาะวิวาท เพราะนักเรียนส่วนใหญ่มีความรักสามัคคีกันดีอยู่แล้ว

โรงเรียน (จ)

สำหรับโรงเรียน (จ) กิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในระดับโรงเรียน มีโครงการ/ หลายโครงการ เช่นกัน เช่น กิจกรรมยุวทูตความดี โครงการส่งเสริมรักการอ่าน กิจกรรมหน้าเสาธง และวันสำคัญ ฝึกปฏิบัติ สวดมนต์ไหว้พระ เก็บของได้ส่งคืนและออมเงินทุกวัน ทางโรงเรียนได้กำหนดโครงการ/ กิจกรรมต่างๆ พัฒนาคุณธรรมแก่นักเรียนครบทุกตัวบ่งชี้อย่างหลากหลาย ทั้งนั่งสมาธิ ประชุชม อบรม บันเทิงใจความดี เลือกตั้งกรรมการ/ตัวแทนนักเรียน กิจกรรมโฮมรูม เข้าค่าย จับคู่เรียน และได้เชิญผู้ปกครอง/ชุมชนมาร่วมพัฒนานักเรียนกับโรงเรียนโดยประชุมร่วมกัน และเป็นกรรมการร่วม

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

โรงเรียน(ก)

กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐานในระดับชั้นเรียน

จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนและจากแผนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้การพัฒนาสมองเป็นฐาน พบว่า

1) การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดดัชนีและแนวปฏิบัติ

ครูผู้สอนให้ผู้เรียนได้ร่วมกำหนดแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบางเรื่อง โดยให้นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นว่าคุณธรรมของโรงเรียนควรเน้นในเรื่องใดบ้าง ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณา หรือครูกำหนดกิจกรรมธนาคารขยะในโรงเรียน นักเรียนร่วมกำหนดแนวปฏิบัติการคัดแยก การนำไปจำหน่าย เป็นต้น

2) การให้โอกาสในการคิดวิเคราะห์ผลของการปฏิบัติเพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไข

เมื่อปฏิบัติกิจกรรมคุณธรรมก็ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการนำผลการปฏิบัติมาคิดวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงแก้ไข กำหนดทางเลือกเพื่อหาแนวทางแก้ไข แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่ผลสำเร็จ เช่น เมื่อแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำความสะอาดบริเวณโรงเรียน หลังจากปฏิบัติงานแล้วให้นักเรียนนำเสนอผลการปฏิบัติงาน และร่วมกันประเมิน/วิเคราะห์ว่า เวิร์ดสะอาด เพราะเหตุใด สกปรกเพราะเหตุใด มีวิธีแก้ไขอย่างไร ให้นักเรียนระดมความคิด

3) การร่วมกันสร้างทางเลือกที่ดีที่สุด

มีการให้นักเรียนเสนอทางออกทางแก้ไขเพื่อหาสิ่งที่ดีที่สุด

4) ให้นักเรียนร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย เพื่อเสนอทางเลือกเพิ่มขึ้น

มีการปฏิบัติอยู่บ้าง โดยทำร่วมกับกิจกรรมขั้นตอนอื่นๆ

5) การให้นักเรียนนำผลงานที่ประสบผลสำเร็จมาเผยแพร่เพื่อให้นักเรียนคนอื่นรับทราบ

มีการแบ่งกลุ่มให้นักเรียนประเมินตนเองและให้นักเรียนเสนอผลสำเร็จของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เช่น ประกาศความดี เป็นต้น

โรงเรียน(ฎ)

เกี่ยวกับกระบวนการในการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดและการใช้เหตุผลของนักเรียนปรากฏผล ดังนี้

1) การกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ครูจะให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป็นบางตัวบ่งชี้

2) การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อหาแนวทางปรับปรุง แก้ไข พบว่า ครูให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะแก้ไขงานของเพื่อน

3) การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้า เพื่อสร้างทางเลือกในการปฏิบัติ พบว่า ครูมอบหมายให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติการทำโครงการการปฏิบัติงานกลุ่ม

4) การให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย พบว่า ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้นำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน มีการวิพากษ์วิจารณ์งานของเพื่อน

5) การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผยแพร่ผลสำเร็จที่ตนปฏิบัติ ส่วนใหญ่ครูจะดำเนินการประกาศหน้าเสาธง และนักเรียนมีโอกาสเผยแพร่ผลสำเร็จด้วยตนเอง

โรงเรียน (จ)

ส่วนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้กิจกรรมการพัฒนาตามวัยหรือการพัฒนาสมองเป็นฐานไม่ปรากฏผลชัดเจน แต่ครูได้สอดแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กเรียนในทุกโอกาส และนักเรียนซึ่งอยู่ในชนบทมักให้ความเคารพครูมากกว่าการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น

ระดับมัธยมศึกษา

โรงเรียนที่เลือกศึกษาครั้งนี้มี 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาในเมือง ขนาดใหญ่ โรงเรียน(ท) มีนักเรียน 2,252 คน เปิดสอน

ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อาคารสถานที่ และบริเวณโรงเรียนสะอาด ร่มรื่น มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีบริการน้ำดื่ม น้ำใช้ ร้านสหกรณ์ ร้านถ่ายเอกสาร อินเทอร์เน็ต ห้องพยาบาล รวมทั้งมีการมอบทุนการศึกษา ทุนกู้ยืมเรียน หอสมุดของโรงเรียน ห้องสมุดประจำกลุ่มสาระ มีบริการตัดผมโดยช่างที่มีฝีมือราคาถูก มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศค่อนข้างสมบูรณ์ **โรงเรียน (ต)** เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา นอกเมืองขนาดเล็ก เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนทั้งสิ้น 182 คน ลักษณะของชุมชนที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เป็นชุมชนชนบท ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับช่วงชั้นที่ 4 โดยส่วนใหญ่จะส่งบุตรหลานไปทำงานหาเงินในต่างจังหวัด หรือกรุงเทพมหานคร

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

คุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดโดยโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้ง 2 โรงเรียน คือ **โรงเรียน (ท)** และ **โรงเรียน(ต)** มีลักษณะคล้ายกัน คือ เน้นเรื่องความมีวินัย ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ โดยใน **โรงเรียน(ต)** เพิ่มเรื่อง การเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ดังปรากฏในตารางต่อไป

ตารางที่ 13 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน มัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โรงเรียน (ท)	โรงเรียน (ตม)
1. ด้านมีระเบียบวินัย	1. ความมีระเบียบวินัย
2. ด้านความรับผิดชอบ	2. ความเป็นประชาธิปไตย
3. ด้านความขยันหมั่นเพียร	3. มีคุณธรรมจริยธรรม
4. ด้านมีมารยาทที่ดีงาม	4. เป็นผู้มั่งคั่งสาธารณะ รู้จัก
5. ด้านมีความอดทนและเสียสละ	เสียสละและรับผิดชอบต่อสังคม
ต่อส่วนรวม	ส่วนรวม
	5. มีสัมมาคารวะ ขยัน ประหยัด
	ซื่อสัตย์ มัธยัสถ์

นอกจากคุณธรรมจริยธรรมหลักของโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้ง 2 โรงเรียน ในส่วนของกลุ่มสาระวิชาต่างๆ ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่ครอบคลุมด้านอื่นๆ ซึ่งสะท้อนถึงธรรมเนียมนิยมไทยอย่างชัดเจน เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต ยินดีให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในทางที่ถูกต้อง เหมาะสม มีความขยัน อดทน อดกลั้น กล้าคิด กล้าแสดงออก เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี พึ่งตนเองได้ มุ่งมั่นพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมาย มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้จักใช้ทรัพย์สินของส่วนตนและส่วนรวมอย่างคุ้มค่า มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนและชุมชน รู้จักและรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมทั้ง 5 ประการของโรงเรียนใช้ตัวบ่งชี้ประกอบการวัดประเมินผลเป็นพฤติกรรมที่นักเรียนต้องปฏิบัติสำหรับโรงเรียน (ท) ดังนี้ คือ

- 1) ด้านความมีระเบียบวินัย ตัวบ่งชี้ คือ
 - ปฏิบัติตนตามกฎหมายและระเบียบของโรงเรียน
 - แต่งกายให้สุภาพเรียบร้อยและกฎระเบียบของโรงเรียน
 - เข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธงตามเวลาที่กำหนด
 - เข้าห้องเรียนตามเวลาที่กำหนด
 - รักษาความสะอาดของห้องเรียนและบริเวณโรงเรียน
- 2) ด้านความรับผิดชอบ ตัวบ่งชี้ คือ
 - ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ
 - ส่งงานทันตามกำหนด
 - ปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อชุมชนและสังคม
 - พัฒนาและปรับปรุงผลงานของตนเองอยู่เสมอ
 - มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรม
- 3) ด้านความขยันหมั่นเพียร ตัวบ่งชี้ คือ
 - มีความกระตือรือร้นในการศึกษาเล่าเรียน
 - รู้จักค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ อย่างสม่ำเสมอ
 - เป็นบุคคลใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน เขียน และค้นคว้า
 - รู้จักพัฒนา และปรับปรุงการเรียนของตนเองอย่างสม่ำเสมอ
 - มีเวลาเรียน 90 % ขึ้นไป
- 4) ด้านมีมารยาทที่ดีงาม ตัวบ่งชี้ คือ
 - ทำความเคารพผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และบุคคลอื่นๆ

- พุดจาสุภาพเรียบร้อย
 - ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท
 - มีความประพฤติเรียบร้อยอย่างสม่ำเสมอ
 - ช่วยเหลือครู อาจารย์และบุคคลอื่นๆ
- 5) ด้านมีความอดทนและเสียสละต่อส่วนรวม ตัวบ่งชี้ คือ
- ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของโรงเรียน
 - รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน
 - บริจาคทรัพย์สินของแก่ผู้ด้อยโอกาสโดยไม่หวังสิ่ง

ตอบแทน

- รู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเองได้
- รู้จักการให้อภัย

และตัวบ่งชี้ที่ใช้ในโรงเรียน(ต) ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ

1) ด้านความมีระเบียบวินัย ตัวบ่งชี้ คือ

- เครื่องแบบถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ปักชื่อ ดาว

และอักษรย่อของโรงเรียนอย่างครบถ้วน

- การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามระเบียบของ

โรงเรียน

- ทรงผมต้องถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน
- การตรงต่อเวลา เอาใจใส่ในการเรียน
- การออกนอกบริเวณโรงเรียน

2) ด้านความเป็นประชาธิปไตย ตัวบ่งชี้ คือ

- มีภาวะผู้นำ
- รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล
- กล้าแสดงความคิดเห็นและกล้าแสดงออกทั้งโรงเรียน

และสาธารณชน

- การเข้าคิว
- การให้ความร่วมมือทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและนอกหลักสูตร

3) ด้านมีคุณธรรมจริยธรรม ตัวบ่งชี้ คือ

- พุดจา แสดงกริยาสุภาพ และวางตัวให้เหมาะสมกับการเป็นนักเรียน

- การนั่งสมาธิในตอนเที่ยง
- การทำความเคารพครู อาจารย์ และผู้ใหญ่
- การเดินแถว
- การสวดมนต์สุดสัปดาห์

4) ด้านเป็นผู้มีจิตสาธารณะ รู้จักเสียสละ และรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ตัวบ่งชี้ คือ

- รับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย และมีผลงานที่ปรากฏ

- ทำความสะอาด และรักษาความสะอาดของห้องเรียน และบริเวณโรงเรียน

- การดูแลเขตพื้นที่
- โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือเพื่อน และร่วมทำประโยชน์
- ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือพัฒนาโรงเรียน

5) ด้านมีสัมมาคารวะ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มัธยัสถ์ ตัวบ่งชี้ คือ

- มีความซื่อสัตย์สุจริต
- รู้จักอดออม ไม่ฟุ่มเฟือย
- มีสัมมาคารวะ
- มีความขยันหมั่นเพียร

- มีความกตัญญูทดแทน

จากตัวบ่งชี้ที่โรงเรียนกำหนดจะเห็นว่า เป็นเกณฑ์พฤติกรรมในชีวิตประจำวันของนักเรียน พฤติกรรมส่วนใหญ่จึงจำกัดอยู่ในเรื่องการเรียนรู้ ขยันเรียน ส่งงานตรงเวลา บางตัวบ่งชี้ใช้พฤติกรรมที่เจาะจงมากำหนดเรื่องใหญ่ ทำให้เป็นประเด็นถกแถลงได้ว่า พฤติกรรมดังกล่าวเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่ เช่น การกำหนดการแสดงความเคารพครูและผู้ใหญ่ เป็นเครื่องแสดงออกถึงคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

พิจารณาโดยภาพรวม นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนที่ศึกษามีคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจตามสมควร โดยพิจารณาจากความเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยมีทั้งด้านที่พอใจมากและด้านที่เห็นว่าควรปรับปรุง ซึ่งเป็นความปกติของโรงเรียนที่ต้องดูแลนักเรียนจำนวนมาก

โรงเรียน(ท)

เมื่อพิจารณาจากความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนปรากฏ ดังนี้

ในทัศนะของ**ผู้บริหารสถานศึกษา** ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนด และการจัดการเรียนรู้ของครู พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จ คือ นักเรียนมีมารยาทที่ดีงาม และปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่

- ครูรักเด็ก เอาใจใส่ดูแลเด็ก ดี
- โรงเรียนมีการแบ่งงาน มอบหมายงานชัดเจน
- มีครูที่ปรึกษาดูแลอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง ทุก 3 ปี

- ได้รับความร่วมมือด้วยดีจากผู้ปกครองและชุมชน
- โรงเรียนมีการประกาศยกย่องผู้มีมารยาทงามหน้าเสาธง

ส่วนจริยธรรมที่เห็นว่า ยังต้องปรับปรุงต่อไป คือ นักเรียนยังขาดความขยันหมั่นเพียร ทั้งนี้มาจากปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน เพราะมีสิ่งล่อใจนักเรียนมากมาย ทั้งแบบอย่างจากสื่อ สารสนเทศ เป็นเหตุแห่งความไม่กระตือรือร้นและใฝ่รู้ใฝ่เรียนของนักเรียน

กลุ่ม**ครูผู้สอน** ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับนักเรียน และได้ผลดีที่สุด มีดังนี้

- **ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร** เพราะบรรยากาศในห้องเรียนดีขึ้น

- นักเรียนจดบันทึกในสมุดบันทึกการอ่านทุกวัน นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการศึกษาเล่าเรียน พิจารณาจากการส่งงานและร่วมกิจกรรมของนักเรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่ การปฏิบัติตนต่อชุมชน สังคม ความรับผิดชอบ ด้านพัฒนาและปรับปรุงผลงานตนเองอยู่เสมอ เพราะกิจกรรมที่กำหนดให้นักเรียนปฏิบัติมีเวลาค่อนข้างจำกัด ครูอาจารย์บางท่านเห็นว่า สาเหตุเพราะขาดการติดตาม หรือมาจากการใช้ครูสอนเวียน หรือมาจากพื้นฐานทางครอบครัว หรือนักเรียนต้องเรียนหนัก ไม่ค่อยมีเวลา และคิดว่าเป็นเรื่องของผู้ใหญ่

กลุ่ม**นักเรียน** ได้ให้ข้อมูลว่า หลังจากได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากสถานศึกษาแล้วเกิดผลแก่นักเรียนมากที่สุด คือ ด้าน**กิริยามารยาทที่ดีงาม**ปรากฏในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จะเห็นได้จากนักเรียนส่วนมากพูดจาไพเราะ มีพฤติกรรมเรียบร้อย

ขึ้น รู้จักทำความเคารพผู้ใหญ่ ครู ผู้ปกครอง ไม่มีการทะเลาะวิวาท และชอบช่วยเหลือครูและเพื่อนตามความเหมาะสม ด้าน**ความขยันหมั่นเพียร** พบในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีความกระตือรือร้นในการศึกษาเล่าเรียน อัตราการขาดเรียนน้อยมาก ที่สังเกตได้จากการมีการศึกษาหาความรู้ การเข้าใช้บริการในห้องสมุด อินเทอร์เน็ตและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในโรงเรียน ด้าน**ความมีระเบียบและเสียสละเพื่อส่วนรวม** ในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังเกตจากการแต่งกาย การร่วมกิจกรรม และมีความเป็นรุ่นพี่ที่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และบางส่วนได้รับหน้าที่เป็นคณะกรรมการนักเรียน

พิจารณาโดยรวมนักเรียนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายให้ข้อมูลตรงกันว่า พฤติกรรมที่เด่นของนักเรียนส่วนใหญ่ คือ **ความมีระเบียบวินัย** และ**ความขยันหมั่นเพียร** **กิริยามารยาทที่ดี** ซึ่งดูได้จากพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก เช่น การได้รับโล่เกียรติบัตรต่างๆ

ส่วนพฤติกรรมที่นักเรียนคิดว่า ควรปรับปรุง คือ **การควบคุมอารมณ์ (การมีวินัยในตนเอง)** โดยให้เหตุผลว่า พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม หากไม่ได้รับการแก้ไข ปลูกฝัง จะเป็นปัญหาของสังคมต่อไป

กลุ่ม**ผู้ปกครอง/ชุมชน** ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจริยธรรมที่เป็นจุดเด่นของสถานศึกษา คือ **ความมีมารยาทที่ดีงาม** การช่วยเหลือพ่อแม่ **ความมีระเบียบวินัย** การแต่งกายของนักเรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา เป็นระเบียบเรียบร้อยดีมาก **การรักษาความสะอาด** **ความขยันหมั่นเพียร** การพัฒนาปรับปรุงการเรียนของนักเรียน ทำให้นักเรียนสามารถสอบติดมหาวิทยาลัยดังเสมอๆ ต่างจากโรงเรียนอื่นๆ

ผู้ปกครอง (ส่วนน้อยมาก) เห็นว่า พฤติกรรมที่ควรปรับปรุง คือ **ความรับผิดชอบเวลาที่อยู่บ้าน** พร้อมกับเสนอแนวทางแก้ไขว่า ควรให้มีการบ้านทุกวันจะดีขึ้น

โรงเรียน(ตม)

บุคลากรที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลเรื่องผลของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ดังนี้

ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนด และการจัดการเรียนรู้ของครู พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จ คือ **ความรับผิดชอบ** และการช่วยเหลือโรงเรียน ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จ คือ นักเรียนมีจิตสำนึกดี ผู้ปกครองมีส่วนช่วยเหลือ ครูให้ความสำคัญ/กำชับ มอบหมาย และเป็นความปกติของนักเรียนที่อยู่นอกเมืองมักเชื่อฟังครู

ส่วนด้านที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ **ระเบียบวินัย**

กลุ่ม**ครูผู้สอน** ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับนักเรียนและได้ผลดีที่สุด คือ **การมีระเบียบวินัย** ซึ่งขัดแย้งกับความเห็นของผู้บริหาร และการมีสัมมาคารวะ เพราะนักเรียนมีความตระหนักปฏิบัติตามกฎ ข้อบังคับของโรงเรียน โรงเรียนมีโครงการพัฒนาอย่างหลากหลาย เพื่อซึมซับปลูกฝัง ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่ **การเป็นผู้มีจิตสาธารณะ การเสียสละและรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม** เพราะมีการฝึกน้อย ได้ปฏิบัติในบางโอกาส นักเรียนจึงไม่ได้ปฏิบัติจนเป็นนิสัย และนักเรียนได้รับอิทธิพลจากสื่อต่างๆ มากมาย ทำให้การควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง

กลุ่มนักเรียน ให้ข้อมูลว่า จากการที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมจากสถานศึกษา คุณธรรมที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนมากที่สุด คือ ด้านการมีสัมมาคารวะ และมีคุณธรรมจริยธรรม พิจารณาจาก พฤติกรรมของนักเรียน การประกาศชื่นชม ประกาศเกียรติคุณ ผลการประกวดต่างๆ รวมทั้งครู ผู้ปกครองและเพื่อน ๆ รุ่นที่เป็นแบบอย่าง ที่ดี และอบรมสั่งสอนตักเตือน

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ส่งเสริมแล้วยังต้องมีการปรับปรุง ได้แก่ การพูดไม่สุภาพ การแต่งกายไม่เรียบร้อย การออกนอกบริเวณ โรงเรียน ยังมีผู้ที่แต่งกายไม่เรียบร้อย การหนีเรียน โดยออกนอก บริเวณโรงเรียน เป็นเรื่องที่ต้องปรับปรุงเพราะเป็นสิ่งไม่ดี ผิด ระเบียบ

กลุ่มผู้ปกครอง/ชุมชน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นจุดเด่น ของสถานศึกษา คือ เรื่องมารยาท สังเกตเห็นได้จากนักเรียนทำความ เคารพครูและผู้ที่เข้ามาในโรงเรียน

ผู้ปกครองได้ฝากข้อเสนอแนะว่า ต้องการให้โรงเรียนอบรม เพิ่มเติมเกี่ยวกับความขยันและความกระตือรือร้น และมีความเห็น ว่า พฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมที่สถานศึกษาต้องฝึกฝนเกิดความสำ เร็จ น่าจะเกิดจาก ครูเอาใจใส่ดี กำชับ กวดขัน ดูแลเสมอ รวมทั้งพ่อแม่ ได้มีส่วนร่วมกับโรงเรียน และนักเรียนได้เห็นตัวอย่างการช่วยเหลือ การบำเพ็ญประโยชน์ของผู้ปกครองที่ทำต่อโรงเรียน/วัด และถนน สาธารณะต่าง ๆ

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

1. กิจกรรมในระดับโรงเรียน

การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนทั้งสองโรงเรียนมีลักษณะที่ไปในทิศทางเดียวกัน คือ มีการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามประเพณีนิยมของไทย และมีการสร้างโครงการที่เป็นการแสวงหาจุดเด่น จุดแห่งความภาคภูมิใจให้แก่นักเรียนของตน เช่น โครงการคนดีศรี..... (ชื่อโรงเรียน) เป็นต้น

โรงเรียน (ท)

ในโรงเรียน (ท) แนวปฏิบัติที่สถานศึกษาจะฝึกฝน หรือจัดกิจกรรมให้นักเรียน พบว่า นักเรียนทราบคุณลักษณะหลักและตัวบ่งชี้ทุกตัว และบอกได้หมด โดยมีความพึงพอใจในแนวปฏิบัติที่สถานศึกษากำหนด และมีโอกาสมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวปฏิบัติของกิจกรรม เช่น

- กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กำหนดการแต่งกาย การปฏิบัติตน
- กิจกรรมกีฬาคณะสี กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการ การแต่งกาย
- การร้องเพลงเชียร์
- กำหนดสิ่งของบริจาคให้ทางโรงเรียนและผู้ด้อยโอกาส โดยไม่ซ้ำกัน
- มีโอกาสเลือกบริเวณดูแลรักษาความสะอาดของแต่ละห้อง giupo
- กิจกรรมวันสำคัญของบุคคล เช่น วันสุนทรภู่ วันพ่อ วันแม่ วันวิทยาศาสตร์ มีส่วนร่วมในการออกแบบการจัดป้ายนิเทศ การแสดง

การกำหนดหัวข้อกิจกรรม

โรงเรียน (ตม)

โรงเรียนมีโครงการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมหลากหลาย
ได้แก่

- สอดแทรกในสาระการเรียนรู้ที่สอนตลอดเวลาที่พบเห็น
- สอดแทรกทุกครั้งที่มีปัญหา
- สอดแทรกก่อนเรียนและหลังเรียน
- ประชุมทำความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติร่วมกัน
- จัดทำคู่มือนักเรียนให้ความรู้
- กิจกรรมโฮมรูม
- กิจกรรมหน้าเสาธง
- กิจกรรมการประชุมสวดสัปดาห์
- กิจกรรมลูกเสือ และเนตรนารี
- กิจกรรมแนะแนว
- กิจกรรมคนดีศรี.....
- กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน/สภานักเรียน
- กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมวันแม่แห่งชาติ
- กิจกรรมวันสำคัญทางชาติ ศาสนาและประเพณีต่าง ๆ
- กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม
- กิจกรรมสมุดความดี
- กิจกรรมพัฒนาอาคารสถานที่ บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม
- กิจกรรมรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในและนอกโรงเรียน
- กิจกรรมเชิญชวนบริจาคเพื่อการกุศล
- กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์
- กิจกรรมประกวดมารยาท

- กิจกรรมสหกรณ์
- กิจกรรมออมทรัพย์
- กิจกรรมฝึกอาชีพนักเรียน ผลผลิตสามารถขายเป็นรายได้

ของนักเรียน

- จัดห้องศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

โรงเรียน (ท)

จากการสัมภาษณ์ ครูในโรงเรียน (ท) สรุปภาพของการดำเนินการเรียนรู้ที่ใช้การพัฒนาสมองเป็นฐานได้ว่า มีกิจกรรมเหล่านี้ คือ

1) การให้ผู้เรียนร่วมกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนา

คุณธรรมจริยธรรม

มีการให้ผู้เรียนร่วมกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมร่วมกับครูอย่างหลากหลาย เช่น การรักษาความสะอาด สร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความสะอาดในห้องเรียน การตรงต่อเวลา โดยร่วมกันกำหนดมาตรการ

2) การให้นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ผลการปฏิบัติ

เมื่อลงมือทำกิจกรรมแล้ว เคยให้นักเรียนนำผลการปฏิบัติหรือแนวทางที่ปฏิบัติมาร่วมคิดวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข โดยมีบันทึกเวรประจำวัน มีการจัดกิจกรรมชุมนุม

3) การนำเสนองานเป็นกลุ่มและเรียนรู้ร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์

ข้อดี ข้อเสีย

ในบางโอกาสได้แต่งตั้งคณะกรรมการนักเรียนจำนวน 10 คน ประชุมร่วมกันคิดวิเคราะห์ผลการปฏิบัติกิจกรรม ในส่วนที่เป็นข้อดี ข้อเสีย ปัญหาและอุปสรรค

4) การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้าหาทางเลือกในการปฏิบัติ เพิ่มขึ้น

มีการให้นักเรียนค้นคว้า หรือสร้างทางเลือกของการปฏิบัติหลาย
แนวทาง ตามความพอใจของผู้ปฏิบัติ แต่ต้องอยู่ในกรอบของความ
เป็นไปได้ เป็นสากลมีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากหรือ
ของกลุ่ม ยึดหลักการประหยัดทั้ง เวลา เงิน และพลังงาน โดยวิธีการ
จัดกิจกรรม ชุมนุม ให้จดบันทึก ในบางส่วนได้ให้นักเรียนทำโครงการ
แล้วเสนอแนวทางแก้ไขแก่ครูที่ปรึกษา

5) การให้ออกาสนักเรียนเผยแพร่ผลสำเร็จ เพื่อขยายผลต่อไป
การให้ออกาสนักเรียนเผยแพร่ผลสำเร็จได้ดำเนินการ ดังนี้ คือ
จัดนิทรรศการ ประชาสัมพันธ์โดยวารสารของโรงเรียน ประกาศ
เกียรติคุณ ประกาศหน้าเสาธง จัดงานมอบโล่

โรงเรียน(ตม)

ในโรงเรียน(ตม) ได้พบว่า มีการดำเนินการเรียนรู้อย่างมีแผนที่
เป็นระบบ

การกำหนดคุณธรรมที่จะพัฒนาไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้
พบว่า ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่จะพัฒนาไว้ในแผนการจัด
กิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ คุณธรรมจริยธรรมที่กำหนด คือ
การตรงต่อเวลา การมีระเบียบวินัย กล้าแสดงออก การทำงานโดย
ระบบกลุ่ม ความรับผิดชอบ การเสียสละและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
มีความเป็นประชาธิปไตย รักการทำงาน ขยัน ซื่อสัตย์ กตัญญู

1) การให้ผู้เรียนร่วมกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนา
คุณธรรมจริยธรรม

ไม่ปรากฏว่า มีการให้ผู้เรียนร่วมกันกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติ
ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

2) การให้นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ผลการปฏิบัติ

การให้ผู้เรียนนำผลการปฏิบัติ หรือแนวทางที่ปฏิบัติมาร่วมกัน วิเคราะห์หาแนวทางปรับปรุงแก้ไข พบว่า มีการนำเสนอผลงานหน้า ชั้นเพื่อให้เพื่อนร่วมกันวิเคราะห์ทางเลือก เพื่อร่วมกันปรับปรุงแก้ไข

3) การนำเสนองานเป็นกลุ่มและเรียนรู้ร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์ ข้อดี ข้อเสีย

การนำเสนอผลงานที่ทำ โดยร่วมกันประเมินผล วิเคราะห์ วิวิจารณ์ ข้อดี ข้อควรปรับปรุง แล้วหาแนวทางพัฒนาให้มีคุณภาพ ยิ่งขึ้น ได้แก่ การให้นักเรียนแสดงผลงานหรือนำเสนอผลงานการ ค้นคว้าเนื้อหาวิชาหน้าชั้นเรียน และให้กลุ่มอื่น ๆ ประเมิน วิเคราะห์ ข้อดี ข้อเสีย ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขในบางโอกาส

4) การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้าหาทางเลือกในการปฏิบัติ เพิ่มขึ้น

การให้นักเรียนร่วมกันศึกษา ค้นคว้า หรือสร้างทางเลือกของ การปฏิบัติหลายแนวทาง ปรากฏโดยมีการศึกษานอกสถานที่ สถาน ประกอบการต่างๆ การเชิญวิทยากรภายนอก การเลือกแหล่งเรียนรู้ ที่เหมาะสม แต่ไม่มีการให้เสนอความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตาม แนวทางที่นักเรียนเห็นควร

5) การให้ออกส่นักเรียนเผยแพร่ผลสำเร็จ เพื่อขยายผลต่อไป

การให้นักเรียนได้มีโอกาเผยแพร่ผลสำเร็จในการปฏิบัติตน ได้แก่ การให้นักเรียนแสดงผลงาน โครงการในชั้นเรียน จัดนิทรรศการ นำเสนอผลงานในรูปแบบ แจ้งผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง เผยแพร่ต่อชุมชน จัดป้ายนิเทศ ประกาศหน้าเสาธง มอบ วุฒิบัตร ส่งข่าวถึงผู้ปกครอง เผยแพร่ผลงานบริการชุมชน เช่น การจัด ดอกไม้ในงานต่างๆ สำหรับการสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอน

ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ นั้น ครูมีวิธีการสอดแทรกหลายอย่าง เช่น จัดแทรกในกระบวนการเรียนการสอน ชี้แนะและให้นักเรียนได้ปฏิบัติด้วยตนเอง ยกตัวอย่างที่ดี แล้วให้นำมาปฏิบัติและพัฒนาให้ดีกว่าเดิม จัดแสดงสถานการณ์จำลอง สาธิต และการเล่นบทบาทสมมติในกลุ่มสาระ สอดแทรกในคาบสอนทุกครั้งที่มีปัญหา ยกตัวอย่างประกอบ เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย สอดแทรกเมื่อนักเรียนทำกิจกรรมอย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่สถานศึกษาจะฝึกฝนหรือจัดกิจกรรมให้นักเรียน พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในแนวปฏิบัติที่สถานศึกษากำหนด แต่มีข้อ เสนอแนะเพิ่มเติม เช่น นักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อยากขอให้โรงเรียนอนุญาตให้ไว้ผมยาวได้ นักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไม่ชอบการนั่งสมาธิ เพราะต้องนั่งทุกวัน และนั่งนาน

ปัญหาการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม

ในส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียนของโรงเรียนทั้งสองแห่ง สรุปได้ดังนี้

- สภาพแวดล้อมหรือความเป็นอยู่ของนักเรียน เมื่ออยู่ที่บ้านมีส่วนในการส่งเสริม ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนน้อย
- ชุมชนเป็นชุมชนชนบทห่างไกล ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ต้องไปทำงานที่ต่างจังหวัดหรือกรุงเทพฯ นักเรียนไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ทำให้มีปัญหาด้านพฤติกรรม
- การกำหนดโครงการ/กิจกรรม ที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของสถานศึกษายังไม่ครอบคลุมทุกตัวบ่งชี้
- นักเรียนยังไม่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการกำหนดคุณธรรมจริยธรรม และแนวปฏิบัติในการประเมินผลของสถานศึกษา

■ การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอนของครูยังไม่ชัดเจน และไม่ครอบคลุมคุณธรรมจริยธรรมที่สถานศึกษากำหนด

ภาคกลาง

การศึกษาเรื่องการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในภาคกลาง ได้เลือกศึกษาจากโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรี และเพชรบุรี และศึกษาโรงเรียนที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือ เป็นโรงเรียนประถมศึกษาในเมืองขนาดใหญ่ ที่ดำเนินการจัดการศึกษาภายใต้ความรับผิดชอบขององค์กรทางคริสต์ศาสนา คือ **โรงเรียน (ท)** และโรงเรียนประถมศึกษานอกเมือง ขนาดเล็ก ที่มีนักเรียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดเพชรบุรี คือ **โรงเรียน (ธ)** และโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย โรงเรียนประถมศึกษา 2 โรงเรียน เป็นโรงเรียนนอกเมือง ขนาดเล็ก คือ **โรงเรียน (ณ)** และโรงเรียนในเมืองขนาดเล็ก คือ **โรงเรียน (ด)** สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเมืองขนาดใหญ่ คือ **โรงเรียน (ต)** และโรงเรียนมัศึกษานอกเมืองขนาดเล็ก **โรงเรียน (ถ)** ปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

ระดับประถมศึกษา

ระดับประถมศึกษาในภาคกลางที่นำมาศึกษามี 4 โรงเรียน มีลักษณะของความเหมือนและแตกต่างกันในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

ตัวคุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนดมีลักษณะ ดังปรากฏในตารางที่ 14 ดังนี้

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน ประถมศึกษาในภาคกลาง

โรงเรียน(ณ)	โรงเรียน(ด)	โรงเรียน (ท)	โรงเรียน(ธ)
1. ความกตัญญู กตเวทิต์	1. มีระเบียบวินัย	1. ความซื่อสัตย์ สุจริต	1. มีวินัย มีความ รับผิดชอบ ปฏิบัติ ตามระเบียบ และ หลักธรรมเบื้องต้น ต้นของแต่ละ ศาสนา
2. ความมี ระเบียบวินัย	2. มีความซื่อ สัตย์สุจริต	2. มีความศรัทธา ในศาสนา	2. ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ
3. ความซื่อสัตย์ สุจริต	3. มีมารยาท แบบไทย	3. มีความกตัญญู กตเวทิต์	3. เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เพื่อแม่
4. ความรับ ผิดชอบ	4. มีความ ประหยัด	4. มีความอดทน และอดกลั้น	4. มีความ ประหยัด
5. ความอ่อน น้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ	5. อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	5. รักการเรียนรู้ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน	5. รักความเป็น ไทย ภูมิใจใน ท้องถิ่น
6. ความสามัคคี		6. มีความกล้าใน สิ่งที่ถูกต้อง	6. มีสุขนิสัย สุขภาพกายและ สุขภาพจิตดี
7. ความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน		7. มีมารยาท, น้ำใจ	6. ปลอดภัยเสพติด
8. ความเสียสละ		8. มีความรักชาติ เทิดทูนพระมหากษัตริย์	
9. การประหยัด		9. รักการทำงาน, มีเจตคติต่ออาชีพ สุจริต	
		10. มีความเมตตา กรุณา	
		11. มีความอื้อเฟื้อ เพื่อแม่ เสียสละ	
		12. รักชีวิตตนเอง และผู้อื่น	

จากตารางที่ 14 พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 แห่ง มีการกำหนดคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะเดียวกัน คือ เน้น ขนบธรรมเนียมนิยมแบบไทย มีเพียง 2 โรงเรียน คือ **โรงเรียน(ณ)** ของสุพรรณบุรี และ**โรงเรียน (ท)** ที่เน้นเรื่องการใฝ่รู้ใฝ่เรียน และ **โรงเรียน (ท)** เน้นเรื่องของการรักชีวิตตนเอง และผู้อื่น รักการทำงาน มีเจตคติต่ออาชีพสุจริต และมีความกล้าในสิ่งที่ถูกต้อง ที่แตกต่างออกไปจากโรงเรียนอื่น ส่วนลักษณะที่แตกต่างใน**โรงเรียน (ธ)** คือ การมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ปลอดภัยเสพติด

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

โรงเรียนแต่ละโรงเรียนเมื่อกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์แล้ว ได้มีการกำหนดตัวบ่งชี้เพื่อเป็นเครื่องมือในการประเมินผล ดังนี้

โรงเรียน(ณ) มีการกำหนดคุณธรรมและตัวบ่งชี้ ดังนี้

ตารางที่ 15 การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ของ โรงเรียน (ณ) (สุพรรณบุรี)

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
1. ความกตัญญูกตเวที	<ul style="list-style-type: none"> ❖ กราบไหว้พ่อแม่ ❖ ช่วยทำงานบ้าน ❖ เคารพคุณครู ❖ ช่วยเหลือครู ❖ ช่วยงานโรงเรียน
2. ความมีระเบียบวินัย	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การแต่งกาย ❖ ระเบียบแถว ❖ รับ - ส่งงาน ❖ ตั้งใจเรียน

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
3. ความซื่อสัตย์สุจริต	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ไม่ลักขโมย ❖ ไม่พูดปด ❖ ขออนุญาตก่อนใช้ของผู้อื่น
4. ความรับผิดชอบ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ รักษาความสะอาดชั้นเรียนของโรงเรียน ❖ ทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ ❖ ส่งงานตามเวลาที่กำหนด
5. ความอ่อนน้อมถ่อมตน	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การแสดงความเคารพ ❖ พุดจาสุภาพ ❖ ปฏิบัติมารยาทไทยในชีวิตประจำวัน
6. ความสามัคคี	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ไม่ทะเลาะวิวาท ❖ ช่วยเหลืองานส่วนรวม ❖ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ❖ ยอมรับฟังความคิดเห็น
7. ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน	<ul style="list-style-type: none"> ❖ อ่านหนังสือทุกวัน ❖ ตั้งใจเรียน ❖ ศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้
8. ความเสียสละ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ช่วยเหลืองานส่วนรวม ❖ แบ่งปันอาหาร และของใช้ ❖ บำเพ็ญประโยชน์ ❖ บริจาค ทำบุญ
9. การประหยัด	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ออมทรัพย์ ❖ ซ่อมแซมของใช้ ❖ ประหยัดน้ำ ไฟฟ้า

โรงเรียน (ค) ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ประกอบ
ด้วยพฤติกรรมต่อไปนี้

**ตารางที่ 16 การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ของ
โรงเรียน (ค) (สุพรรณบุรี)**

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
1. ความมีระเบียบวินัย	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบ ❖ การขึ้นลงบันไดชิดขวา ❖ การทำงานกลุ่ม ❖ ส่งชิ้นงานตามกำหนด ❖ การเข้าแถวเรียงลำดับก่อน - หลัง
2. ความซื่อสัตย์สุจริต	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ไม่พูดปด ❖ ไม่ลักขโมย ❖ ไม่รังแกผู้อื่น ❖ การเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
3. ความมีมารยาท แบบไทย	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การไปลา มาไหว้ ❖ มารยาทในการรับประทานอาหาร ❖ การปรบมือให้เกียรติผู้อื่น ❖ มารยาทในการเดินผ่านผู้ใหญ่
4. มีความประหยัด	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีการออมทรัพย์ ❖ รู้จักปิดน้ำ-ไฟฟ้า เมื่อเลิกใช้ ❖ การใช้อุปกรณ์การเรียนอย่างคุ้มค่า
5. อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การทำเวรสี ❖ การรักษาความสะอาดร่างกาย ❖ รู้จักดูแลรักษาต้นไม้ ❖ รู้จักดูแลทรัพย์สินของโรงเรียน

โรงเรียน(ท)

โรงเรียนแห่งนี้ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมไว้จำนวน 12 คุณลักษณะ โดยทุกคุณลักษณะมีตัวบ่งชี้และแผนงานรองรับอย่างชัดเจน

ตารางที่ 17 การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ของโรงเรียน(ท) (เพชรบุรี)

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
1. ความซื่อสัตย์สุจริต	<ul style="list-style-type: none"> ❖ พุดแต่ความจริง ❖ ซื่อสัตย์ในการสอบ ❖ ซื่อสัตย์ในการซื้อของ ❖ มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ❖ ซื่อสัตย์ในหน้าที่รับผิดชอบ ❖ ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยตนเอง ❖ ปฏิบัติตามสัญญาที่ให้ไว้กับผู้อื่น ❖ ไม่ละเมิดสิทธิทางปัญญาของผู้อื่น
2. มีความศรัทธาในศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> ❖ การทำสมาธิด้วยความสงบ ❖ การสวดภาวนาตามหลักศาสนา ❖ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ❖ ปฏิบัติตามหลักธรรม/เสริมสร้างทำนุบำรุงศาสนา
3. มีความกตัญญูกตเวที	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีความประพฤติดีอยู่ในโอวาท ❖ แสดงความรักต่อผู้มีพระคุณหมั่นถามทุกข์-สุข ❖ จดจำและรู้จักคุณคน
4. มีความอดทนและอดกลั้น	<ul style="list-style-type: none"> ❖ รู้จักการอบรม ❖ เข้าแถวรับบริการก่อน-หลัง

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
5. รักการเรียนรู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ขยันหมั่นเพียร ❖ กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ ❖ สามารถสรุปเนื้อหา, ประสพการณ์ต่างๆ ถูกต้อง ❖ มีความสามารถในการสื่อสารการใช้ภาษา
6. มีความกล้าในสิ่งที่ ถูกต้อง	<ul style="list-style-type: none"> ❖ เป็นผู้กล้าคิด กล้าทำ ❖ มีความรับผิดชอบ ❖ เป็นผู้นำ กล้าตัดสินใจ ❖ กล้าปฏิเสธในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ❖ รู้จักการเป็นผู้ตาม มีความสามารถ ในการจัดการ
7. มีความรักชาติ เทิดทูนพระมหากษัตริย์	<ul style="list-style-type: none"> ❖ รู้จักบทบาทของตนในฐานะคนไทย ❖ ประสานสามัคคีในหมู่คณะ ❖ เคารพสิทธิของผู้อื่น ❖ ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย ❖ ปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีไทย ❖ แสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
8. รักการทำงาน, มี เจตคติต่ออาชีพสุจริต	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ซินชม, ร่วมกิจกรรมต่างๆ ❖ สามารถทำงานเป็นทีม ❖ ให้ความร่วมมือในการทำงาน ❖ ฝึกฝนตนให้มีความชำนาญ ❖ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
9. มีความเมตตากรุณา	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น ❖ แบ่งปันทรัพย์ สิ่งของให้แก่ผู้อื่น ❖ มีใจเมตตากรุณาต่อสัตว์ ❖ ให้ความรักและกำลังใจ/เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ❖ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส, ผู้ประสบภัยธรรมชาติ

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน
10. มีความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ เสียสละ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีน้ำใจ โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือแบ่งปันตามโอกาส ❖ เสียสละช่วยเพื่อน พี่น้อง แบ่งเบาภาระครอบครัว ❖ บริจาคเงินหรือสิ่งของแก่ผู้ด้อยโอกาส ❖ ช่วยเหลือชุมชน, แบ่งปันความรู้
11. รักชีวิตตนเอง และผู้อื่น	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองและผู้อื่น ❖ รู้จักรักษาทรัพย์สิน สิ่งของของตนเองส่วนรวมอย่างประหยัด ❖ สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

โรงเรียน (๕) มีการกำหนดตัวบ่งชี้ประกอบการประเมินคุณธรรม
จริยธรรม ดังนี้

ตารางที่ 18 การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ของ
โรงเรียน (๕) (เพชรบุรี)

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
1. มีวินัย มีความ รับผิดชอบ ปฏิบัติ ตามระเบียบ และ หลักธรรมเบื้องต้น ของแต่ละศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> ❖ เครื่องแต่งกายสะอาดถูกต้อง และเรียบร้อย ❖ มาโรงเรียน เข้าเรียนทันเวลา และเดินแถวเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นระเบียบเรียบร้อย ❖ ไม่เล่นเข้าหาญกับเพื่อนในขณะที่ครูสอน หรือให้ทำงานเสร็จทันเวลาที่กำหนด

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
	<ul style="list-style-type: none"> ❖ เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ❖ ปฏิบัติตามพิธีกรรมประจำวัน ข้อกำหนดหรือข้อห้าม และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ในวันสำคัญทางศาสนา
2. ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ พูดตรงตามความเป็นจริง และปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา ❖ เก็บของตก ส่งครู ไม่ลักขโมย หยิบฉวยของผู้อื่นเป็นของตน ช่วยเหลือ และเห็นประโยชน์ส่วนรวม
3. เมตตา กรุณา	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีน้ำใจโอบอ้อมอารี รู้จักช่วยเหลือแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ❖ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ไม่อาฆาตพยาบาท
4. มีความประหยัด	<ul style="list-style-type: none"> ❖ เลือกรับประทานอาหารที่มีคุณค่าเหมาะสมกับราคา ❖ ใช้สมุดให้หมดหน้า และใช้ดินสอ/ปากกาให้หมดแท่ง ❖ ปิดน้ำ / ไฟ / พัดลม ทุกครั้งเมื่อเลิกใช้แล้ว ❖ ใช้สิ่งของที่ผลิตภายในประเทศ
5. รักความเป็นไทย ภูมิใจในท้องถิ่น	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ❖ แสดงความชื่นชมผลงานและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยและท้องถิ่น
6. มีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ปลอดภัยเสพติด	<ul style="list-style-type: none"> ❖ มีน้ำหนักร่างกายส่วนสูง สมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์มาตรฐาน ❖ รับประทานอาหารที่สะอาดปลอดภัย ดื่มน้ำสะอาด และออกกำลังกายเป็นประจำ ❖ รู้จักดูแลและป้องกันตัวเอง ❖ มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับโทษของสิ่งเสพติดและสิ่งมอมเมา ไม่เสพสิ่งเสพติดและปลอดภัยจากสิ่งมอมเมา

มีข้อสังเกตว่า ตัวบ่งชี้พฤติกรรมที่ปรากฏในตารางที่ 18 แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของโรงเรียน(ธ) ซึ่ง นับถือศาสนาอิสลาม มีลักษณะแนวทางเดียวกับโรงเรียนทั่วไป แม้ว่าเมื่อศึกษารายละเอียดเรื่องการเรียนการสอนจะพบว่า มีการเพิ่มกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาอิสลามอยู่ตามสมควร แต่ในกิจกรรมที่เป็นทางการ ยังไม่ปรากฏการนำค่านิยมแบบมุสลิมมาผสมกลมกลืนกับแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างชัดเจน

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารของสถานศึกษา ได้แก่ หลักสูตรของสถานศึกษา แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการของสถานศึกษา แนวทางการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน ครู จำนวน 5 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นละ 2 คน รวม 12 คน ผู้ปกครองนักเรียน/ชุมชน จำนวน 4 คน และสังเกตสภาพทั่วไปของสถานศึกษาของทุกโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้ข้อสรุป ดังนี้

โรงเรียน (ธ) พบว่า

ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนด และการจัดการเรียนรู้ของครูว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จคือ **ความเสียสละ** ปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ครูและผู้ปกครองช่วยกันปลูกฝังเรื่องการทำบุญและบริจาค

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ ไม่มีส่วนจริยธรรมที่เป็นปัญหายังไม่ปรากฏ ที่มีประพฤติกรรมติดอยู่บางส่วนใหญ่เป็นไปตามลักษณะของวัยเยาวชน เช่น การส่งเสียง การ

ใช้เงินโดยยังไม่รู้จักประหยัด เป็นต้น

ครู ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับนักเรียน และได้ผลดีที่สุด มีดังนี้ คือ (1) **ความรับผิดชอบ** เพราะนักเรียนต้องยึดกฎระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม (2) **ความสามัคคี** เพราะนักเรียนให้ความช่วยเหลือกันในการทำงานกลุ่ม (3) **ความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีสัมมาคารวะ** เพราะนักเรียนได้รับการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน อีกทั้งโรงเรียนมีการปลูกฝังและอบรมเป็นประจำ

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่ (1) **ความมีระเบียบวินัย** เพราะนักเรียนยังมีการทะเลาะวิวาท การพูดคำหยาบ (2) **การประหยัด** เพราะมีนักเรียนบางส่วนยังใช้จ่ายเงินในการซื้ออาหารเกินความจำเป็น (3) **ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน** เพราะพฤติกรรมด้านการศึกษาค้นคว้า การเข้าห้องสมุด และความตั้งใจเรียนยังมีน้อย

นักเรียน ได้ให้ข้อมูลว่า จากการที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากสถานศึกษา คุณธรรมที่เกิดขึ้นแก่นักเรียนมากที่สุด คือ **ความมีระเบียบวินัย การใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความซื่อสัตย์ ความอ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ และความเสียสละ** ซึ่งพิจารณาได้จากพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก การมีจิตสำนึกของนักเรียน และการได้รับการอบรมสั่งสอนของครู

ส่วนจริยธรรมที่นักเรียนคิดว่า ควรปรับปรุง คือ **ความรับผิดชอบ ความเสียสละและความสามัคคี** โดยให้เหตุผลว่า พฤติกรรมเหล่านี้ยังไม่ดีนัก เนื่องจากยังมีนักเรียนพูดคำหยาบ ไม่เสียสละเวลาช่วยกันทำงานที่ครูมอบหมายให้ทำ ทำงานไม่สำเร็จ

ยังมีการทะเลาะวิวาท ไม่ตั้งใจเรียนอยู่บ้าง และความเสียสละมี
บางคนเห็นว่าดีมาก บางคนเห็นว่า ควรปรับปรุง

ผู้ปกครอง/ชุมชน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นจุดเด่น
ของสถานศึกษา ในการปลูกฝังหรือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่
นักเรียน คือ กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ กิจกรรมค่ายคุณธรรมพัฒนา
ชีวิต โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการ
ส่งเสริมวัฒนธรรมด้านการกราบไหว้พระพุทธรูปหน้าโรงเรียนก่อนเข้า
โรงเรียนทุกวัน จุดเด่นของนักเรียนในสถานศึกษาแห่งนี้ คือ **ความ
ซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความเสียสละ
การใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความกตัญญูกตเวที และการอ่อนน้อมถ่อมตน มี
สัมมาคารวะ** และเรื่องที่คุณปกครองต้องการให้สถานศึกษาพัฒนาบุตร
หลานในส่วนที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม คือ เรื่อง**ความมีระเบียบ
วินัยและการประหยัด** นอกจากนี้ผู้ปกครองยังมีความพึงพอใจในการ
ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน แต่ต้องการให้โรงเรียนติดตาม
ความประพฤติของนักเรียนที่บ้านด้วยเพราะต้องการให้เกิดการ
ปฏิบัติจนเป็นนิสัย

จากความเห็นของบุคลากรทุกฝ่ายจุดเด่นสำคัญของนักเรียน
ในโรงเรียนแห่งนี้ คือ ความอ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ ความซื่อสัตย์

ส่วนพฤติกรรมที่มีปัญหา คือ ความมีระเบียบวินัย การประหยัด
ความสามัคคี โดยเฉพาะในทัศนะของนักเรียนซึ่งมีความเห็นที่แย้งกัน
แต่ทำให้เห็นภาพว่า นักเรียนของโรงเรียนยังมีปัญหาด้านการแสดง
ออกที่เป็นเรื่องของความรุนแรง การพูดคำหยาบ ซึ่งเป็นพฤติกรรม
ที่พบในหมู่เยาวชนทั่วไป

โรงเรียน(ด)

จากการประเมินความเห็นที่ได้จากบุคลากรกลุ่มต่างๆ ปรากฏ
ดังนี้

ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม
จริยธรรม ตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนด และการจัดการเรียนรู้
ของครู พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จ คือ
เรื่องการทำเวรสี การดูแลรักษาต้นไม้ และปัจจัยที่ทำให้ประสบผล
สำเร็จ ได้แก่ เด็กมีความรับผิดชอบดี ผู้บริหารกวดขัน กำกับดูแล
ด้วยตนเอง และมีหัวหน้าสัรรายงานผลการปฏิบัติงานของนักเรียน
ทุกวัน

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ คือ
ความซื่อสัตย์สุจริต ทุกตัวบ่งชี้ ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ

ครู ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับ
นักเรียน และได้ผลดีที่สุด ได้แก่ **การเข้าแถวเรียงลำดับก่อน - หลัง**
(ความมีระเบียบวินัย) เนื่องจาก เด็กได้รับการฝึกอย่างต่อเนื่องทั้งใน
และนอกห้องเรียน และตัวคุณธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่
ไม่รังแกผู้อื่น เนื่องจากยังมีนักเรียนบางส่วนที่ยังมีการรังแกกัน

นักเรียน ได้ให้ข้อมูลว่า จากการที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม
จริยธรรมของสถานศึกษา คุณธรรมที่เกิดแก่นักเรียนมากที่สุด คือ
ด้าน**การทำเวรสี** เพราะมีครูดูแลทุกวัน และเมื่อสอบถามนักเรียนว่า
มีคุณธรรมจริยธรรมที่เด่นในด้านใด นักเรียนรายงานว่า มารยาท
ในการเดินผ่านผู้ใหญ่ ซึ่งพิจารณาได้จากนักเรียนส่วนใหญ่ เวลาเดิน
ผ่านผู้ใหญ่ก็ก้มตัว ซึ่งหมายถึง**การมีสัมมาคารวะ** เพราะครูสอนทั้งใน
และนอกห้องเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองก็อบรมสั่งสอนด้วยเช่นกัน
การออมทรัพย์ พิจารณาได้จากนักเรียนเกือบทุกคน มีบัญชีฝากเงิน

เพราะได้รับการอบรมจากพ่อแม่ และเงินที่ออมไว้สามารถช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ได้บ้าง

ส่วนพฤติกรรมที่นักเรียนคิดว่าควรปรับปรุง คือ การรังแกผู้อื่น เพราะยังมีนักเรียนบางคนรังแกเพื่อนอยู่ การแต่งกายไม่เรียบร้อย เพราะนักเรียนบางคนชอบปล่อยชายเสื้อออกนอกกางเกง และชอบเหยียบส้นรองเท้า

ผู้ปกครอง/ชุมชน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นจุดเด่นของนักเรียนในสถานศึกษาแห่งนี้ คือ **การมีระเบียบวินัย การออมทรัพย์ การมีมารยาทแบบไทย** และเรื่อง que ผู้ปกครองมีข้อเสนอแนะแก่สถานศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริม/ฝึกฝน/พัฒนาคุณธรรม ได้แก่ ต้องการให้โรงเรียนแจ้งวิธีปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ผู้ปกครองจะช่วยเหลือทางโรงเรียนได้ และต้องการให้โรงเรียนแจ้งเป็นหนังสือเฉพาะรายว่า ลูกมีความประพฤติเป็นอย่างไรบ้าง และอยากรู้ความประพฤติของลูกเมื่ออยู่ที่โรงเรียน

ข้อสังเกตความเห็นของบุคลากรทุกฝ่าย คือ จุดเด่นที่โรงเรียนรับรู้รับทราบได้ คือ ความรับผิดชอบตามภารกิจที่มอบหมาย คือ การทำเวรตามกลุ่มสี การมีสัมมาคารวะ และการประหยัด แต่พฤติกรรมที่เป็นปัญหาโดยเฉพาะในทัศนะของนักเรียน คือ การรังแกกันหรือความก้าวร้าว และการแต่งกายที่หมิ่นเหม่ต่อการผิดระเบียบ ซึ่งแสดงว่านักเรียนบางส่วนเองก็ไม่ชอบให้เพื่อนปฏิบัติ เช่น การเอาชายเสื้อออกนอกกางเกงและการสวมรองเท้าหุ้มส้นโดยไม่หุ้มส้น

โรงเรียน (ท)

โรงเรียนแห่งนี้ได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายโดยผลการประเมินจากกรรมการภายนอกอยู่ในระดับที่ดี และได้รับรางวัลพระราชทานโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ดีเด่นประจำปี 2548 ทัศนะของ

บุคลากรกลุ่มต่างๆมี ดังนี้

ผู้บริหารสถานศึกษา เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังได้ผลสำเร็จ มีเกือบทุกด้านตามตัวบ่งชี้ที่กำหนด เช่น ความซื่อสัตย์ สุจริต มีความเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ มีความกตัญญูกตเวที มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จในทัศนะผู้บริหาร คือการจัดกิจกรรม / โครงการที่ หลากหลาย มีการอบรม / ปลูกฝังทุกวัน จัดตารางสอนให้ผู้อบรม ตามปฏิทิน ติดตาม / ประเมินผลเป็นระยะ

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังยังไม่ประสบผลสำเร็จ คือ **ระเบียบวินัยต่อตนเองและผู้อื่น** ปัญหาเนื่องมาจากนักเรียนอยู่ในวัยที่ชอบซุกซน โดยเฉพาะช่วงชั้นที่ 1

กลุ่มครู ครูเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ได้ผลดีที่สุด ได้แก่ **ความซื่อสัตย์ และคุณธรรมเกือบทุกตัวที่กำหนดไว้** ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ที่คณะครูร่วมมือกันเอาใจใส่ดูแลนักเรียน ในความเห็นของนักเรียนเกิดคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตมากที่สุด โดยจะถูกปลูกฝังมาตลอดเวลาและทุกวัน มีความรับผิดชอบ มีน้ำใจ มีมารยาท รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น กรณีผู้ประสบภัยน้ำท่วม หรือสึนามิ โดยการบริจาคสิ่งของของเครื่องใช้ รวมทั้งเงินทำบุญ การพบนกสันติภาพ ลู 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความเมตตากรุณาต่อสัตว์ และเพื่อนมนุษย์ รู้จักแบ่งปันให้กับผู้อื่น มีความรักและให้ภัยกันและกัน ส่วนจริยธรรมที่เห็นว่า ยังเป็นปัญหา คือ **เรื่องการพูดจาไม่สุภาพ การไม่เข้าคิว** ซึ่งส่วนใหญ่จะพบในกลุ่มเด็กโต

ผู้ปกครอง ผู้ปกครองให้ความเห็นเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนว่า ทางโรงเรียนได้ส่งเสริมให้เด็กมีความ**สามัคคี** มีการสร้างสันติภาพในโรงเรียน นอกจากนั้นทางโรงเรียนยังส่งเสริม

ให้นักเรียนแต่งเพลงสันติภาพ เพื่อประกวดแข่งขัน คัดเลือกเพลง
ที่ดีที่สุดและความหมายดีที่สุด เมื่อได้เพลงที่คัดเลือกมาเป็นอันดับ 1
แล้ว ก็จะเปิดให้นักเรียนฟังทุกวันในช่วงเย็นก่อนเลิกเรียน และให้
นักเรียนทุกคนร้องจนขึ้นใจ สันติภาพและความสามัคคีนำมาซึ่ง
ความสุขใจ ไม่ว่าจะเริ่มจากครอบครัวเล็กๆ ในห้องเรียน หรือ
แม้แต่ต่างโรงเรียน รวมทั้งให้นักเรียนทุกคนแต่งนิทานคุณธรรม
จริยธรรม ตามพระวาจาอัปดาห์ละคำ แล้วรวบรวมทำเป็นหนังสือ
นิทานสันติภาพให้เด็กๆ อ่าน ทำให้เด็กๆ ได้แสดงความสามารถที่มี
อยู่ โดยการถ่ายทอดออกมาเป็นตัวหนังสือ ผ่านทางความคิด
ผ่านจินตนาการของเด็ก ประโยชน์ที่ได้มีความหมายมากกว่ากระดาษ
แผ่นเดียว ซึ่งทำให้เด็กๆ **มีจิตสำนึกในการทำความดีมากยิ่งขึ้น**
และยังมีการส่งเสริมให้เด็กๆ ได้ทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักการช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกัน **รู้จักแยกแยะว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีที่ควรกระทำ และสิ่งใด
ที่ไม่ควรกระทำ** เช่น จัดกิจกรรมให้รู้จักโทษของยาเสพติด โครงการ
To be number one นอกจากนี้ยังมีจุดเด่นทางด้านวิชาการ
โดยเฉพาะภาษาอังกฤษมีการฝึกสอนในห้องเรียน และการฝึกฝน
นอกโรงเรียนอีกด้วย

สิ่งที่ประสบความสำเร็จ คือ **ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และ
รู้จักการให้อภัย** ปัจจัยที่ส่งผลว่าทางโรงเรียนฝึกนักเรียนให้ประสบความสำเร็จ
ก็คือ การได้เห็น ได้สัมผัสกับคุณครูที่ดี เพราะคุณครู
ดูแลเอาใจใส่ รวมไปถึงจากที่บ้านของนักเรียน และในสมุทธานาคาร
คุณธรรม คุณครูจะเน้นเสมอๆ

โรงเรียน (๕)

ในทัศนะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมีความเห็นต่อผล
การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

ผู้บริหาร ประเมินว่าคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังสำเร็จ คือ **การประพฤติตามหลักศาสนา** เนื่องจากโรงเรียนอยู่ใกล้ศาสนสถาน การให้ความร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนาและผู้ปกครอง การจัดให้มีการเรียนรู้อย่างจริงจังในโรงเรียน

กลุ่มครูจากการสัมภาษณ์ จะเป็นครูที่กระจายอยู่ในกลุ่มสาระวิชาต่างๆ จำนวน 5 คนได้ให้ข้อมูลว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ครูเน้นมากที่สุด คือ **ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน การตั้งใจเรียน และเป้าหมายของการเรียน ความเสียสละ ความสามัคคี ตรงต่อเวลา การมีวินัย** โดยจะเน้นย้ำด้วยจังหวะเวลา และวิธีการต่างๆ ได้แก่ การสอนและในชั่วโมงโฮมรูมด้วยการการยกตัวอย่างบุคคล การแนะนำการให้ปฏิบัติจริง หลังจกเน้นย้ำแล้ว ครูเห็นว่า จริยธรรมต่อไปนี้ได้ผลดี คือ **ความรับผิดชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนและทำตามกิจกรรมที่โรงเรียนมอบหมาย** เช่น ความรับผิดชอบในการทำความสะอาดห้องและพื้นที่บริการตามกลุ่มคณะสี **การปฏิบัติตามมารยาทไทย** นักเรียนได้ปฏิบัติทุกวัน เช่น การแสดงความเคารพ ความมีวินัย

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ผลน้อยที่สุด คือ **การบริจาคทรัพย์เพื่อส่วนรวม** เนื่องจากไม่ค่อยมีกิจกรรมบริจาคมากนัก ส่วนเรื่องอื่นเห็นว่า ไม่เป็นปัญหามากนัก

นักเรียน ได้สะท้อนภาพให้เห็นสภาพพฤติกรรมของนักเรียนของโรงเรียนว่า จริยธรรมที่ดีของเพื่อนนักเรียน คือ **ซื่อสัตย์ ไม่เกี่ยวกับยาเสพติด มีวินัย รักษาสุขภาพ เมตตา ตั้งใจเรียน** อดทน ปฏิบัติต่อหลักศาสนา ประหยัด ขยัน

ส่วนจริยธรรมที่ต้องปรับปรุงในทัศนะของนักเรียน ได้แก่ **การทิ้งขยะไม่เป็นที่ การพูดจาหยาบคาย เกเร ไม่รับผิดชอบใน**

การเรียน ไม่ทำการบ้าน เล่นในเวลาเรียน และวิ่งเล่นบนอาคารเรียน ไม่ตั้งใจเรียน หนีเรียน ลักขโมย สูบบุหรี่ การรักษาความสะอาดของสถานที่ ทั้งนี้โดยดูได้จากนิสัยและพฤติกรรมที่แสดงออก การพูดจาไม่ไพเราะ ไม่ทำการบ้าน หยุดเรียนบ่อยครั้ง มาโรงเรียนสาย เกเรเพื่อน หนีเรียน เป็นต้น

กลุ่มผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่ให้สัมภาษณ์เป็นพ่อแม่ ผู้ปกครองญาติ ครูสอนศาสนา(อิหม่าม) ประจำมัสยิดกลางของจังหวัด และเป็นครูสอนศาสนาประจำชุมชน โดยแต่ละท่านมีความเห็นต่อผลการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนว่า **โรงเรียนเน้นเรื่องการสอนจริยธรรมอิสลาม โดยให้มีการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในทุกช่วงชั้น** โดยใช้วิทยากรท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน มีการสอนทั้งด้านทฤษฎี และภาคปฏิบัติจริงตามที่นักเรียนได้รับการสอนจากโรงเรียน โดยถือเป็นนโยบายสำคัญอย่างหนึ่งของโรงเรียน และแสดงถึงความพึงพอใจของโรงเรียนโดยให้เหตุผลว่า โรงเรียนได้นำวิชาอิสลามศึกษาเข้าสู่โรงเรียน และจัดให้นักเรียนไปละหมาดวันศุกร์ ในศาสนสถานของหมู่บ้าน โรงเรียนได้สร้างจิตสำนึกให้แก่บุตรหลานในชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะในงานศาสนาหรือการดำรงชีพ โรงเรียนแห่งนี้ได้เน้นปลูกฝัง หรือ เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมแก่บุตรหลานของคนในชุมชนเป็นประจำ

จากความเห็นของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 กลุ่ม เห็นว่า แต่ละฝ่ายค่อนข้างมีทัศนคติในทางที่ดีกับการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน ยกเว้นกลุ่มนักเรียนเองได้สะท้อนภาพว่า นักเรียนยังมีปัญหาทั้งในแง่สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมของนักเรียน โดยมีปัญหาทั้งด้านการไม่สนใจเรียน ไม่ทำการบ้านจนถึงเรื่องของการสูบบุหรี่ การหลบหลีกการเรียน ซึ่งบางพฤติกรรมเป็นผลเนื่องมาจากนักเรียนในระดับ

ที่เรียนสูงกว่า แสดงให้เห็นว่า นักเรียนซึ่งเป็นผู้รับรู้ปัญหาโดยตรง ได้รับผลกระทบจากปัญหาต่างๆมากกว่า เพียงแต่ปัญหาเหล่านั้นยังไม่แสดงให้ชุมชนรับรู้ว่าเป็นปัญหาและมีความพึงพอใจในด้านที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้มีกิจกรรมทางศาสนาในโรงเรียนเป็นประจำ

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

โรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 แห่ง มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายเช่นเดียวกับโรงเรียนอื่นๆ เช่น **โรงเรียน (ณ)** ได้จัดกิจกรรมจำนวนมาก จากการศึกษาแผนปฏิบัติการประจำปีและแผนกลยุทธ์ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2548 - 2550) พบว่า แนวทางในการส่งเสริม/ปลูกฝัง/พัฒนาให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สถานศึกษากำหนดมีกิจกรรม 5 โครงการ คือ โครงการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน โครงการเกษตรแบบผสมผสาน โครงการเยาวชนดีศรีสุพรรณ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และโครงการโรงเรียนสวยด้วย 5 ส และเมื่อสอบถามผู้อำนวยการสถานศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ พบว่า กิจกรรมในระดับสถานศึกษาที่จัด ได้แก่

- กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา
- กิจกรรมวันสำคัญทางราชการ เช่น วันพ่อ - วันแม่
- กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เช่น ทักษะศึกษา
- กิจกรรมประชาธิปไตย
- กิจกรรมชุมนุม ชมรม
- กิจกรรมค่ายลูกเสือ เนตรนารี
- พิธีไหว้ครู
- ผู้นำเพื่อประโยชน์
- เยี่ยมบ้านผู้เรียน
- แนะนำ Home room และ Home work

- ค่ายคุณธรรมพัฒนาชีวิต
- กำหนดวินัยนอกห้องเรียนเป็นมาตรการให้นักเรียนปฏิบัติ
ร่วมกัน
- กำหนดข้อตกลงร่วมกันในชั้นเรียน
- กิจกรรมออมทรัพย์โดยการฝากเงินกับธนาคาร
- จัดทำบันทึกผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์
- สอดแทรกการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในกิจกรรมการ
เรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
- จัดประชุมสวดมนต์ไหว้พระและอบรมนักเรียนทุกวันศุกร์
- อบรมนักเรียนหน้าเสาธง
- กิจกรรมยกย่องชมเชยนักเรียนที่ทำความดี โดยประกาศ
หน้าเสาธง
- และแนะนำให้ครูสอดแทรกในการจัดการเรียนรู้ในกลุ่ม
สาระการเรียนรู้ต่างๆ

ส่วนการนำ**ผู้ปกครอง**หรือ**ชุมชน**ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ
ส่งเสริม/ปลูกฝัง/พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียน ได้เชิญชวน
ให้มาร่วมกิจกรรมวันสำคัญที่โรงเรียน จัดการทำบุญใส่บาตร วันขึ้น
ปีใหม่ กิจกรรมวันพ่อ - วันแม่ และพบว่า ผู้ปกครอง และชุมชนให้
ความร่วมมือมาร่วมกิจกรรมจำนวนมาก

การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่จะพัฒนาไว้ในแผนการจัด
การเรียนรู้ พบว่า มีการกำหนดไว้ คือ ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบ
วินัย ความรับผิดชอบ ความสามัคคี และความอดทน ความรอบคอบ
การร่วมมือปฏิบัติงาน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การ
ทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน การเห็นคุณค่า
ในการอนุรักษ์ทรัพยากร แต่กิจกรรมที่จัดไม่สอดคล้องกับการพัฒนา

คุณธรรมจริยธรรมในทุกขั้นตอน โดยไม่มีกิจกรรม หรือเกิดขึ้นน้อย
หรือไม่ชัดเจน

จากการสัมภาษณ์ครู เกี่ยวกับกระบวนการในการจัดกิจกรรม
ในชั้นเรียน ปรากฏว่า

1. การกำหนดตัวบ่งชี้ หรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรม ครูจะเป็นผู้กำหนดเองโดยที่นักเรียนไม่มีส่วนร่วม

2. การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อหาแนวทางปรับปรุง แก้ไข
พบว่า มีครูบางคนได้ลองให้นักเรียนได้ร่วมกันวิเคราะห์ แต่ไม่ได้ผล
นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ค่อยแสดงความเห็น ดังนั้นครูจึงดำเนินการเอง

3. การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้า เพื่อสร้างทางเลือกในการ
ปฏิบัติ พบว่า ในบางกิจกรรมครูให้นักเรียนได้ร่วมกันค้นคว้า แต่ยังไม่
สามารถกำหนดทางเลือกได้

4. การให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย
พบว่า ไม่ได้ดำเนินการ ส่วนใหญ่ครูดำเนินการเอง

5. การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผยแพร่ผลสำเร็จที่ตนปฏิบัติ
ส่วนใหญ่ครูจะดำเนินการโดยประกาศหน้าเสาธง นักเรียนไม่มีโอกาส
ได้เผยแพร่ผลสำเร็จด้วยตนเอง

ส่วนโรงเรียน (ท) ได้วางระบบการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม
ตามตัวบ่งชี้ ดังนี้

ตารางที่ 19 วิธีการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน (ท)

คุณธรรมจริยธรรม ที่สถานศึกษากำหนด	วิธีจัดกิจกรรมส่งเสริม
<p>1. มีความซื่อสัตย์สุจริต</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ พูดยุติความจริง ❖ ซื่อสัตย์ในการสอบ ❖ ซื่อสัตย์ในการซื้อของ ❖ มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ❖ มีความซื่อสัตย์ในหน้าที่รับผิดชอบ ❖ ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ พระวาจาอัปดาห์ละคำ (จากคัมภีร์ไบเบิล) โดยทางสถานศึกษาได้ปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็ก ส่วนคุณธรรม เรื่องของความซื่อสัตย์แทรกเข้าไปในหน่วยการเรียนรู้ ในแต่ละหน่วยตามความเหมาะสม ❖ การประกาศเกียรติคุณแก่นักเรียนที่เก็บของได้ ❖ การบันทึกความดีในสมุดธนาคารความดี ❖ กิจกรรมสันติภาพสู่ผู้ยากไร้ ❖ กิจกรรมส่งเสริมคนดีศรี “.....” ❖ กิจกรรมแบ่งปันจากพี่สู่น้อง ❖ จัดอบรมจริยธรรมหน้าแถวและมีไฮมูมในช่วงเช้า ❖ มีเกณฑ์การประเมินการผ่านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยทางโรงเรียนเป็นผู้กำหนดเกณฑ์ขึ้น
<p>2. มีความกตัญญูกตเวที</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ มีความประพฤติที่ดีอยู่ในโอวาทของคุณครูผู้ปกครองและผู้ใหญ่ ❖ แสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณในโอกาสต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ จัดกิจกรรมวันกตัญญู วันครู วันพ่อ และวันแม่

คุณธรรมจริยธรรม ที่สถานศึกษากำหนด	วิธีจัดกิจกรรมส่งเสริม
<p>3. มีความอดทนอดกลั้น</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ รู้จักอดออม ❖ เข้าแถวรับบริการ - ก่อน หลัง ❖ มีความอดสาหะพากเพียร ในการทำงาน ❖ ตรงต่อเวลา ❖ รู้จักยับยั้งชั่งใจ 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ทางสถานศึกษาได้กำหนดกิจกรรมในเรื่องของการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในช่วงเช้า ❖ โครงการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน เช่น โครงการ อ.ย.น้อย โครงการเด็กไทยทำได้ โครงการโรงเรียนสีขาว To be number one
<p>4. รักการเรียนรู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ มีความใฝ่รู้ขยันหมั่นเพียร และมีความกระตือรือร้น ใน การแสวงหาความรู้ ❖ สามารถสรุปเนื้อหา และ มีความสามารถในการใช้ ภาษาในการสื่อสาร 	<p>ทางสถานศึกษาได้กำหนดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและรักการเรียนรู้ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ โครงการรักการอ่าน ❖ โครงการแข่งขันทักษะต่างๆ ❖ โครงการบริการงานห้องสมุด ❖ โครงการวิชาการสัปดาห์ ❖ กิจกรรมเวทีคนเก่ง ❖ ท่องคำศัพท์และอ่านหนังสือในตอนเช้าของแต่ละวัน และยังมีบริการด้าน computer internet
<p>5. มีความกล้าในสิ่งที่ถูกต้อง</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ เป็นผู้กล้าคิด กล้าทำ ❖ มีความรับผิดชอบ ❖ ความเป็นผู้นำ กล้า ตัดสินใจ ❖ กล้าปฏิเสธในสิ่งที่ไม่ ถูกต้อง 	<p>กิจกรรมที่สถานศึกษากำหนดในเรื่องของความกล้าในสิ่งที่ถูกต้องที่ควร คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ โครงการผู้นำทำประโยชน์ ❖ การวางแผนงานบริหารห้องเรียนโดยแต่งตั้งนักเรียนให้รับผิดชอบในงานแต่ละด้านทั้งทางด้านระเบียบวินัย ด้านวิชาการ ด้านความปลอดภัย ด้านความ

คุณธรรมจริยธรรม ที่สถานศึกษากำหนด	วิธีจัดกิจกรรมส่งเสริม
	สะอาด ด้านกิจกรรม ด้านนันทนาการ ❖ การดูแลเวรประจำวันและเขต รับผิดชอบ
6. มีมารยาท และมีน้ำใจดี เป็นผู้สืบทอดมาระต่อผู้ใหญ่ มีวาจาสุภาพอ่อนหวาน มี มารยาทที่ดีทั้งในโรงเรียน และในที่สาธารณะตลอดจน สามารถแสดงความเคารพได้ อย่างถูกต้อง	❖ กิจกรรมที่สถานศึกษาได้ดำเนินการ จัดขึ้น คือ ❖ การจัดประกวดมารยาท ❖ การอบรมมารยาทงามในชั่วโมงโฮมรูม ตอนเช้าและมีการบันทึกลงในสมุดจริยะ ❖ มีแบบบันทึกพฤติกรรมเป็นรายบุคคล
7. มีความรักชาติ เทิดทูน พระมหากษัตริย์ รู้จักบทบาท และหน้าที่ของตนในฐานะ คนไทย ยึดมั่นในระบอบ ประชาธิปไตย ปฏิบัติตาม วัฒนธรรม ประเพณีไทย แสดงความจงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์	กิจกรรมที่ทางสถานศึกษาได้ดำเนินการ จัดขึ้น คือ ❖ ปลูกฝังให้นักเรียนร้องเพลงชาติ และ เพลงสรรเสริญพระบารมี ❖ เข้าร่วมกิจกรรมวันเฉลิมพระชนม์ พรรษา ❖ โครงการเลือกตั้งประธานนักเรียน ❖ จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วน รวม
8. รักการทำงาน และมี เจตคติต่ออาชีพสุจริต สามารถทำงานเป็นทีมให้ ความร่วมมือในการทำ กิจกรรม ฝึกฝนตนเอง จนเกิดความชำนาญ	กิจกรรมที่สถานศึกษาได้ดำเนินการจัดขึ้น ❖ กิจกรรมวันลูกรัก ❖ กิจกรรมการแข่งขันกีฬาจตุรมิตรคัพ และกีฬาลี ❖ กิจกรรมที่สนับสนุนการใช้เวลาว่างให้ เกิดประโยชน์ เช่น กิจกรรมชมรม กิจกรรมดนตรีสากล กิจกรรมลานศิลปะ

คุณธรรมจริยธรรม ที่สถานศึกษากำหนด	วิธีจัดกิจกรรมส่งเสริม
<p>9. มีความเมตตา กรุณา มีน้ำใจชอบช่วยเหลือ แบ่งปัน ทรัพย์สินและสิ่งของให้แก่ผู้อื่น มีใจเมตตา กรุณาต่อสัตว์ ให้ความรักและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และผู้ประสบภัยทางธรรมชาติ ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทั้งภายใน และภายนอก โรงเรียน</p>	<p>กิจกรรมที่ทางสถานศึกษาได้ดำเนินการจัดกิจกรรม ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ จัดกิจกรรมช่วยเหลือชุมชน เช่น กิจกรรมช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ไฟไหม้ ตามชุมชนใกล้เคียงและชุมชนกุ่มสะแก โดยการนำเอาสิ่งของเสื้อผ้าอาหารแห้ง ยารักษาโรค มาบริจาค ❖ กิจกรรมทำบุญในวันจันทร์คนละ 1 บาท เพื่อช่วยเหลือเด็กชาวเขาและผู้ยากไร้
<p>10. มีความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ เลี้ยงละ มีน้ำใจโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือและรู้จักแบ่งปัน บริจาคเงินและสิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส</p>	<p>กิจกรรมที่ทางสถานศึกษาดำเนินการ มีดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ โครงการสานสายใยสู่ผู้ยากไร้ ❖ โครงการเยี่ยมบ้านนักเรียน ❖ โครงการประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ
<p>11. รักชีวิตของตนเองและผู้อื่น ดูแลรักษาสุขภาพ อนามัยของตนเองและผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลทั่วไป รู้จักรักษาทรัพย์สินและสิ่งของของตนเองและส่วนรวม อย่างประหยัด และคุ้มค่า สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต อย่างมีคุณภาพ</p>	<p>กิจกรรมที่ทางสถานศึกษาดำเนินการ มีดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ โครงการประกวดห้องเรียนสะอาด ❖ โครงการตกแต่งบอร์ดความรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ❖ โครงการการแยกประเภทของขยะ <p>ถังแดง = ถูงพลาสติก แก้ว</p> <p>ถังน้ำเงิน = ขวด น้ำ นม</p> <p>ถังเหลือง = กระดาษ</p> <p>ปฏิบัติตามกฎจราจรและข้ามทางม้าลาย</p> <p>กิจกรรมร่วมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด</p>

แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนแห่งนี้มีการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างเป็นระบบ นอกจากนั้น ครูยังได้ให้ข้อมูลว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลงฝึกฝนให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกันค้นคว้าระดมสมอง และมีการทำงานเป็นทีม ตลอดจนมีการรายงานผลการปฏิบัติกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้ปกครองบางท่านที่กล่าวว่า โรงเรียนให้นักเรียนได้รู้จักรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และยอมรับผู้อื่นโดยการเข้าใจตัวเอง เมื่อทำงานกลุ่มก็ไม่เกิดปัญหามากนัก ยิ่งทำให้เด็กได้รู้จักความสามัคคีกันมากขึ้น แล้วผลงานกลุ่มก็จะออกมาดี และเด็กยังได้นำกลับไปใช้ที่บ้าน โดยรู้จักฟังคนในบ้านให้เกียรติกันและกัน เมื่อเด็กได้ทำงานเป็นกลุ่ม ก็จะได้แสดงความคิดเห็น แสดงออกถึงศักยภาพที่มีในตนเองให้ผู้อื่นเห็น ก็จะเป็นผลดีในการทำงานให้สำเร็จต่อไป ซึ่งประเมินได้ว่า มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยหรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในภาคกลางโรงเรียนที่นำมาศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่างมีทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดเล็กในเมืองและนอกเมืองต่างพยายามใช้วิธีการต่างๆ เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียนในลักษณะที่หลากหลาย ส่วนโรงเรียนใดจะได้ผลมากน้อยต่างกันอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพชุมชน ความต่อเนื่อง ความเอาใจใส่ของผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

อาจกล่าวได้ว่า คุณภาพของคุณธรรมจริยธรรมก็คล้ายกับผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ หากโรงเรียนมีการวางแผนที่ดี มีระบบส่งเสริมสนับสนุนที่ดี บุคลากรเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง ผลที่ออกมาย่อมตามเป้าหมายที่วางไว้ หากไม่มีลักษณะดังกล่าวย่อมทำให้การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

ระดับมัธยมศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยโรงเรียน (ต) และโรงเรียน (ถ) ซึ่งเป็นโรงเรียนในเมืองขนาดใหญ่ และโรงเรียนนอกเมืองขนาดกลางของจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษา มีดังนี้

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนดไว้เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ดังปรากฏในตารางที่ 20

ตารางที่ 20 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคกลาง

โรงเรียน (ต)	โรงเรียน (ถ)
1. การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา	1. ไม่พึ่งสารเสพติด
2. กตัญญูกตเวทิต	2. ความกตัญญูกตเวทิต
3. มีความเมตตากรุณาและไม่เบียดเบียนสัตว์	3. ปฏิบัติตนตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ
4. มีวินัย	4. ไม่พัวพันยาเสพติด
5. มีความรับผิดชอบ	5. รับผิดชอบในการรักษาความสะอาด การแต่งกาย สถานที่
6. มีความซื่อสัตย์สุจริต	6. เป็นผู้ประหยัดอดออมและนิยมไทย
7. กล้าคิด กล้าแสดงออก	7. เป็นผู้มีมารยาทแบบไทย
8. มีวิจารณญาณในการเลือกสิ่งที่เหมาะสมที่ควร	8. เป็นคนตรงต่อเวลา
9. รู้จักสิทธิและหน้าที่	9. ปฏิบัติในการเข้าแถว เรียงลำดับก่อน - หลังในการเข้ารับบริการต่างๆ
10. มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม	10. ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อตกลงของโรงเรียน
11. รู้จักและรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	11. มีจิตสำนึกร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากตารางที่ 20 คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนทั้ง 2 โรงเรียน กำหนด มีลักษณะที่เน้นเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา มีความ กตัญญูรู้คุณ ความรับผิดชอบ การรู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบ มีวินัย เห็นคุณค่า และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะที่ ใกล้เคียงกัน และลักษณะเดียวกันกับคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดใน โรงเรียนระดับประถมศึกษา

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

การใช้ตัวบ่งชี้เพื่อการประเมินของโรงเรียนทั้ง 2 โรงเรียนมี ลักษณะที่แตกต่างกัน โดยโรงเรียน (ถ) ใช้ตัวบ่งชี้ทั้งหมดและไม่แยก เป็นรายพฤติกรรม ดังนี้

- รับผิดชอบในการรักษาความสะอาดของนักเรียน
- แต่งกายสะอาดเรียบร้อย
- ดูแลรักษาสภาพแวดล้อม
- กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล
- ใช้อุปกรณ์การเรียนอย่างประหยัด
- เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ
- ปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย
- พุดจาสุภาพเรียบร้อย
- เข้าเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมตรงเวลา
- เข้าแถวในการรับบริการสม่ำเสมอ
- เดินแถวเข้าออกสถานศึกษา
- ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อตกลงของโรงเรียน
- ไม่เสเพลสิ่งเสพติด
- ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

ส่วนโรงเรียน (ต) ใช้ตัวบ่งชี้ประจำแต่ละคุณธรรมจริยธรรม โดยเลือกคุณธรรมจริยธรรมมาเป็นคุณลักษณะเพื่อการประเมิน 5 ประการ ดังนี้

1. บุคลิกภาพดี ตัวบ่งชี้ คือ
 - แต่งกายสะอาด เรียบร้อย ถูกต้อง ถูกกาลเทศะ
 - ร่างกายสะอาด ถูกต้องตามระเบียบ
 - พูดสื่อสารได้ชัดเจน เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และโอกาส
 - กิริยาท่าทางสุภาพเหมาะสมกับบุคคล สถานที่และโอกาส
2. ตรงต่อเวลา ตัวบ่งชี้ คือ
 - เข้าแถวเคารพธงชาติ และเข้าแถวกลับบ้านตรงเวลา
 - เข้าเรียนตรงเวลา
 - ส่งงานตรงเวลาและครบถ้วน
 - เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนตรงเวลา สม่่าเสมอ
3. รักการทำงาน ตัวบ่งชี้ คือ
 - ปฏิบัติงานคล่องแคล่ว รวดเร็ว
 - มุ่งมั่นทำงานจนเสร็จ
 - รักงาน พอใจ และอาสาปฏิบัติงาน
 - ช่วยเหลือครอบครัวในการทำงาน หารายได้
4. รักสิ่งแวดล้อม ตัวบ่งชี้ คือ
 - รักษาสมบัติของส่วนรวม
 - พัฒนาพื้นที่เขตรับผิดชอบ
 - ดูแลทำความสะอาดห้องเรียน
 - ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยผิดที่
5. ไม่พึ่งสารเสพติด ตัวบ่งชี้ คือ
 - ไม่เสพบุหรี่ และสิ่งมีนเมา

- ไม่เสพสารเสพติด
- ไม่ค้าหรือนำสารเสพติดเข้ามาในโรงเรียน
- มีส่วนร่วมในการต่อต้านสารเสพติด

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

โรงเรียน (ก) รายงานผลการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จมากที่สุด ได้แก่ **ความกตัญญูรู้คุณ การร่วมกิจกรรมทางศาสนา** ตัวแทนผู้ปกครองลงความเห็นลักษณะเดียวกันในเรื่องนี้ บางท่านกล่าวว่า “ฉันมีความภูมิใจมากที่โรงเรียนทำให้ลูกฉันเป็นคนดี รู้คุณคน” และเมื่อสอบถามนักเรียน นักเรียนมีความเห็นว่า “หนูรู้สึกดีใจที่ได้เข้ามาเรียนในโรงเรียนนี้ เพราะทำให้หนูเป็นคนดี” บางคนกล่าวว่า ชอบกิจกรรมที่โรงเรียนจัดมาก เข้าร่วมทุกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่สถานศึกษาปลูกฝัง/พัฒนาผู้เรียน แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ มีดังนี้

ครูผู้สอน นักเรียนและผู้ปกครองให้ความเห็นตรงกัน คือ เรื่อง **ความรับผิดชอบ** ของนักเรียน

ผู้บริหารให้ความเห็นว่าเรื่อง **จิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม** โดยเฉพาะการแยกขยะ ขยะ นักเรียนยังมีความรับผิดชอบน้อยไป ปัจจัยที่ทำให้การปลูกฝัง/พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของผู้เรียนยังไม่ประสบผลสำเร็จ โดยครูและนักเรียนให้ความเห็นว่า นักเรียนขาดความรับผิดชอบ โดยเฉพาะเรื่อง การปฏิบัติตน และการรักษาความสะอาด ผู้บริหารและครูให้ความเห็นว่า ปัญหาจริยธรรมส่วนหนึ่งเนื่องมาจากครอบครัวไม่สมบูรณ์ ไปประกอบอาชีพที่กรุงเทพฯ ปล่อยให้บุตรอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย

ผู้ปกครองให้ความเห็นว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองไม่ดีพอ แต่มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่สถานศึกษาจัดให้กับนักเรียนเป็นอย่างดี

โรงเรียน(ต)

ข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน สะท้อนให้เห็นผลการดำเนินงานของโรงเรียน ดังนี้

ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนด และการจัดการเรียนรู้ของครู พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จ คือ **การไม่พึ่งสารเสพติด รักการทำงาน และรักษาสິงแวดล้อม** ส่วนด้านที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ **การมีบุคลิกภาพดีและการตรงต่อเวลา** ยังมีผู้เรียนแต่งกายที่ไม่ถูกต้อง และมาเรียนสาย

ครูผู้สอน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับผู้เรียน และได้ผลดีที่สุด คือ **การตรงต่อเวลา** เพราะผู้เรียนมีพฤติกรรมตรงเวลามากขึ้น หลังจากได้รับการปลูกฝัง ส่วนคุณธรรมจริยธรรม ที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่ **รักการทำงาน ความมุ่งมั่นในการทำงาน** เพราะผู้เรียนยังมีผลการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ผู้เรียน ได้ให้ข้อมูลว่า จากการที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากสถานศึกษา คุณธรรมที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนมากที่สุด คือ **ด้านรักการทำงานและรักษาสິงแวดล้อม** เพราะทำให้เกิดลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน มีความกระตือรือร้นในการทำงานและการเรียนรวมทั้งยังช่วยผู้ปกครองทำงานอีกด้วย

ส่วนพฤติกรรมที่ผู้เรียนมีความคิดเห็นว่าคุณต้องปรับปรุง คือ **การมีบุคลิกภาพที่ดี** เพราะยังมีผู้ที่แต่งกายไม่ถูกต้องตามที่สถานศึกษากำหนดอีกมาก

ผู้ปกครอง/ชุมชน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นจุดเด่นของสถานศึกษา คือ **รักษาสีสิ่งแวดล้อม** จากผลงานที่ปรากฏ สถานศึกษามีผลการดำเนินงานด้านสวนพฤกษศาสตร์ ได้รับป้ายพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ส่วนคุณธรรมที่ผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่าคุณยังต้องปรับปรุง ได้แก่ **การตรงต่อเวลา** เพราะจากการสังเกตพบว่า ยังมีนักเรียนมาเข้าแถวไม่ทันตามที่สถานศึกษากำหนด ยังต้องมีการลงโทษกันเป็นประจำ นอกจากนี้ผู้ปกครองยังได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา เช่น ในวันหยุดนักเรียนบอกทางบ้านว่าครูให้มาทำงานที่โรงเรียน ผู้ปกครองไม่ทราบว่า ครูให้มาจริงหรือไม่ ถ้าครูหรือทางโรงเรียนให้นักเรียนมาทำกิจกรรมอะไรในวันหยุด ควรแจ้งให้ผู้ปกครองทราบด้วย และในการที่โรงเรียนมีหนังสือถึงผู้ปกครองโดยให้นักเรียนกรอกชื่อผู้ปกครองเอง ทำให้ผู้ปกครองไม่มั่นใจว่าเป็นหนังสือที่โรงเรียนมีถึงผู้ปกครองจริงหรือไม่ ถ้าเป็นไปได้อยากให้เปลี่ยนลายมือของครู จะได้มั่นใจได้ว่าเป็นหนังสือที่โรงเรียนแจ้งไปจริง

ผลการประเมินแสดงว่า คณะครูและผู้เกี่ยวข้องมีความพอใจในผลการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนของตน และมีความพยายามแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นปัญหาจนอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ แต่กระนั้น ก็ยังมีพฤติกรรมบางประการที่เป็นปัญหา ควรแก้ไข เช่น เรื่องการแต่งกายให้ถูกระเบียบ การตรงต่อเวลาและความรับผิดชอบ โดยโรงเรียนให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเพื่อให้โรงเรียนดูสวยงามตลอดเวลา

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

กิจกรรมที่ใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นตลอดปีการศึกษา และตามวาระโอกาสวันสำคัญต่างๆ นอกจากนั้นโรงเรียนยังพยายามสร้างสรรค์โครงการพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

1. กิจกรรมในระดับโรงเรียน

ในโรงเรียน(ถ) มีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ 1) โครงการกตัญญูไหว้ผู้มีพระคุณ 2) ไหว้ครูและผู้มีพระคุณ วันแม่, วันพ่อแห่งชาติ

นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา คือ 1) เวียนเทียนวันวิสาขบูชา 2) หล่อเทียนพรรษา, แห่เทียน 3) การสวดมนต์ไหว้พระในตอนเช้า หน้าเสาธง 4) การสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ 5) การทำสมาธิ การเดินจงกรม

การศึกษาพระธรรมวินัย ดำเนินการ ดังนี้ (1) บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน (2) นำนักเรียนร่วมปฏิบัติธรรม (3) จัดโครงการเส้นทางธรรม

โครงการพุทธบุตร จัดอบรมนักเรียน โดยพระอาจารย์ปฏิบัติธรรม สวดมนต์หมู่ นั่งสมาธิ เดินจงกรม กิจกรรมแบ่งเป็นห้องประชุมรวมแล้วแยกออกเป็น 4 ฐาน คือ

- การเข้าถึงพระรัตนตรัย
- ความรับผิดชอบ
- การมีระเบียบวินัย / ยาเสพติด
- จิตภาวนาเบื้องต้น

แต่งตั้งพ่อครู - แม่ครู ให้ความรักความอบอุ่น เสมือนพ่อแม่คนที่ 2 ของนักเรียน เยี่ยมบ้านนักเรียนทุกหลังคาเรือนเพื่อ

- จัดทำข้อมูลเบื้องต้น โดยพ่อครู แม่ครู

- ผู้บริหารพบผู้ปกครองด้วย ตนเองที่บ้านทุกคน
- ส่งเสริมให้นักเรียนเล่นกีฬา
- นำนักเรียนสมัครเข้าโครงการ To Be Number One

โรงเรียน (ต)

โรงเรียนได้จัดทำโครงการกิจกรรมหลายโครงการตลอดปี
การศึกษา ได้แก่

- โครงการเยาวชนคนดีศรีสุพรรณ
- โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ
- โครงการระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน
- กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน
- กิจกรรมอบรมนักเรียนหน้าเสาธง
- กิจกรรมวันพ่อ - วันแม่
- กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา
- กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยส่งเสริมในด้านเพลง

พื้นบ้าน คือเพลงอีแซว

- กิจกรรมแข่งขันกีฬา
- กิจกรรมค่ายพุทธบุตร
- กิจกรรมวันรักษาพรหมจรรย์ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้
และสร้างความตระหนักให้นักเรียนเห็นคุณค่าของผู้หญิง การรักนวล
สงวนตัว

■ กิจกรรมค่ายธรรมสัง្រจร พานักเรียนไปปฏิบัติธรรมตาม
วัดต่าง ๆ ภายในจังหวัด

- กิจกรรมค่ายลูกเสือ - เนตรนารี
- กิจกรรมต่อต้านยาเสพติด
- กิจกรรมโฮมรูม

■ โครงการเยี่ยมบ้านนักเรียน เป็นต้น

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

ในโรงเรียน (ถ) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เสนอความคิดเห็นในแนวทางการปฏิบัติ เช่น ในการทำโครงการต่างๆ แต่ส่วนใหญ่ครูต้องเป็นผู้ชี้แนะ เนื่องจากนักเรียนยังต้องการให้ครูเป็นผู้สรุปแนวทาง

การให้แสดงผลงานที่เป็นความสำเร็จของนักเรียน ใช้ในกรณีที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเรียนด้านพฤติกรรม การกระทำดีจะประกาศที่หน้าเสาธง เช่น การเก็บของได้ การได้รับรางวัลหรือได้รับคำยกย่องชมเชย ในโอกาสต่างๆ นอกจากนั้นโรงเรียนได้เน้นการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้น่าอยู่อาศัย โดยครูทุกคนมีความสมัครสมานสามัคคีในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันเป็นอย่างดี และส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน ดังนั้นจึงรู้จักนักเรียนและครอบครัวของนักเรียน

ลักษณะการสอนเช่นนี้ปรากฏในโรงเรียน(ต) เช่นเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนเกี่ยวกับกระบวนการในการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดและการใช้เหตุผลของนักเรียน ปรากฏผล ดังนี้

การกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ส่วนมากครูจะเป็นผู้กำหนดเหมือนกันทั้งโรงเรียนทุกระดับชั้น โดยผู้เรียนเพียงบางคนได้มีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข พบว่าครูส่วนมากได้ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายผลการปฏิบัติที่ผ่านมา แล้วสรุปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การให้นักเรียนได้ร่วมกันค้นคว้า เพื่อสร้างทางเลือกในการปฏิบัติ พบว่า มีบางครั้งที่ครูให้ผู้เรียนร่วมกันศึกษาค้นคว้า แต่เป็นเพียงส่วนน้อย ส่วนใหญ่ครูเป็นผู้กำหนดเอง

การให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย พบว่ามีครูบางคนได้ดำเนินการ แต่มีเพียงส่วนน้อย

การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผยแพร่ผลสำเร็จที่ตนปฏิบัติ พบว่ามีการดำเนินการ เช่น ให้นักเรียนที่ปฏิบัติได้ดีมานำเสนอแนวปฏิบัติให้เพื่อนฟังหน้าห้อง หน้าเสาธง หรือมอบเกียรติบัตรให้ แต่ก็มีไม่มากนัก

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่สถานศึกษาจะฝึกฝน หรือจัดกิจกรรมให้นักเรียน พบว่า นักเรียนทราบแนวปฏิบัติ (ตัวบ่งชี้) ทั้งหมด แต่จำได้ไม่หมดทุกตัวบ่งชี้ นักเรียนมีความพึงพอใจในแนวปฏิบัติที่สถานศึกษากำหนด และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประเมินผลว่า บางครั้งขอให้ครูดูความจำเป็นของผู้เรียนบ้างว่าที่นักเรียนไม่สามารถปฏิบัติตามที่ครูกำหนดได้นั้น มีเหตุผลความจำเป็นอะไร เช่น การแต่งกาย ในบางห้องต้องแต่งชุดพลศึกษาติดกัน 2 วัน แต่นักเรียนบางคนมีชุดเพียง 1 ชุด บางครั้งซักแล้วแห้งไม่ทัน จึงใส่มาไม่ได้ และนักเรียนอยากมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมแนวปฏิบัติ (กิจกรรม) นักเรียนอยากมีส่วนร่วมในการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้วย โดยมีความเห็นว่านักเรียนบางคน มีพฤติกรรมแตกต่างกันมากเมื่ออยู่ต่อหน้าครูกับเมื่ออยู่ลับหลังครู ทำให้ผลการประเมินอาจไม่ตรงกับสภาพจริง และนอกจากนั้นนักเรียนยังมีความเห็นว่า น่าจะให้นักเรียนประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูผู้สอนบ้าง เพื่อที่ครูจะได้ นำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาตนเอง

ประเมินโดยสรุปได้ว่า โรงเรียนที่เลือกมาศึกษาให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 6 ไร้ง โดยคุณธรรมจริยธรรม

เกือบทั้งหมดไม่มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันในโรงเรียนระดับ
ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา คุณธรรมส่วนใหญ่ทางโรงเรียนเป็น
ผู้กำหนดขึ้นแล้วแจ้งให้ผู้ปกครองและนักเรียนรับทราบ
โรงเรียน (ท) ในจังหวัดเพชรบุรี เป็นโรงเรียนที่มีความเอาใจใส่
มีวิธีการและโครงสร้างของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่าง
เป็นระบบ

กรุงเทพมหานคร

กลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย
โรงเรียนประถมศึกษา 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนในเมือง ขนาดใหญ่ 1
โรงเรียน คือ **โรงเรียน(น)** โรงเรียนนอกเมือง ขนาดเล็ก 1 โรงเรียน คือ
โรงเรียน(บ) ส่วนโรงเรียนมัศึกษามีจำนวน 3 โรงเรียน ประกอบด้วย
โรงเรียนในเมือง ขนาดใหญ่ 1 โรงเรียน คือ **โรงเรียน(ป)** โรงเรียน
นอกเมือง ขนาดใหญ่ 1 โรงเรียน คือ **โรงเรียน (ผ)** และโรงเรียนนอกเมือง
ขนาดเล็ก 1 โรงเรียน **โรงเรียน (ฝ)**

ระดับประถมศึกษา

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

คุณธรรมจริยธรรมที่**โรงเรียน(น)** และ**โรงเรียน (บ)** กำหนดไว้มี
7 ประการเหมือนกัน ดังปรากฏในตารางที่ 21

ตารางที่ 21 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน ประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

โรงเรียน (น)	โรงเรียน (บ)
<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้เรียนมีระเบียบวินัย ความเป็นมิตร ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และปฏิบัติตามหลักปฏิบัติของศาสนาที่ตนรับผิดชอบ 2. ผู้เรียนมีความขยัน ประหยัดอดทน อดกลั้น มุ่งมั่นในการทำงาน 3. ผู้เรียนรักการเรียนรู้ รู้ทันโลก และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 4. ผู้เรียนมีความเสียสละและมีจิตสำนึกประชาธิปไตยและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 5. ผู้เรียนชื่นชมและสืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาไทย 6. ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี 7. ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ใฝ่การเรียนรู้ รักการค้นคว้าด้วยตนเอง 2. ผู้เรียนทุกคนมีพฤติกรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา 3. มีความรักชาติซึ่งในศิลปะวัฒนธรรมไทย มารยาทไทย อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 4. สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 5. มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ 6. ปลอดภัยจากสิ่งเสพติด 7. มีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านดนตรี (ขลุ่ย) กีฬา

คุณลักษณะทั้ง 7 ประการของ 2 โรงเรียน พบว่า มีบางลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น การใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความซาบซึ้งในศิลปะ วัฒนธรรมไทย มารยาทไทย อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่โรงเรียน(น) มีการกำหนดในลักษณะกว้างขวางครอบคลุมกว่า เช่น ข้อ 7 กำหนดว่าผู้เรียนมี

จิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต่างจากอีกโรงที่กำหนดไว้เป็นวรรคหนึ่งของข้อ 3 ว่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และในข้อ 4 ของโรงเรียน(น) กำหนดไว้ว่า “ผู้เรียนมีความเสียสละและมีจิตสำนึกประชาธิปไตยและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม” ซึ่งไม่ปรากฏในโรงเรียนขนาดเล็กนอกเมืองและเมื่อสังเกตสภาพความเป็นจริงพบว่า โรงเรียน (น) มีกิจกรรมที่ตอบสนองคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดได้หลากหลายมากกว่า ทั้งนี้ น่าจะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมและสถานภาพทางด้านงบประมาณที่แตกต่างกัน

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

ในโรงเรียน(น) กำหนดตัวบ่งชี้ของแต่ละคุณธรรมจริยธรรมอย่างเป็นระบบ ดังปรากฏในตารางที่ 22 ดังนี้

ตารางที่ 22 การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมและตัวบ่งชี้ของโรงเรียน(น)

คุณธรรมจริยธรรม	ตัวบ่งชี้
1. ผู้เรียนมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และปฏิบัติตามหลักปฏิบัติของศาสนาที่ตนรับผิดชอบ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ปฏิบัติตามระเบียบของสถานศึกษา ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่สนใจกิจกรรมการเรียนรู้ และรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ไม่มีทรัพย์สินสูญหายในสถานศึกษา ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา
2. ผู้เรียนมีความขยัน ประหยัด อดทน	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

คุณธรรมจรรยาบรรณ	ตัวบ่งชี้
อดทน มุ่งมั่นในการทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ใช้พลังงานและทรัพย์สินของตนเองและโรงเรียนอย่างประหยัด ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ไม่มีปัญหาทะเลาะวิวาท ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ทำงานสำเร็จทันเวลา
3. ผู้เรียนรักการเรียนรู้ รู้ทันโลกและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ บันทึกความรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้เหมาะสมกับวัย ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ติดตามข่าวสาร ความเคลื่อนไหวจากสื่อสารมวลชน และเลือกรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์
4. ผู้เรียนมีความเสียสละ มีจิตสำนึกประชาธิปไตย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นด้านกำลังกาย กำลังใจ ทรัพย์สิน และสติปัญญา ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ทั้งในและนอกสถานศึกษา
5. ผู้เรียนชื่นชมและสืบสานศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาไทย	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่มีความรัก เห็นคุณค่าในศิลปวัฒนธรรม และประเพณี ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรม และประเพณี
6. ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ในคุณลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เน้นเรื่องสุขภาพอนามัยและข้อมูลทางร่างกาย เช่น การมีน้ำหนักส่วนสูงได้มาตรฐาน ออกกำลังกายสม่ำเสมอ เป็นต้น
7. ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่ผู้เรียนตระหนักในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร ❖ ร้อยละของผู้เรียนที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเบื้องต้นของโรงเรียนและชุมชน

จากตารางที่ 22 พบว่า ตัวบ่งชี้ของ**โรงเรียน(น)** มีลักษณะการประเมินเป็นคำร้อยละของนักเรียนทั้งหมด ซึ่งเป็นการประเมินภาพรวมสถานภาพคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน ส่วนการประเมินนักเรียนแต่ละคนขึ้นอยู่กับวินิจฉัยของครูผู้สอนแต่ละคน

ขณะที่**โรงเรียน(บ)** ไม่มีการกำหนดตัวบ่งชี้ชัดเจน การประเมินผลจึงขึ้นอยู่กับวินิจฉัยของครูผู้สอนแต่ละคน ทั้งนี้เนื่องจากครูเชื่อว่า คุณลักษณะที่กำหนดนั้น ครูสามารถประเมินได้ว่า นักเรียนคนใดสามารถปฏิบัติได้หรือไม่เพียงใด

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

สภาพที่ปรากฏใน**โรงเรียน (น)** พบว่า โรงเรียนได้ประเมินคุณลักษณะของนักเรียน 6 กลุ่มลักษณะ โดยรายงานว่า นักเรียนทั้งหมดมีลักษณะตามที่ประสงค์ทุกลักษณะ ทุกระดับชั้น 100 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งน่าสะท้อนให้เห็นความจริง 2 ประเด็น **ประเด็นแรก** คือ เครื่องมือที่ใช้อาจมีความไม่เที่ยงตรง เนื่องจากใช้การประเมินด้วยสายตา และความรู้สึกของครู ครูบางคนเข้าใจว่า การที่นักเรียนไม่ผ่านคุณธรรมจริยธรรม อาจทำให้ถูกเพ็งเล็งว่าอบรมสั่งสอนนักเรียนไม่ได้ผล **ประเด็นที่สอง** อาจสะท้อนว่า ครูพอใจกับพฤติกรรมทุกด้านของนักเรียน หรือกล่าวได้ว่า **นักเรียนทุกระดับชั้นมีพฤติกรรมที่น่าพึงพอใจ** คุณลักษณะเหล่านั้น ได้แก่ ซื่อสัตย์ เสียสละ ขยัน ประหยัด เอื้อเฟื้อ ตรงต่อเวลา รับผิดชอบ มีวินัย มีสัมมาคารวะ เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภาคภูมิใจในความเป็นไทย ความเป็นผู้นำ ตระหนักในผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีทักษะการดำรงชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย ปฏิบัติตามหลักของศาสนาที่ตนนับถือ มีทักษะการคิด วิเคราะห์ และมีเหตุผล

ข้อที่น่าสังเกต คือ คุณลักษณะที่นำมาประเมินทั้ง 6 ประการ บางข้อไม่ตรงกับคุณลักษณะที่กำหนดเป็นคุณลักษณะของโรงเรียน แสดงให้เห็นว่า กรอบความคิดเรื่องลักษณะที่พึงประสงค์เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็น หรือข้อกำหนดของการประเมินภายนอก เช่น ข้อ 6 เรื่องมีทักษะการคิด วิเคราะห์ และมีเหตุผล

จากการสัมภาษณ์นักเรียนหลายคน พบว่า นักเรียนที่เป็นกรรมการนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 มีความเป็นผู้นำสูง มีความคิดที่เป็นระบบ ส่วนนักเรียนคนอื่นๆ มีลักษณะไม่ต่างกันมากนัก แต่เมื่อสังเกตโดยรวม นักเรียนยังมีลักษณะของเด็กในวัยที่ต้องเล่น เมื่อถึงเวลาเล่นหรือเมื่อครูยังไม่เข้าชั้นเรียน จะเล่นกันอย่างเต็มที่ ครูอาจารย์กล่าวว่าเมื่อนักเรียนทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น กีฬาสี นักเรียนจะทำกันอย่างเต็มที่ และมีความรับผิดชอบสูง

ส่วนโรงเรียน (บ) มีแบบประเมินผลคุณลักษณะของแต่ละห้องเรียนโดยครูผู้สอน ซึ่งนักเรียนมีคุณลักษณะดี เป็นส่วนใหญ่ โดยในทัศนะของครูเห็นว่า นักเรียนมีจุดเด่นในด้านการ**ทำงานเรียบร้อย ความสะอาด มารยาทในการไหว้** เนื่องมาจากมีการปฏิบัติทั้งโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของทุกฝ่าย และคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ผลน้อยที่สุด ได้แก่ **การขาดความเกรงใจผู้อื่น** เช่น เมื่อทำงานเสร็จก่อนจะคุยเสียงดังรบกวนเพื่อน เพราะเป็นธรรมชาติของเด็กเล็กที่ช่างพูดคุย **การพูดจาไม่ไพเราะ** เพราะสภาพแวดล้อมที่ผู้ปกครองและคนในชุมชนเป็นชุมชนกึ่งชนบทที่พูดจาไม่ไพเราะโดยเป็นปกติอยู่แล้ว

ในส่วนผู้ปกครองมีความพึงพอใจพฤติกรรมของนักเรียนโดยรวมมากกว่าเมื่อปีก่อนซึ่งบริหารงานโดยผู้บริหารคนก่อน ทั้งในเรื่อง**ความมีระเบียบวินัย กิริยามารยาท การประหยัด** ทั้งนี้เนื่องจากเป็นชุมชนนอกเมือง และโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดซึ่งห่างจากชุมชนใหญ่ทำให้ไม่ค่อยมีสถานที่ล่อใจให้ซื้อสิ่งของ และครูให้ความเอาใจใส่นักเรียนดี

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

1. กิจกรรมระดับโรงเรียน

โดยภาพรวมเรื่องการเรียนรู้ของโรงเรียน(น) ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทางด้านวิชาการ และตั้งอยู่ใจกลางเมือง ครูผู้สอนมีความกระตือรือร้นที่จะรับแนวคิดใหม่ๆมาปรับปรุงการเรียนการสอนของตนอยู่เสมอ โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองและหน่วยงานภายนอกอย่างเต็มที่ มีความได้เปรียบในการใช้กิจกรรมอย่างหลากหลายเพื่อรักษาภาพลักษณ์อันเป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอกอยู่เสมอ ส่งผลให้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้รับการพัฒนาไปด้วย เพียงแต่ไม่มีการกำหนดเป็นแผนที่ชัดเจนส่วนใหญ่ใช้การสอดแทรกในบทเรียนเป็นส่วนใหญ่

โรงเรียนใช้กิจกรรมหลายอย่างเพื่อส่งเสริม ปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นการเชื่อมโยงทั้งกิจกรรมในชั้นเรียนและนอกห้องเรียน เช่น

โครงการสื่อกลางเก็บของได้ แฉ่งของหาย เพื่อเป็นศูนย์กลางการรับและคืนของที่นักเรียนเก็บได้ เพื่อฝึกให้นักเรียนไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว ยึดของผู้อื่นมาเป็นของตน ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนในระดับประถมศึกษา มักมีปัญหาการลืมของทิ้งไว้หลังจากเล่นกับเพื่อนจนเพลิน กิจกรรมบริจาคสิ่งของ คือ การนำสิ่งของที่ไม่มีเจ้าของ รวมทั้งของ

ที่มีการบริจาคเพิ่มไปบริจาคให้แก่นักเรียนในโรงเรียนที่ขาดแคลนในต่างจังหวัด

กิจกรรมธรรมรุ่งอรุณ เป็นการนำหลักธรรม พุทธสุภาษิตมาอบรมทุกวันอังคารทางโทรทัศน์วงจรปิด

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เน้นหลักธรรมทางศาสนาหลายกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากในปี 2547 โรงเรียนได้เลือกแนวทางวิถีพุทธมาเป็นแนวทางจัดการศึกษา ได้แก่ การนิมนต์พระมาสอนในชั้นเรียนละ 2 คาบและ 2 ห้องต่อสัปดาห์ กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมทอดผ้าป่า การส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมประกวดกิจกรรมทางศาสนาที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น เช่น การแข่งขันเล่านิทาน การสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ กิจกรรมสวดมนต์พร้อมกันทั้งโรงเรียนทุกวันสุดสัปดาห์

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

ทางโรงเรียนพยายามดำเนินการเรียนรู้ตามหลักที่เรียก **“การสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น”** นั่นคือ การเน้นให้ครูประพฤติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนด้วย มิใช่เพียงสอนด้วยคำพูดแต่เพียงอย่างเดียว

ในส่วน**โรงเรียน(บ)** เป็นโรงเรียนที่อยู่ในบริเวณวัด สภาพแวดล้อมในโรงเรียนไม่สามารถเทียบได้กับโรงเรียนขนาดใหญ่ในเมืองในทุกๆ ด้าน มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่อยู่ในรูปแบบเดิมๆ แต่สิ่งที่สามารถรับรู้ได้ คือ ครูให้ความสนใจ ใกล้ชิดกับนักเรียนมาก เนื่องจากมีนักเรียนเพียงหนึ่งร้อยกว่าคน ครูผู้สอนจะให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวปฏิบัติในบางช่วง เช่น การทำความสะอาดห้อง และบริเวณโรงเรียน นักเรียนจะวางกฎกันเอง เมื่อเพื่อนไม่

ปฏิบัติตามกฎจะถูกเพื่อนต่อต้าน และเปิดโอกาสในการเผยแพร่ผลสำเร็จของการปฏิบัติต่อนักเรียน โดยการประกาศความดีหน้าเสาธง เช่น กรณีมีผู้ที่เก็บของได้แล้วนำมาส่งครู

นอกจากนั้นบางโอกาสครูได้ยกสถานการณ์จากข่าวแล้วให้นักเรียนวิเคราะห์ผลดี ผลเสียที่เกิดขึ้นจากบุคคลหรือเหตุการณ์ หรือทำเป็นข้อตกลงของห้อง โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดข้อตกลง เมื่อประเมินโดยภาพรวม กิจกรรมการกระตุ้นให้ใช้ความคิด ใช้เหตุใช้ผล ยังมีน้อยเพราะครูเห็นว่านักเรียนยังเด็กอยู่ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการอบรมสั่งสอนให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบมากกว่า โดยมีการสอดแทรกที่ไม่ได้กำหนดเป็นแผนการสอน เช่น แบ่งกลุ่มทำงาน ฝึกให้รับผิดชอบงาน ฝึกการทำงานอย่างเป็นระเบียบ เมื่อพบว่านักเรียนกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสมจะตักเตือนในที่

ระดับมัธยมศึกษา

โรงเรียนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย โรงเรียนในเมืองขนาดใหญ่ โรงเรียน(ป) โรงเรียนนอกเมืองขนาดใหญ่ โรงเรียน(ผ) และโรงเรียนนอกเมือง ขนาดเล็ก โรงเรียน(ผ) ซึ่งมีลักษณะสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันอย่างมาก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด/ที่พึงประสงค์

คุณธรรมจริยธรรมของแต่ละโรงเรียนปรากฏในตารางที่ 23
ดังนี้

ตารางที่ 23 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน มัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

โรงเรียน ป	โรงเรียน ผ	โรงเรียน ฝ
<p>1) ความรับผิดชอบ ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของความเป็นนักเรียน และงานที่ได้รับมอบหมาย มีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพสิทธิผู้อื่น มีจิตสำนึกในการรักษาสาธารณสมบัติ</p> <p>2) มีความซื่อสัตย์สุจริต รักความจริงและความถูกต้อง ไม่บิดเบือนข้อมูล ไม่ปกปิดความผิดของตนเองและผู้อื่น ไม่ถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน</p> <p>3) มีระเบียบวินัย พร้อมที่จะปฏิบัติตามกติกาสังคมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย</p> <p>4) รักการเรียนรู้และมีความคิดสร้างสรรค์ มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รู้จักใช้เวลาว่างในการแสวงหา</p>	<p>1. ความมีวินัย</p> <p>2. ความมีน้ำใจ</p> <p>3. ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์</p> <p>4. ความเป็นไทย</p>	<p>1. ความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อ</p> <p>2. ความมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วย</p> <p>2.1 พุดจาสุภาพ</p> <p>2.2 ประพฤติตนดี</p> <p>2.3 ให้เกียรติครูอาจารย์</p> <p>2.4 เป็นแบบอย่างที่ดี</p> <p>2.5 ทำตนเป็นประโยชน์แก่สังคม</p>

โรงเรียน ป	โรงเรียน ผ	โรงเรียน ฝ
<p>ความรู้ด้วยตนเองใน รูปแบบที่หลากหลาย 5) มีน้ำใจและมีมารยาท มีความเสียสละ มีความ กตัญญูรู้คุณ รู้จักกาล เทศะ มีสัมมาคารวะ รู้จักขอโทษและให้อภัย</p>		

จากตารางที่ 23 แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนทั้ง 3 แห่งมีเนื้อหาของ การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมใกล้เคียงกัน แต่โรงเรียน (ป) กำหนดคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะที่บรรยายให้รายละเอียดกว้าง ครอบคลุมหลายมิติในหัวข้อเดียวกัน ในขณะที่โรงเรียน (ผ) ระบุอย่าง เฉพาะเจาะจงและนำไปสู่การกำหนดตัวบ่งชี้ที่ชัดเจน

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

ในเรื่องตัวบ่งชี้ โรงเรียน (ป) ไม่ปรากฏตัวบ่งชี้ประกอบ คุณลักษณะแต่ละด้าน โดยถือว่า คุณธรรมจริยธรรมเหล่านั้นมีความ ชัดเจนอยู่ในตัวเอง แต่โรงเรียนได้กำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับให้ ครูใช้ในการอบรมนักเรียนให้เกิดคุณธรรมแต่ละด้าน ดังนี้

- การประหยัด แนะนำให้ใช้สิ่งของ เครื่องแต่งกายที่มีราคา ย่อมเยา

- การนิยมไทย ให้เข้าใจการนิยมไทย เอกลักษณ์ วัฒนธรรม ไทย ใช้ของที่ผลิตได้ในประเทศ โดยครูต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

- วินัย ให้ครูอาจารย์ฝึกนักเรียนให้มีระเบียบวินัย เช่น ให้ ตรงต่อเวลา แต่งกายให้ถูกระเบียบ ยืนเข้าแถวให้เรียบร้อย โดยครู ต้องปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

■ ความรับผิดชอบ ทำให้เกิดความรับผิดชอบในการเรียน
ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ความรับผิดชอบที่ควรปลูกฝังและสร้าง
เสริมต่อครอบครัวและความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้ครูต้องมี
พฤติกรรมที่เป็นตัวอย่างแก่นักเรียน เช่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ของการ
อยู่เวรในอาคารเรียนทั้งตอนเช้า และกลางวัน

ในโรงเรียน(ผ) มีลักษณะการกำหนดตัวบ่งชี้เพื่อการประเมิน
โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ความมีวินัย ตัวบ่งชี้ที่ใช้ในการประเมิน คือ

■ แต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน
■ ตรงต่อเวลา(การมาโรงเรียน การเข้าห้องเรียน การส่งงาน
การนัดหมายอื่น ๆ)

■ สุภาพเรียบร้อยต่อบุคคลทั่วไป เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู

■ ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน

■ สุขลักษณะ การรักษาความสะอาดทั้งส่วนตนและส่วนรวม

ความมีน้ำใจ ตัวบ่งชี้ที่ใช้ในการประเมิน คือ

■ การให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

■ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ต่อครู ต่อเพื่อน และบุคคล
อื่น ๆ รวมทั้งผู้อ่อนแอกว่า

■ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา

■ เป็นมิตรกับทุกคน มองผู้อื่นในแง่ดี แสดงความยินดีต่อความ
สำเร็จของผู้อื่นด้วยความจริงใจ

■ ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข
หรือสิ่งเสพติด

ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์ ตัวบ่งชี้ที่ใช้ในการประเมิน คือ

- มีการแสวงหาความรู้อยู่เสมอ รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า
ทำงานด้วยความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง

- มีความกระตือรือร้นในการเรียน จัดเตรียมอุปกรณ์การเรียน
ครบทุกครั้งที่ มีการจดบันทึกความรู้ที่เรียน มีการซักถามและแสดง
ความคิดเห็นขณะเรียนอยู่เสมอ

- มีความเพียรพยายาม ปรับปรุงตนเองให้มีการพัฒนาขึ้นอยู่
เสมอ

- มีความใฝ่ฝันและจินตนาการเพื่อพัฒนาตนเอง

- มีการวางแผนในการปฏิบัติงาน และการวางแผนประกอบ
อาชีพสำหรับตนเอง

ความเป็นไทย ตัวบ่งชี้ที่ใช้ในการประเมิน คือ

- ร่วมกิจกรรมของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์อยู่เสมอ

- ปฏิบัติตนเป็นผู้มีมารยาทไทย (มีสัมมาคารวะ และใช้ภาษา
อย่างสุภาพ)

- มีความนิยมไทย ใช้ของไทย ชื่นชมในศิลปะไทย

- การมีส่วนร่วม สืบสาน เหยยแพร่ และอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม
ประเพณี วัฒนธรรมไทย

- การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต และ
มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

สำหรับโรงเรียน (ฝ) ได้กำหนดตัวบ่งชี้ประจำคุณธรรม
จริยธรรมบางด้านไว้ในลักษณะที่เป็นเชิงปริมาณ ดังนี้

ด้านวินัยและความรับผิดชอบ

- เข้าเรียนสายไม่เกิน 20% ของจำนวนชั่วโมงที่เรียน

- ขาดเรียนไม่เกิน 20% ของเวลาเรียนทั้งหมด

- มีความตั้งใจระหว่างมีการเรียนการสอน

- นักเรียนส่งงานทันกำหนด ร้อยละ 0 - 50%
- นักเรียนส่งงานทันกำหนด ร้อยละ 51 - 100%

ด้านคุณธรรมจริยธรรม มีดังนี้

- นักเรียนพูดจาสุภาพ
- นักเรียนประพฤติตนดี
- นักเรียนให้เกียรติครูอาจารย์
- นักเรียนเป็นแบบอย่างที่ดี
- นักเรียนทำตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ส่วนการประเมินผ่านหรือไม่ผ่าน ประเมินใน 4 ด้าน ๆ ละ 5 หัวข้อ ซึ่งมีคะแนนเต็ม 80 คะแนน นักเรียนที่ได้ผลการประเมินต่ำกว่าร้อยละ 50 ถือว่า ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียน (ป)

คุณธรรมที่เห็นว่าปลูกฝังได้อย่างประสบความสำเร็จ ได้แก่ คุณธรรมตามเอกลักษณ์ของโรงเรียน คือ ความเป็นนักเรียน “(ชื่อ โรงเรียน.....)” ต้องเคารพในศักดิ์ศรีของตนไม่กระทำพฤติกรรมที่เป็นเหตุให้ผู้อื่นตำหนิติเตียน เพราะคนส่วนใหญ่คาดหวังในความเป็นนักเรียนของโรงเรียนนี้สูงมาก

มีกลวิธีสำคัญ คือ ทุกเช้าในกิจกรรมเคารพธงชาติและสวดมนต์ จะต้องร้องเพลงประจำโรงเรียนซึ่งมีเนื้อความสอนให้รักและภาคภูมิใจในความดีงาม กล่าวคำปฏิญาณตน

อย่างไรก็ตาม จากผลการประเมินคุณภาพด้านผู้เรียนอยู่ในระดับดีโดยนักเรียนมีความรับผิดชอบ มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อและเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดริเริ่ม มีทักษะในการทำงานเป็นทีม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความ

สามารถทางวิชาการสูง มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ มีความขยันอดทนต่อการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับครูและผู้เรียนด้วยกัน มีความเข้าใจเกี่ยวกับโทษของยาเสพติดเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม คุณธรรมจริยธรรมที่ครูและผู้บริหารเห็นว่า ยังจะต้องส่งเสริมให้มากขึ้น เนื่องจากยังมีนักเรียนประพฤติอยู่บ้าง คือ การไม่ประหยัด หรือยังไม่ค่อยรู้จักวางแผนการใช้จ่ายให้เหมาะกับวัยของนักเรียน นักเรียนบางคนชอบใช้ของที่มูลค่าราคาแพง ใช้ของยี่ห้อดัง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เนื่องมาจากครอบครัวของนักเรียนบางคนมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง แต่ทางโรงเรียนไม่สนับสนุนให้ใช้ของมีราคาสูง

โรงเรียน (ผ)

ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และการจัดการเรียนรู้ของครู พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จคือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดไว้ถึง 4 ด้าน คือ **ความมีวินัย ความมีน้ำใจ ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์ และความเป็นไทย** ความสำเร็จที่เกิดขึ้นประมาณ 70 - 80% ส่วนปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ มีดังนี้ (1) ครูใช้หลักจิตวิทยาในการปกครองนักเรียน (2) ใช้ระบบดูแลนักเรียน โดยครูเยี่ยมบ้านนักเรียน 100% (3) ใช้ระบบเครือข่ายผู้ปกครอง เมื่อมีปัญหาก็ได้เชิญผู้ปกครองมาทราบ (4) นักเรียน ครู และผู้ปกครองทำกิจกรรมร่วมกัน (5) มีนักวิชาการจากชุมชนมาให้ความรู้ อื่นๆ การที่ไม่สามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 4 ด้านให้นักเรียนประสบผลสำเร็จ 100% อาจจะเกิดจากสื่อประเภทต่าง ๆ ตลอดจนจนสภาพสังคม ทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่แตกแยก

ครู ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับนักเรียนและได้ผลดีที่สุด มีดังนี้ **ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย การกล้าแสดงออก ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และความกตัญญูกตเวทิต** แต่ครูบางส่วนเห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย คือ (1) **ความรับผิดชอบ** เพราะนักเรียนยังขาดระเบียบ วินัย ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่/งานที่ได้รับมอบหมาย (2) **ความซื่อสัตย์** เพราะยังมีนักเรียนที่ลอกการบ้านเพื่อน ซึ่งเป็นความเห็นที่ขัดแย้งกัน ทั้งนี้ได้รับคำอธิบายว่านักเรียนบางส่วนทำได้ แต่ยังมีบางส่วนซึ่งเป็นส่วนน้อยปฏิบัติไม่ได้ จึงเป็นภารกิจที่ต้องดูแลกันตลอดไป การจะให้นักเรียนปฏิบัติอยู่ในกรอบทั้ง 100 เปอร์เซ็นต์เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่ต้องควบคุมให้มีน้อยที่สุด

นักเรียน ได้ให้ข้อมูลว่า จากการที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากสถานศึกษา คุณธรรมที่นักเรียนคิดว่าเกิดขึ้นกับนักเรียนมากที่สุดคือด้านใด นักเรียนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายให้ข้อมูลตรงกันว่า พฤติกรรมที่เด่นของนักเรียน คือ (1) **ความสามัคคี** (2) **ความอดทน** (3) **ความมีระเบียบวินัย** โดยดูจากพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก ส่วนพฤติกรรมที่นักเรียนมีความคิดเห็นว่า ต้องปรับปรุง คือ (1) **ความรับผิดชอบ** (2) **ความขยัน** และ (3) **ความอดทน อดกลั้น** โดยให้เหตุผลว่า พฤติกรรมดังกล่าว เป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน

ผู้ปกครอง/ชุมชน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นจุดเด่นของสถานศึกษา ในการปลูกฝังหรือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน คือ การอบรมสั่งสอนของครู กิจกรรมเข้าค่ายพระพุทธศาสนา การฝึกสมาธิในวันศุกร์ และ**กิจกรรมที่เสนอแนะสำหรับสถานศึกษา**

ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกให้แก่นักเรียนในการช่วยเหลือสังคม สำหรับจุดเด่นของนักเรียนในสถานศึกษาแห่งนี้คือ การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา
โรงเรียน(ผ)

บุคลากรที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจเรื่องผลสำเร็จของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามโครงการ/กิจกรรมที่กำหนด และการจัดการเรียนรู้ของครู พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังและประสบผลสำเร็จ คือเรื่อง **ความซื่อสัตย์ การช่วยเหลือผู้อื่น การกล้าแสดงออก ความอดทน และความรับผิดชอบ** และปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ การอยู่ในชุมชนที่ใกล้ชิดและเป็นสังคมชนบท นอกจากนั้นครูยังเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่นักเรียน เช่น การแต่งกายและไม่ฟุ่มเฟือย ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังแล้วไม่ประสบผลสำเร็จไม่มี

ครู ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังให้กับนักเรียน และได้ผลดีที่สุดในขณะนี้ (1) **การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา** เพราะนักเรียนได้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง และนักเรียนมีความสนใจ (2) **การมองโลกในแง่ดี** (3) **ความซื่อสัตย์** เพราะมีของหายแล้วได้คืน และสถิติของหายมีน้อยมาก ส่วนคุณธรรมจริยธรรมที่ส่งเสริมแล้วได้ผลน้อย ได้แก่ (1) **ความมีระเบียบวินัย** เพราะสภาพการเลี้ยงดูของครอบครัวและตัวอย่างจากรุ่นพี่ (2) **การยึดมั่นในหลักสันตวิธี** เพราะวุฒิภาวะทางอารมณ์ไม่มั่นคง และนักเรียนส่วนใหญ่จะเชื่อเพื่อน (3) **การอนาทรต่อความรู้สึกของผู้อื่น** เพราะสภาพแวดล้อมใกล้ตัวยังมีปัญหา และนักเรียนยังคิดถึงแต่ตัวเอง

นักเรียน ได้ให้ข้อมูลว่า จากการที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมจากสถานศึกษา คุณธรรมที่เกิดขึ้นแก่นักเรียนมากที่สุด คือ **ด้านความซื่อสัตย์ และการมีสัมมาคารวะ** และความมีน้ำใจ ซึ่งดูได้จากพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก ส่วนพฤติกรรมที่นักเรียนคิดว่า ควรปรับปรุง คือ **ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความขยัน และการประหยัด** โดยให้เหตุผลว่า พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพื้นฐานของการ สร้างลักษณะนิสัยที่ดี และนักเรียนมีพฤติกรรมเหล่านี้ยังไม่ดีนัก

ผู้ปกครอง/ชุมชน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นจุดเด่น ของสถานศึกษา ในการปลูกฝังหรือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน คือ กีฬา การเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และ กิจกรรมการปลูกป่าชายเลน และคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นจุดเด่นของ นักเรียนในสถานศึกษาแห่งนี้ คือ **การมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความ เสียสละ และความซื่อสัตย์** และเรื่องที่คุณปกครองต้องการให้สถาน ศึกษาพัฒนาบุตรหลานในส่วนที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม คือ **เรื่องความมีระเบียบวินัย**

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

จากการศึกษา พบว่า โรงเรียนแต่ละแห่งไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ ล้วนแต่มีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสร้างเสริม คุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทาง ศาสนา แม้ว่าโรงเรียนเหล่านั้นไม่ได้ประกาศว่า เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ จึงกล่าวได้ว่ากิจกรรมต่างๆที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียนส่วนใหญ่เป็น กิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมให้นักเรียนอยู่ในกรอบประเพณีอันดีงาม ทางพุทธศาสนาและความเป็นไทย

1. กิจกรรมระดับโรงเรียน

โรงเรียน(ป) ปรางกฐัดังนี้

- นิมนต์พระ และผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้ทางศาสนา
- อบรมจริยธรรมในช่วง Home room
- มีโครงการสอบธรรมศึกษา
- ตักบาตรทุกวันพฤหัสบดี
- ทำบุญในโอกาสพิเศษต่างๆ
- ทุกวันศุกร์ ก่อนเลิกเรียนมีการสวดมนต์ยาว ปฏิญาณตน

ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

โรงเรียน(ผ)

กิจกรรมในโรงเรียน(ผ) ได้แก่

- กิจกรรมสวดมนต์วันศุกร์
- กิจกรรมตักบาตรทุกวันอังคาร
- กิจกรรมวันพ่อ - วันแม่แห่งชาติ
- กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี
- กิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม

ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย และกิจกรรมรักษสิ่งแวดล้อม
เป็นต้น

โรงเรียน (ผ)

กิจกรรมในโรงเรียน (ผ) อยู่ในทิศทางเดียวกัน คือ

- อบรมหน้าเสาธง
- จัดสวดมนต์ในวันศุกร์
- กิจกรรมเข้าค่ายธรรมะ
- กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา
- กิจกรรมวันพ่อ - วันแม่

- กิจกรรม Home room
- กิจกรรมลูกเสือ - เนตรนารี
- กิจกรรมกีฬา
- กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์
- กิจกรรมปลูกป่าชายเลน
- กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พลังของกิจกรรมในโรงเรียนขนาดใหญ่ ที่มีประวัติและเกียรติภูมิมายาวนานกว่า รวมทั้งความเข้มแข็ง และการมีสถานภาพทางสังคมทางวิชาการสูง อาจส่งผลต่อการก่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมตามที่โรงเรียนต้องการมากกว่า ดังปรากฏในกิจกรรมของ **โรงเรียน (ป)** ตามคำให้สัมภาษณ์ของบุคลากรของโรงเรียน ดังนี้

1. การปลูกฝังให้ยึดมั่นในอุดมการณ์ของโรงเรียน คือ “ความรู้สากลบนมาตรฐานวัฒนธรรมไทย” โดยการเน้นมารยาทไทย และความเป็นเลิศทางวิชาการคู่กับคุณธรรม
2. การใช้กิจกรรมเป็นตัวปลูกฝัง โดยการเปิดโอกาสให้นักเรียนเป็นหลักในการจัดกิจกรรมนักเรียน เช่น งานกีฬา กีฬาประเพณีระหว่างสองสถาบันที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมายาวนาน
3. การทำให้พิธีมอบเครื่องหมายสัญลักษณ์ของโรงเรียนเพื่อประดับเสื้อเป็นพิธีการอันทรงคุณค่า และมีความสำคัญที่แสดงถึงการมีคุณธรรมจริยธรรมดีเพียงพอ จึงจะได้รับการมอบให้ประดับได้ โดยใช้นักเรียนที่มาใหม่ คือ ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 และเมื่อนักเรียนคนใดได้รับมอบไปแล้ว ไปกระทำผิดในขั้นร้ายแรง ในภายหลัง อาจถูกยึดเครื่องหมายคืนได้ ซึ่งในปีนี้เกิดกรณีเช่นนี้มาแล้ว นักเรียนที่ถูกยึดเครื่องหมายคืนต้องมีข้อตกลงในอันที่จะกระทำความดีชดเชย

ในระยะเวลาหนึ่ง จึงสามารถรับกลับคืนได้

ในส่วนของ**ผู้ปกครอง**และศิษย์เก่ามีบางส่วนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ทั้งในรูปของวิทยากรบรรยายทั้งในแง่วิชาการ ให้แก่นักเรียนที่เข้ามาในกลุ่มความเป็นเลิศด้านต่างๆ หลายกิจกรรมที่ดีของโรงเรียนเป็นความคิดที่ดีที่ได้รับจากทางศิษย์เก่า เช่น กิจกรรม ATC (Appreciation Influenced Control) เป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิดเพื่อสร้างค่านิยม และกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของสังคม ซึ่งจัดว่าเป็นจุดเด่นของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะโดยตัวนักเรียนเอง ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 100 คน เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนคิดกันเองว่า จะทำอะไรให้โรงเรียนบ้าง แล้วนักเรียนสมาชิกใช้กิจกรรมการมีส่วนร่วม ที่ผ่านมามีการรณรงค์การตรงต่อเวลา บางเรื่องถ้าตรงกับแนวทางกิจกรรมของคณะกรรมการ นักเรียนจะทำงานเสริมกัน บางเรื่องนักเรียนกลุ่มนี้จะเข้าช่วยเหลือกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่ใช่กิจกรรมของตนเองโดยตรง การดำเนินกิจกรรม ATC มีขั้นตอนคร่าวๆ ดังนี้ การสำรวจความคิดเห็นสภาพจริงของปัญหาของแต่ละคน รวมสภาพจริงของปัญหาให้เป็นปัญหาของกลุ่ม สร้างฝันว่า อยากเห็นอะไรเกิดขึ้น(ฝันของแต่ละคน ฝันของกลุ่ม) สร้างฝันให้เป็นจริง(คิดกิจกรรมที่จะทำ) และการรวบรวมกิจกรรมให้เป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง

2. การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน

ในด้านการดำเนินกิจกรรมในชั้นเรียนที่เน้นการพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน ปรากฏดังนี้

โรงเรียน (ป)

กิจกรรมใน**โรงเรียน (ป)** พบว่า ไม่จัดทำแผนการสอนคุณธรรมจริยธรรมโดยตรงแยกออกจากการเรียนรู้เนื้อหาวิชา แต่ใช้การสอด

แทรกคุณธรรมจริยธรรมที่เห็นว่าสำคัญในเวลาเรียนและเวลาอื่นตาม
สถานการณ์ ดังที่ได้ทราบจากการพูดคุยกับครูผู้สอนว่า “สอดแทรก
ทุกครั้งที่มีปัญหา เช่น เวลาเข้าแถว หากมีนักเรียนมาสาย ครูจะ
ถามสาเหตุและตักเตือนให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง หรือขณะที่
ทำการสอนนักเรียนใช้โทรศัพท์ ครูจะตักเตือนโดยเน้นหน้าที่ความ
รับผิดชอบและความประหยัด หรือมีการรายงานหน้าชั้นเรียนเพื่อ
วิเคราะห์ข่าวประจำวัน และจะสอดแทรกคุณธรรมที่เกี่ยวกับเรื่อง
นั้น ๆ” และจะเน้นคุณธรรมจริยธรรม ตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์
เช่น ความรับผิดชอบ ใช้การสังเกตพฤติกรรมนักเรียนว่าสามารถเป็น
ผู้นำได้หรือไม่ การนำหลักธรรมคุณธรรมไปใช้ในชีวิตรจริง จะมีแบบ
สอบถามก่อนและหลังเรียน และมีการประเมินผลผ่านแบบทดสอบ
ร้อยละ 80 รวมทั้งตรวจผลสัมฤทธิ์จากผลของงาน

นอกจากนี้ครูอื่นๆ ให้ข้อมูลเช่นเดียวกันว่า เน้นคุณธรรม
จริยธรรมทุกตัวตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น ความมีระเบียบ
วินัย ไม่ให้นักเรียนขอยืม หรือแต่งตัวไม่เรียบร้อย หากทำผิดจะถูก
ตัดคะแนนสะสม โดยมีรุ่นพี่ช่วยดูแลรุ่นน้องในทุกๆ เรื่อง เช่น การ
แต่งกาย การใช้เวลาว่าง การสอนหนังสือ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน นักเรียน
จะมีการแลกเปลี่ยน และช่วยสอนวิชาที่ตนเองเก่งให้เพื่อน การ
ประหยัด จะมีคณะกรรมการตรวจสอบการเปิด-ปิดน้ำ ไฟฟ้า จะ
เน้นให้นักเรียนรู้จักประหยัดในเรื่องค่าใช้จ่ายส่วนตัวที่ไม่จำเป็น แต่
ไม่ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่จะพัฒนาไว้ในแผนการจัดการกิจกรรม
การเรียนรู้

ปัญหาและอุปสรรค

ในด้านการสนับสนุนการเรียนการสอนจากทางโรงเรียนไม่มี
ปัญหา และกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้กระทำสลับต่อกัน

มาจนเป็นประเพณีที่ตังงาม นักเรียนทุกคนให้ความร่วมมือดี มีความรับผิดชอบดี ถึงเวลาเรียนจะเรียนกันอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีเป้าหมายของตนเองที่ชัดเจน ในเวลาที่เป็นช่วงกิจกรรมก็จะทำกันอย่างมีความรับผิดชอบ นักเรียนที่มีปัญหาค่อนข้างน้อยมาก โรงเรียนจึงใช้ความเด่นทางวิชาการเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนอยู่ในกรอบของวินัยที่โรงเรียนกำหนด ประกอบกับได้รับความร่วมมือจากศิษย์เก่าซึ่งเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในวิชาชีพเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนทุกคนจะมีความรู้สึกถึงความรับผิดชอบต่อการดูแลของพี่ศิษย์เก่า คือ รู้สึกว่าการกระทำของตนอยู่ในสายตาของศิษย์เก่าและความคาดหวังของสังคม

โรงเรียน(ผ)

กิจกรรมของโรงเรียน (ผ) พบว่า มีแผนการจัดการเรียนรู้ บางแผนที่ระบุถึงลักษณะของการพัฒนาสมองบางประการ ได้แก่

- 1) การให้นักเรียนร่วมกันกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์
- 2) การให้นักเรียนนำผลการปฏิบัติหรือแนวทางที่ปฏิบัติตามร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข
- 3) การให้นักเรียนร่วมกันศึกษาค้นคว้า หรือสร้างทางเลือกของการปฏิบัติหลายแนวทาง
- 4) การให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย ระหว่างแนวทางปฏิบัติของตนกับแนวทางปฏิบัติของเพื่อน
- 5) การให้นักเรียนมีโอกาสเผยแพร่ผลสำเร็จในการปฏิบัติงาน

จากการสัมภาษณ์ครูเกี่ยวกับกระบวนการในการจัดกิจกรรม เพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดและการให้เหตุผลของนักเรียน ปรากฏผลดังนี้

1. การกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรม

พบว่า ยังไม่หลากหลาย ส่วนใหญ่ครูเป็นผู้กำหนด มีตัวบ่งชี้เพียงบางตัวที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนด

2. การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข
มีครูบางคนให้นักเรียนร่วมกันอภิปราย แล้วสรุปเป็นแนวทางปฏิบัติ

3. การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้า เพื่อสร้างทางเลือกในการปฏิบัติ

บางกิจกรรมครูให้นักเรียนร่วมกันศึกษาค้นคว้า แต่มีเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่ครูดำเนินการเอง

4. การให้นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย
มีครูบางคนดำเนินการ โดยทำเป็นกิจกรรมกลุ่ม และครูบางคนได้ให้นักเรียนจับคู่ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

5. การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผยแพร่ผลงานสำเร็จที่ตนปฏิบัติ
มีการดำเนินการโดยการเผยแพร่ผลงานทางอินเทอร์เน็ต ลงข้อความในวารสารของโรงเรียน แจกรางวัลหน้าเสาธง

ปัญหาและอุปสรรค

โรงเรียนไม่เห็นว่าการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมจะมีปัญหาใด แม้ว่ามึนักเรียนที่ประพฤติผิดจากที่อบรมสั่งสอนไปบ้าง ก็คิดว่า เป็นลักษณะของวัยรุ่นที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ครูต้องเอาใจใส่ ซึ่งครูส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือดูแลนักเรียนกันเป็นอย่างดี มีปัญหาใดจะช่วยกันรีบแก้ไขทันที ส่วนความร่วมมือจากผู้บริหาร เนื่องจากเป็นโรงเรียนในกรุงเทพฯ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องประกอบอาชีพ แต่หากโรงเรียนขอความร่วมมือหรือขอเชิญประชุมผู้ปกครองจะให้ความร่วมมืออย่างดี

โรงเรียน (ผ)

สภาพการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ปรากฏว่า กิจกรรมที่กำหนดในแผนการจัดการเรียนรู้ทุกแผนไม่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้การพัฒนาตามวัยและ/หรือ การพัฒนาสมองเป็นฐาน ไม่ปรากฏกิจกรรมอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

จากการสัมภาษณ์ครูเกี่ยวกับกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดและการใช้เหตุผลของนักเรียน ปรากฏผล ดังนี้

1. การกำหนดดัชนีหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ครูจะเป็นผู้กำหนดเอง โดยที่นักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วม
2. การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อหาแนวทางปรับปรุง แก้ไข มีครูบางคนได้ลองให้นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ แต่ไม่ได้ผล ดังนั้นครูจึงดำเนินการเอง
3. การให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้า เพื่อสร้างทางเลือกในการปฏิบัติ ในบางกิจกรรมครูให้นักเรียนได้ร่วมกันค้นคว้า แต่ยังไม่สามารถกำหนดทางเลือกได้
4. การให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดี ข้อเสีย ไม่ได้ดำเนินการ ส่วนใหญ่ครูดำเนินการเอง
5. การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผยแพร่ผลสำเร็จที่ตนปฏิบัติ ส่วนใหญ่ครูจะดำเนินการโดยประกาศหน้าเสาธง และมีนักเรียนมีโอกาสได้เผยแพร่ผลสำเร็จด้วยตนเอง

จากการสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่สถานศึกษาจะฝึกฝน หรือจัดกิจกรรมให้นักเรียน พบว่า นักเรียนไม่ทราบ เพราะครูจะไม่มีการบอกล่วงหน้า แต่จะทราบในระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรม และพึงพอใจในแนวปฏิบัติที่สถานศึกษากำหนด โดยมีข้อเสนอแนะ

เพิ่มเติมว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ควรจัดในรูปของการปฏิบัติ เช่น การเข้าค่ายธรรมะ มากกว่าการบอก การสอน การบรรยายของ ครู ส่วนเรื่องแนวการประเมินผลก็เช่นเดียวกัน นักเรียนไม่มีโอกาสได้ทราบล่วงหน้าว่า ครูจะใช้วิธีการใดประเมินผล แต่จะทราบก็ต่อเมื่อครูได้ทำการประเมิน เช่น ให้ตอบแบบประเมิน เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรค

เนื่องจากสภาพของโรงเรียนสังกัดอยู่ในพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร และที่ตั้งอยู่ห่างไกล ไปมาลำบาก ทำให้ไม่ค่อยได้ รับการสนับสนุนในเรื่องการเรียนการสอนตามสมควร ครูผู้สอนต้อง ช่วยเหลือตนเองโดยใช้วิธีสอนที่ไม่เน้นการใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยแต่ให้ เรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัว และอาศัยการได้เปรียบที่โรงเรียนอยู่ใกล้กับ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และสังคมรอบๆ โรงเรียนที่มีลักษณะ กำกั่งระหว่างความเป็นเมืองกับความเป็นชนบท นักเรียนมักได้รับผล กระทบโดยตรง ทำให้ปรับตัวลำบาก จึงเป็นภาระสำคัญที่ครูจะต้อง สอนให้เห็นถึงการแยกแยะระหว่างการทำที่ดีกับการกระทำที่ไม่ดี

กล่าวโดยสรุป ครูในโรงเรียนแต่ละแห่งล้วนแต่คำนึงถึงการ ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน ไม่ว่าจะเป็นครูประจำอยู่ใน กลุ่มสาระใด เมื่อมีโอกาสต้องอบรมว่ากล่าวตักเตือน หรือเข้าร่วม รับผิดชอบกิจกรรมโครงการตามที่โรงเรียนจัด แต่ไม่พบว่า ครูมีการ เขียนแผนการสอนที่มุ่งเน้นเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยตรง ไม่มีแผนที่กำหนดว่า จะสอดแทรกคุณธรรมข้อใดจะสอดแทรกในช่วง ไດของการเรียนรู้ ครูส่วนใหญ่จะอบรมไปตามสถานการณ์ที่พบ เช่น พบว่านักเรียนไม่ส่งการบ้านตรงเวลา ก็จะอบรมเรื่องความรับผิดชอบ เห็นนักเรียนทำผิดระเบียบก็จะอบรมถึงความสำคัญของการปฏิบัติตาม ระเบียบ เป็นต้น

ภาพรวมของคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งหมด สามารถนำมาสรุปเป็นภาพรวมของคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมทั้งผลการสร้างเสริมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนตามการรายงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้ปกครองตัวแทนชุมชนและนักเรียน ดังแสดงไว้ในตารางที่ 24 25 และ 26 ซึ่งแสดงให้เห็นทั้งตัวคุณธรรมจริยธรรมและความถี่ที่โรงเรียนแต่ละแห่งได้เลือกกำหนดให้เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ประจำโรงเรียน

ตารางที่ 24 การเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนประถมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในภาพรวม

คุณธรรมจริยธรรม	โรงเรียนในเมือง							โรงเรียนนอกเมือง					ความถี่		
	ก	ฉ	ช	ฉ	ฉ	ฉ	ฉ	ช	ค	ช	ฉ	ฉ		ฉ	
- การประหยัดและอดออม	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓			✓	✓	11
- ความมีระเบียบวินัย	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	10
- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓					9
- ความซื่อสัตย์สุจริต	✓	✓				✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	9
- ใฝ่รู้ใฝ่เรียน	✓		✓	✓		✓		✓	✓		✓		✓	✓	9
- การเสียสละและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่		✓		✓		✓		✓		✓			✓	✓	8
- การรักษาประเพณี นิยมไทย ความเป็นไทย และมีมารยาทแบบไทย	✓	✓				✓	✓	✓	✓				✓		7

คุณธรรมจริยธรรม	โรงเรียนในเมือง							โรงเรียนนอกเมือง					ความถี่		
	ก	ฉ	ช	ฎ	ฏ	ด	ท	ข	ค	ช	ฐ	ป		ธ	ณ
- ความรับผิดชอบ	✓	✓	✓	✓					✓	✓					6
- รักความสะอาด มีสุขนิสัยที่ดี					✓	✓			✓			✓	✓		5
- การปฏิบัติตามหลัก/ คำสอนศาสนา		✓			✓	✓	✓						✓		5
- ความอดทนอดกลั้น	✓						✓	✓	✓						4
- กล้าแสดงออก		✓						✓			✓		✓		4
- ความขยันหมั่นเพียร	✓	✓				✓		✓							4
- การมีสัมมาคารวะ			✓					✓			✓		✓		4
- ความกตัญญูกตเวที	✓						✓						✓		3
- ภูมิใจในประเพณี และ รักท้องถิ่นของตน	✓					✓							✓		3
- อ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพเรียบร้อย	✓		✓								✓				3
- รักศิลปะ ดนตรี กีฬา				✓	✓								✓		3
- ความเป็นพลเมืองดีตาม ระบอบประชาธิปไตย	✓				✓										2
- ความสามัคคี										✓				✓	2
- ความเมตตากรุณา	✓							✓							2
- ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์								✓	✓						2
- มีส่วนร่วมในการพัฒนา ช่วยเหลือสังคม						✓					✓				2
- ปฏิบัติตนได้เหมาะสม	✓														1
- ปลอดภัยเสพติด												✓			1

ตารางที่ 24 แสดงให้เห็นถึงความถี่ของคุณธรรมจริยธรรมที่กลุ่มตัวอย่างโรงเรียนระดับประถมศึกษาในเขตเมืองและนอกเมือง กำหนดให้เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ในระดับสูง คือ การประหยัดและอดออม ความมีระเบียบวินัย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่รู้ใฝ่เรียน การเสียสละและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรักษาประเพณี นิยมไทย ความเป็นไทย และมีมารยาทแบบไทย ความรับผิดชอบ รักความสะอาด มีสุขนิสัยที่ดี การปฏิบัติตามหลัก/คำสอนศาสนา และคุณธรรมจริยธรรมอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคุณลักษณะที่จำเป็นอีกหลายอย่างของสังคมไทยที่หลายโรงเรียนมิได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรให้เป็นคุณลักษณะประจำโรงเรียน ก็ได้หมายความว่า โรงเรียนไม่ให้ความสำคัญ แต่โรงเรียนเห็นว่าเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่ปลูกฝังเป็นกิจกรรมปกติอยู่แล้ว เช่น ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มสาระต่างๆ ได้มีการกำหนดไว้เป็นวัตถุประสงค์ของการเรียนไว้บ้างแล้ว

คุณธรรมจริยธรรม	โรงเรียนในเมือง					โรงเรียนนอกเมือง					ความถี่	
	ง	ณ	ท	ต	ป	จ	ญ	ตม	ถ	ผ		ฝ
- มีสำนึกในการบริการ/ มีน้ำใจ						✓						1
- มีวิจารณ์ญาณในการ เลือกสิ่งที่เหมาะสม				✓								1
- อนุรักษ์ทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม									✓			1
- ตรงต่อเวลา									✓			1
- ไม่พึ่งสารเสพติด									✓			1

ตารางที่ 25 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ทั้งในเมืองและนอกเมือง กำหนดเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ตรงกันทุกโรงเรียน คือ เรื่องความมีระเบียบวินัย รองลงไป คือ ความรับผิดชอบ การมีสัมมาคารวะ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนตามหลักและคำสอนทางศาสนา และการเสียสละ

จากตารางดังกล่าว สามารถตั้งเป็นข้อสังเกตได้ 2 ประการ **ประการแรก** คือ การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ไม่สอดคล้องกับแนวความคิดที่ยึดหลักการพัฒนาตามวัยและ/หรือการพัฒนาสมองเป็นฐาน รวมทั้งการพัฒนาทางสังคมของนักเรียน ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนที่มีวัยแตกต่างกันย่อมมีประสบการณ์ทางสังคมและพัฒนาการทางสติปัญญาที่แตกต่างกัน ตามแนวคิดของ เอลเตบัน และดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน **ประการที่สอง** แม้ว่าตัวคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดเป็นตัวเดียวกันกับระดับประถมศึกษา แต่เนื้อหาความลึกซึ้งของการใช้เหตุผลทางจริยธรรมอาจแตกต่างกันได้

**ตารางที่ 26 ความพึงพอใจในผลการเรียนรู้และการสร้างเสริม
คุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนประถมศึกษา เรียงตามลำดับความถี่
จากมากไปหาน้อย**

คุณธรรมจริยธรรมที่บุคคลที่เกี่ยวข้องในระดับประถมศึกษาพอใจ			
โรงเรียนในเมือง	ความถี่	โรงเรียนนอกเมือง	ความถี่
- ความซื่อสัตย์	13	- ความซื่อสัตย์	7
- การประหยัดและอดออม	9	- ความมีระเบียบวินัย	6
- การมีสัมมาคารวะ	8	- สัมมาคารวะ	5
- ความมีระเบียบวินัย	6	- การปฏิบัติตนตาม	3
- การปฏิบัติตนตามหลัก หรือคำสอนทางศาสนา	6	หลักหรือคำสอนทาง ศาสนา	
- ความรับผิดชอบ	6	- เสียสละ	3
- ความกล้าแสดงออก	4	- ความรับผิดชอบ	3
- ความมีวินัย	3	- การมีมารยาทแบบ	3
- ความมีน้ำใจ	3	ไทย	
และคุณธรรมจริยธรรม อื่นๆ ซึ่งมีความถี่ที่ได้ รับการกล่าวถึง เรียงตาม ลำดับ ได้แก่ ความเป็น ผู้นำและผู้ตาม ความจงรัก ภักดีต่อชาติ ศาสนา พระ มหากษัตริย์ การมีมารยาท ดี/มารยาทแบบไทย รักษา เอกลักษณ์ของชาติ ความ สุภาพอ่อนน้อม ความ กตัญญูกตเวที กล้าแสดง ออกในสิ่งที่ถูกต้อง สุภาพ เรียบร้อย การรักความ สะอาด เสียสละ ช่วยเหลือ ผู้อื่น รู้จักให้อภัย เห็น คุณค่าศิลปะ(สุนทรียะ) ภูมิใจในความเป็นไทย มี ความเป็นประชาธิปไตย		และคุณธรรมจริยธรรม อื่นๆซึ่งมีความถี่ที่ได้รับ การกล่าวถึง เรียงตาม ลำดับ รองลงไป ได้แก่ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความ เมตตากรุณา ความ สามัคคี ความรับผิดชอบ การประหยัดและอดออม การพึ่งตนเอง ความจงรัก ภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อดทน อดกลั้น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กตัญญูกตเวที รักความ สะอาด	

ตารางที่ 26 แสดงให้เห็นผลการเรียนรู้และการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามการรายงานของผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน และนักเรียนในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนประถมศึกษาในเมืองเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ ความซื่อสัตย์ การประหยัดและอดออม การมีสัมมาคารวะ ความมีระเบียบวินัย การปฏิบัติตามหลักหรือคำสอนทางศาสนา ความรับผิดชอบ ส่วนบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนประถมศึกษานอกเมืองเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย สัมมาคารวะ การปฏิบัติตามหลักหรือคำสอนทางศาสนา เสียสละ ความรับผิดชอบ การมีมารยาทแบบไทย

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่ผลที่ยังไม่พึงพอใจ พบว่าบุคลากรแสดงความเห็นถึงคุณธรรมจริยธรรมบางด้านซ้ำกับคุณธรรมจริยธรรมที่ถูกระบุว่าพึงพอใจ เช่น โรงเรียนในเมืองกล่าวถึง ความมีระเบียบวินัยมากที่สุด รองลงไป ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร การประหยัด เสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นต้น โรงเรียนนอกเมืองระบุถึงเรื่อง การใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี ความอดทนอดกลั้น เป็นต้น ซึ่งสามารถตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมที่บุคลากรส่วนใหญ่เห็นว่า เป็นปัญหาส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับการเรียน หรือ การหาความรู้เพิ่มเติม ผลที่ได้พบในการสัมภาษณ์ผู้ปกครองบางคนพบว่า พอใจทุกอย่างที่โรงเรียนปลูกฝังให้แก่บุตรหลาน แต่ขอให้เพิ่มการกวดขันในเรื่องการเรียนให้แก่บุตรหลานของตน เหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ ในโรงเรียนแต่ละแห่งมีนักเรียนจำนวนมาก นักเรียน

แต่ละคนย่อมมีพฤติกรรมความประพฤติแตกต่างกัน พฤติกรรมบางอย่าง ผู้เกี่ยวข้องบางคนเห็นว่าเป็นปัญหา บางคนอาจเห็นว่าไม่เป็นปัญหา แต่โดยภาพรวมของโรงเรียนแต่ละแห่ง ผลของการปลูกฝัง สร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนย่อมส่งผลในทางที่ดีมากกว่าในทางไม่ดี นักเรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกไปจากลักษณะที่พึงประสงค์จะมีจำนวนน้อยกว่านักเรียนที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์

ตารางที่ 27 ความพึงพอใจในผลการเรียนรู้และการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนมัธยมศึกษา เรียงตามความถี่จากมากไปหาน้อย

คุณธรรมจริยธรรมที่บุคคลที่เกี่ยวข้องในระดับมัธยมศึกษาพอใจ			
โรงเรียนในเมือง	ความถี่	โรงเรียนนอกเมือง	ความถี่
- ความมีวินัย	10	- ความมีวินัย	7
- ความมีสัมมาคารวะ	6	- การมีสัมมาคารวะ	6
- ความรับผิดชอบ	6	- ความซื่อสัตย์	6
- ความขยันหมั่นเพียร	4	- ความรับผิดชอบ	5
- ความเสียสละ	4	- การเข้าร่วมกิจกรรม	4
- รักสิ่งแวดล้อม	3	ทางศาสนา /การปฏิบัติ	
และคุณธรรมจริยธรรม		ตนตามหลักคำสอนทาง	
อื่นๆ ซึ่งได้รับการกล่าวถึง		ศาสนา	
รองลงไป ได้แก่ การ		- การเสียสละช่วยเหลือ	3
ประหยัดและอดออม การ		สังคม	
รักษาความสะอาด ไม่พึ่ง		- ความมีน้ำใจ	3
ยาเสพติด ตรงต่อเวลา รัก		และคุณธรรมจริยธรรม	
การทำงาน เมตตากรุณา		อื่นๆซึ่งได้รับการกล่าวถึง	

คุณธรรมจริยธรรมที่บุคคลที่เกี่ยวข้องในระดับมัธยมศึกษาพอใจ			
โรงเรียนในเมือง	ความถี่	โรงเรียนนอกเมือง	ความถี่
มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นต้น		รองลงไปได้แก่ กตัญญู รู้คุณ กล้าแสดงออก ความอดทน การรักษา ความสะอาด การประหยัด ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักความ เป็นไทย ความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา ความ สามัคคี การมองโลกแง่ดี เป็นต้น	

ตารางที่ 27 แสดงให้เห็นผลการเรียนรู้และการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามการรายงานของผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้ปกครองตัวแทนชุมชนและนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในเมืองเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ ความมีวินัย ความมีสัมมาคารวะ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละและรักษาสีน้ำเงิน ส่วนบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัศึกษานอกเมืองเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ ความมีวินัย การมีสัมมาคารวะ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา/การปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางศาสนา การเสียสละช่วยเหลือสังคม ความมีน้ำใจ

อย่างไรก็ตาม ภาพของการระบุถึงความพอใจคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้นกับนักเรียนก็มีลักษณะเช่นเดียวกับโรงเรียนประถมศึกษา

นอกจากตัวคุณธรรมจริยธรรมมีลักษณะใกล้เคียงกันแล้ว ลักษณะที่บุคลากรมองเห็นว่า ยังเป็นปัญหาที่ควรปรับปรุงเพิ่มเติมยังมีลักษณะเดียวกัน คือ ลักษณะที่เป็นปัญหาสำหรับโรงเรียนในเมือง ได้แก่ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน การประหยัด ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบวินัยในการแต่งกาย โรงเรียนนอกเมือง ได้แก่ ความรับผิดชอบ (ในการเรียน) ระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียร การรักษาสมบัติของโรงเรียน และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น รองลงไปได้แก่ การปฏิบัติตนตามหลักคำสอนศาสนา การอนุเคราะห์ผู้อื่น การยึดมั่นในหลักสันติวิธี การอดทนอดกลั้น ความรับผิดชอบต่อเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม การมีน้ำใจและจิตสำนึกในการให้บริการ เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทั่วประเทศจำนวน 26 โรงเรียน โดยผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ พูดคุยกับผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครอง/ผู้นำชุมชนจำนวนไม่น้อยกว่า 350 คน ซึ่งพบว่าบุคลากรของสถานศึกษาต่างๆ ต่างทำหน้าที่อย่างหนักเพื่อต่อสู้กับปัญหาของเยาวชนมากมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นแตกต่างไปจากยุคเดิมๆอย่างมาก ครูจำนวนหลายคนที่ไม่แสดงออกถึงความท้อใจที่นักเรียนยุคปัจจุบันไม่ค่อยสนใจการเรียน หรือให้ความสำคัญกับครูน้อยลงกว่าเดิม เช่น หากหมดเวลาตามชั่วโมงสอนแล้วครูยังบรรยายอยู่ นักเรียนจะแสดงออกว่าต้องการให้เลิกสอนทันที นักเรียนเองก็บอกกล่าวว่า เพื่อนๆมักไม่ค่อยเกรงใจครู มีความพยายามในการซักถามในลักษณะ “ลองของหรือลองดี” มากขึ้น หรือบางครั้งนักเรียนเห็นครูเสียใจก็เฉยๆ อาจมีบ้างที่เกินเลยมากไป ก็ต้องทำพิธีขอขมาครู ลักษณะเช่นนี้จะเกิดมากในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ในเมือง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังสามารถสัมผัสได้ในโรงเรียนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ในเมือง หรือนอกเมือง คือความมีชีวิตชีวาของเยาวชนคนรุ่นใหม่ของชาติ

ภาพรวมของพลสรุป

จากการศึกษาทั้งหมดสามารถตอบปัญหาที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นดังนี้

1. คุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์

ในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้โรงเรียน แต่ ละแห่งกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ประจำโรงเรียนของตนเองได้ แต่ผลจากการศึกษามีข้อค้นพบ ดังนี้

โรงเรียนส่วนใหญ่กำหนดคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะที่ คล้ายกัน ที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของการใช้ภาษา บางโรงเรียน เขียนข้อความสั้นๆ และเฉพาะเจาะจง บางโรงเรียนใช้วิธีบรรยาย ความรวมๆ ในข้อเดียวกัน ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า เวลาประเมินผลจะ ประเมินอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น “รักการเรียนรู้และมีความคิดสร้า งสรรค์ มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รู้จักใช้เวลาว่างในการแสวงหาความรู้ ด้วยตนเองในรูปแบบที่หลากหลาย และสามารถประยุกต์ความรู้ที่ได้มา ใช้ในชีวิตประจำวันให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม” เนื่องจากใน หนึ่งข้อความมีหลายประเด็นย่อย ในขณะที่โรงเรียนอื่นอาจกำหนด เพียงว่า ใฝ่รู้ใฝ่เรียนหรือรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ลักษณะการ กำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์อย่างซับซ้อน มักปรากฏใน โรงเรียนในเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การคาดหวังผลที่เกิดกับนักเรียน ของโรงเรียนในเมือง มีความสลับซับซ้อนมากกว่าโรงเรียนนอกเมือง นอกจากนั้นยังพบว่า คุณธรรมจริยธรรมส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็น ขนบธรรมเนียมนิยม คือ เน้นเรื่องความมีระเบียบวินัย ความอ่อนน้อม ถ่อมตน มารยาทที่ดี การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เป็นต้น มากกว่าเป็น คุณธรรมจริยธรรมที่ตอบสนองโลกสมัยใหม่ หรือสังคมยุคข้อมูล ข่าวสาร หรือ แม้แต่การตอบสนองปรัชญาแนวคิดเรื่องผู้เรียนเป็น สำคัญ ที่ต้องเน้นให้เยาวชนมีลักษณะกล้าคิดกล้าทำ มีความกล้าที่จะ

ทดลองหรือแสวงหาลิขิ่งใหม่ๆ มีความกล้าหาญทางจริยธรรมที่จะให้เหตุผลยืนยันว่า “สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด” ทำให้พิจารณาได้ว่า แม้สังคมจะเคลื่อนไหวไปอย่างไรก็ตาม คุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทยยังคงอยู่ในลักษณะเดิม คือ คาดหวังว่านักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนรุ่นใหม่จะต้องอยู่ในกรอบของความเป็นไทยและประเพณีอันดีงาม มีความเคารพผู้ใหญ่ มีระเบียบวินัย รู้จักประหยัดและอดออม โดยคุณธรรมจริยธรรมที่เด่นๆ ที่ประเมินได้ เรียงตามระดับความถี่ของการนำมาเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของโรงเรียนมี ดังนี้

ในระดับประถมศึกษา คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในโรงเรียน ได้แก่ เรื่องการประหยัดและอดออม ความมีระเบียบวินัย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่รู้ใฝ่เรียน การเสียสละและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรักษาประเพณี นิยมไทย ความเป็นไทย และมีมารยาทแบบไทย ความรับผิดชอบ รักความสะอาด มีสุขนิสัยที่ดี การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ความอดทนอดกลั้น กล้าแสดงออก ความขยันหมั่นเพียร การมีสัมมาคารวะ เป็นต้น

ระดับมัธยมศึกษา คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในโรงเรียน ได้แก่ เรื่องความมีระเบียบวินัย รองลงไป คือ ความรับผิดชอบ การมีสัมมาคารวะ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนตามหลักและคำสอนทางศาสนา เสียสละ มีมารยาทดี กตัญญูกตเวที ความขยันหมั่นเพียร การประหยัดและอดออม การปฏิบัติตนตามมารยาทไทย เป็นต้น

หากนำคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ในระดับมัธยมศึกษา ไปเปรียบเทียบกับโรงเรียนระดับประถมศึกษา จะพบว่า เป็นคุณธรรมจริยธรรมลักษณะเดียวกัน ทำให้ประเมินได้ว่า การกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของโรงเรียนไม่ได้ยึดหลักการพัฒนาตามวัยหรือ

พัฒนาการทางสมองของนักเรียน ซึ่งขัดกับแนวคิดข้อเสนอของ
เอลเตปาน และแนวความคิดของนักจิตวิทยาหรือผู้รู้ทางการแพทย์
ที่เสนอหลักการไว้ว่า การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมต้องคำนึงถึง
ความแตกต่างของวัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากวัยที่ต่างกัน
พัฒนาการทางสมองและประสบการณ์การเรียนรู้ทางสังคม อารมณ์
ความรู้สึก ตลอดจนความสามารถในการใช้เหตุผลทางจริยธรรมย่อม
แตกต่างกันไปด้วยดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามมีข้อที่อาจ
พิจารณาได้ว่า ตัวคุณธรรมจริยธรรมที่ใช้เป็นพื้นฐานของการสร้าง
เสริมอาจเป็นตัวเดียวกันได้แต่มีมิติของความลึกและกว้างที่แตกต่างกัน
ประจวบดังการเรียนรู้เนื้อหาวิชาในกลุ่มสาระต่างๆ ที่เรียนเรื่องหัวข้อ
ทำนองเดียวกัน แต่มีเนื้อหาที่ละเอียดลึกซึ้งต่างกัน ซึ่งถ้าหากโรงเรียน
คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ในการปลูกฝังสร้างเสริม ก็จะเป็นประโยชน์สำหรับ
การสร้างเสริมพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนได้ดีกว่า
การย้ำแล้วย้ำอีกในเรื่องเดียวกันจนทำให้เด็กนักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย
และส่งผลในทางตรงกันข้าม

นอกจากนั้นยังพบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนด
ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวนักเรียน หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโรงเรียน
เช่น

ความรับผิดชอบ ซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบต่อระเบียบ
กฎเกณฑ์ของห้องเรียนของโรงเรียน และต่อภารกิจที่ได้รับมอบหมาย
เช่นการทำเวรสี (ทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนตามพื้นที่ที่ได้รับ
มอบหมาย)

ความมีระเบียบวินัย เน้นเรื่องวินัยภายนอก วินัยในฐานะ
เป็นนักเรียน เช่น วินัยในการแต่งกายให้ถูกระเบียบโรงเรียน และการ
มาเรียนตรงเวลา เป็นต้น

ความมีสัมมาคารวะ โรงเรียนบางแห่งจะมีข้อความต่อด้วย
คำว่า อ่อนน้อม ถ่อมตน รู้จักการปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่ พุดจาสุภาพ
เรียบร้อย พุดแบบมีหางเสียง

การปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนา ยึดมั่นในหลักศาสนา
ที่ตนนับถือในปัจจุบันโรงเรียนส่วนใหญ่เน้นเรื่องนี้มาก ทั้งในโรงเรียน
ที่ประกาศตนเลือกเข้าร่วมโครงการวิधिพุทธ และโรงเรียนที่ไม่ประกาศ
โดยตรง ทั้งนี้เพื่อจัดเป็นกิจกรรมเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การสร้างคุณลักษณะ
ที่ต้องการอื่นๆ เช่น ความอ่อนน้อม ความมีระเบียบวินัย เนื่องจาก
การจัดกิจกรรมแนวพุทธ ตัวอย่างเช่น ค่ายธรรมะ นักเรียนจะเกิด
ความสงบความสุภาพเรียบร้อยอย่างเห็นได้ชัด อย่างน้อยในช่วงเวลา
หนึ่ง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีหากโรงเรียนจะหาวิธีการถนอมพฤติกรรมดี
ลักษณะนี้ให้คงทนอยู่ในใจนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

การเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อผู้อื่น พบว่า มีหลายโรงเรียน
ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อผู้ด้อยโอกาสกว่า โดยจะพบ
ในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีการปลูกฝังให้นักเรียนสละทรัพย์เพื่อ
ช่วยเหลือผู้อื่น มีหลายโรงเรียนได้นำเอาภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น
ความเสียหายจากคลื่นยักษ์ในจังหวัดทางภาคใต้มาเป็นตัวกระตุ้นให้
เกิดคุณธรรมจริยธรรม โดยบางโรงเรียนมีการนำเรื่องนี้มาพูดคุยกับ
นักเรียนแล้วให้ร่วมกันบริจาคสิ่งของหรือทุนทรัพย์ บางโรงเรียนมีการ
จัดกิจกรรมรวบรวมสิ่งของที่นักเรียนเก็บได้แล้วนำส่งครูผู้รับผิดชอบ
แต่ไม่มีผู้มารับคืน รวมกับสิ่งของที่ขอบริจาคเพิ่มเติม แล้วจัดคณะ
นักเรียนไปมอบให้แก่นักเรียนในถิ่นทุรกันดาร

การประหยัดมัธยัสถ์ เน้นให้นักเรียนรู้จักอดออม รู้จัก
วางแผนใช้จ่าย มีการจัดกิจกรรมให้เปิดบัญชีไว้กับครู บางโรงเรียน
รวมไปถึงเรื่องการประหยัดของใช้ เช่น ดินสอ การรู้จักเลือกใช้ของ

ที่มีคุณภาพ ราคาไม่แพง

การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม บางโรงเรียนนำไปรวมกับการประหยัด การรับผิดชอบต่อส่วนรวม โรงเรียนส่วนใหญ่มักตีความเป็นเรื่องของการรู้จักประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ ไม่ใช้อย่างฟุ่มเฟือย ไม่ทำลายสิ่งของอันเป็นสมบัติของโรงเรียน แต่มีบางโรงเรียนที่กล่าวถึงประเด็นนี้ในแง่กว้าง คือ การเข้ามีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้แก่สังคม และชุมชน

ส่วนคุณธรรมจริยธรรมอื่นๆ ยังมีกำหนดเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของกลุ่มสาระวิชาต่างๆ เช่น กลุ่มสังคมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มสาระหลักของการปลูกฝังสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม เนื่องจากการดูแลรับผิดชอบวิชาเกี่ยวกับศาสนา โดยมีกลุ่มสาระอื่นๆ ช่วยสร้างเสริม เช่น กลุ่มวิทยาศาสตร์อาจสร้างเสริมเรื่องความมีวินัย ความมีเหตุผล และมีกิจกรรมตามแนวทางของโครงการวิถีพุทธเป็นแรงผลักดันสำคัญให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมตามที่ประสงค์

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดในระดับโรงเรียนทำให้พิจารณาได้ว่า แม้ในปัจจุบันรัฐมีนโยบายส่งเสริมให้เกิดการกระจายอำนาจ และใช้โรงเรียนเป็นฐานของการจัดการศึกษา อันหมายถึงการยอมรับในความสำคัญของความแตกต่าง และหลากหลาย แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงมีมุมมองและวิธีคิดในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนแบบเดียวกัน มีการกำหนดตัวบ่งชี้ที่ใกล้เคียงกัน ไม่มีความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของภูมิภาค เรื่องของที่ตั้ง รวมทั้งเรื่องของศาสนา ถึงแม้จะมีความเชื่อทางศาสนาที่ต่างกันแต่คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนกำหนดก็มีลักษณะร่วมกับโรงเรียนอื่นๆ สิ่งต่างกัน คือ เรื่องของรายละเอียดของการดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้เป็นไปได้ว่า ระบบการประเมินผลการศึกษาโดย

หน่วยงานภายนอก ส่งผลให้โรงเรียนพยายามจัดกิจกรรมการศึกษา
ในแนวเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในการประเมินได้มากกว่า
การดำเนินการที่แตกต่างไปจากโรงเรียนอื่น

กล่าวโดยรวม โรงเรียนยังคงมุ่งสร้างนักเรียนให้เป็นคนดีตาม
ค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นส่วนใหญ่ แม้โรงเรียนเหล่านั้นจะมี
ลักษณะพิเศษทั้งด้านนักเรียน และด้านชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียน มี
ข้อสังเกตว่า คุณธรรมจริยธรรมบางตัวซึ่งมีความสำคัญสำหรับสังคม
ไทย แต่มีโรงเรียนต่างๆ ทั้งระดับประถมศึกษาและมีธยมศึกษากำหนด
ให้เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรในระดับ
โรงเรียนจำนวนน้อย ได้แก่ เรื่องความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ คุณธรรมของความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น ทั้งนี้
อาจเนื่องมาจากโรงเรียนต่างๆ คิดว่า มีการปฏิบัติเป็นประจำโดย
พื้นฐาน เนื่องจากก่อนเข้าเรียน มีการสวดมนต์ ไหว้พระ เคารพ
ธงชาติ และมีการเรียนการสอนเนื้อหาอยู่ในกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา
อยู่แล้ว

หากเทียบกับจิตสำนึก 3 ด้าน คือ **จิตคุณธรรม** ซึ่งหมายถึง
ความสำนึกที่มั่นคงต่อหลักศีลธรรมทางศาสนา และหลักธรรมของการ
อยู่ร่วมกันอย่างเคารพศักดิ์ศรีของมนุษยชาติ **จิตสังคม** หมายถึง
สำนึกของการปฏิบัติหน้าที่ การปฏิบัติตนในมิติที่ต้องสัมพันธ์กับ
บุคคลทั้งใกล้ตัวและไกลตัว การเคารพในกฎเกณฑ์ของสังคม และ
จิตสาธารณะ หมายถึง สำนึกในประโยชน์ สำนึกในผลกระทบที่พึงมี
ต่อชุมชน และสังคมโดยรวม โดยผู้ที่ต้องรับผลนั้นอาจไม่เห็นตัวตน
ชัดเจนว่าเป็นบุคคลใด ทราบแต่เพียงว่าสังคมโดยรวมต้องได้รับผล
แน่นอน เช่น การปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำ วันนี้น้ำขุ่นน้ำอาจยังไม่เห็น
ว่ามีใครได้รับผล จนกว่าผลเสียสะสมถึงระดับหนึ่งแล้วจึงปรากฏผลเสีย

ขึ้น หรือการโกงกินเงินเปอร์เซ็นต์จากค่ารับเหมาก่อสร้างของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ การตัดไม้ทำลายป่า ผลที่เกิดอาจไม่เห็นภายในระยะเวลาอันสั้นแต่ส่งผลกระทบระยะยาว สามารถสรุปได้ว่า **โรงเรียนเน้นเรื่องจิตคุณธรรม และจิตสังคมากกว่าเรื่อง จิตสาธารณะ** แต่มีแนวโน้มที่โรงเรียนนำเรื่องนี้มากกล่าวถึงมากขึ้น เช่น บางโรงเรียนกล่าวถึงการให้นักเรียนเข้าไปมีบทบาท เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ความเป็นจริงและพัฒนาชุมชน มีการจัดกิจกรรมในลักษณะการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เช่น กิจกรรมการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน การแก้ปัญหาหน้าในคลองบริเวณใกล้โรงเรียนเน่าเสีย เป็นต้น อันเป็นการขยายจากกิจกรรมเดิมที่เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีท้องถิ่น หรือการนำขบวนนักเรียนออกเดินรณรงค์เรื่องการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความหมายน้อยในแง่ของการพัฒนาสังคมหรือจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย

2. ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม

ปัจจุบันในแต่ละโรงเรียนจะสร้างระบบการประเมินพฤติกรรมนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีคู่มือ มีแบบการประเมินพฤติกรรม มีการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์และตัวบ่งชี้ของแต่ละคุณลักษณะ ซึ่งเป็นผลพัฒนามาจากการสร้างระบบประเมินคุณภาพภายในเพื่อรองรับการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (สผศ.) ในบางโรงเรียนที่มีฐานะดี อาจพิมพ์แบบประเมินอย่างสวยงาม และใช้เป็นแบบประเมินตัวนักเรียนแต่ละคน และกำหนดชื่อเรียกที่เร้าใจ เช่น “เด็กดีศรี.....”/หรือ “แบบบันทึกความดี” แล้วมอบหมายให้ครูลงบันทึกทุกวัน ส่วนดีของการมีแบบประเมินภายในโรงเรียน คือ เป็นเครื่องมือช่วยครูให้มีการพิจารณานักเรียนอย่างเป็นปรนัยมากขึ้น

แต่ปัญหา คือ การวินิจฉัยเรื่องที่เป็นนามธรรม และเป็นเรื่องคุณภาพของจิตใจ ย่อมเป็นเรื่องยากที่จะดูได้จากพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงออกมาเพียงอย่างเดียว ครูผู้สอนอาจจะ ต้องมีภาระงานเพิ่มขึ้น ด้วยการประเมินหลายมิติ จากครูและบุคคลหลายฝ่าย

คุณธรรมจรรยาบรรณที่มักใช้เป็นหลักในการประเมินความดี ได้แก่ เรื่อง **ตรงต่อเวลา รักษา หน้าที่ มีวินัย ใฝ่คุณธรรม** ตัวบ่งชี้ย่อย ได้แก่ เข้าแถวตรงเวลา เข้าห้องเรียน ส่งงานตามกำหนด ร่วมกิจกรรมมาเรียนสม่ำเสมอ ตั้งใจเรียน รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย รับผิดชอบต่อสิ่งของเครื่องใช้ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รักและภาคภูมิใจในความเป็นไทย แต่งกายถูกระเบียบ มีมารยาทในการรับประทานอาหาร ปฏิบัติตามข้อตกลงและกติกา มีสัมมาคารวะ เสียสละ มีความซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชยันประหยัด อดทน และมีความสามัคคี

ในบางโรงเรียนใช้ตัวบ่งชี้ที่แตกต่างและอาจไม่ตรงกับประเด็นจริงของคุณลักษณะนั้น เช่น ความมีวินัย กำหนดพฤติกรรมเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ในการประเมิน ได้แก่ 1) เข้าแถวในการปฏิบัติกิจกรรม 2) รับบริการตามลำดับก่อนหลัง 3) กล่าวคำขอบคุณ ขอโทษ สวัสดี ได้เหมาะสมกับกาลเทศะ 4) ไม่พูดสอดแทรกในขณะที่ผู้อื่นกำลังพูด 5) ใช้ศัพท์ใหม่ได้เหมาะสมกับสถานการณ์และวัย 6) ทำความเคารพผู้ใหญ่โดยไม่ต้องบอกซ้ำ 7) รับประทานอาหารไม่มูมมาม หรือมีเสียงดัง 8) เก็บสิ่งของเครื่องใช้อย่างมีระเบียบโดยไม่ต้องบอกซ้ำ

สรุปได้ว่า ตัวบ่งชี้ที่ใช้ในการประเมินพฤติกรรมนักเรียนโรงเรียนใช้พฤติกรรมที่กระทำ อยู่ในชีวิตประจำวันของนักเรียน และใช้พฤติกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือของการควบคุมความประพฤติ นักเรียนให้อยู่ในระเบียบ กฎเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนด ด้วยการเน้นย้ำกระทำบ่อยๆจนเกิดเป็นปกติวิสัย ทั้งนี้เนื่องจากการมีฐานความคิด

ว่า นักเรียนมีหน้าที่ต้องเรียนรู้ ต้องปฏิบัติตามกฎกติกาที่โรงเรียน กำหนดก่อนที่จะออกไปดำเนินชีวิตตามกฎกติกาของบ้านเมือง

3. สถานภาพด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

การประเมินผลการเรียนรู้และการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม จากการรายงานของผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน และนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนประถมศึกษาในเมืองเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ **ความซื่อสัตย์ การประหยัดและอดออม การมีสัมมาคารวะ ความ มีระเบียบวินัย การปฏิบัติตนตามหลักหรือคำสอนทางศาสนา ความรับผิดชอบ** ส่วนบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนประถมศึกษา นอกเมือง เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จในการ สร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ **ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย สัมมาคารวะ การปฏิบัติตนตามหลักหรือคำสอนทางศาสนา เสียสละ ความรับผิดชอบ การมีมารยาทแบบไทย**

ส่วนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ผลการเรียนรู้และการ สร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามการรายงานของผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้ปกครองตัวแทนชุมชน และนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เป็น กลุ่มตัวอย่าง โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในเมืองเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ **ความมีวินัย ความมีสัมมาคารวะความรับผิดชอบ ความขยัน หมั่นเพียร ความเสียสละและรักษาสິงแวดล้อม** ส่วนบุคลากรที่ เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัศึกษานอกเมืองเห็นว่าคุณธรรมจริยธรรม ที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมลำดับต้นๆ คือ **ความมีวินัย การ**

**มีสัมมาคารวะ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การเข้าร่วมกิจกรรม
ทางศาสนา/การปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางศาสนา การเสียสละ
ช่วยเหลือสังคม และความมีน้ำใจ**

ปัญหาที่พบมากทั้งโรงเรียนในเมืองและนอกเมือง คือ การติดเกมส์ ปัจจุบันเป็นปัญหาใหญ่ ที่พบมากกว่าปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ ก่อนวัยอันควร เนื่องจากครูจะมองเห็นว่า เรื่องการคบหากันระหว่างเพื่อนต่างเพศเป็นเรื่องปกติของวัยรุ่น หากไม่เกิดเรื่องที่เกิดขึ้นกว่าเหตุ ก็ยังจัดว่าไม่เป็นปัญหา ส่วนปัญหายาเสพติดในโรงเรียนปัจจุบันไม่พบยาเสพติดที่ทำให้เป็นภาระของครูในการติดตามดูแล คือ การสูบบุหรี่ ซึ่งนักเรียนมักหลบไปสูบบุหรี่ในสถานที่ลับตา เช่น ในบริเวณห้องน้ำ เป็นต้น แต่มีเปอร์เซ็นต์น้อยมากหากเทียบกับจำนวนนักเรียนทั้งหมด นักเรียนที่สูบบุหรี่มักมีข้ออ้างแบบเดิมที่วัยรุ่นทั่วไปมักใช้เป็นข้ออ้าง คือ เห็นว่าเป็นเรื่องของความโก้เก๋ และทำตามเพื่อน เมื่อลองสูบก็ติดจนเลิกไม่ได้ หรือยังไม่คิดจะหยุดสูบ ในโรงเรียนที่ศึกษาไม่พบว่านักเรียนหญิงมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ แม้จะมีข่าวหรือปรากฏการณ์ของสังคมภายนอกแสดงให้เห็นแนวโน้มว่าเด็กผู้หญิงมีพฤติกรรมเรื่องนี้มากขึ้น หากเทียบระดับการส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน การติดเกมส์จะส่งผลกระทบต่อในวงกว้างกว่า และมีนักเรียนจำนวนมากกว่าเข้าไปเกี่ยวข้อง หลายคนเป็นนักเรียนค่อนข้างเรียนดีแต่ตอนหลังผลการเรียนลดลง การเล่นเกมส์นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ได้แก่ การมั่วสุม การหนีเรียน การไม่สนใจภาระหน้าที่อื่น เสียสุขภาพ และเสียทรัพย์สิน นักเรียนบางคนถึงกับไม่มาเรียนหนังสือ ทั้งๆที่ออกจากบ้านทุกวัน และพบว่านักเรียนใช้จ่ายเงินวันละประมาณ 50 - 200 บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการเล่น

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ในเรื่องการเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงโครงการกิจกรรมทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการพัฒนานักเรียน แม้จะไม่อยู่ในส่วนของกิจกรรมการเรียนรู้โดยตรง ซึ่งพบว่า ทุกโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียนตลอดทั้งปี การศึกษาครั้งนี้ได้สัมผัสสุดเด่นของกิจกรรมในรูปแบบโครงการพิเศษและกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) **กิจกรรมที่จัดหมุนเวียนทั้งปี** ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา และวันสำคัญตามคตินิยมของชาติ เช่นการทำบุญตักบาตรในวันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ โรงเรียนที่มีอายุยาวนานบางแห่งจัดกิจกรรมลักษณะนี้ต่อเนื่องยาวนานมานับสิบปี จนเป็นข้อผูกพันกับศิษย์เก่าบางคน บางโอกาสก็ยั้งแวะเวียนมาตักบาตรที่โรงเรียน นอกจากนั้นยังมีการนิมนต์พระมาเป็นองค์บรรยายธรรม รวมทั้งกิจกรรมในวันสำคัญของชาติ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มีความสำคัญมากขึ้นเมื่อกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้มีการเลือกจัดเพื่อศึกษาตามแนววิถีพุทธ พร้อมกับมีหน่วยงานดูแลรับผิดชอบโดยตรง โดยหน่วยงานมีการดำเนินการในลักษณะของการอำนวยความสะดวกที่ช่วยส่งเสริม เกื้อหนุนให้โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) **กิจกรรมทุกกิจกรรมมีส่วนช่วยในการพัฒนานักเรียนทั้งสิ้น** โดยเฉพาะในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จะเปิดโอกาสให้นักเรียนมีบทบาทในการจัดกีฬา ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่ เป็นงานที่นักเรียนรอคอย จึงลงมือทำกันอย่างเต็มที่ ตั้งแต่การเตรียมการไปจนถึงช่วงเวลาจัดกิจกรรม ซึ่งโดยทั่วไปโรงเรียนใช้เวลาช่วงใกล้วันปีใหม่ ทำให้บรรยากาศคึกคัก ในกิจกรรมนี้หากโรงเรียนเข้าใจ นักเรียนจะมีโอกาสพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเกือบทุกด้าน แต่ข้อเสีย คือ หลังจากจบ

กิจกรรมนี้แล้ว ความสนใจ ความเอาใจใส่ในการเรียนลดลงอาจเนื่องมาจากเป็นช่วงใกล้หมดภาคเรียนที่สองและความสนุกสนานที่รอคอยได้ผ่านพ้นไปแล้ว

3) **เวทีหรือพื้นที่ที่นำมาใช้ในการปลูกฝังส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม** คือ หน้าเสาธง ในช่วงเวลาพิธีการเข้าแถวเคารพธงชาติ การประกาศความดี และ/หรือความไม่ดี การแก้พฤติกรรม การส่งเสริมพฤติกรรม กระทำในช่วงเวลานี้ทั้งสิ้น กิจกรรมต่างๆ มีลักษณะที่ ทำให้นักเรียนเห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์และตอกย้ำถึงบทบาทของครูและความสำคัญของการเรียนหนังสืออย่างตรงต่อเวลา เพราะหากนักเรียนคนใดมาไม่ทันช่วงของการเริ่มต้นพิธีการนี้ จะถูกทำโทษโดยวิธีต่างๆ ซึ่ง การดำเนินการลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ตกทอดมาตลอดการจัดตั้งระบบโรงเรียน ในปัจจุบันได้เห็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงบทบาทมากขึ้นด้วยการเป็นผู้ประกาศเรื่องราวต่างๆที่เป็นการเสริมความรู้ให้แก่เพื่อนนักเรียนมากขึ้นทั้งในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษา ทำให้พิธีการหน้าเสาธงมีความสำคัญในการสร้างเสริมคุณภาพนักเรียนได้หลากหลายขึ้น

4) **โรงเรียนมีกิจกรรมใหม่ๆ**ในการสร้างเสริมนักเรียนมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความสามารถ แสดงความคิดของตนเองอย่างเต็มที่ เช่น บางโรงเรียนมีโครงการยุวทูตความดี โครงการเด็กดีศรี.....(ชื่อโรงเรียน)..... โครงการของหายไม่สูญหาย โครงการพบพระชำระใจ เป็นต้น แต่หลายโครงการเป็นโครงการในลักษณะแยกส่วน คือเน้นฝึกอบรมเป็นด้านๆ และให้ความสำคัญกับพิธีการหรืองานเชิงเอกสารมากกว่าเนื้อหาของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งในเรื่องนี้มีผู้ให้ความเห็นว่าการอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้วยการเน้นรูปแบบก่อนเนื้อหา อาจไม่ใช่เรื่องที่ไร้ผล เพราะเมื่อนักเรียนคุ้นเคย

มากขึ้น ความมีคุณธรรมจริยธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้ ขอแต่เพียงครูต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังกิจกรรมเหล่านั้น

5) การเรียนรู้ที่พบในห้องเรียนยังคงอยู่ในรูปแบบเดิม คือยังเป็นการเรียนรู้ที่เน้นการบรรยายเป็นหลัก การอบรมคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในลักษณะ “ว่ากล่าวสั่งสอน” แทรกเข้าไปในเวลาที่สอน เมื่อยามที่ครูเห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่ทำการบ้านส่งตามกำหนด ไม่นำหนังสือเรียนมา หรือพูดคุยกับเพื่อนเวลาครูสอน ครูไม่มีแผนการสอนที่ชัดเจน แม้ว่าบางโรงเรียน มีข้อกำหนดให้ครูเขียนแผนการสอน มีการตรวจแผนโดยหัวหน้ากลุ่มสาระวิชา แต่ครูส่วนใหญ่ยอมรับว่าไม่ได้ดำเนินการตามแผน ด้วยมีเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น มีวันหยุดหรือมีกิจกรรมพิเศษ เข้ามาแทรกโดยไม่ได้คาดหมายมาก่อน และครูถนัดที่จะสอนอะไรตามที่ตนคุ้นเคยโดยไม่ต้องการให้กรอบของเวลาตามแผนการสอนมาเป็นเครื่องบีบบังคับมากนัก

แม้ว่าจะไม่ยึดถือแผนการสอนเป็นหลัก แต่ครูส่วนใหญ่ก็เอาใจใส่กับพฤติกรรมนักเรียนที่รับผิดชอบ หากมีนักเรียนขาดหายไป ไม่มาเรียนหรือมีปัญหา ครูจะยินดีให้ความช่วยเหลือ ติดตามถามถึง หรือไปเยี่ยมถึงบ้านหรืออย่างน้อยก็มีการประสานกับผู้ปกครอง สิ่งที่พบอีกประการหนึ่งคือในปัจจุบัน ขวัญกำลังใจของครูอยู่ในสภาวะค่อนข้างมีปัญหา โดยรู้สึกว่าการทำงานหนักขึ้นอันเป็นผลมาจากโครงการออกก่อนเกษียณอายุราชการที่ทำให้จำนวนครูในระบบลดลง มีครูจำนวนไม่น้อยเริ่มถามถึงโครงการออกก่อนเกษียณอายุราชการอีกครั้งหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะครูที่รับผิดชอบสอนกลุ่มสาระวิชาด้านสังคมศึกษาและศาสนา เนื่องจากคิดว่านักเรียนปัจจุบันสอนยาก ครูต้องเผชิญกับความไม่เอาใจใส่ในการเรียนของนักเรียนมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

ปัญหาและอุปสรรค

กล่าวได้ว่าปัญหาและอุปสรรคของการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม คือ

1. ปัจจัยของผู้ปกครองและชุมชน

1) ความร่วมมือของผู้ปกครองและชุมชน

จากการสัมภาษณ์ โรงเรียนรายงานว่า ได้แจ้งให้ผู้ปกครองให้ทราบว่า โรงเรียนกำหนดคุณลักษณะใดเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในช่วงวันเปิดภาคเรียนโดยผ่านทางคู่มือครูและนักเรียน แต่มักไม่ปรากฏการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัวคุณธรรมจริยธรรม การอบรมสั่งสอนของผู้ปกครองเป็นไปตามความเคยชินกับอุปนิสัยแบบเดิมๆ ในขณะที่เดียวกันผู้ปกครองจำนวนหนึ่งไม่มีเวลาเอาใจใส่บุตรหลาน หรือปล่อยให้บุตรหลานอยู่คนเดียว หรืออยู่กับปู่ย่า ตายายหรืออาศัยอยู่กับผู้อื่นในหมู่บ้าน เนื่องจากตนเองต้องออกไปประกอบอาชีพในเมืองหรือในกรุงเทพฯ ยิ่งกว่านั้นผู้ปกครองเองก็ไม่สนใจเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมคิดว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของโรงเรียนที่สำคัญ คือ สนใจแต่เพียงว่าทำอย่างไร โรงเรียนจะสอนให้บุตรหลานของตนเป็นคนเก่ง สามารถสอบแข่งขันเข้าเรียนต่อที่อื่นได้

2) เสรีภาพในการประกอบอาชีพในชุมชน

โรงเรียนหลายแห่งต้องอยู่ท่ามกลางปัจจัยที่ก่อรวมกิเลสที่พร้อมจะดึงให้นักเรียนต้องหันเหไปในทางที่ผิดได้ง่าย เช่น ร้านเกมส์ ร้านคาราโอเกะ ร้านขายบุหรี เป็นต้น เจ้าของร้านเหล่านี้มองเห็นว่า กลุ่มเป้าหมายสำคัญ คือ เยาวชนทั้งหลาย โดยไม่คิดถึงผลกระทบอื่นๆ

2. ปัจจัยด้านโรงเรียน

1) ทักษะของบุคลากรในโรงเรียน

ผู้บริหาร และครูในหลายโรงเรียนคิดว่า ปัญหาของนักเรียน มาจากผู้ปกครองไม่ดูแลเอาใจใส่ หรือมาจากปัญหาครอบครัว บางครอบครัวให้แต่เงินบุตรหลาน แต่ไม่เคยให้ความรักและความอบอุ่น ซึ่งเป็นการมองปัญหาเพียงแง่เดียว หากเป็นเรื่องจริงโรงเรียนควรถือว่า นี่คือข้อเท็จจริงที่จะนำมาจัดทำเป็นโครงการเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายที่โรงเรียนวางไว้

นอกจากนั้น ทักษะส่วนใหญ่ของครูยังคิดว่า เด็กดี คือ เด็กที่เชื่อฟังและอยู่ในโอวาทของตนเอง ถ้านักเรียนคนหนึ่งประพฤติปฏิบัติดีในเรื่องต่างๆ แต่หากแสดงความแข็งกระด้างกับครูผู้สอน ก็อาจถูกตัดสินว่าเป็นเด็กไม่ดีได้

2) ค่านิยมและอุปนิสัยที่เปลี่ยนไปของนักเรียน

ในปัจจุบันต้องยอมรับว่า เยาวชนได้มีค่านิยมที่เปลี่ยนไปหลายเรื่อง ในขณะที่เยาวชนยังมีจำนวนไม่น้อยที่ยังคงค่านิยมของความเป็นเด็กดีในรูปแบบเดิมไว้อย่างมั่นคง ลักษณะที่เปลี่ยนไปของนักเรียน คือ การติดในค่านิยมฟุ้งเฟ้อ นิยมของโก้หรู ไม่สนใจอะไรจริงจัง ชอบเที่ยว ชอบคบเพื่อน ชอบที่จะอยู่เฉยๆโดยไม่ต้องทำอะไร มีลักษณะเป็นคนหนักไม่เอา เบาไม่สู้ ซึ่งตรงข้ามกับลักษณะการอบรมสั่งสอนแบบดั้งเดิมของสังคมไทย คือ สอนให้เป็นคนหนักเอาเบาสู้ ไม่เกียจหรือเลื่องงาน เน้นตัวเองเป็นสำคัญ การยอมรับนับถือผู้ใหญ่ น้อยลง เนื่องจากนักเรียนมักคิดว่า เขาสามารถหาความรู้เองได้ เรื่องความดี ความเลวเป็นสิ่งที่เขารู้แล้ว ครูที่พูดเรื่องเหล่านี้เป็นคนเขยส่วนใหญ่มักเป็นผู้สูงอายุ จุกจิก ขี้บ่น หากไม่มีการบังคับให้เข้าชั้นเรียน เขาคงไม่เข้าชั้นเรียน

3) สภาวะของโรงเรียน

โรงเรียนในปัจจุบันมีการพัฒนาไปมากในด้านสิ่งแวดล้อมและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกหลายแห่ง มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสอนคุณธรรม เช่น ต้นไม้พุดได้ มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น สะอาด ซึ่งส่งผลดีต่อการสร้างรากฐานพฤติกรรมของนักเรียน แต่ด้วยความเป็นโรงเรียนในระบบย่อมต้องมีการจัดระบบ จัดตารางเวลาทุกอย่างแน่นอนตายตัว เช่น เวลาเข้าแถว เคารพธงชาติ เวลาเรียนแต่ละกลุ่มสาระ และกลุ่มกิจกรรม ความแน่นอนตายตัวเช่นนี้แม้ว่าเป็นเรื่องของระบบ แต่ย่อมทำให้เกิดความอึดอัด ขัดข้อง ไม่สามารถยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และความแตกต่างของนักเรียนได้มากนัก ทำให้นักเรียนที่รู้สึกว่าตนเองถูกควบคุมมากเกินไป จึงแสดงพฤติกรรมในลักษณะต่อต้าน เบี่ยงเบน อันนำไปสู่ปัญหาของความขัดแย้งกับเพื่อน และครูได้ หรือทำให้เกิดพฤติกรรมซ้อน 2 ลักษณะ คือ ต่อหน้าครูกระทำอย่างหนึ่ง และลับหลังกระทำอีกอย่างหนึ่ง

4) การจัดกิจกรรมที่เน้นรูปแบบมากกว่าเนื้อหา

กิจกรรมในโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เกิดจากการรับรูปแบบที่คล้ายกัน ซึ่งหลายกิจกรรมเป็นเรื่องที่ตี เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีมุทท โรงเรียนหลายแห่งจัดโรงเรียนวิถีมุททในลักษณะที่เน้นพิธีกรรมมากกว่าเนื้อหา ไม่สามารถนำหลักเหตุและผล ตลอดจนวิธีคิดวิธีมองโลกอย่างรู้เท่าทันโลกของพุทธศาสนามาใช้ได้อย่างแท้จริง ในโรงเรียนเกือบทุกแห่งมีการจัดค่ายพุทธบุตร ค่ายจริยธรรม นิมนต์พระมาเป็นผู้สอน มีกิจกรรมใส่บาตร มีการฝึกเดินอย่างมีสติ กินอย่างมีสติ จัดการเรียนตามหลักไตรสิกขา แต่สิ่งเหล่านี้จำกัดอยู่เพียงรูปแบบ ไม่นำสู่ชีวิตจริง ๆ และอาจขัดกับจริตแท้จริงของนักเรียน

แต่แต่ละคนที่มีความแตกต่างหลากหลาย เช่น การเดินอย่างมีสติ อาจใช้ได้ช่วงเดินจากแถวขึ้นชั้นเรียนตอนเช้า แต่เมื่อลับตาคูณักเรียนก็วิ่งกันโครมครามตามธรรมชาติของวัยนักเรียน

3. ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน

แม้ว่าในปัจจุบันสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์มีการพัฒนาเนื้อหาและวิธีนำเสนอที่กระตุ้นให้ผู้ชมเกิดจิตสำนึกทางคุณธรรม จิตสำนึกของการรักสิ่งแวดล้อมหลายรายการ แต่ครูและผู้บริหารบางคนยังเห็นว่า สื่อมวลชนนอกจากไม่ช่วยในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชนแล้ว ยังเป็นแหล่งเผยแพร่ค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ และค่านิยมที่ตรงข้ามกับการสอนในโรงเรียนอย่างเต็มที่ โดยมักส่งผลต่อเยาวชนมากกว่าการสอนในโรงเรียน เช่น ค่านิยมด้านการแต่งกาย ค่านิยมของการใช้ของราคาแพง ของใช้ที่ไม่จำเป็น การมีค่านิยมในความงามตามยุคสมัยด้วยเครื่องสำอางราคาแพง การเที่ยวเตร่หาความสำราญโดยไม่จริงจังกับชีวิต การติดอยู่กับค่านิยมทางวัตถุ ความสวยความงามมากกว่าค่านิยมทางจิตใจที่แท้จริง เป็นต้น ตลอดจนมีการเผยแพร่ข่าวสารที่เป็นมุลมลของชีวิตมากกว่ามุลมลบวกลบกลายเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนนำไปใช้เป็นแบบอย่าง เช่น การรวมกลุ่มตั้งตนเป็นแก๊ง เป็นกลุ่มนิยมหาความเท่ ความสนใจจากการประลองความเร็วในการขับขี้อัจฉริยะยานยนต์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และเป็นบทบาทหลักของการจัดการศึกษา รัฐบาลทุกสมัยต่างให้ความสำคัญในการดำเนินนโยบายการศึกษาที่เน้นความรู้คู่คุณธรรม ดังเช่นในยุครัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรี

ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในขณะนั้นกล่าวไว้ในประชุมเชิงปฏิบัติการ “การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนไทย” เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2548 ที่โรงแรมเอสดี อเวนิว กรุงเทพฯว่า ปัญหาหลักของเด็กและเยาวชน ๙ ประเด็น คือ เหล้า บุหรี่ การหนีเรียน ยาเสพติด เพศสัมพันธ์ การพนัน การติดเกมออนไลน์ การอบรมเลี้ยงดู และการใช้ความรุนแรง ที่จะต้องรีบแก้ไข เพราะจากการสำรวจของหลายสำนัก พบว่า ต่างเป็นปัญหาที่สอดคล้องกัน และเป็นปัญหาที่รุนแรงหนักหน่วง นำเป็นห่วง เช่น เรื่องเหล้า บุหรี่ ที่มีเด็กและเยาวชนเกี่ยวข้องกับกรดื่มเหล้า เป็นต้น และเน้นย้ำว่า เราจะทำเรื่องนี้อย่างจริงจัง และถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เรามีหน้าที่ในการสร้างและพัฒนาคอนให้มีความรู้คู่คุณธรรมจริยธรรม

ในส่วนของรัฐบาล พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ แม้จะยังไม่ได้ประกาศนโยบายทางการศึกษาอย่างชัดเจน ในขณะที่นำเสนองานชิ้นนี้ แต่จากภาพรวมของยุทธศาสตร์การปกครองประเทศซึ่งเน้นการดำเนินแนวทางแบบเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาคอนเพื่อสร้างสังคมที่มีคุณภาพ สะท้อนให้เห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมของคนต้องเป็นประเด็นหลักในการจัดการศึกษา เช่นเดียวกัน

จากผลที่ได้พบจากการศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอความเห็นในประเด็นต่อไปนี้

1. ระดับนโยบายกลางหรือระดับกระทรวง

ปัญหาของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีลักษณะเช่นเดียวกับระบบการศึกษาโดยรวมที่ต้องการความชัดเจนของความคิด ความเชื่อพื้นฐาน และความชัดเจนของนโยบาย เพื่อการปฏิบัติที่เชื่อมโยงเรื่องต่างๆ เข้าด้วยกัน สิ่งที่ผู้วิจัยมองเห็นประเด็นหนึ่ง คือ ความขัดแย้งกันระหว่างความคิดในระดับปรัชญา นโยบายกับแนวทาง

ในการปฏิบัติ นั่นคือ ปัจจุบันระบบการศึกษาไทยได้เชิดชูแนวความคิดเรื่องผู้เรียนเป็นสำคัญหรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีความหมายอย่างกว้างๆว่าผู้เรียนต้องมีอิสระในการกำหนดทิศทางการเรียน มีสิทธิที่จะเลือกเนื้อหา และวิธีการในการศึกษา แต่ในขณะที่เดียวกันรัฐกลับให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นการศึกษาที่ต้องการการกรอบและมาตรฐานในการทำงานที่ชัดเจน โดยกรอบและมาตรฐานเหล่านี้ต้องกำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อสื่อสารกับคนทั่วไปให้เข้าใจตรงกัน มิฉะนั้นระบบก็ไม่สามารถดำเนินไปได้ และในภาคปฏิบัติของระบบ โรงเรียนยังต้องการความชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์และการดำเนินการอันนำไปสู่ความไม่หลากหลายและการทำตามกัน ดังนั้นระบบการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมควรเริ่มต้นจากความคิดต่อไปนี้คือ

1) หน่วยงานระดับกระทรวงกำหนดนโยบาย สร้างกรอบความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เช่น ถ้าเห็นว่าแนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหลัก ต้องระดมความคิดเรื่องนี้อย่างจริงจังเพื่อให้โรงเรียนมีความชัดเจนในการดำเนินวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ตามแนวทางที่เรียกว่า “หลากหลายวิธีการ ประสานเป้าหมายเดียวกัน” พร้อมกับลดแบบฟอร์มของการเขียนรายงานของโรงเรียนให้น้อยลง

2) ขยายบทบาทของหน่วยงาน/องค์กรที่ทำหน้าที่ดูแลประสานงาน ส่งเสริมพัฒนา และติดตามผลประเมินผลการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม เช่น สำนักงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธให้มีบทบาทอย่างครบวงจรตั้งแต่ร่วมกำหนดแนวทางและติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรม

3) สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานระดับพื้นที่หรือท้องถิ่น เพื่อร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พัฒนาเนื้อหาและกิจกรรม

4) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิธีการสอน วิธีการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาคุณธรรมจริยธรรม

5) สร้างระบบเพื่อส่งเสริมพัฒนาครูที่สามารถเชื่อมโยง การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมเข้ากับการเรียนรู้ในกลุ่มสาระวิชาได้อย่างดี

2. ระดับเขตพื้นที่

ในปัจจุบันหน่วยงานระดับเขตพื้นที่ มีหน้าที่หลักในการประสานงาน และอำนวยความสะดวกอยู่แล้วจึงควรมีบทบาทในลักษณะของการเอื้ออำนวย ส่งเสริม ทั้งด้านวิชาการ และด้านขวัญกำลังใจและควรติดตาม สอบถามถึงอุปสรรคและผลการดำเนินการ การเยี่ยมเยือนโรงเรียนในลักษณะฉันทมิตรทางวิชาการ ร่วมกันแสวงหาวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ๆ ที่สามารถทำให้นักเรียนมีความรู้ ความสุข และมีความดีงาม ทดแทนการนิเทศในแบบเดิมที่มีภาพของผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำกับผู้ซึ่งมีความรู้ที่ต่ำกว่า

3. ระดับโรงเรียน

เมื่อกระทรวงฯ ให้อิสระแก่โรงเรียนในการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โรงเรียนต้องมีความกล้าที่จะร่วมกันคิดวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะที่สอดคล้องกับท้องถิ่น และสภาพแวดล้อมของตนเองโดยควรดำเนินการต่อไปนี้ ประการที่**หนึ่ง** คือ เลือกกำหนดจุดเด่น หรือจุดเน้นด้านจริยธรรมที่ชัดเจนของตนเอง โดยให้ความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนท้องถิ่น **สอง** พยายามสร้างความร่วมมือ ร่วมใจจากผู้ปกครอง และบุคลากรของโรงเรียน โดยพยายามปรับเปลี่ยน

จากการเข้าร่วมแบบมารับรู้รับฟัง มาเป็นบรรยากาศของการพูดคุยอย่างฉันทมิตรมากขึ้น **สาม** กำหนดวิธีการ โครงการ/กิจกรรมที่มีความหลากหลายและทันต่อเหตุการณ์ และเป็นกิจกรรมที่นักเรียนสามารถเข้าร่วมอย่างกว้างขวาง **สี่** เพิ่มกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นการเรียนรู้จากการรับใช้สังคมให้มากขึ้น โดยการเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาที่เรียนเข้ากับการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ที่ลึกซึ้งทั้งในเชิงทฤษฎีและการประยุกต์ใช้เนื้อหาวิชา **ห้า** การกำหนดตัวบ่งชี้การจัดหลักสูตร และโครงการ/กิจกรรมควรมีลักษณะที่หลากหลาย ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความก้าวหน้าทางวิชาการด้านศึกษาศาสตร์ การจัดหลักสูตรควรพิจารณาถึงการจัดหลักสูตรแบบตัดขวางหลายวิชาหลายกิจกรรมรวมกัน อันเป็นการต่อยอดให้เห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องที่แฝงอยู่ในทุกมิติของกิจกรรมทางวิชาการ ไม่มีการพูดวิชาการเรื่องใดโดยไม่มีเรื่องของค่านิยมคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปเกี่ยวข้อง แม้แต่เนื้อหาที่เป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ **หก** การประเมินผลของการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมควรพิจารณาภาพรวม พิจารณาจากพฤติกรรมตามความเป็นจริงภายใต้ช่วงเวลาที่ยาวนานพอสมควร ไม่ควรตัดสินในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเป็นการเฉพาะ

4. ชุมชน/ท้องถิ่น

ความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนานักเรียน นอกจากการให้ความร่วมมือในการระดมความคิดเห็นกำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ ชุมชนแวดล้อมและโรงเรียนต้องให้ความเอาใจใส่ ช่วยให้คำแนะนำสั่งสอนหรือแจ้งทางโรงเรียนในกรณีที่พบเห็น นักเรียนบางกลุ่มมีพฤติกรรมที่ไม่

เหมาะสม ไม่ประกอบอาชีพหรือค้าขายสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่เป็นการมอมเมาเยาวชนให้หลงไปในทางที่ผิด ทั้งนี้ คนในชุมชนพึงตระหนักว่า ชุมชนคือแหล่งเรียนรู้ และเป็นแหล่งปลูกฝังนิสัยความเป็นคนดีให้แก่นักเรียนเท่ากับโรงเรียน ไม่ควรมองการสร้างคนดีอย่างแยกส่วนว่า เป็นเรื่องของโรงเรียนเท่านั้น การเป็นฝ่ายริเริ่มจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสรับทราบถึงความสัมพันธ์ ความผูกพันและวัฒนธรรมอันดีของชุมชนที่ใกล้โรงเรียนย่อมเป็นโอกาสที่ดีสำหรับคนรุ่นใหม่ของสังคม

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มีถูกมองข้ามไป คือ ทูตทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นทุนสังคมที่มีค่าเป็นอย่างยิ่งของแต่ละชุมชน ในอดีตทุนเหล่านี้ถูกทำให้แยกส่วนออกไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนจนไม่มีความหมายในทางการศึกษาต่อเยาวชน หากชุมชนและโรงเรียนใดสามารถนำกลับมาให้เป็นประโยชน์ในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน ปัญหาเรื่องที่มีการบ่นกันว่า เยาวชนชอบเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ หลงลืมวัฒนธรรมของตนเองก็จะลดน้อยลง แต่ต้องคำนึงร่วมกันว่าทุนทางวัฒนธรรมในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการแสดงดนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้านเท่านั้น แต่รวมถึงความผูกพัน ความเอื้ออาทร การนับถือเคารพยกย่องซึ่งกันและกัน โดยไม่มีเรื่องของสถานะทางเศรษฐกิจสังคมเป็นเครื่องกีดกัน ประเด็นสำคัญเพิ่มเติมคือทุกฝ่ายต้องตระหนักว่า คุณธรรมจริยธรรมของคนในแต่ละชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอยๆ หรือเป็นผลจากการพร่ำสอนอบรมเพียงอย่างเดียว แต่คุณธรรมจริยธรรมเป็นผลผลิตที่มาจากวัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนที่สามารถเกิดขึ้น ดำรงอยู่เพื่อทำบทบาทตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

5. ครูผู้สอน

ครู คือ ผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และมีความคาดหวังจากบทบาทของครูมากมาย เช่น ครูต้องเป็นแบบอย่างทางคุณธรรมจริยธรรม ครูต้องเพิ่มความเอาใจใส่ดูแลนักเรียน แต่สิ่งสำคัญเหนืออื่นใด คือ ครูต้องได้รับการส่งเสริมขวัญกำลังใจในการทำงานในหลายด้าน นอกจากผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรมแล้ว การสร้างระบบเพื่อนคู่คิดในลักษณะของหน่วยงาน หรือบุคคลที่พร้อมจะเป็นกำลังใจด้วยการร่วมแก้ปัญหา ร่วมให้คำปรึกษา เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ในกลุ่มครูด้วยกันเอง ปัจจุบันปรากฏว่า ยังมีช่องว่างระหว่างครูอาวุโสมากกับครูอาวุโสน้อยในเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม นั่นคือ ครูอาวุโสมักคิดว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญที่ต้องอบรมคุณธรรมจริยธรรม ในขณะที่ครูรุ่นใหม่มักคิดว่าไม่ใช่ธุระหลักที่จะอบรมนักเรียน หน้าที่หลักคือสอนหนังสือ ภาพของครูอาวุโสมากในสายตานักเรียนจึงกลายเป็นคนขี้บ่น จุกจิก ไม่ทันสมัย การพัฒนาที่จะทำให้นักเรียนสองกลุ่มได้ทำงาน ได้เรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็นเรื่องที่ควรกระทำอย่างยิ่ง และการมีหน่วยงานภายนอกเข้าไปเป็นตัวกระตุ้นให้มีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ การรวมตัวกันในรูปของชมรม หรือสมาคมครูผู้สอนคุณธรรมจริยธรรม จะช่วยทำให้ครูรู้สึกว่ามีที่พึ่ง มีที่ปรึกษาและรู้สึกว่าการทำงานเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเป็นการทำงานที่ไม่โดดเดี่ยว

กล่าวโดยสรุป การจะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนให้ได้ผลนั้น ต้องเริ่มที่การพัฒนาระบบความคิดเกี่ยวกับตัวคุณธรรมจริยธรรม และระบบที่เกี่ยวข้องอย่างเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายจากส่วนกลางสู่โรงเรียน จากผู้กำหนดนโยบายสู่ผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียน ด้วยการผลักดันให้ศูนย์กลางของการดำเนินการอยู่ที่ตัวนักเรียนเอง

โดยครูจะต้องทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนหรือฝ่ายส่งกำลังบำรุงให้นักเรียนมีความเข้มแข็งในการจัดการกับสิ่งที่เขาเห็นว่า ควรปรับปรุงและไม่ควร และคิดว่าเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องที่เป็นปัญหา ในระดับนักเรียนการที่นักเรียนส่งงานไม่ตรงเวลา ไม่มีสัมมาคารวะ พูดจาไม่สุภาพเรียบร้อยกับครู ซึ่งเป็นเรื่องของคุณภาพของจิตใจที่จะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหรือไม่ มีการเรียนรู้หน้าที่ของตนเองตามสถานะที่พึงเป็นหรือไม่ และเรื่องอื่นๆ ที่คนๆ หนึ่งพึงตระหนักรู้สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเท่าเทียมและเท่าทัน

ประเด็นท้ายสุด ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าคุณธรรมจริยธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดเลย ในความเป็นจริงคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างยึดโยงกับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อทั้งระดับบุคคลและสังคม ความคิดเรื่องการมีวินัย จะไม่มีความหมายเลยหากไม่เชื่อมโยงกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม เนื่องจากความมีวินัยเกิดจากสมาชิกของสังคมต้องมีบทบาทหน้าที่ที่ซับซ้อนมากขึ้นตามรูปแบบสังคมอุตสาหกรรม การประหยัดและอดออมจะไม่มี ความหมายและเป็นไปไม่ได้ ถ้ากระแสหลักทางเศรษฐกิจยังไม่สนใจเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียง แต่กลับเน้นเรื่องการแข่งขันแสวงหา ผลประโยชน์ที่มากที่สุดและมีการส่งเสริมวัฒนธรรมบริโภคนิยม

บรรณานุกรม

- กมลพรรณ ชิวพันธุ์ศรี และ โสภา เกริกไกรกุล. (ม.ป.ป.). **สมองกับ
การเรียนรู้**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). **คำบรรยายเกี่ยวกับ
แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เป็น
ความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- _____. (2544). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544
สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม
ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : องค์การรับส่งสินค้า
และพัสดุภัณฑ์. (ร.ส.พ.).
- งามตา วนินทานนท์. (2546) . “แนวทางการสร้างเสริมคนดีแก่
สังคมไทย” ใน **รวมบทความร่วมสร้างสรรค์เด็กและเยาวชน**.
หน้า 66-67.สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : .
- ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร. (2533). “วัยเด็กและวัยรุ่น” , **จิตวิทยา**.
หน้า 183-188. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- ทิตนา แชมมณี. (2536). **ช่วยครูฝึกประชาธิปไตยให้แก่เด็ก**.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์. (ม.ป.ป.). **เด็กกับสติปัญญาทาง
ศีลธรรม ทางรอดของมนุษยชาติ**. กรุงเทพฯ : สถาบันการ
ศึกษาลัดยาวไส.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2537). **อุดมธรรมนำจิตสำนึก
ของสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. (2548). **รายงานการวิจัยเอกสารการจัดการ
เรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี**. กรุงเทพฯ :
พิมพ์ดีการพิมพ์.

ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ และ ไพเราะ พุ่มมัน. (2544). **วัฏจักรการเรียนรู้
(4 MAT)** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2542). **สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ สร้างสมอง
เด็กให้ฉลาดได้อย่างไร**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลายสื่อ.

ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ, กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ.
(2544). **การจัดทำคู่มือพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ศิลธรรม
และจริยธรรม ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน , กระทรวงศึกษาธิการ.
(2548). **ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพฯ:
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.) .

_____. (2548). **เอกสารประกอบการประชุมเสวนา เรื่อง การจัด
การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพต่อการเสริมสร้างคุณธรรม
จริยธรรมแก่เด็ก และเยาวชนไทย วันที่ 28 ธันวาคม 2549
ห้องประชุมโรงเรียนสามเสนวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ:
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. อัดสำเนา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **ภาพอนาคตและ
คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์**. กรุงเทพฯ :
วี.พี.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.

งานวิจัย

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **รายงานการวิจัย เรื่อง
การศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ
ที่นำไปสู่ความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน : กรณีศึกษา
โรงเรียนมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ : กองวิจัยทางการศึกษา.

ประภาพร มั่นเจริญ. (2544). **ผลของการใช้กิจกรรมพัฒนาความ
ร่วมรู้สึกและการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ที่มีต่อพฤติกรรมเอื้อเพื่อ
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. วิทยานิพนธ์. ค.ม.
(จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

พัชรินทร์ ไชยวงศ์. (2546). **ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อเสริม
สร้างการเห็นคุณค่าในตนเอง ความฉลาดทางอารมณ์และลด
พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนกลุ่มเลี้ยงและกลุ่ม
ที่ต้องช่วยเหลือ ในสังกัดสทวิทยาเขตเพชรเชียงใหม่**.
เชียงใหม่ : โรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม. อัดสำเนา.

ลูชาติ กาญจนวลีกุล. (2545). **รายงานวิจัยเรื่องการพัฒนาจริยธรรม
ของนักเรียนโรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ อ.โนนสะอาด**.
อุดรธานี : โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์. อัดสำเนา.

สุทธิภรณ์ แหยมรักษา .(2546). **พฤติกรรมความรับผิดชอบของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดสำนักงาน
การศึกษาเอกชนจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร์ -
มหาบัณฑิต (พื้นฐานการศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.**

สุภาวดี เรื่องคณะ. (2543). **ผลการฝึกพฤติกรรมกลุ่มที่มีต่อความ
สามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านอรุโณทัย อำเภอ
เชียงดาว. เชียงใหม่ : โรงเรียนบ้านอรุโณทัย. อัดสำเนา.**

แสงอรุณ ธรรมเจริญ และลินดา สุวรรณดี. (2547). **รายงาน
การวิจัย เรื่อง ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมของพฤติกรรมทาง
จริยธรรมของวัยรุ่นในเขตที่มีแหล่งย้ายในระดับต่างกัน
โครงการวิจัยแม่บทการวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.**

อนุภาพ ทองอยู่. (2547). **ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของ
นักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี. ปริญญาานิพนธ์
มหาบัณฑิต กคม. (สาขาวิชาสุขศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.**

ภาษาอังกฤษ

- Corley, Jack. and others. (1998). *Cultivating Heart and Character in the Family and School*. NewYork : International Educational Foundation.
- Curriculum Planning and Development Division. (2000). *Civics and Moral Education Syllabus*. Singapore: Ministry of Education.
- Esteban , Esther Joos. (1990). *Education in Values : What Why and for Whom*. Manila : Sinag - Tala Publishers, Inc.
- Goodman, Joan F. (2003). *Teaching Goodness : Engaging the Moral and Academic Promise of Young Children*. United States : Balamore.
- Goodman, Joan F. and Lesnick, Howard. (2004). *Moral Education: A Teacher - Centered Approach*. Boston : Pearson Education,Inc.
- National Institute for Educational Research. (1990). *A New Decade of Moral Education*. Takyo : NIER.
- _____. (1991) *Education for Humanistic, Ethical/Moral and Cultural Values*. Tokyo : NIER.
- Ruggiero, Vincent Ryan.(1988). *Saving Your Child's Mind*. Illinois : Charles C.Thomas Press.

Parsons, Carl . (1990). *Education, Exclusion and
Citizenship*. Britain : Routledge,

Tate Nick. (2000). “Society's Voice” in *Moral Education
and Pluralism*. Vol 4. London : Palmer Press.

บทความจากเว็บไซต์

www.education-world.com/a-curr/vioce140.shtml

สำรวจเมื่อ 18/7/2548

www.es.co.nz/~esstone/education.htm

สำรวจเมื่อ 20/9/2548

www.forcharacter.com/page 9.html

สำรวจเมื่อ 7/9/2548

www.mceetya.edu.au/nationalgoals/natgoals.htm

สำรวจเมื่อ 4/1/2549

www.pgcps.pg.k12.md.us/~elc/brain5.html

สำรวจเมื่อ 12/7/ 2548

הכנתו

คำกล่าวเปิดการสัมมนา
เรื่อง การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม
จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
โดย ดร. สมเกียรติ ชอบผล
รองเลขาธิการสภาการศึกษา

เรียน ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านผู้บริหารหน่วยงาน ท่านผู้บริหาร
สถาบันการศึกษา และผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน

ผมในนามของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา รู้สึกยินดี
เป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณทุกท่านที่มาร่วมประชุมสัมมนา เรื่อง
“การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน
ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” ในวันนี้

เป็นที่ทราบกันดีว่า ปัจจุบันเด็กและเยาวชนไทยมีปัญหาด้าน
ความเสื่อมถอยทางศีลธรรมหลายประการ และหลายฝ่ายต่างเห็นพ้อง
กันว่า เป็นปัญหาวิกฤติที่ต้องรีบแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะผู้ที่
มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงทางด้านการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จึงได้จัดทำโครงการ
ประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน
ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานฯ ได้มอบให้ท่าน
รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ เป็นผู้ดำเนินการวิจัย โดยมี
วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินสถานภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม
ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานภาพการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนด้าน
คุณธรรมจริยธรรม ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไข

โดยเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และ พฤติกรรมของผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ และกิจกรรมที่ส่งเสริมหรือเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนให้เป็นคนดีเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม และพลโลก ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และมาตรฐานการศึกษาของชาติ (พ.ศ. 2547)

สำหรับวัตถุประสงค์ของการประชุมในครั้งนี้ เพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ครูอาจารย์ จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดทำแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนต่อไป

ผลจากการประชุมในวันนี้ นอกจากจะได้แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการจัดเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการจัดทำนโยบายและวางแผนแล้ว ยังก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้สนใจ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อไปในอนาคต โดยหวังว่า สังคมไทยจะเป็นสังคมคุณภาพ สังคมसानฉันท และสังคมเอื้ออาทรต่อกัน ทั้งนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาหวังว่าทุกท่านคงจะช่วยกันแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประชุมสัมมนา

บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการสัมมนา เรื่อง
การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน
ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และขออวยพรให้การสัมมนาในครั้งนี้ดำเนิน
ไปด้วยดี และบรรลุตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

ในนามของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ
ขอถือโอกาสนี้ ขอบคุณทุกท่าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ให้ความ
ร่วมมือเป็นอย่างดีจนทำให้การสัมมนาในวันนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

สรุปผลการสัมมนา

เรื่อง “การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”

ความเป็นมา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้จัดสัมมนา เรื่อง “การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” ในวันพุธที่ 13 กันยายน 2549 ณ ห้องภาณุรังษี บี - ซี โรงแรมรอยัลริเวอร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เสนอผลการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) ระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ครูอาจารย์จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน

ผู้เข้าร่วมสัมมนา ประกอบด้วยผู้วิจัย วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และข้าราชการสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 150 คน ผลการประชุมสรุปได้ ดังนี้

วิทยากร

ดร.สมเกียรติ ชอบผล (รองเลขาธิการสภาการศึกษา)

ในการทำงานทั้งหลายต้องอาศัยแรงบันดาลใจ หรือที่เรียกว่า แอสเพรชั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการทำงานในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยแรงบันดาลใจอย่างมากจึงจะประสบความสำเร็จ ครูจะต้องเป็นผู้สร้างบรรยากาศที่ดีภายในโรงเรียน สร้างกิจกรรมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ครูที่ดีจะต้องใช้ความสังเกตและวิเคราะห์นักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อที่ครูจะได้รู้จักนักเรียนทุกคน รูปแบบของกิจกรรมที่ปฏิบัติในโรงเรียนไม่ใช่มีรูปแบบเดียวอาจมีหลายรูปแบบ และเมื่อทำกิจกรรมเหล่านี้ไปนานๆ จะเกิดความยั่งยืนและมีเนื้อหาสาระ นอกจากนี้กิจกรรมของแต่ละพื้นที่ยังมีความหลากหลาย สำหรับตัวอย่างของคุณประโยชน์การทำกิจกรรมในโรงเรียน เช่น โรงเรียนที่มีชื่อเสียงบางแห่งมีนักเรียนหลายกลุ่ม กลุ่มที่เคยทำกิจกรรมเก่ง ๆ นักเรียนเหล่านี้มักจะมีโอกาสได้งานทำสูงกว่ากลุ่มที่ขยันเรียนแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามในการทำงานทั้งหลาย ผู้บริหารหรือครูต้องคำนึงถึงทิศทางและยุทธศาสตร์ในการทำงาน อีกทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก และการทำงานในเรื่องนี้ต้องเริ่มต้นที่ตัวเราก่อนไม่ควรคาดหวังจากคนอื่น งานจึงจะประสบความสำเร็จ

พระครูสีลวัฒน์นาภิรม (เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม)

ในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม บางครั้งหน่วยงานราชการหลายหน่วยให้ความสำคัญมาก สนใจ ขยัน และเอาจริงจังกับตัวครูมาก ครูต้องไปประชุม อบรมสัมมนาหลายแห่ง ทำให้ครูต้องทอดทิ้งนักเรียน ทำให้นักเรียนขาดคุณธรรมและศีลธรรม

บางโรงเรียนขาดครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนไป 3-4 ท่าน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง ครูถูกปลูกด้วยกระแสสังคมจนไม่มีเวลาทำงาน การที่จะเข้าไปช่วยในโรงเรียนผู้ที่เข้าไปช่วยต้องเข้าไปด้วยจิตอนุเคราะห์สุด และสงเคราะห์ช่วยเหลือ เข้าใจและเห็นใจ ส่วนปัจจัยในการสนับสนุนส่งเสริมการเรียนการสอนมีความแตกต่างกันมากตั้งแต่สังกัดและหน่วยงาน เช่น โรงเรียนของรัฐและเอกชน ความน่าเชื่อถือ ระดับของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา และหรือโรงเรียนมัธยมศึกษา สัดส่วนการจัดการเรียนการสอน ครูต่อนักเรียนบางโรงเรียนมีชั้นเรียน 9 ชั้น ครู 5 คน ไปจนกระทั่งครูสอนวิชาต่าง ๆ ไม่เท่ากัน บางโรงเรียนครูหนึ่งคนสอนทุกวิชา บางวิชาใช้เวลาเรียนมากหรือน้อยแตกต่างกัน

การฝึกอบรมนักเรียน ครูควรฝึกเด็กให้คิดอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มตั้งแต่วิธีคิด **“ให้เด็กได้มีโอกาสฝึก ตอกย้ำซ้ำเติมความดีให้เขาฝึกให้เขาคิดให้เป็น”** คือ คิดตามทฤษฎีที่เราสอน ไม่ใช่คิดอะไรก็ได้ ฝึกให้เด็กฟังให้เป็น การฝึกให้เด็กคิด เช่น การไหว้ สวัสดี และ ขอบคุณ ฝึกให้เด็กทำเป็น เรื่องการไหว้ นี้ ถ้ามว่า ทำไมต้องไหว้ คนไหว้และคนถูกไหว้ใครเป็นคนดีกว่ากัน คนที่ไหว้ คือ คนที่มีความดีของตน ส่วนการอบรมเด็กมีปัจจัยที่ต้องป้อนให้เด็กอยู่ 3 ปัจจัย คือ 1. องค์ความรู้ 2. ความสามารถ และ 3. ความดี เป็นสิ่งที่เด็กขาด ครูต้องนำความดีใส่ให้เด็ก

ดร.ทศนีย์ วงศ์ยืน (อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนเบญจมราชาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์)

จากประสบการณ์ที่ได้ทำงานกับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยพบว่า สังคมไทยทุกวันนี้ ตัวผู้เรียนหรือนักเรียนมีความขัดสนอยู่หลาย

ประการ บางกรณีนักเรียนมีความสามัคคีกันเพื่อสร้างสรรค์ บางกรณีมีความสามัคคีกันเพื่อทำลาย บางครั้งเด็กกลับสน ไม่ประสพกับสิ่งที่คาดหวัง ครูต้องติดตามหรือเกาะติดกับงาน งานจึงจะสำเร็จที่เรียกว่า **“ลูกบ้า”** ของคนทำงาน หรือ อย่างคำที่ว่า **“ให้ทันการณ์ทำงานให้ทันเขา อย่าหลงเงาตัวเอง”** ตัวอย่างเช่น กิจกรรมกีฬาหรือ กิจกรรมหน้าเสาธง มีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังคงดำรงอยู่ควบคู่กับโรงเรียนหรือสถานศึกษา โดยเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กได้ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันทำงาน มีความสามัคคี มีน้ำใจ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องไม่ยึดติดกับกรอบ **หมั่นพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นประเภทไฟปอง สามารถรองรับนักเรียนที่หลากหลายที่เข้ามาสู่สถานศึกษา โดยพิจารณาเด็กนักเรียนภายในโรงเรียนที่มีลักษณะแตกต่างกัน แยกเป็นก็กลุ่ม และต้องดูแลให้ทั่วถึง** โดยแต่ละกลุ่มมีกิจกรรมเสริม และกิจกรรมสร้างอะไรบ้าง บางกิจกรรมนักเรียนบางคนมีความเบื่อหน่ายมาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และโรงเรียนอาชีว นักเรียนส่วนใหญ่จะลอกเลียนแบบอย่างจากครู โดยพิจารณาจากการกระทำของครู ดังนั้นครูต้องร่วมทำกิจกรรมด้วยทุกกิจกรรม เช่น กิจกรรมสวดมนต์ กิจกรรมเคารพธงชาติ และผสมผสานกิจกรรมเหล่านี้ให้อยู่ในวิถีชีวิตวิถีเชิงพุทธ

โครงการช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคลเป็นโครงการที่ดีมาก ครูต้องมีเวลาพูดคุยกับนักเรียนและผู้ปกครอง และหาสาเหตุที่ไม่ดี และถ้าครูปฏิบัติจนเป็นนิสัยเป็นวิถีชีวิตจะช่วยให้เด็กเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ครูต้องเข้าใจและมีจิตสำนึกของความเป็นครู การดูแลเอาใจใส่จะช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีของเด็กได้ ซึ่งการอบรมนี้เป็นวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมมีที่มาจาก การอบรมทางพุทธศาสนา ครูจึงต้องใช้การอบรมให้เป็นวิถีชีวิต เพราะเด็กทุกคน

อยากเป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น ต้องให้โอกาสเขาได้ทำดีบ้าง ขอให้ครูปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรัก ความเมตตากรุณา นอกจากนั้นผู้ที่เข้ามาประเมินอะไรเกี่ยวกับมาตรฐานของสถานศึกษา ผลการประเมินยังสามารถเข้ากับตัวชี้วัดในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมได้ทุกตัว

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

นายวิริยะ มีศรีสุข (ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบางเลน สพท.
นครปฐม เขต 2)

การจะพัฒนาผู้เรียนในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ต้องใช้คาถา **บวรช** ซึ่ง **บ** หมายถึง **บ้าน** คุณธรรมต้องเริ่มมาจากบ้าน คือ ผู้ปกครอง ต้องมีคุณธรรม และ **ว** หมายถึง **วัด** ต้องเข้ามามีส่วนเสริมช่วยสอน หรืออบรม โดยให้พระมาเป็นครูประจำในโรงเรียน ครูพระมาสอน ศิลธรรมและศาสนา **ร** **โรงเรียน** คือ **ครู** ก็ต้องเป็นต้นแบบในด้าน คุณธรรมจริยธรรมที่ดี **ช** **ชุมชน** หมายถึง ผู้นำชุมชนรองรับการ สนับสนุนด้านงบประมาณนำมาพัฒนาโรงเรียน พัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ ความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม โดยใช้วิถีพุทธเป็นฐาน โรงเรียนวิถีพุทธเป็นนวัตกรรมหนึ่งที่จะช่วยพัฒนานักเรียนได้ทั้งระบบ กิจกรรมหน้าเสาธงที่โรงเรียนปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน บางโรงเรียนอาจ เรียกชื่อกิจกรรมว่า “สนทนายามเช้า และกิจกรรมอื่น ๆ ฯลฯ” ควรเป็น กิจกรรมที่สร้างสรรค์ โดยเป็นการสร้างกิจกรรมร่วมระหว่างเครือข่าย เพื่อช่วยส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างพันธมิตร ทางคุณธรรม เช่นเดียวกับกิจกรรมยุวทูตความดี ควรสร้างเป็น รูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ

นายวินัย เดชมงคลวัฒนา (รองผู้อำนวยการโรงเรียนกลาโหมอุทิศ
สพท.นนทบุรี เขต 1)

การพัฒนาจริยธรรมไปสู่คุณธรรม ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่
ส่วนแรก คือ ปัจจัยภายนอกที่เป็นกัลยาณมิตรช่วยเหลือ
กัน เริ่มตั้งแต่ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย คือ พ่อแม่ ผู้ปกครอง นักเรียน
ครูอาจารย์ ชุมชนต่าง ๆ และ

ส่วนที่ 2 คือ นักเรียน ซึ่งผู้ที่อยู่ใกล้ซิดที่สุด คือ พ่อแม่จะ
ต้องเป็นกัลยาณมิตรให้กับลูก คือ การปฏิบัติตนของพ่อแม่ จะต้อง
ปฏิบัติให้ดีให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรม

พท. พญ. กมลพรรณ ชิวพันธุ์ศรี (ประธานเครือข่ายพ่อแม่ - เยาวชนฯ)

สิ่งสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม คือ ปัจจัยภายใน
และปัจจัยภายนอกโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ปัจจัยภายนอก
โรงเรียน ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง สังคม และรัฐ ในส่วนพ่อแม่ผู้ปกครอง
หลายท่านได้กล่าวไปแล้ว ด้านสังคม ได้แก่ สื่อมวลชน ดารา ละคร
หลังข่าว สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็ก ทำให้
เด็กมีความฟุ้งเฟ้อ รัฐเป็นกลไกและมีบทบาทสำคัญมากที่สุด พบว่า
เด็กจะมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้เลี้ยงดู คือ พ่อแม่
พี่เลี้ยง และครูในโรงเรียน ดังนั้นรัฐควรมีบทบาทเน้นในเรื่องเหล่านี้

ระบบการศึกษา เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้ความรู้แก่พ่อแม่
ในการเลี้ยงดูลูก งานวิจัยในต่างประเทศจำนวนมาก ได้ทดลองกับเด็ก
อายุ 3-4 ปี โดยปลูกฝังความดีวันละชั่วโมงครึ่งเป็นเวลา 3 สัปดาห์
ซึ่งผลวิจัยได้ติดตามเด็กไปจนถึงอายุ 27 ปี พบว่า เด็กกลุ่มนี้มีปัจจัย
เสี่ยงลดน้อยลงในเรื่องการติดยาเสพติด การทำแท้ง ปัญหาการ

หย่าร้าง ฯลฯ และยังส่งผลต่ออัตราการได้งานทำมากขึ้น **รัฐควร** กำหนดเป็นกฎหมายหรือข้อปฏิบัติในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ พ่อแม่ ผู้ปกครองผ่านทางโรงเรียน กรมอนามัย พัฒนาชุมชน และ หน่วยงานอื่นๆ ฯลฯ ในแต่ละพื้นที่จังหวัด อำเภอ และเขต

ด้านสวัสดิการครูควรลดภาระการสอนของครู ลดเนื้อหาสาระ การเรียนการสอน เน้นให้ผู้เรียนอ่านออก เขียนได้ ในเรื่องการ ประเมิน เสนอให้เปลี่ยนจากการประเมินครู มาเป็นการพัฒนาครู นอกจากนี้เรื่องการทำกิจกรรมของนักเรียนในโรงเรียน ครูควรสอน **ทักษะชีวิต**ให้กับเด็ก ตัวอย่างเช่น โรงเรียนแห่งหนึ่งไม่มีภารโรงและ แม่บ้าน ครูจะฝึกเด็กให้หัดทำอาหาร ทำความสะอาด กวาดถู ฯลฯ ซึ่งนักเรียนก็สามารถทำได้ สิ่งเหล่านี้บางครั้งพ่อแม่ ผู้ปกครองไม่มี เวลาสอนลูก รวมทั้ง โรงเรียนควรสอนให้เด็กมีความคิดวิจารณ์ญาณ การเคารพบนอบผู้ใหญ่ การวางตัว การเลี้ยงลูกให้ถูกทาง การเลือก คู่ครอง และการแสดงความคิดเห็นด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน เพราะเด็กในวันนี้คืออนาคตของชาติ

กิจกรรมหน้าเสาธง ครูควรเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้ แสดงออกหน้าเสาธง ไม่ใช่แต่เฉพาะหัวหน้าชั้นเท่านั้น เด็กทุกคน ควรได้ออกมาทำกิจกรรมตรงนี้ จะเป็นการช่วยส่งเสริมให้เด็กทำดี มากขึ้น กิจกรรมทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นการพัฒนาสมอง พัฒนา สติปัญญา ถ้าเด็กได้มีโอกาสช่วยกันคิดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ตนเอง เด็กจะมีความสุข และสมองจะเจริญเติบโตดี ทั้งนี้ต้อง อาศัยผู้บริหารโรงเรียนควรสนับสนุนและให้กำลังใจแก่ครูด้วย การจัด บรรยากาศต่างๆภายในโรงเรียน ห้องเรียน และสถานที่อื่น ๆ หาก จัดแล้วทำให้รู้สึกว่ามีมีความสุข หน้าตาทุกคนยิ้มแย้มและต้อนรับ ก็จะช่วยทำให้เด็กอยากมาโรงเรียนมากขึ้น

ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ (กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาการศึกษา)

บทบาทหน้าที่ของกระทรวงฯ หรือเขตพื้นที่การศึกษา ควรดูแลเรื่องจรรยาบรรณทางวิชาชีพของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นฐานเบื้องต้นของการมีคุณธรรมจริยธรรม ไม่ควรเป็นหน้าที่ของครูสภาที่ต้องดูแลแต่เพียงฝ่ายเดียว ส่วนการเพิ่มบทบาทและบุคลากรของกระทรวงศึกษาธิการในการเชื่อมโยงกับครอบครัว ชุมชน และสถาบันศาสนา ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสามารถปฏิบัติภาระหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่ครูเป็นฝ่ายทำหน้าที่ทุกอย่างในโรงเรียนแต่เพียงฝ่ายเดียว

ส่วนการอบรมเด็ก ครูสามารถแยกเด็กออกได้เป็น 3 กลุ่มตามที่ทำนวิथाการได้กล่าวไว้ คือ กลุ่ม 1 ใฝ่ชั่ว เป็นมาโดยกำเนิดกับการเลี้ยงดู กลุ่ม 2 ใฝ่ดี และกลุ่ม 3 ใฝ่ธรรม ไปถึงขั้นปฏิบัติธรรมสู่ความสงบ เด็กในกลุ่มแรกเราไม่ประณาม แต่รู้วิธีช่วย จะช่วยชะล้างจิตใจทำให้สะอาดและสงบเสียก่อน โดยจะไปข้ามขั้นตอนไม่ได้ ดังนั้น ครูต้องคิดกิจกรรมหรือวิธีการทำงานร่วมกับเด็กแต่ละคนให้ได้ ควรเป็นบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับว่าจะช่วยครูได้อย่างไร ประเด็นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมควรทำให้อยู่ในวิถีชีวิต และขึ้นอยู่กับทุกคนว่าร่วมกันรับผิดชอบได้อย่างไร

ผอ.สวัสดิ์ เพชรบูรณ์ (ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสังเวช)

เมื่อเด็กมีอายุมากขึ้นสมองมีการเจริญเติบโต เด็กจะรู้จักคิดมากขึ้น ในทฤษฎีความเหมือนได้กล่าวถึง การเลียนแบบ และบางครั้งเริ่มมีความคิดนอกกรอบ ครูจะมีบทบาทสำคัญในการแสดงกระบวนการคิด และปลูกฝังวิธีคิดให้กับนักเรียน วิธีคิดควรเป็นกระบวนการคิดที่ดี มีเหตุ มีผล ถูกทำนองครองธรรม ตามหลักการของ

โคลเบิร์ต หรือ **หลักของศาสนาพุทธ**ใน เรื่อง **โยนิโสมนัสสิกการ** เมื่อความคิดดี การปฏิบัติที่ตามมาจะออกมาดีด้วย ซึ่งเป็นเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมที่ส่งผลต่อนักเรียน ฉะนั้นครูจึงเป็นตัวจักรสำคัญ ในการให้แบบความคิด หากครูมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีจะส่งผล ต่อคุณธรรมของนักเรียน รวมทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ ชุมชน สิ่งแวดล้อม สื่อต่าง ๆ จะเป็นตัวพัฒนาความคิดของเด็ก เป็น กัลยาณมิตร ถ้าเป็นได้ดังนี้ นักเรียนจะสามารถเดินตามคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และเกิดความฝังแน่นอยู่ในตัวนักเรียน

ผอ. อุเทน ชานนท์ (ครูใหญ่โรงเรียนอำนวยการศิลป์ธนบุรี)

พฤติกรรมของเยาวชนในส่วนจริยธรรมภาคปฏิบัตินั้น สามารถ ลอนได้แต่ในรั้วของโรงเรียนเท่านั้น แต่ถ้าออกไปภายนอกโรงเรียน ครูไม่สามารถทราบพฤติกรรมของนักเรียนได้ว่ามีพฤติกรรมเป็นอย่างไร ดังนั้นการสั่งสอนจึงต้องเข้มข้น และส่วนไหนที่ครูสามารถ สอดแทรกในการเรียนการสอนได้ก็ควรทำ

ดร. บรรณเจอดพร สู่แสนสุข (สพฐ.)

โรงเรียนส่วนใหญ่ทำงานเป็นกิจกรรมที่เน้นรูปแบบมากกว่า เนื้อหา หรือกิจกรรมเชิงรูปแบบประเพณีมากกว่าที่เข้าสู่เนื้อพระพุท ธศาสนา ครูมักจะใช้รูปแบบมาก่อน เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ แต่การที่เข้าถึงไม่ได้ ไม่ได้แปลว่า ไม่ได้ แต่เป็นกรอบที่ทำให้อยู่ใน ลังคมได้ ทำอย่างไรจึงจะให้ครูทุกคนสามารถเชื่อมโยงรูปแบบทั้งหลาย เข้าสู่เนื้อได้ ควรเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำอย่างจริงจังและ ต่อเนื่อง ที่ผ่านมาครูเข้าใจรูปแบบอย่างดีแล้ว แต่ทุกวันนี้ยังไม่ เข้าถึงเนื้อ ประเด็นเรื่องเนื้อคือเรื่องวิถี คำว่า วิถี คือทำต่อเนื่อง

จริงจัง ไม่ว่าโรงเรียนใด ศาสนาใดสามารถทำได้อย่างต่อเนื่องและ
จริงจัง ตัวอย่างเช่น เรื่องการตัดกบฏของโรงเรียนแห่งหนึ่ง มีการ
จัดให้ตัดกบฏพร้อมกันทั้งโรงเรียน ส่วนบางโรงเรียนมีนักเรียนมาก
ไม่สามารถตัดกบฏพร้อมกันได้ทั้งหมด ก็เลยจัดแบ่งเป็นวันจันทร์ให้
ชั้น ม.1 วันอังคาร ม.2 วันพุธ ม.3 ซึ่งการปฏิบัติแบบนี้ไม่ใช่วิถีชีวิต
เพราะมีการปฏิบัติที่ไม่พร้อมกันไม่เหมือนกัน

คุณธรรมจริยธรรมต้องสร้างปัญญามากกว่าวินัย ตัวอย่าง
โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งมีนโยบายในการพัฒนาอย่างชัดเจน ได้แก่
ชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา โดยวิเคราะห์ว่า มีจุดเน้นอะไร
บ้างใน 3 ระดับ และถ้าครูพร้อมใจกันทำเหมือนกันแบบเดียวกันก็
จะพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ส่วนโรงเรียนของรัฐก็สามารถทำได้เช่นเดียว
กัน โดยกลั่นกรองออกมาว่า **แต่ละระดับควรปลูกฝังเรื่องอะไร
บ้าง และ ทำอย่างเป็นระบบ**

ผศ.ดร. สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์ (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
รามคำแหง)

ประเด็นเรื่องค่านิยมผิด ๆ ที่เยาวชนปฏิบัติกันอยู่ เช่น ค่านิยม
การแต่งกาย ค่านิยมการใช้ของที่มีราคาแพง เครื่องสำอางราคาแพง
 ฯลฯ ไปจนกระทั่งค่านิยมทางด้านจิตใจ **สื่อมวลชนควรตระหนัก
ในสิ่งที่นำเสนอต่อเยาวชน** เช่น พฤติกรรมของตัวละครหลังข่าว
เป็นสิ่งที่เยาวชนมักใช้เป็นตัวอย่างหรือการลอกเลียนแบบ ควรมีการ
ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่สื่อมวลชนหรือผู้สร้างละคร และขอเสนอให้นำ
วิชาศีลธรรม หน้าทีพลเมือง สมบัติผู้ดี นักกลับมาสอนในโรงเรียน
เพราะครูสมัยก่อนไม่มีอุปกรณ์การสอนหรืออบรมเหมือนปัจจุบัน แต่
คนมีคุณภาพมาก ต่างกับสมัยนี้ครูอบรมมาก แต่คนก็ด้อยคุณภาพ
ขึ้นทุกวัน

โครงการสัมมนา

เรื่อง “การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”

วันพุธที่ 13 กันยายน 2549 เวลา 08.30 - 13.30 น.

ณ ห้องภาณูรังษี บี-ซี โรงแรมรอยัลริเวอร์

1. หลักการและเหตุผล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีหลักการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2547 ได้กำหนดมาตรฐานด้านคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ให้คนไทยมีคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก โดยที่คนไทยทุกคนดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติภูมิของความเป็นคนไทย มีความภูมิใจในชนชาติไทย รักแผ่นดินไทยและปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดี เป็นอาสาสมัครเพื่อชุมชนและสังคมฯ ซึ่งหลักการดังกล่าวข้างต้นเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษา แต่การจัดการศึกษาที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันจะสามารถสร้างสรรค์เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้มีคุณลักษณะดังกล่าวได้อย่างไร จากข่าวคราวที่ปรากฏอยู่เนือง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมถอยทางศีลธรรมของเยาวชนไทย เช่น ข่าวที่เกี่ยวข้อง

กับการใช้ความรุนแรงในการทะเลาะวิวาท การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การใช้สารเสพติด การติดเกมส์ การใช้ชีวิตไร้แก่นสาร การฟุ่มเฟือย การก่อคดีอาชญากรรม การไม่เคารพต่อบิดามารดา ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ฯลฯ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยได้ดำเนินการและกำหนดเป็นทิศทางและมาตรการการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษา โดยกำหนดเป็นแผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนไทย เช่น โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ กำหนดแนวทางการป้องกันแก้ไขปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมรวมทั้งโครงการที่โรงเรียนริเริ่มและกำหนดขึ้นเอง โดยการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมขึ้นภายในโรงเรียน ฯลฯ เป็นต้น ตลอดจนหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้มีการจัดโครงการ/ กิจกรรมวิชาการที่เป็นการส่งเสริมสนับสนุน ซึ่งล้วนแต่เป็นโครงการที่ช่วยเสริมสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมทั้งสิ้น

สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาในเรื่องนี้ จึงได้ริเริ่มโครงการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้นในปีงบประมาณ 2549 และได้มอบให้ รศ. ดร. ศักดิ์ชัย นิรัญทวี เป็นผู้วิจัยในโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินสถานภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม และการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาตามวัยของผู้เรียนในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนานโยบายและวางแผน

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม
จิตสาธารณะ และความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนในสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานแก่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพ
ชีวิตของประชาชนและพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรมอย่าง
ยั่งยืนตลอดไป

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อนำเสนอผลการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริม
คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 2) เพื่อระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ
ครูอาจารย์ จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องจาก
หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดทำแนวทางการพัฒนาและ
ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐาน
- 3) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือของ
ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของ
ผู้เรียนต่อไป

3. วิธีดำเนินการ

- 1) นำเสนอสาระสำคัญของรายงานการประเมินการจัดการ
เรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้น
พื้นฐาน
- 2) อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ เพื่อจัด
ทำแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม
จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4. วัน เวลา และสถานที่จัดประชุม

วันพุธที่ 13 กันยายน 2549 เวลา 08.30 - 13.30 น.
ณ. ห้องภาณุรังษี บี-ซี โรงแรมรอยัลริเวอร์

5. ผู้เข้าร่วมสัมมนาระดมความคิด

ผู้เข้าร่วมสัมมนา ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารการ
ศึกษา ครู อาจารย์ ผู้ปกครอง นักเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ
และเอกชน รวมทั้งข้าราชการของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
จำนวน ประมาณ 150 คน

6. งบประมาณ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

7. ผู้รับผิดชอบ

สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภา
การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

จากการสัมมนาครั้งนี้ จะได้ข้อข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะ
เพิ่มเติมประกอบการจัดทำรายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่
ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และ
แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถาน
ศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการสร้างเครือข่าย
และการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

กำหนดการสัมมนา

เรื่อง “การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”

วันพุธที่ 13 กันยายน 2549 เวลา 08.30 - 13.30 น.

ณ ห้องภาณุรังษี บี-ซี โรงแรมรอยัลริเวอร์

08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 - 09.10 น.	กล่าวเปิดการสัมมนา
โดย ดร.สมเกียรติ ชอบผล
รองเลขาธิการสภาการศึกษา
09.10 - 10.00 น.	การเสนอผลการประเมินการจัดการเรียนรู้
ของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม
ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย นิรัญทวี
10.00 - 11.30 น.	การเสนอประสบการณ์เกี่ยวกับ “แนวทางการ
พัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของ
ผู้เรียนในสถานศึกษา”
โดย พระครูสีลวัฒนาภิรม
เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม และ
ดร. ทัสนี วงศ์ยืน
อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน
เบญจมราชาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์
ดร.สมเกียรติ ชอบผล
รองเลขาธิการสภาการศึกษา ดำเนินรายการ
11.30 - 12.30 น.	อภิปรายทั่วไป สรุปและปิดการสัมมนา
12.30 - 13.30 น.	รับประทานอาหารกลางวัน

รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนา
เรื่อง การประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม
จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
วันพุธที่ 13 กันยายน 2549 เวลา 8.30 - 13.30 น.
ณ ห้องภาณุรังษี บี-ซี โรงแรมรอยัลริเวอร์

ผู้ดำเนินการวิจัย

รศ.ดร.ศักดิ์ชัย นิรัญทวี

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วิทยากร

1. พระครูสีลวัฒนาภิรม

เจ้าอาวาสวัดปัญญาบันฑาทาราม

2. ดร.ทศนี วงศ์ยี่น

อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน

เบญจมราชาลัยในพระบรม

ราชูปถัมภ์และอาจารย์พิเศษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผู้ทรงคุณวุฒิและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. ผศ.ดร.สิริพัชร์ เจษฎาภิโรจน์

คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2. รศ.พิศเพลิน เขียวหวาน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

3. ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

สภาคการศึกษา

4. พท.พญ.กมลพรรณ ชิวพันธุ์ศรี

ประธานเครือข่ายพ่อแม่

ผู้ปกครอง

5. พระอาจารย์เกรียงศักดิ์ ธัญญวโร

โรงเรียนวัดเจ้ามูล

กระทรวงศึกษาธิการ

1. นายศุภชัย ดีดวง	สำนักติดตามและประเมินผล
การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)
2. นางสาวพรจันทร์ พรศักดิ์กุล	สำนักนโยบายและแผนการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน
3. นางศรีสมร พุ่มสะอาด	สำนักพัฒนานวัตกรรมการ
จัดการศึกษา
4. นางบรรเจตพร สู่แสนสุข	สำนักพัฒนานวัตกรรมการ
จัดการศึกษา
5. นายทองบ่อ เดชสองชั้น	สำนักติดตามและประเมินผล
การอาชีวศึกษา (สอศ.)
6. อาจารย์ปราณีต ลิขิตสรสาตร	สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษา
(สอศ.)

โรงเรียน/ สถานศึกษา

1. นายวินัย เดชมงคลวัฒนา	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
กลาโหมอุทิศ
2. นายสุพิช นามบุญเรือง	โรงเรียนกสิณธรอนุสรณ์
3. นางทิพย์สมบัติ นันทิกัสสร	โรงเรียนกองทัพบกอุปถัมภ์
ช่างกล ขส.ทบ.
4. นางปรมาภรณ์ ปิ่นรอด	โรงเรียนกันตະบุตร
5. นางกิริติ พูลทวี	โรงเรียนกีฬาสุพรรณบุรี
6. นางสาวสิริวรรณ ก้นหามาลา	โรงเรียนเกษมพิทยา
7. นางชลธิชา เป้าชาลี	โรงเรียนคลองกุ่ม

8. นางสุพิศ พวงสมบัติ	ผู้อำนวยการโรงเรียน
คลองบางแกก
9. นายสิทธิชัย ศรีประเสริฐ	โรงเรียนจันทร์ประดิษฐาราม
วิทยาคม
10. เรืออากาศโทธีระพันธ์ ทองบาล	โรงเรียนจำอากาศ
11. นายจิณณภัทร ลัยศรี	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
เจ้าพระยาวิทยาคม
12. ภารดาวศิษฐ์ ศรีวิเชียร	ผู้อำนวยการโรงเรียน
เซนต์คาเบรียล
13. นายถนัด อนันต์	โรงเรียนเซนต์ดอมินิก
14. นางรัชนิดา ชิดลิน	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ
15. นางสาวบุปผา ผู้พัฒน์	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ
16. นายฉัตรชัย เพ็ญสาตแสง	โรงเรียนเทคโนโลยีหมู่บ้านครู
17. นางสาวชัชฎาพร โพธิ์มณี	โรงเรียนเทคโนโลยีหมู่บ้านครู
18. นายจารึก ศรีเลิศ	ผู้อำนวยการโรงเรียนนนทบุรี
พิทยาคม
19. นายอมรรัตน์ ปิ่นเงิน	ผู้อำนวยการโรงเรียน
บดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
20. นายวิริยะ มีศรีสุข	ผู้อำนวยการโรงเรียน
บ้านบางเลน
21. นายสุรียนต์ สุวรรณวงศ์	ผู้อำนวยการโรงเรียน
ประถมทวีธาภิเศก

22. นางสาวภาณี สุระสมบัติพัฒนา	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
ประถมนนทรี
23. นางเขมสิริ ประภามนตรีพงศ์	ครูใหญ่โรงเรียนประภามนตรี
24. นางสาวหญิง สุมณ	ผู้จัดการโรงเรียนผดุงศิษย์พิทยา
25. นางพร้อมพราย สุปโปฏก	ผู้อำนวยการโรงเรียน
ไพทอคมศึกษา
26. นางสาวเสาวณี ทาจันดา	โรงเรียนมัธยมบ้านบางกะปิ
27. นางทิพย์รัตน์ เด่นดำรงวิทย์	โรงเรียนมัธยมวัดบึงทองหลาง
28. นางทิพพาพร จิตต์ประเสริฐ	โรงเรียนมัธยมวัดธาตุทอง
29. นายบุญญฤทธิ์ เมธิปัญญา	โรงเรียนแม่พระฟาติมา
30. นายไพฑูรย์ จารุสาร	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
รัตนโกสินทร์สมโภช ลาดกระบัง
31. นางชูศรี เนยเขียว	โรงเรียนราชวินิต
32. นายวรพจน์ นาคนคร	โรงเรียนราชินีบูรณะ
33. นางวิมลศรี ตรีสุวรรณ	โรงเรียนราชินีนาถจารย์
สามเสนวิทยาลัย 2
34. นายจิรวัดน์ บุญยะกาญจน์	โรงเรียนราชินีนาถจารย์
สามเสนวิทยาลัย 2
35. นางระวีวรรณ ลีลาวัดน์	โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย
36. นางสาวทักษ์สุดา ปานอุทัย	โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย
37. นางสุนิสา เลี้ยงบุญญพันธ์	โรงเรียนวัดคณิกาผล
38. นายนพดล เหลาโชติ	ผู้อำนวยการโรงเรียน
วัดน้อยนพคุณ
39. นายชลอ เรียวฉลัว	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
วัดบวรนิเวศ

40. นางดวงพร เชื้อเนตร	ผู้อำนวยการโรงเรียน
วัดบางโพธิ์อามาวาส
41. นางสาวรติพร สุภีรัตน์	โรงเรียนวัดบ้านหม้อ
42. พลฯ หญิงอุไรพรรณ ทวีชศรี	โรงเรียนวัดราชบูรณะ
43. นางจินดารัตน์ เซาว์พาณิชย์เจริญ	โรงเรียนวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม
44. นางวรรณดี นาคสุขปาน	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระเกศ
45. นายสวัสดิ์ เพชรบูรณ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดล้งแข
46. นายไพฑูรย์ ภูมิซอ	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน
วัดหลักสี่
47. นางประทีน ถนัดคำ	โรงเรียนศิลาจารพิพัฒน์
48. นางทัศนีย์ ปัทมะทิน	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
สตรีนนทบุรี
49. นางสาวสุปราณี สัมฤทธิ์	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
สตรีศรีสุริโยทัย
50. นายสุชาติ เกตุกุล	รองอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
สยามธุรกิจพาณิชยการ
51. นางฟูใจ โกมลบุตร	ครูใหญ่โรงเรียนลัตยสงวนวิทยา
52. นายสุธน คุ่มสลุด	ผู้อำนวยการโรงเรียน
สันติราษฎร์วิทยาลัย
53. นางลัดดา ภูเกียรติ	ผู้อำนวยการโรงเรียน
สาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ฝ่ายประถมศึกษา
54. นางอัจฉรา กฤษดากร ณ อยุธยา	โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถมศึกษา

55. นางปรียา บุญญลิริ	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ ฝายมัธยมศึกษา
56. นางสาวรัตนาพร ตันลธิทิแพทย์	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์
57. นางสาวเสาวณีย์ แก้ววิฑูรย์	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย
รามคำแหง ฝายประถมศึกษา
58. นางสาวสิริรัตน์ หิตะโกวิท	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย
รามคำแหง ฝายประถมศึกษา
59. นายสาโรจน์ แก้วกอง	โรงเรียนสายธรรมจันท์
60. คุณธิดา มาลาศรี	โรงเรียนอนุบาลจันท์เจ้า
61. นางอรวรรณ กองกูร	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
อนุบาลนนทบุรี
62. นางสาวสุวรรณี ฉิมบุญอยู่	โรงเรียนอนุบาลวัดนางนอง
63. นายนิวัช ตันดี	โรงเรียนอัสสัมชัญ
64. นางรจิตตรี วงษ์สวรรค์	ผู้อำนวยการโรงเรียน
อำนวยการพิทยา
65. นายอุเทน ชานนท์	ครูใหญ่โรงเรียนอำนวยการศิลป์
ธนบุรี
66. นางสุพรรณิกา เสวตสมบุรณ์	ครูใหญ่โรงเรียนกสิณธรอนุสรณ์
67. นายประภาส ผลิผล	รองผู้อำนวยการโรงเรียน
วัดบึงทองหลาง

สำนักงานเขตพื้นที่

1. นางเมตตา ภริมย์ภักดี ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร
เขต 1
2. นางสุวิมล ดิลกานนท์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
กรุงเทพมหานคร เขต 2
3. นางสาวมณีนีภา ชุตติบุตร หัวหน้ากลุ่มนิเทศฯ สำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษา
กรุงเทพมหานคร เขต 3
4. นางสาววิริยะ บุญยะนิवासัน ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่ศึกษาฉะเชิงเทรา
เขต 1
5. นายมานโซ โคมเดือน ผู้อำนวยการสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา
เขต 2
6. ดร. อริยา ไทยอุทิศ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ชลบุรี เขต 1
7. นางสาวจรินทร์ บุญญานันท์ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่ศึกษานนทบุรี เขต 1
12. นางสาวกัญชลิ วนะภูติ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่ศึกษาปทุมธานี เขต 1
14. นางสาวนฤมล จันทเอ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษา
พระนครศรีอยุธยา เขต 1

15. นายพิชัย ล้มตั่ว	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ราชบุรี เขต 1
16. นางมณีนรัตน์ โชติวุฒตมากร	ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่ราชบุรี เขต 2
16. นางสาววาสนา มีลาภ	ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 1
20. นางสาวไพเราะ พุ่มมัน	ผู้อำนวยการสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษา สุพรรณบุรี
เขต 1
22. นางสุมาลี พิเชษฐพงษ์	ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี
เขต 2

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

1. ดร.สมเกียรติ ชอบผล	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
2. ดร.รุ่งเรือง สุชาภิรมย์	ที่ปรึกษาด้านวิจัยและประเมิน
ผลการศึกษา
3. ดร.สวัสดิ์ ตีชีน	ที่ปรึกษาด้านระบบการศึกษา
4. นางสุรางค์ โพธิ์พฤกษาวงศ์	ผู้อำนวยการสำนักประเมินผล
การจัดการศึกษา
5. นางสาวพินสุดา ลีริธรังศรี	นักวิชาการการศึกษา 8 ว.
6. นางพิศมัย แฝงนุเคราะห์	นักวิชาการการศึกษา 8 ว.
7. นางอรุณศรี ละอองแก้ว	นักวิชาการการศึกษา 8 ว.
8. นางสาวสุวิมล เล็กสุขศรี	นักวิชาการการศึกษา 8 ว.
9. ดร.ฟ้าม่วย เรืองเลิศบุญ	นักวิชาการการศึกษา 8 ว.

10. นางสาวสะอาดลักษณ์ จงคล้ายกลาง	นักวิชาการการศึกษา 6 ว.
11. นางสาวไกล่ตา สดสมศรี	นักประชาสัมพันธ์ 5
12. ดร.อุมาพร หล่อสมฤดี	นักวิชาการการศึกษา 8ว.
13. นางโสภณา ตาแก้ว	นักวิชาการการศึกษา 8ว.
14. นางฉลวยลักษณ์ ลินประเสริฐ	นักวิชาการการศึกษา 8
15. นางเพ็ญจันทร์ นครอินทร์	นักวิชาการการศึกษา 8
16. ดร.ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์	นักวิชาการการศึกษา 8ว.
17. นางสาวทวีพร บุญวานิช	นักวิชาการการศึกษา 8ว.
18. นายอุคเรนทร์ สุขนวล	นักวิชาการการศึกษา 7ว.
19. ดร.มรกต ศรีสุข	นักวิชาการการศึกษา 6ว.
20. นายดุสิต ทองสรวย	นักวิชาการการศึกษา 6ว.
21. นางสาวจิรศรี อนวัชกุล	นักวิชาการการศึกษา 6ว.
22. นางสาวรุ่งตะวัน หอเจริญ	นักวิชาการการศึกษา 6ว.
23. นางสาวบรรณาภรณ์ อมรพรสิน	นักวิชาการการศึกษา 6
24. นางสาวช่อบุญ จิรานุภาพ	นักวิชาการการศึกษา 5
25. นางสาวอุไรวรรณ พันธุ์สุจริต	นักวิชาการการศึกษา 4
26. นางสาวธัญวรรณ ธรรมวิมล	นักวิชาการการศึกษา 4
27. นายมนตรี กี่สั้น	เจ้าหน้าที่โสตฯ

สื่อมวลชน

1. นางสาวจินฎากาญจน์ ลิ้มคุณเศรษฐ์	หนังสือพิมพ์คมชัดลึก
2. นางสาวพูนทรัพย์ ทองทา	หนังสือพิมพ์เดลินิวส์
3. นางสาวอารีย์ เหมเปา	หนังสือพิมพ์แนวหน้า
4. นายอัครพล วัฒนนะ	โทรทัศน์ช่อง 11
5. นายธีระศักดิ์ ชาวปลอด	โทรทัศน์ช่อง 11

ผู้ดำเนินการวิจัย

รศ.ดร. คักดีชัย นิรัฐทิวี

อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะผู้ร่วมวิจัย

1. น.ส. ไพเราะ พุ่มมั่น	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
สพท. สุพรรณบุรี เขต 1
2. น.ส. มณีนีภา ชุตติบุตร	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
สพท. กทม. เขต 3
3. น.ส. นันทา โพธิ์คำ	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
สพท. ร้อยเอ็ด เขต 1
4. นางจินดา รัตนอังกูร	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
สพท. ลำพูน เขต 1
5. น.ส.เจตนา เมืองมูล	ศึกษานิเทศก์ชำนาญพิเศษ
สพท. ลำพูน เขต 1
6. น.ส.สุจินดา จันทวรรณ	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
สพท. สงขลา เขต 1
7. น.ส.ภัณฑิรา สุปการ	ศึกษานิเทศก์ชำนาญพิเศษ
สพท. สงขลา เขต 1
8. นายวิโรจน์ ไต้ะยามา	ศึกษานิเทศก์ชำนาญพิเศษ
สพท. สงขลา เขต 1
9. นายเลอพงษ์ เทพชัย	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญพิเศษ
สพท. สงขลา เขต 1
10. น.ส.รัตนา แสงบัวเพื่อน	นักวิชาการ 8 สำนักวิชาการ
และมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

11. น.ส.สุวณี พิมพ์วรรณ	นักวิชาการ 8 สำนักติดตามและ
ประเมินผลการจัดการศึกษา
สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน
12. นายมนู อาลี	นักวิชาการอิสระ จ.เพชรบุรี
13. นางกัลยา ชิวประวัติ	อาจารย์โรงเรียนเซนต์โยเซฟ
จ.เพชรบุรี
14. นางดวงจันทร์ สุสุทธิ	อาจารย์โรงเรียนเซนต์โยเซฟ
จ.เพชรบุรี
15. นางสุมาลี อาลี	อาจารย์โรงเรียนเซนต์โยเซฟ
จ.เพชรบุรี
16. น.ส.อัญชลี พัชรพิสุทธิ	อาจารย์โรงเรียนเซนต์โยเซฟ
จ.เพชรบุรี
17. นางกัลยา พาณิชวงษ์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ
สพท. สุพรรณบุรี
18. นางดุขฎิ ยืนยงค์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ
สพท. สุพรรณบุรี
19. นายกิติพจน์ ศิริสูตร	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ
สพท. สุพรรณบุรี เขต1
20. นางโรจนา ลังชะไชย	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ
สพท. สุพรรณบุรี เขต1

**รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**

ที่ปรึกษา

ดร.อ่ำรุ่ง จันทวานิช

เลขาธิการสภาการศึกษา

ดร.สมเกียรติ ชอบผล

รองเลขาธิการคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน

ดร.รุ่งเรือง สุชาภิรมย์

ผู้ตรวจราชการ

กระทรวงศึกษาธิการ

ดร.สวัสดิ์ ตีชีน

ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางสุรางค์ โพธิ์พฤษาพงศ์

ผู้อำนวยการสำนักประเมินผล
การจัดการศึกษา

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ดร.ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์

หัวหน้าโครงการ

นางสาวอุไรวรรณ พันธุ์สุจริต

นางสาวธัญวรรณ ธรรมวิมล

สรุปผลสัมมนา

ดร.ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์

นางสาวธัญวรรณ ธรรมวิมล

บรรณาธิการ

ดร.ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์